

Irodalmi tükör / szépirodalom

Markó Béla: Mielőtt kialudna, Reggeli hó a fákon	3
Kabdebó Tamás: A haza megmentése	4
Utassy József: Erőforrás, Potomság!, Tank	7,8
Kelemen Lajos: Kilencszer egy	10
Kiss Benedek: Savanyú erjedés, Illúziók Kecse-országról, Az idill és a Teremtő	13
Mezey Katalin: Halottaim	14
Oláh János: Gyalog jöttem	14
Kovács István: Az idő csapdájában írt vers Bohdan Zadura hatvanötödik születésnapjára (abban a reményben, hogy a magyar költészetet kezdetektől napjainkig bemutató antológiája egyszer majd mégis megjelenik)	16
Koncsek József: Találkozás a nyárfával, Ósbaba	18,19
Győri László: Orozva csibék, Kehely, Hajnal	20,21
Péntek Imre: gyönyörök (kert)helyisége, Segesvári töredék	23
Bartusz-Dobosi László: Találkozásom Olivíával	24
László Zsolt: Tróger, Tudathasadás, Romlott réal, Nem várt hőesés, hajnali fürdőző...	29
Németh Péter Mikola: 9 haiku (Impressziók Szinnyei Merse Pál festményeire)	30
Falvai Mátyás: Jáger Márti menyegzője	32
Szoliva János: Tériszony, Ollóznak, Megrekednek, Lármáznak, Vers mélyen	36
Arany László: Örömtelen csoda, Az alkímista, A teremtmény	37,38

Múltba - néző

Molnár András: Követválasztás Zala megyében, 1843 augusztusában (Galsai Kovách Ernő visszaemlékezése)	39
Tantalics Béla: Molnár Pál (1827-1888)	43
Göncz László: Valahol Magyarországon, valahol Oroszországban (A lendvakecskési születésű Sáncki Ferenc 20. századi emlékei)	47
Aranyodi Varga Lajos: Nem csak a rablánc fűzött össze minket (Emlékezés Rosta Sándorra)	56
Szendródi Győző: Fiatalon Kádárék börtönében (Részlet)	58
Tunyogi Csapó Gábor: Múltunkról – a jövőnek? (Emlékezés a Nemzetőr című emigráns lapra)	62
Nagy Alajos: Apostoli küldetés	64
Lehota M. János: Szimból(e)um – '56 (Alkotások geneológiája, vagy annak hiánya)	68
Szemes Péter: Fűlek a falon (Markó Béla Egy irredenta hétköznapi című könyvéről)	70
Kiss Gábor: „Egész épületnek szorgalmatosan és tartósan leendő fölépítése...” (Kvartélyház. A zalaegerszegi új vármegyeháza története /1765-2008/)	73

Képzőművészet / Színház / Zene

Szatmári Gizella: „értéket hagytam nemzetemre!” – Zala György (1858-1937) megítélésének változásai	76
Eszik Alajos: 100+3 (Válogatás a képzőművészeti főiskola és egyetem grafikai gyűjteményéből – Kiállítás a Gönczi Galériában)	79
Péntek Imre: Egerszegi tárlatok (Vitrin – 2010; A vonal tündöklése..., Németh Miklós grafikai kiállításáról; Keresztutak – Béres János szobrászművész és Kelebi Kiss István grafikus-festő tárlata a Gönczi Galériában; Harmóniakeresés(teremtés) – az anyag bűvöletében, Elisabeth Ledersberger-Lehoczky képei, plasztikái és installációi a Keresztury ÁMK Kiállítótermében)	83
Horváth Nóra: Egy extatikus magánrituálé	91
Keserő Katalin: A Negatív formáktól a „megalvad” Föld(kéreg)-képekig (Paizs László (emlék)kiállítása a Szombathelyi Galériában)	93
Szemes Béla: Hűen az eredeti műhöz (Gondolatok Gogol: A revizor zalaegerszegi bemutatójáról)	98
Turbuly Lilla: Más világok (Parti Nagy Lajos: Ibusár – Felnőtt bemutató a zalaegerszegi Griff Bábszínházban)	100
Szemes Péter: Egérkalandok (Bálint Ágnes Egy egér naplója c. meséjének bábszínházi bemutatója)	102
Király László: „Vadkörtefa fehérét virággik...” (Vajda József népdalfeldolgozásai)	105
Hírtükör	109
Szerzőinkről	110

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a folyóiratról és a Pannon Tükör könyvsorozatáról.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László-Nagykanizsa

Cséby Géza - Keszthely, Hévíz
Gyutai Csaba - Zalaegerszeg
Kiss Gábor - Zalaegerszeg
Nógrádi László - Lenti
Papp Ferenc - Nagykanizsa

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre - főszerkesztő
Szemes Péter - főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos (Lendva) - főmunkatárs
Kabdebó Tamás (Newcastle, Írország) - főmunkatárs
Kardos Ferenc (Nagykanizsa) - munkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre - vers
Péntek Imre - próza
Szemes Péter - tanulmány, kritika
Marton Zoltán - képzőművészet
Király László - zene
Ferencz e. Győző - helytörténet

Készült Zala megye,
Zalaegerszeg, Nagykanizsa,
Lenti, Hévíz önkormányzatának,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram és
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
támogatásával.

Szerkesztőségi cím:
Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900
Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannontukor@goncziamk.hu
Telefon: 92/598-070
Kiadja a Pannon Írók Társasága
Kiadóvezető: Péntek Imre elnök
Előfizethető csekken vagy számlázással,
mely a szerkesztőség címén igényelhető.
Számlasszám:
Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg 75500258-10809415
Az egyes számok ára: 600 Ft.
Előfizetési díj egy évre: 1200 Ft.

ISSN 1219-6886
Előkészítés:
Náspáng Grafika
hmfz@t-online.hu
Nyomdai munkák:
Gura Nyomda
Zalaegerszeg, Hock J. u. 92/B
E-mail: guranyomda@t-online.hu

További támogatóink:

NB FORSZ
Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax - 92-510006

Barcsay Jenő: Fiúfej, 1928 - papír, rézkarc

Markó Béla

Mielőtt kialudna

Míg kívül egyre ráncosabb az alma,
mind édesebb lesz ott belül a húsa,
fel-felhevül még, fel-felizzik újra,
mielőtt kialudna, s aranybarna

sárrá rothadna, telt, sugárzó mézet
csurgat reánk a kert, a foltos körte
csak kínálja magát, a szilva bőre
kettéhasad, jóllakottság és enyészet

egymásba ér, sötétül, lemerül
a tücsökodú, de még hegedül
bent a tücsök, lehet, hogy már beérett

a nyers tűz, és végképp együtt vagyunk,
lehet, hogy többé szét sem válhatunk,
mert kívül már halál, s belül még élet?

Reggeli hó a fákon

Mint egy hatalmas fehér szerkezet,
millió apró alkatrésze van,
s jár egész éjjel szinte hangtalan,
súrlódás nélkül a kertünk felett,

megáll időnként, s már forog megint,
végiggördül a puha dombokon,
meg-megakad a hegyes tornyokon,
majd megy tovább, nagy küllőkön kering,

s egyfolytában öklömnyi szikra hull
belőle mindenütt, hol elvonul,
és mindent eltakar hűvös, puha,

madár- s emberformájú hamuja,
ahogy megül a keresztfán a test,
s majd ismét mennybe száll: hát ne keresd!

Kabdebó Tamás

A haza megmentése

Nevem Al Azbaz, a borneói szultán nyugalmazott vívómestere vagyok és az udvar keresztény filozófusa. A szultánnak négy felesége van, tizenkilenc gyermeke (Bachnak több volt), három muzulmán filozófusa és – hogy a négy égtáj mindegyikére jusson egy-egy bölcs – itt vagyok negyediknek én.

Most szabadságomat töltöm, jelenleg Bécsben, és mint derék ötvenhatos, arra készülök, hogy megmentsem a hazát. Eredeti nevem lovag Ázbáz Gerald, aranykulcsos nemes, koronaörök származékainak ivadéka, ki 1930-ban születtem Budán, az Úri utcában. Az ötvenhatos forradalomban való részvételem miatt – néhány tankot benzines palackokkal megtorpedóztam – menekülnöm kellett. Hamarjában Bécsben, a Grand Hotelben lettem tányérmosogató, amikor is, 57 tavaszán megszállt ottan az ifjú borneói szultán. A velem egyidős ifjú embernek akkor már három felesége, hét gyereke és akkora vagyona volt, hogy őt tartották a világ leggazdagabb emberének.

Az ifjú szultán imádta a kardvívást, és ahol megszállt, így Bécsben is, kihívta a város legjobb vívóját néhány asszóra. Ki is állt, a hotel tornatermében Karl Schlesinger osztrák olimpiai bajnokkal, akit laposra vert. Na, már most. Az én famíliámban hagyományos sport volt a kardvívás, noha őseim hivatalos versenyeken nem indultak. (Anno dacu a törököt csépeleték.) Nagyapám Posta Sándornál tanulta ezt az elegáns sportot, vívócipőjét megörökölttem. Apám – a II. világháború áldozata – Gerevich Aladár baráti köréhez tartozott, később én is nála inaskodtam. Így hát volt bátorságom ahhoz, miközben a szultán plasztronját hántotta-vetette, hogy az uralkodót megszólítsam: „Felséges szultán! Borneó főura, Ázsia csillaga! Én egy olyan nemzetet képviselek, Ausztria keleti szomszédságát, ahol éppen főbelövések és akasztások vannak soron. Nem lenne tehát tanácsos, hogy ő felséged arrafelé hordaná az irháját – akarom mondani mihrábját. Ám én magam, idemenekült magyar, felajánlanám szerény képességem egy kis pengecsátára.”

A szultán kivillantotta mind a harminc fogát (2 bölcsességfogát már kiszúrták), úgy kacagott. Nos, hát beöltöztem, ő is viszont, és tíz perc alatt öt találattal győztem három ellenében. (Nem akartam nullára verni, hogy meg ne alázzam.) Az Ali bácsitól tanult testcseleket mind benyelte a szultán. Aztán a vállamra csapott: „Akarsz-e Borneóban vívótanár lenni?” – kérdezte. Hát persze, hogy akartam. De azért még meg kellett felelnem három kérdésre, mely eldöntötte, hogy a vívón innen, filozófus hivatásra alkalmas vagyok-é?

1. Hány lépésre van a nap a holdtól?

A helyes válasz: sehánnyra. Mert már félúton odaégnék a talpaló talpai.

2. Miért alkoholelles Borneó szigete?

Helyes válasz: Mert a sziget neve Bor ne ó!

3. Melyik a mozlim költészet legdicsebb verssora?

Az adott helyzetre a felelet kézenfekvő:

„Allah legdicsebb harcosa, Mohamed után, a borneói szultán.”

Nos, így kerültem Borneó szigetére, ahol fullasztó a hőség, sok az eső, még több a majom, olajat és fát termeltek ki, valamint cukornádat és a palotában, ahol laktam, működött a léghűtés. Naponta két óra vívóedzést kellett a szultán csemetéinek meg az egyéb fiatal agáknak és bégeknek tartanom. „Áj bég jú pardon”, mondtam minden fejevágás után. Hetente egyszer szellemi gyakorlatokat tartottunk a mozlim filozófusokkal. Aranymondásaikat följegyeztem: „Az adás-vevés terén becsületes légy, kivéve, ha a vevő keresztény.” „Kicsi a bors, de erőszakos.” „Könnyű a buzgó mócsingnak átesni a lótetű másik oldalára.”

Múltak az évek, évtizedek. Megnősültem, egy Zulejka nevű helybeli szépségkirálynőt vettem feleségül (az évek során 100 kilósra hízott), öt gyerekem közül a legidősebb fiú a szultán igazságügyi minisztere ma.

Most, hogy nyolcvanadik évemet ez év 2010. március 15-én betöltöttem, elérkezettnek láttam az időt, hogy édes hazámat, a soha-el-nem feledhető Magyarhont kihúzzam a csávából. Még disszidálásom előtt elrejtettem budai házunk pincéjében egy mozgatható faltégla mögött azt a térképet, mely a királyok kincsének rejtekét mutatta. Ötvenhat decemberén, menekülésem közben ugyanis nem vittem mást magammal, mint egy dunsztosüvegben Nyomov orosz kapitány bal fülét, melyet október 27-én párbajban levágtam.

Lementem tehát Pestre, sirályhajóval. Egykori lakásom helyén most egy könyvüzletet találtam, melynek

bájos tulajdonosnője átadta a pinceszulcsot. A térképet rögvést megleltem a faltégla mögött. Azt mutatta, hogy a kincshez a várbeli lejáró utolsó lépcsőfokát kell jobbra eltolni, mely alatt egy fogantyú újabb üreg fedeléhez tartozik. Ezt felemelve egy másik, Horthy óta titkos lejárathoz vezet, melynek alján található a kincs.

Nem volt egyszerű az archeológusok főnökét rábírní arra, hogy egy éjszakát tölthessek a lejárásban. Egy hétkarátos borneói gyémánt talizmán – melyet a nemzeti archeológiai társaság javára adtam át – végül is megoldotta a problémát. A térképet nagyapám, az egyik utolsó koronaőr hagyta rám, aki elmondott még annyit, hogy a térkép századokon át koronaórról koronaőrré szállt. Tudtomra adta azt is, hogy a titok másik tudója a mindenkori magyar király volt. A térkép hátoldalán szerepeltek a nevek, akik a kincseket gyarapították: Szent István, Szent László, I., II., III., IV. Béla, I., II., III. Endre, Nagy Lajos, Zsigmond, Mátyás, Ulászló, II. Lajos, Mária Terézia, Ferenc József, IV. Károly, Horthy Miklós. Királynevek alatt vörös betűkkel, felkiáltó jelek között: !!!CSAK VÉGVESZÉLYBEN FELHASZNÁLHATÓ!!!

A kincset megtaláltam, aranypénzek garmadáját. Egy négy négyzetméternyi területen bokáig gázoltam Szent István, Szent László, a Bélák, Endrék, Mátyás király és a többi uralkodó arányaiban, de volt ott dukát, florin, körmöci arany, sőt napoleon is, bödönszámra. Hogy számoljon meg az ember ennyi aranyat? Vittem magammal egy dézsát, ezzel mértem a pénzeket, ahogy megtöltöttem. Ötezer aranypénz fért bele. Nos, a többit számolatlanul raktam egy-egy dézsába, melyeknek tartalmát az üreg sarkaiban kupacokba raktam. Reggelre lettem kész a számolással. 100 dézsányi aranyat tett ki a kincs összege. Reggel lett, mire ezzel elkészültem, és már a fenti lépcső alsó fokán állva vártam a kulcsos archeológus megjelenését.

Földalatti működésemet őzlábú gombák tenyésztésével magyaráztam, és valóban, a száz dézsa tetején, az aranyakat takaró földrétegeken, gombát tenyésztettem. Mikor a gombák fölmagasodtak, két teherautót rendeltem, és a százdezsányi aranyat az őzlábú gombák alatt egy újpesti raktárba szállítottam, melyet előre, hat hónapra kibéreltem. A látszat kedvéért gombaszüretet is tartottam – a leszedett gombák alatt a spórák újra növesztették a második réteget –, és a vásárcsarnokban jó olcsón kiárultam az első szüret őzlábú gombáit.

Közben e-maileztem Izmir Akbár Somunak, a borneói trónörökösnek, hogy jöjjön át Budapestre, óriási üzletre van kilátás. A trónörökös természetesen saját jet repülőgépén érkezett, és magával hozta négy feleségét – a repülőn két duplaágy is volt –, hogy a hosszú út alatt ne unatkozzék.

Szónyi István:
Kisded imádása
1925
papír, rézkarc

Én elvittem őket Újpestre, megfúrtam egyet a gombás-aranyos ládák közül, és Izmirnek átadtam 50 aranyat. Tudakolja meg, mit ad ezért édesapja, a borneói szultán, mivel a teljes kincsnek, az ezerszer ötezer, tehát ötmillió aranyak ez csak kis része. Egy hét múlva megjött a válasz: ötven aranyért, jutányos áron, a világ egyik legtehetősebb embere ötvenezer dollárt fizet. Könnyen kiszámítottam – fejszámolásból a pesti Eötvös gimnáziumban jelesen volt –, hogy a kincs összértéke borneói alapon ötszázmillió dollár. Ezt keveslettem. Visszahívtam a trónörököszt. Megfúrtuk az összes dézsát és kiderítettük, hogy a középkori pénzek – melyekből kétszer annyi volt, mint az újkoriakból –, kétszer annyit érnek. Így az aranykincs megbecsült összege – a szultán új ajánlatának kétszerese – már ezermillió dollárra rúgott. Egymilliárd dollár már nem kutya! Most tehát itt tartunk és a választások előtt. A királyok és koronaörök óhaja szerint a kincs (már annak pénzértéke) csupán végveszélyben felhasználható.

IV. Béla nyilván nem tartotta a muhi csatavesztést végveszélynek, hiszen Zárában rostokolva várta a tatárok kitakarodását. II. Lajos király, bár öngyilkos párviadalra készült Mohácsnál, úgy gondolta: előbb–utóbb kiűzik utódai a törököt – mi az a 150 év –, és így is történt. Horthy Miklós, az utolsó befizető, tudta, hogy a németek és az oroszok letiporják majd az országot, de remélte, hogy a szerencsés túlélők újjáépítik a romokat és önmaguk testi-lelki jövőbeli egészségét. Az utánuk következők már nem tudtak a kincsről, hiszen a térkép sem került elő.

Az egymilliárd dollár már egy tekintélyes összeg, egy közép nagyságú sziget ára Borneó és Jáva között, valamint a magyar államadósságnak szép hányada.

Mit tesz ilyenkor egy igaz hazafi? Először is adagonként elszállítja a gombás aranyakat, de úgy, hogy minden dézsa után átveszi az azért járó egymillió dollárt. A dézsákon nagy zöld szalag jelölte: KÖRNYEZETVÉDŐ GOMBÁK. A viszont készpénzeket Izmir trónörökös egyik felesége hozta, turbánjába csavarva. Mivel neki is négy asszonya volt, mint édes papájának, 4X25 oda-vissza repülőútra volt szükség, mire az üzlet lebonyolódott. Én magam, lovag Ázbáz Gerald, úgy tartottam illőnek, hogy a dollárkötegeket, vízhatlan nejlonzacskókba csomagolva, visszacsempésszem a vár alatti alagút titkos üregébe.

Hát kérem, most itt tartunk. Az ország nyakig a slamasztikában. Mert az adósságból nem lehet olyan könnyen kilábalni, mint a túlélendő vészekből. Az adósság a növekvő kamatos kamatokkal együtt egyre növekszik. Ha ezt a tartalékolt ezermillió dollárt átadhatnám a következő pénzügyminiszternek – régen kancellárnak, még előbb kincstárnoknak hívták az ilyes valakiket –, akkor az országnak lenne esélye arra, hogy még ezen a nyáron, nagyot lélegezve belépjen az euroövezetbe.

Igen ám, de feltételeim vannak. Nem herdálni! Az elmúlt közel 100 esztendő pénzügyminiszterei vagy nem tudtak jól számolni, vagy végzetesen rövidlátók voltak. Fölvettek tehát, időről időre, száz- és százmillió dollárt, de elnézték a nullák számát: tíz-tízmilliókban számoltak a száz helyett. Most tehát egy olyan kincstárnokra lesz szükség, aki jól számol és jól lát. Neki átadom a kincset.

Takáts Márton:
Homage á Piranesi
(Kodály Körönd)
1995
papír, rézkarc

Utassy József

Erőforrás

Ha nem az enyém,
ha le kell majd mondani róla,
akkor kinek a javára mondok le én,
kié a naprendszer harmadik bolygója,
ha nem az enyém!

Potomság!

Petőfi Sándor utolsó szavára

Ingyen idő, májusi potomság!
Csillagerővel nyílnak a rózsák.

Radarernyőt bont, pörög a kapor,
tökvirág darázsreaktora zsong.

Vagyok egy vén csillag kiszemeltje:
gáttalan galaktikáim kertje.

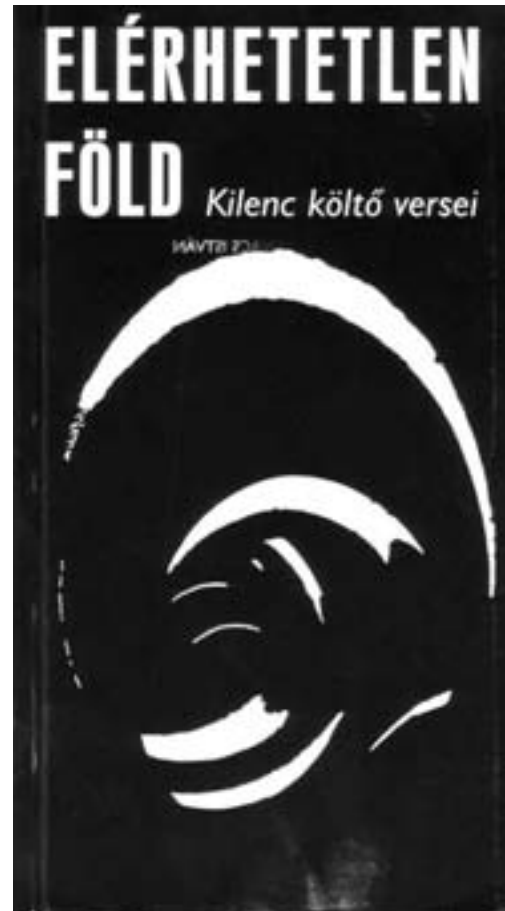
Nyílik az ég, ha csuknak a bankok!
Nézd, uramisten: micsoda bankók!

Lótuszülésben húz napkeletre
rongyarany szőnyegén Ady Endre.

Íme, a sarokig tárt valóság!
Verejtékezi lovát a Lóság.

Tovatündököl asszonyom, alszik.
Haja zúg. Ezüst combja közt partfíis.

Életem innen, túl a halálon:
kisfiam is száll! Kék lova álom.

Tank

Hát Csak Nézzétek Az Ember Fiát!

Kötve robogó harckocsi után
rántatik végig az Egyenlítőn,
a Baktérítőn, a Ráktérítőn,
végig az összes meridiánon,
sivatagon át, havon, sáron
csörömpöl vele, csak csörtet, csörtet,
kerüli hetvenhétszer a földet,
kormányosa meg egykedvűn dúdol:

füles indul el a hadiútról.

– Hová hurcolsz hát, hektori szekér,
hisz csupa vér vagyok, csupa vér,
fekete volt-e bőröm vagy fehér,
isten se tudja, csak a televény,
csak a televény, a humusz maga:
micsoda itatós vagy Szahara,
horzsolja húsom hajnal, éjszaka.

Minek e vágta, mondd, miért, miért?!

– Csalogány tollad sercegése sért,
fületem sérti, hát ezért, ezért!
Már a hordában, amíg a mamut
verme éjjelén vérében aludt:
ellenem virrasztottál, ne lopjak,
fényesítettél csillagot, holdat,
és nyüzgítettél, sírtad, makogtad,
hogyan itt rabolnak, hogy itt rabolnak.

– Néhai nóta, valami módon
mégiscsak mai, vadonatódon,
és az is lesz, míg a világ világ,
de én ellened, csillagod iránt
éneklek itt, zengem, ami bánt!
Hiába hurcolsz héthatáron át!

– Pofa be, ne rázd itt a szövegfát!
– Lövess hát akkor, lövess, lövess hát!

– Sor kerül arra is, csak várd ki:
utad utolsó út, kiabáld ki
magadat szentem, hallgatlak némán:
Allah néhai tornya rakétám,

súgjam soraid, ismerlek én már,
te ifjan lekurváztad Helénám,
le Agamemnon, Priamoszt, Hektort,
Párizst, Patrokloszt, Akhillészt, Nesztort,
utáltad versét a vaksi vénnek:
undorított az udvari ének!

SZAPPHÓT szeretted, a töredékest.

– Igen, Őt, az Egyetlent, az Édest,
akire ráfogadtad, hogy banális,
rágalmaztad, homoszexuális,
feketítetted hattyúi tollát,
mert nem írt époszt, ódákat hozzád,
mert nem ment férjhez egy vasszekérhez,
és nem himnuszolt csengő csatákról,
pajzsaid holdfogyatkozásáról,
sunyi sereged piros útjáról:
de tündökölte, ami nagyon fájt,
amibe belepusztult egy ország:
s ha volt jutalma – nincs is nagyobb tán:
dalait szerelmesek ragyogták.

– De hol az életmű, a lényeg?!

– Verseit elkótyavetyélted,
mert e tükörből hiányzott képed,
úrhatnámságod és dőzsölésed!

- Vakmerő senki, pimasz poéta,
még ma a holdon kötsz ki, még ma!
Hátadra púpnak kapsz egy palackot,
ami elég lesz hattyúdalodhoz,
a többi már nem az én dolgom...

– Boldogan Halok Meg A Holdon!

Kelemen Lajos

Kilencszer egy

Az Elérhetetlen föld költőinek

Ha nem létezne megbocsátás, nem léteznének társaságok sem; de minthogy a társaság a terebélyes barátságok egyfajta sajátos változata, királyi fogalmai: a rokonszenv, a kegy és a szolidaritás, segítségével tehát megelőzhető, hogy váratlan tapintat vagy előre nem látott sajnálat zavarja meg az összetartozás jó terveit. Egy egészséges társaság a maga körébe fogadott egyéniségek jellegzetes tulajdonságaira összpontosít; ahol a mentalitás, a vérmérséklet első élete érzelmi ügy. Az érzelem nem feltétlenül gátja a ténybeli racionalitás kifejeződésének. Egy társaságban – ha megvan rá az okod s erős szívizmod szintén ezt diktálja – remete is lehetsz, de a kaszt beszédes és tevékeny eleme is. Más szóval ez az a kör, amely bizonyos meglepetéseket tartogat az önismeret számára: nem annyira a képzelet, mint inkább az egyéniség kalandjait szolgálja. Amikor a képzelet szertelen és sejtelmes homályára választékos és érzékeny emberek tapasztalata és szeretettel vegyes sztoicizmusa vet fényt, megtörténik a jeladás, hogy a társaság mikrokozmosza életképes. E mikrokozmosz azután lelkek adott gyűrűjében csodáztatja magát, s ezenközben magatartások esztétikájában keresi a megoldást – ugyanis az egyéniségek tündöklésénél semmi sem bizonyítja jobban egy társaság létjogosultságát. Arról nem is beszélve, hogy egy társaságban mindig megvan a lehetőség a magatartásból származó esztétikum megtöbbszöröződésére. (Lehet, hogy magatartásunk foglyai vagyunk, de már pusztán csak a férfiaság kedvéért: nem volna érdemes legalább hébe-hóba összehozni valami szökési tervet?)

Most csakis magatartásról és esztétikai eszközökről beszélünk, noha a nagy szótlanság szövetségei természetesebben kevésbé csodálatraméltó.

A társaságot, mint annyi más emberi viszonyt és cselekedetet, a választás emeli trónra. S mivel rögtön a legesleges társaság (ha úgy jobban tetszik: bibliai testvériség) a vér tragédiájába torkollott, csöppet sem mindegy, ki és minek a nevében választ. A merész örületektől a tévelygő álmokon át a szentségig és az igazságig, bármilyen princípium határa könnyen kiterjeszthető; amint ahogy szavakkal való bearanyozásuk sem kíván különösebb fáradozást. A döntés pillanatában tehát okvetlenül a ráció korlátai közé kellene zárnunk az akaratot, holott nem lehetetlen, hogy olyan értékek szegeződnek szembe ezzel a kívánalommal, melyek legalábbis a béke, a vonzalom, a rokonszenv lugasaira mutatnak. Vagyis megint a szív és az ösztön az utolsó szó. Milyen egyszerű is! E pillanatokban ugyan ki gondol vele, hogy akár szellemi, akár szívbéli érintkezés készül felépülni, mindegyiknek megvan a maga feltétele. A társulás sem a távolságokat, sem a különbözőségeket nem képes illúzióvá súlytalanítani, de képes rá, hogy élettel töltsen meg őket; márpedig hol és hová lenne az élet oly dolgok híján, mint a forrásvíz, a napfény, a nő mosolya, a jó levegő és Isten keze?

Ha e dolgokat fölfedezed és lényed részeivé emeled őket, egy ünnepi varázslat küszöbén találod magad: különleges kedvet érzel, hogy megmártózhass az ősforrásban, hogy óvva magad a sorstól, új határokat szabj, miközben örök és ősi határok gondolatát kell a szemed előtt tartanod – vagyis az ifjúság egyik alapelvét hozod napvilágra; határozatlansági viszonyokkal kísérletezel a határok és a mérték világában. „Mert nincs a világon se jó, se rossz; gondolkodás / teszi azzá” – mondja Shakespeare.

Az ifjúság tetthelyére bonyodalmas a visszaút; mindenesetre ez ügyben az öreges akarat és az elbizakodott illúziók szövetségével kár is kísérletezni. Amiről Nietzsche beszél, valószínűleg az sem a tökéletes időgép, de legalább megfontolandó, hogy a nagyapákra, nagyanyákra és az ő nagyszüleikre hallgatva nagyobb bizalommal lehetünk érzéseink iránt, mintha csupán saját elménkre és tapasztalatainkra támaszkodnánk. Ez a rafináltan elfilozofált ima szintén a társaság körvonalainak, szilüettjeinek egy részét rajzolja.

Ha kellő bizalommal telve mégis szeretnénk visszatérni az ifjúság színhelyére, először is okot kell találni rá. A mély vonzódás: a legodaválóbb ok, és éppen egyszerűségében kikezdehetetlen. Némelyek szerint az életnek a napi lóvás-futásnál van egy magasabb rendű értelme, ezzel szemben mások azt állítják, hogy a lóvás-futás maga az élet. Az egyén tehát egyfelől tehetetlen, másfelől mindenre kész, övé a pillanat, övé az aeternitas; ezt hívhatjuk választásnak, de akár elfogadásnak is; hogy őszinték legyünk, a mindenséget ezen az úton-módon nemigen remélhetjük megragadni, de kapunk egy kis barátságot, cimboraságfélét az időtől. S micsoda felszabadulás ez, ha egy egész társaság éli át, ha e társaságból minden száj ugyanazt mondja: tisztánlátásomat a közösségbe helyezem, szeretem és felmagasztalom ezt a közösséget. Mert egy közös szabadság, közös lázadás és közös szenvedély találkozik benne.

Okosan háborgó emberek ülnek össze ösztönösen, de nem akármilyen céllal: a költészetért. Kilenc ember lelki fényűzése, testvérisége, hatékonysága, gátoltsága és győzelme, amelyeket csupa konok dolog, dátumok, és csupa kézzelfogható tény vesz körül. S hát mi az a körülbelül negyven év? Ennyit elegendő és szükséges visszszámolni, hogy egy kis szemle erejéig bebocsáttatást nyerjünk bizonyos történések idejebeli jelenébe. Itt hasztalan és felesleges a magyarázat, mert a minőség univerzumát e percben a mennyiség kódéből próbáljuk kibontani, itt tehát a kelteések és az időpontok tartományának kell következnie; s habár ez a tartomány majdhogynem kimeríthetetlen, annyira azért nem vesszük komolyan. Nem fogunk habzsolni: csupán ízlelgetünk.

A Fiat 1969-ben mutatta be a rendkívül modernnek számító 128-as autóját. A kocsí orrában keresztben beépített, alumínium hengerfejű, bordázott szíjjal vezérelt SOHC-motor dolgozott.

Az 1969-es Formula-1 mexikói nagydíj első három helyezettje Denny Hulme, Jacky Ickx, Jack Brabham (egy-egy Ford-motorral hajtott kocsival). Ekkortájt a technikai és a műszaki gényes életereje visszafoghatatlannak tűnik. Az autóversenyek cirkusza ráadásul új hőst kap: 1969. január 3-án megszületik Michael Schumacher.

Július 16-án újtárra indul és 21-én leszáll a Holdra az Apollo-11. A Sony, a világon elsőként, kazettába helyezi a képszalagot. Ebben az évben zajlik a woodstocki rockfesztivál. Magyarhonban pedig átadják a televízió első színes adóberendezését. Júliustól kalauz nélküli villamosok és autóbuszok állnak forgalomba Budapesten. Aztán december 19-én minálunk is látható a Széld motorosok című film.

Általában pedig a ferde magyar világ még tovább ferdül. 1969 decemberét írjuk, amikor is a hazai költészetben világra jön egy akkor talán még rövid távúnak sejtett revü: megjelenik az Elérhetetlen föld című antológia. 1969-ben az évi minimum-hőmérséklet -12 fok, a maximum-hőmérséklet +35 fok.

„s hirtelen, nyomtalan tűnik el, / ami csak tegnap történt, / égő szemekkel bámulod, / mi elnyeli, az örvényt – írja A tegnap krónikájában Péntek Imre. Az eseményeket csakugyan meggyötri, el is halványíthatja az idő, beleveszhetünk a szétszórtságba és a véletlenekbe, de a fejleményekről és a bonyodalomról nem a semmi dönt – mindaz, ami szükségből, helyesen és igaz okokból történik, megmarad az emlékezetben. Az emberek – kivált ifjúságuk idején – szépségükhöz méltó keretekre és történésekre vágynak. Az Elérhetetlen föld szerzői, a Kilencek ebből az ékességéből, a kör, a milió szépségéből alighanem jóval kevesebbet kaptak, mint amennyit más időben, más helyen kaphattak volna. Akit érdekelt és érdekel, tudja, hogy a Kilencek nevű társaság poétalentumának szervezéséből, a türelem és az elszánás robotjából, fórumokkal és kistermetű szellemekkel való küzdelemből is próbát kellett tennie. „...az Igen voltam és a Nem” – emlékezik a negyvenéves Elérhetetlen föld antológia utódában Győri László. A korabeli kritikusi fő- és alvezérség feltehetőleg épp így gondolhatta magában: remeknek, frissnek, újnak lenni abban a közegben, amelyben a Kilencek a nyilvánosság elé léptek, egyszerre jelentett grandiózus és illúziós észjárás. Íme, az erről legszíkárabban elmondható legtöbb: „Mi a Kilencek voltunk. / És nem vacak vicc voltunk.” Ahogy az egy jobb társaságban szokás, itt Konczek József magabízó hírnöklelki szavait a lelki hírnök szavaival finomítja Mezey Katalin. S mennyire igaza van: „Kegyelmekek vannak, / nincsenek érdemek.” A társaság, a kör, a közösség is a kegyelem kevés számú terének egyike. Mi állt s áll jól értünk? Nem a horda, a farka, a csoport? Finomabban és mellékíz nélkül szólva: a közösség, amely magányunkat és önzésünket kiigazítja. Csak a hazám: a hazám.

Hallottuk, tudjuk, az ember célja a küzdés, vagyis önmaga. Átérezni a társaság szellemi energiáit, elfogadni szokásait, elhelyezkedni erőterében – s közben próba alá vetni a nagyszerű és sérülékeny kozmoszt, magunkat: dehogyis csak számtani kérdés! Ha univerzumból, még ha mikro-univerzumból is beszélünk; a lélekembar teljes egészében soha át nem hatható titkáról, hősről, cselekményről, szimbólumokról, anyagról és metafizikáról beszélünk. Konkrét szenvedélyekről és konkrét következményekről. Nem feledhetjük, a megannyi csodálatos absztrakció születése közepette, buzog az élet. Egyeseknek talán nehéz megemészteniük, mégis ez a legkétségbevonhatatlanabb nagyság. „Mint belső órája azt a napraforgót, / engem is ugyanolyan értelmetlen elszánás éltet.” Filozófia vagy merőben egyszerű megvilágosodás, amiről Oláh János beszél? A romantika óta a művész feladata nemcsak a szépség szikraesőjéről gondoskodni a sötétségben, hanem egyfajta hozzáállás, viselkedésmód meghatározása és képviselése is. Bár meglehet (kedvtelen perceinkben ilyesmi is eszünkbe férkőzik), a szikraesőt keltő csodaeszköz, a szépség templomának orgonája, az esztétikum térzenészei örökkön-örökké csak hangolnak. Az ember nézi a faluszéli tavat: és látja a tengert. De jaj, ha megfordul a dolog; utak mellett olykor kiutakra is szükség van. Mintha a Kilencek közül ketten pontosan erről beszélnének: „Önvisszhangjába, hetedhét határba / szédül – már minden részem kába. / Nagy erdők ízelt keze fojtogat.”. Rózsa Endre szorongását Kovács István szinte a mennyei vizsgálóbíróig viszi: „Az ázott angyal idő-dúltan / arcát tenyerébe rejti. / Becsavarodott életvonal: / kötél a bárkán.../ Csak ennyi.”.

Az ember remekművű vallomások tételére edződik. E képesség egyszerre irgalmas és irgalmatlan. Az egzisztencia azonban, napi akcióiban, néha csupáncsak irgalmatlan. Le kell nézni a mesterséget, hogy újra

észrevegyük méltóságát? „...csakis a Kérdés örök e Földön, / meg a csigolyák csendélete. / S fönn rég nem arra vár a Göncöl, / hogy fényre fordítson az eke!” – így Utassy József.

Talán ezek a gondolatok festik alá azt a pillanatot, amikor az embernek egyszerre csak szembe kell néznie a részvétlen hétköznapokkal. Egy kedves otthon vagy egy nyirkos zug díszleteinek ölelésébe löki a kötelesség. A fényimádó teremtmény új ábrándot farag magának: felnő. Ez nem okvetlenül süllyedés, nem okvetlenül feledés. Az élet karusszel-játékában új körök következnek. Forogsz-forogsz egészséges örömök és kétségbeesések szédületében. Akár felolvad benned, akár elszédít: e forgás kifelé ható ereje megpróbálja kikezdeni a kör zártságát.

Hogyan értsük meg mégis, hogy e bomlasztó erő teljes egészében sosem választja el a társat a társaságtól. Végül is mi az, kötődni néhány ember iránt? Egy kép: állsz a sivatagban, az üres, néma, határtalan tájban. Nincs benned sóvárgás, irigység, magad is kiürültél. S akkor a távolból egyszerre hangokat vélsz hallani. A szél az? Nem, többféle hang, többféle irányból, de mind ugyanazt mondja: beszélni akarunk veled.

De mégsem itt kell megállnunk. A történetet a történelem folytatja. A társaságnak, amelyet alapjában az írásvágy, a szépség hasonló azonosítása, a részvét forrásaiból egyidejűleg nyelt kortyok, valamint a szeretet növesztett össze, egyik kihagyhatatlan tulajdonsága, hogy ma is megvan. Egy önként szerveződő csoportosuláson, a dolog jellegéből következően, egy spontánul és ösztönszerűen megjelenő és elszélesedő szellemiség ül, ez nyilvánvaló. Semmivel sem kevésbé természetes, mint az, hogy a Kilencek társasága, az egyetemi évek befejezése után, immár létezése folytonosságában fejeződik ki. Az évek multával a társaság közös szellemiségét ki-ki a maga arcához igazítja. A társaság tagjai írók, költők, könyvcsináló emberek. Egymástól távolodó, egymáshoz ismét és ismét közeledő sorsuk is egy jelképes, újra- és újraírt könyv. A szuverenitás kiforrása. Fáradhatatlan emlékezés. Csalinkázás az ismeretlenben, hajszák; és megannyi ismételt egymásra nézés. „Mire a lekókadtt fő, a lankadt, / lecsüngő kar, önfeladás? / Jöhet, jön még a kínhalálra / megváltás, víg föltámadás?” – mondja is, kérdezi is Kiss Benedek.

A barátság égboltja alatt minden igazság kimondható. Ízlés, irány, valóságnézés, meg még a talentum százféle fokolója mellé oda kellett állniuk a Kilenceknek. S még lesz is mérleg, és lesz mérlegelő, aki kedves programjaként gyakorolja majd, hogy megállapítsa: mekkora író lakik külön-külön e kilenc emberben. Történet közöttük nász, tarolt az elmúlás; kaptak a sikerből és a sikertelenségből egyaránt. Aki a jó negyven esztendő távolságútján dokumentumokból óhajtja fölismerni a poétaságot, kedvvel lapozhat Csontos János Együtt és külön című, okmányok is beillő, remek interjúkötetében; nincs érdemleges kérdés, melyet hűszel elzelőtt a szerző ne tett volna fel a társaságnak. Most viszont itt van a Napkút Kiadó kötete. Az idő balján: ez költészet-mustra és kis vallatás egy könyvtestben; hogyan élnek, mit gondolnak a világról, magukról és egymásról ma a Kilencek.

Ismert az a nézet, amely szerint voltaképpen az életvitel valamennyi formája közömbös, a cselekedetek egyenértékűsége aszerint változik, hogy egy adott életforma hasznos-e vagy haszontalan a többi ember számára. Hóbortból is lehet deréknak lenni. Ez igaz, de ne hagyjuk lóvá tenni magunkat. A viaskodó szellem nem szokott lemondani arról, hogy az élet következtetésével foglalatatoskodjék, jóllehet sokkal több érdekességet rejt az élet folyamata, a törvénnyel szemben az észrevétel. Különbösen is: ami az életet illeti, legyünk rendíthetetlenek, s ne váljon elejtett gondolattá, amit Seneca állít, hogy a rendíthetlenség az istenek tőzsomszédságába eső dolog. Ha igaz, hogy mindenkinek szüksége van egy emberre, aki meghallgatja, sőt kíváncsival hallgatja észrevételeit, akkor kilenc ember egymáshoz közel vagy egymásról tudva, meglehet, nem akármilyen kondíciót birtokol: őket máshogy, mint a testvéreket a vér, de erővel fűzi össze a fesztelenség, az egymás iránti respektus. Szóértés, szeretet: kiapadhatatlan gazdagság. Igen, az élet: megjárja – bár nem biztos, hogy mindnyájunknak okvetlenül örömmel szolgál, hogy benne vagyunk. Életünk olyan ízű, amilyen. De hála az ég királyának, ki lényünkben végtelenig sokszorosította lényét: valamennyien egyediek vagyunk. Oly egyszerű ez, mint a szorzótábla: egyszer egy: az egy, kétszer egy: az kettő. Vagy például kilencszer egy: az kilenc. Persze, jöhetnek búskomor pillanatok, mikor fölösleges a beszéd. Csakhogy akinek már volt benne része, pontosan tudja, hogy egy jó társaságban a szabad és termékeny pillanatok az emberek némán, szavak nélkül is milyen ragyogóan meg tudják osztani egymással. Hiába, ez a költészet parancsa és bölcsessége: az ember vagy a szavakhoz vagy a csöndhöz kötődik.

Kiss Benedek

Savanyú erjedés

Lázmérőnek születtem én,
bár magamnak is sok a lázam.
Lázak nélkül szerettem volna én
élni e lázverte világban.

Belső lázak és külső égések,
közte lehűlve nullfok alá
szironyos háttal az eláradt rétek,
a robbanást meg ki is állítaná?

Gleccserek hava is hómarokban,
szennyes ár láza borít hegyeket,
de a jég, de a jég szívünkben ott van,
láz repeszti szét a jég-szíveket.

Egymás torkának esnek az élők,
koncokra vágynak mind, nem munkabérre.
S nem látják, koncok ők is, ingyenélők
kockáznak a szikkadt vadmarhabőrrre.

S a szikkadt húsrá. No, ki kit fal föl?
A guberálóknak már csont se jut.
S pezseg fölöttünk, mint romlott tejföl,
savanyú erjedéssel a Tejút.

S majomország után
– azoknak ez az égtáj nemigen tetszik:
lám, a nagy világmappán
kecskeország zászlaja díszlik.

Volna itt mek-mek-, még Mekkmester is,
kecsketejben úszna Magyarország.
Rácsapnának biztosan jó pénzért
a mindennapi maharadzsák.

De mi lenne a kecske-lányokkal és fiúkkal?
Őket bíz el kéne tartani.
Hogyis lesz ez? Kecskemiszternek
ekkor lennének gondjai.

S aztán jönnek a bajok sorba:
nem tejel a Katus, Baba meg kiskecskét vár.
Lenne itt riadalom, s megtörténne
az első kecskeország-vesztő
kiskecskevásár.

Illúzió Kecske-országról

De szép lenne ez a föld,
ha az emberekből is kecskék lehetnének!
Mária földje ez a föld,
s a kecskék hálaimát mekegnének.

Mert hálát kell rebegni annak,
akit emberből kecskévé tettek.
Várhatná minden évben buzgón
a kecskefarok-mindszentet.

Öltözne, mint rég a bárók
kecskekockás ruhába,
hisz minden kecskének kezdetek óta
kecskekockás mellény az álma.

Az idill és a Teremtő

Az idill a véletlen ágyában szunnyad,
a véletlenek dzsungelében,
véletlenül körülkarolja
egy boa,
s már csak a nyüszítés hallik az éjben.

Az idill vértelen szájjal dőzsöl
az elmúlás cintermében,
– Coki, pokolra, vértelen condra,
Szól az Úr, nulla
pondró légy a halál fortyogó bélrendszerében.

Mezey Katalin

Halottaim

Fölemelték a fűköpenyt, alatta
földbe ütköztek. Föld emészti meg
a sárga nárciszok törekeny szárát,
fölrebbenek a juharlevelek.

Az a váratlan, rideg találkozás.
Kiforgatták szétfűrészelt fejét,
mint lim-lomot, másik dobozba tették.
Vagy őt őrzi a hant vagy hült helyét.

Az asszony, aki pendelyünket látta,
kis gyermekek, ki voltunk, gyermekek,
a moccsatlan sötétségben alszik,
végleg leállt, elporlott szerkezet.

A kő fölöttük véglegesnek látszik,
Krisztus keresztyén a saját neved.
Alóla a szívós gyom kivirágzik,
a márványt megbillentő gyökerek.

Oláh János

Gyalog jöttem

Kint fagy harap, bent tűz dorombol,
gyalog jöttem gyerekkoromból,
hogyan megpihenjek,
s tovább ne menjek,
a loholó halálnak
egyezséget ajánljak.

Halk macskalépteit
- nos hát – bevárom itt.

Elképzelem, ajtót se nyit,
átlép szobám falán, és itt terem,
keze a fegyver ravaszán.
Egyszerű bérgyilkos talán?
Vajon mit kezd velem?

Vállat rándít, észre se vesz?
Vallató tisztként felpofoz?

Mérleg nyelve az életem,
a semmi és a minden
lűktet emlékeimben.
A föld, ahonnan menekültem,
a föld, ahova megérkeztem,
élő sebként sajog köröttem.

Ha eltűnök, mint ruhából a folt,
ami nem volt, és ami volt,
eltűnik-e minden velem?

Vélt embervoltomat
- e túlvilági ok
foglya vagyok –
nem ismeri föl semmi öntudat.

Ki a halandóság elől szökött,
s már szökés közben elbukott,
érzékek láncán rángó, néma rab,
taknya, nyála kinek egybe ragad,
aki saját sebébe mar,
elpusztul, jaj, de nem elég hamar,
bárhogy tagadnám,
ez is én vagyok.

- - -

Vagy valaki egészen más?
Idegen hang, idegen láz,
akiről végül kiderül,
lelke a kongó, hideg űr?

Elisabeth Ledersberger-Lehoczky:
Forma IV.

Kovács István

Az idő csapdájában írt vers Bohdan Zadura hatvanötödik születésnapjára

(abban a reményben, hogy a magyar költészetet kezdetektől napjainkig bemutató antológiája egyszer majd mégis megjelenik)

Hogy hatvanöt éves volnál, Bohdan? Még mit nem! Éveid száma ennél sokkal több: négyszázhatvanöt! Hiszen egy kardcsapásra lettetek felnőttek Bornemisza Péterrel a töröktől szédült országban és időben. Majd a fonákjáról Rimay Jánoshoz fiatalodva, tanítványa volnál te is Balassi Bálint uramnak – úgy négyszázhusz évesen. Ő talán jobban érezte, te bizonyára jobban értetted a citerás lengyel szép Zsuzsánna énekét szülővárosod, Pulava táján.

A szemek és dallamok bűbájoltságából a história térített magadhoz: máris Kazinczy mellett róttad grádicsait Kufstein várbörtönének, ahol annyi honfitársad raboskodott – hogy csak Sulkowski herceget és Kollontaj Hugót említsem, s a nyelvzseni és kultúraszervező Slotwinski, akinek keresztneve magyarul: Szilárd. Hat évet ült. (Ha belegondolok, te is belekóstoltál a magyar nyelvbe és kultúrába, de szerencsére mérgük nem bizonyult halálosnak és börtönbe se kerültél miattuk.)

A kazamatáknál persze jobban érezted magad Berzsényi Dániel földes szobájában, ahol a Horácról írt verssorokat bepacázó legyeket kellett elhessegetned a papírlapról, hogy olvasni és fordítani tudjad sorait. És közben minden elragadtatott mozdulatodnál ügyelned kellett, hogy le ne fejed a mestergerendát.

Reszketeg kezével Vörösmarty Mihály rántott könyvtárszobájába, majd bízott ugyanazon lázas földöntúli mozdulattal Ady gondjaira. Ki tudja, meddig kísérte figyelemmel barátságotok alakulását, hiszen ő ötvenöt évesen meghalt, s te akkor a fejen állt időben vagy száztíz éves lehettél.

A magyar költészet Babits, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Áprily, Erdélyi József alkotta csillagágainak kaleidoszkóp-metszetében mennyire érezted szétszabdalva magad? Verseiket olvasva fordításodban, biztos, hogy mesésen életre keltél.

Úgy hetvenéves nagyöregként beledermedtél, ahogyan a halálmaskarát váltogató történelem letaglózta a létezésből más-más módon kidaszítottakat: József Attilát, Dsidát, Radnóti Miklóst. Pedig egy lengyel az ezerfajta kiátkozottsághoz hozzászokhatott az elmúlt kétszázötven évben.

Tudom, hogy számíthattál a két jóbarát, Illyés és Szabó Lőrinc parttalan pártfogására. Szabó Lőrinc még megérhette az 1956-os forradalmat, Illyés Gyula Egy mondata maga volt a forradalom. Azok közt, akikre számíthattak, te is ott vagy, ki lengyelül újraírtad verseiket – túrteket és tiltottakat egyaránt.

Pilinszkytól huszonnégy, Nagy Lászlótól húsz év választott el. S hogy Nagy László ötvenhárom évesen meghalt, korkülönbségetek most – csak tizenkettő. Tudom, mennyire becsült téged. Hallgatásodban is megérezte a költészetet, az örökkévalóság dobhártyáján vers-jeleket kopogtató embert.

Kányádival, Budával szinte egyidős vagy – az élők, a kortársak jogán. Akárcsak Utassyval, Oláhval, Mezey Katalinnal, Kiss Benedekkel, Farkas Árpáddal... Soroljam még?

A költőkről pedig ezután egy szót se többet, mint a vámpírokról – Könyves Kálmán királyunkat idézve. Akit rútsága, púpossága ellenére is tiszteltek szelleme miatt. Ma mintha inkább a rút szellemeket kellene előírásosan tisztelni.

Befejezem... Nem akarok fiatalítani. Ahogy magamat, tégedet is féltetek az új csecsemőkortól. (Pedig mondják, addig tart az igazi felnőtttség, amíg az első, szemlélődéssel telt életévét be nem tölti az ember.) Mi már betöltöttük. Örüljünk hatvanöt évnek – a négyszázhatvanötön legbelül.

Németh János:
Lengyel, magyar barátság
emlékműve Krosnóban

Konczek József

Találkozás a nyárfával

Kívül a városon, a mezőre nyíló domb túlsó oldalán,
ahol a kukoricaföldekre lehetett látni azelőtt,
most itt-ott repcével beverve állnak sötétzöld legelők,
s emiatt, a lábamnál kis vízér sárga homokot hord alá.

Május van, és a meleg eső elvonulása dúsabban lélegzik a nyárfa,
otthonossága szinte emberi, szinte asszonyian barátságos,
amint mögöttünk bádogháztetőivel mered a város
erre a korai, meg nem beszélt, mégis várt találkozásra.

Rippl-Rónai-festményére illenek ez a kalandom,
komoly plakátok, tekintélyes homlokzatok közül jöttem ide,
a gondterhelt barátok fontosságát is eluntam,

s az a jó most, hogy a kedvem igazi bodros felhőkkel barangol,
s belemélyesztem arcom a nyárfa illatos, ragadós leveleibe,
lombja gyönyörű titkába, szemérmes szégyenébe elborultam.

Balogh István:
Haszontalan játékok

ŐSBABA (1.)

ott,
 a hegy fölött
 egy katonai távcső
 párhuzamos vonalai közt
 két madár,
 Ott, Ott
 lebeg, lebeg,
 látod? hallod?
 hogyan hívja
 társát a közös
 ég alatt?
 és
 csak
 a sűrű, sűrű, sűrű
 nagy csönd hull lefelé
 a fák törzse mentén, átütve a talajt
 a mélybe,
 ahol
 lüktető egymástól
 érzékek elválík
 oldódnak a férfi
 egymásba és a női
 nagyobb rész
 eggyé minden
 és együtt léteznek anyagból,
 a Föld ahol
 tünet lebomlik
 táplálva minden
 és minden ez és
 eljövő kezdetig,
 újabb ahol
 élet nincs
 építő beszéd,
 anyagát, testét nézés,
 adják újra csak
 magukból jövő
 É L E T E
 a mindennek
 ami még majd
 ezután
 lesz
 így a szerelemmel,
 mert
 rabul ejti a bombát
 az igazonyok nagy hatalma,
 mert úgy sár minden megszületett bomba,
 szeretne újra mag nem született lenni,
 szeretné, hogy kalapácsnak, szögnek, bármi más
 de egyszerű jószágnak szüljék meg újra őt ne bombának,
 mert nézd ez a kis Föld is, az isten ezüst ondojában
 ficáncol még, nem szabadult ki belőle, foglya annak még,
 és apát, édesapát kíván azt kíván magának ez a Föld,
 olyan édesapát, aki szembe mer nézni a hanyag
 elődök istenével, aki emberi szót mond,
 és lassan ejti ki a szavakat, tanítja őt
 először is járni, lépni, beszélni is, nevetni is,
 és készíti neki játékokat igen, játékokat is készít
 a kis Földnek, mert játszani szeret,
 és szereti, ha átölelik nagyon,
 vigyázzák, óvják, őrnik,
 mentik, elrejtik,
 a vas elől

(- 1994. 12. 12. -)

Győri László

Orozva csibék

Amikor egyszerre kifutottak
azok az orozva csibék,
riadalom zűrzavara horgadt,
mintha már itt volna a vég.

Mintha tűz vagy világvége volna,
nem a kezdet, az origó.
A teremtés csúnyán elorozva.
De Isten azt mondotta: jó.

Ősszel és túl későn, amikor már
csípte a diófa levelét
a hűvös ősz, s alatt a folyondár
zöldje elaszva földet ért.

Mikor onnan, a szalmakazalból
cérnalábakon mind kibújt
a fényre, az udvarra, csak akkor
jöttünk rá, semmit sem tudunk.

Szidta, aztán beterelte őket,
enni-inni adott nekik.
Csak mentek, futottak az ősznek
a mi kis gyanútlanaink.

Nem sejtették, hogy egyszer csak fázni
fognak anyjuk szárnyai
alatt is, hogy a jó mind parányi,
csupán a szenvedés, ami

óriás: a fázás, a didergés
a sárban – egyre csak esik,
s kékre fagy valamennyi testrészt,
az ő kis cérnalábaik

úgy remegnek, ahogy dideregnek,
mint a szél fújta temető,
az egyik elmegy, a másik is elmegy,
annyira kurta az idő.

Mint amikor későn jön a gyermek,
jöttek az orozva csibék.
Hogy elbújt, milyen jó rejteket vett
eltitkolni az ösztönét!

Hogy micsoda tél jött, én tudom csak!
Kétséggel, reménnyel a vég.
Újra ősz van. És újra tolongnak
azok az orozva csibék.

Kehely

Ha létrejövő születik,
mindig ott van egy harmadik.
A születés kelyhe egy helyen,
a meghalás kelyhe mindenütt.
A születés párban jövetel,
a meghalás árván érkezik.
A születést ketten szenvedik,
a kivetést egyedül senyvedik.
A létezés társasan telik,
nyüzsögni, tolakodni kell,

az elmenés útja néptelen.
A születés ideje világos körvonal,
homályban fetreng a távozás.
A távozás szemidegsorvadás,
minden kontúr végleg elmosódik.
A kimenésben elesel,
mint a bútorokban.

Hajnal

„Csitt, mindez ponyva ma,
dalnok!
jó bajtárs lett ama
zsarnok.”

(*Babits Mihály: Kép egy falusi csárdában*)

Hajnali armada-
hangot,
hallani garmada
tankot.

Csörgött a rossz kövön,
ordas,
iszonyú hangözön
volt az.

Ablaknak üvege
rezgett,
pokloknak ürege
rengett.

Szíveknek gyökere
rengett,
tiportak úgy eme
ezrek.

Verte a vén követ
lánctalp,
szerettünk volna egy
táncdalt.

S hallani fekete
hangot,
döngeni idegen
tankot.

Reggelre szomorú
csönd lett,
mint mikor a hamu
csörtet.

Ült a novemberi
fűre
valami vésteli
szürke.

Balogh István:
Lakheszisz

– Voltunk már szabadok
kissé,
most leszünk csak rabok
ismét.

– Volt fény- meg hitteli
ünnep,
s itt jön már, itt, aki
büntet.

– Jön, mint a glóriás
bárány
a tankok óriás
árján.

Így ment a gondolat,
így járt:
– Köti a hurkokat
mindjárt.

– Jó bajtárs, hogyha kell
hálnod,
rajta ég majd a jel:
zsarnok.

Kötelek kendere
röppent,
zúzmara, tél dere
hökkent.

Keltek vad, új napok
renddel,
minden nap új halott
ment el.

De aki megmaradt,
férfi,
akart a hó alatt
élni.

De aki gúzsba vont,
némi
kenyeret, húst adott
élni.

Elbújtak lassan a
tankok,
„jó bajtárs lett ama
zsarnok”.

Az idő balján
Elérhetetlen föld – negyven év

Péntek Imre

gyönyörök (kert)helyisége

(sz.-i emlény)

az ismerős kerthelyiségben sramli se szól megcsi
lannak a kánikulában a gyöngyöző fröccsös pohar
akkk --- ez itt a gyönyörök kertje sikkesen be
suttyansz j. bácsi gyorstalpalással „végez” (ki)
aszf/talt táncolat fütyülnek nádi ringyók és íz(es)
adó hom(l)okán tükröződik a nyári (l)ég üres tér
delnő (h)intetet csókot dob (villámrekord) idő
ben elkap om (padme hum) georg bajuszt pödrő
vel üti agyon a legyet (minek legyeskedsz itt
fölöslegesen?) öreg hal úszik a fröccsakváriumba
farkával (be)csap nagy lendkerékkel (1. Hely)
a rajtkőre g.ő.z. elem elhúzzák a nótádat ha tet
szik ha nem csak a (vég)beledet hús hatod mel
egebb tájakra (ez lenne a búcsú?) az eszmélet
lenség kezdete kezdetleges kölcsön mint(h)a
hallalík halla tán hahotáznak ha mi ez velszi la
koma torkon vágott fal at tompora szép kerek er
nő fröccsöntők előre Muszka Imre vár Muszklí
Misával ernő próba izompacsirták duelluma
dumát lehet (velük) rekeszteni a rekettyésben
a vesztegetésben nincsen párjuk páratlan nyer
egben nyerő futam sípszó lam lám éhen
kórus próba baba mosolyog (rád?) na drá
gám fizess hozzák a hozományt (blokkol
nak) ennek a mű szagnak vége végtelen
ült sajt tálon a válás válltáskádban váll
fa szokatlan költözés de előbb még a vil
lanyderót a pironkodó villanyfecskek
köz (ött) ellenség (nincs ellenmérleg)
a súly lesújt keszt (kendőd lebeg) hely felé
szökik a nyár és fröccsös poharak jajon
gan achh --- a sramlitlan kert helységben
(két szólamban) vezényel(i) e. p. e. georg
út (on) áll(va) út állat át

Segesvári töredék

Ulánus volt vagy kozák?
Lován lihegve tör feléd...
A dárda melled veri át,
forogni kezd a nyári ég...

Hogy várt az a kukoricás,
ahova mégsem értél...
Hogy eltakarjon zöld palást,
s óvjon országos féltés.

Menekülő lábnyomod
megtelik szökkenéssel,
vér hímes a patyolat ing,
sebe: eleven ékszer.

Fehér papír kereng a réten,
rajta utolsó verseid –
Hol vagy Magyarok Istene,
angyalod mért nem küldetik?

Késik bolyongó Júliád,
holtak közt kutatva téged,
s örökre rátapad a vád...
Gyászfátylán könnyüi égnek.

Mintha innen is szökni tudnál,
a bozótos pusztulásból –
hiába a rád tiport föld,
mélyéből idelátszol...

A sárga agyaggal érvelők,
a nálad ezerszer holtabb,
teli pofájú koponyák
morogják: innen nincs tovább,
maradj csak ott, ahol vagy!

1971-73

Bartusz-Dobosi László

Találkozásom Olíviával

(F. R.-nek)

A Kubában ültünk. A hátsó, sötét, füstös asztalok egyikét választottuk, talán megszokásból, talán valami gyermekkori elfojtott „nyomor” kényszerének engedve, mindenesetre automatikusan odatartottunk mindannyian. Korszakváltó veszekedés előtt álltunk, ez benne volt a levegőben, ezért aztán mindenki mérhetetlenül és groteszk módon előzékeny volt a másikkal. Mintha azt szeretne volna bizonygatni a többieknek, hogy ebben az ügyben nem ő a kerékkötő. Nevetségesek lehettünk, mi azonban nem érzékelünk ebből semmit. Egy sikeres bemutató után voltunk, mulatni kellett volna. Mint máskor. Mint annyiszor.

A legrosszabb az a néhány perc volt, amíg a pincér mindenkitől felvette a rendelést. Kényelmetlen, feszengő csend telepedett a társaságra, amíg látszólagos nagy buzgalommal hallgattuk a másik bemondását, hogy ő is egy kapucsinót kér. Máskor is megfigyeltem már, hogy a pincér jelenléte az asztalnál nem csupán megakasztja a társalgást, hanem valami megmagyarázhatatlan okból kifolyólag, kínos csendet varázsol az amúgy vidám hangulatba. Most azonban, amikor egyébként is vihar előtt álltunk, ez különösen érződött.

– Szerintem nagyon jól sikerült. – törte meg a csendet Dávid.

– És sokkal többen voltak, mint amire számítottam. – folytatta Iván.

Mindenki erőltetetten helyeselt. Én is. Végre egy kis menekülő út, egy kis időhúzás. Vége ennek az eszméletlen hosszúnak tűnő hallgatásnak. Nem bírom az ilyeneket. Egyszer középiskolás koromban udvaroltam egy lánynak... udvaroltam? Igen beképzelt kijelentés. Borzasztóan tetszett, és elhívtam sétálni. Egy évvel idősebb volt nálam, de bejöttem neki, ezt éreztem. Engem azonban annyira leblokkolt ez a tény, hogy képtelen voltam értelmes mondatokat kierőltetni magamból. Csak bandukoltunk ott a Mártírok útja környékén a Fény presszónál és akkorákat hallgattunk, hogy az maga volt a világvége. Rettenetesen éreztem magamat és erőlködtem minden idegszálammal, hogy valami használhatót kicsikarjak magamból, de ettől még jobban megnémultam. Egy óráig tartó kinszenvedés lett belőle. Soha többé nem találkoztunk. Akkor azonban szinte örültem neki, mert ez az egy óra olyan borzasztó élmény volt, egyébként magam miatt, hogy rettegtem a következő találkozástól. Az az egy óra azonban megmaradt bennem eltörölhetetlenül, s ha valahol csak egy-egy pillanatra is elfogyott a téma, én már rettegtem. Így aztán most, amikor tudtam, hogy nekem kellene itt felvezetni a problémát, tudniillik a társaság teljes passzivitásba hullását, de nem tudtam, hogyan, mérhetetlenül hálás voltam Dávidnak és Ivánnak, hogy alibit biztosítottak számomra semmitmondó megjegyzéseikkel. Csatlakoztam hát.

– Kár, hogy Berta nem jött el!

– Tényleg! Nem tudod, miért? – kérdezte Kriszta.

– Azt mondta, attól tart, hogy ő lesz itt az egyetlen öregember és nem akart nevetséges lenni.

– Micsoda hülyeség! Hiszen Iharos és Terjék is itt voltak.

– Én mondtam neki, de hiába. Még azt is mondtam, hogy az ő verse is felolvasásra kerül, de ezek szerint ez sem volt elég. Ő tudja.

– A lényeg, hogy tele volt a színház. – mondta Viki. – Még apuék darabjain sincs mindig tele.

– Az igazsághoz azért hozzátartozik, hogy ezeknek legalább a fele a mi ismerőseink közül került ki. – tette hozzá Milán, miközben kávéját egyetlen hörpintéssel magába döntötte. Mindig ezzel a vehemenciával élt. Habzsolta, hajtotta az élvezeteket. Sőt, kifejezetten kereste az efféle tömény dóziszokat mindenféle ajzószerekből. Azt vallotta – de véleményem szerint, csak még maga sem tudta, hogy mit akar –, hogy az alkotáshoz különleges, imaginárius állapotokra van szükség. Ezért aztán a füves cigitől az alkoholmámorig mindent kipróbált. Félbehagyva az egyetemet, volt ipari alpinista, húsgyári munkás és amatőr fotós is. Igazi polgárpukkasztó személyiség volt, hol hosszú, lófarokba kötött hajjal, hol tatárosan felnyírt fejbőrrel. Írásait is ilyen tudatosan meghökkentőnek szerkesztette.

– Nem is igaz. – replikázott Karcsi, aki állandó vetélkedésben volt Milánnal az extremitásban, ezért muszáj volt mindig ellentmondania neki, vagy kiegészítenie őt valamivel. – Én alig ismertem valakit.

– Mindegy. Fő, hogy tele volt és jól sikerült, nem? – próbáltam elválni a mellékvágányra terelődő vita további folytatásának a lehetőségét, holott magam is mellékvágányon akartam tartani a beszélgetést, hogy időt nyerjek. Ez a kettejük között zajló kakasviadal azonban most nem volt ínyemre.

– Pali, én annyit röhögtem az írásodon most is, mintha először hallottam volna. – mondta segítségemre sietve Adrienn.

– Szerintem is ez volt a csúcs! – helyeselt Iván. – Attól félttem, hogy a színpalak mögül ki fog hallatszani a kuncogásom.

– Telitalálat, nem kétséges. – tettem hozzá én is.

– Nem tudom, meddig lehet még ebből megélni, de nem szeretném, ha azonosítanátok velem, mert bennem azért más is és több is van. – mondta Pali, kicsit lelohasztva közös lelkesedésünket.

– Te barátom, már kultuszt teremtettél ezzel az írással, nem tehetsz ellene semmit. – mondta mosolyogva Karcsi. – Fel fog zabálni!

– Azért ennek a König Olivíának a versei is hihetetlenül jók voltak, nem? – kérdezte Viki.

– Egyáltalán ki ez a lány? Ismeri valaki közülünk? – kérdezte Adrienn.

– Odajár az egyetemre, a bölcsészkarra. – szolt közbe Dávid. – Egy barátom hallott róla, vagy olvasta a verseit, és ő ajánlotta, de még nem találkoztam vele.

– Most itt volt?

– Nem hinném, mert akkor csak odajött volna hozzánk, mint a többi szerző. – mondta Iván.

– Szerintem pedig nem is létezik! – vágta oda flegmán Milán, mindannyiunk meghökkenésére. – Még senkit sem láttam, aki találkozott volna vele. Mindenki csak azt mondja, hogy valaki más ismeri. Olivía szerintem egyszerűen nem is létezik.

– Jól van, szórakozzál csak! – röhögünk fel mindannyian ezen a képtelen felvetésen. Ez volt az első felszabadult pillanata az estének. Sajnos, gyakorlatilag az utolsó is. A bájcsevegésnek előbb-utóbb véget kellett vetni, s elkerülhetlenné vált az összeveszés. Éjszakába nyúló tisztulási folyamat volt ez. Fájó, de szükséges, mint egy foghúzás.

Később azon gondolkodtam, hogy milyen fura, de bennem sokkal jobban megmaradt ennek a König Olivíának a személye körüli titokzatosság, mint az est többi része. Elhatároztam, hogy megkeresem. Az ügyeim a következő napokban azonban annyira lefoglaltak, hogy teljesen megfeledkeztem róla. Egészen addig, amíg egyszer csak egy folyóirat hátsó lapjainak az egyikén, a szerzők között megláttam Olivía fotóját.

– Tessék. – gondoltam. – Mégiscsak létezik.

Egy szőke, egyenes hajú, nem túl szép lányt ábrázolt a kép, bár nagyon furán: profilból. Mindenki más teljesen logikusan olyan képet küldött magáról, ami szemből, előnyös beállításból mutatta meg őt magát. Olivía nem. Oldalról, sőt inkább kicsit még ehhez képest is elfordulva, szinte már hátulról látszott belőle valami. Most azonban, hogy jobban megvizsgáltam a képet, észrevettem, hogy az arcából szinte alig látszik valami, mert egyik részét hosszan lelógó haja, másik részét pedig annak árnyéka takarja.

– Különös. Van is, meg nincs is. – morfondíroztam magamban egy darabig, majd kinevetve kételyeimet, megint csak továbbléptem az ügyön. A szándék újra fellobbant bennem, hogy megkeressem ezt a rejtőzködő, tehetséges lányt, de aztán valahogy megint elsodort az élet.

Nem olyan régen azonban, azzal bíztak meg, hogy próbáljam összegyűjteni a környék tehetséges, fiatal alkotóit, hogy szervezetbe fogva őket, egymást erősítve, segítve lépünk tovább. Ekkor merült fel bennem újra Olivía neve.

– Járunk hát a végére ennek a rejtélynek! – mondta Térey bátyám, akinek elmeséltem a különleges körülményeket és jót mulatott kétségeimen. Ezen felbuzdulva, végleges elhatározást tettem, hogy most már mindenáron felkutatom Olivíát. Az internetről megszereztem az e-mail címét és mindjárt írtam is neki, egy találkozót kérve tőle.

– Ha van internet címe, akkor kell, hogy ő maga is létezzen. – gondoltam, aztán örömmel siettem Téreyhez, hogy elújságoljam a jó hírt. – Most már csak várnom kell a jelentkezésére és kész. – mondtam.

Aztán vártam és vártam, de semmi. Napjaim gyakorlatilag már csak Olivíáról szóltak. Lázás igyekezettel akartam ország-világ előtt bizonyítani, hogy létezik. Mintegy megszállott, néztem meg naponta többször is az e-mailjeimet, nem jött-e végre válasz König Olivíától. Jobban vártam ezt a levelet, mint minden mást. Ez lett reggel az első gondolatom, amikor felébredtem, s az utolsó, mielőtt elaludtam volna. Munkámat elhanyagoltam, barátaimmal is

csak szórakozottan váltottam néhány szót és már mentem is tovább. Nem volt nekem ezekben a napokban semmi különleges dolgom, mégsem tudtam megülni egyhelyben. Valami állandó, kényszeres cselekvési vágy lett úrra rajtam, mintha ezzel akartam volna kompenzálni a megérkezni nem akaró levél körüli tehetetlenségemet. Családom bolondnak tartott, kollégáim furán néztek rám, s amikor Téreyvel véletlenül összefutottam az utcán, ijedten csapta össze a kezét.

– Veled meg mi történt? – Úgy nézel ki, mint egy megszállott.

– Olívia. – nyögtem ki az egyetlen szót, amire képes voltam, és ami mindent meg is magyarázott. Ha akkor a tükörbe néztem volna, magam is hátrahőköltem volna a látványtól. Beesett szem, csapzott, ápolatlan haj, sűrűsödő borosta.

– Megtaláltad?

– Hát éppen ez az. – nyögtem majdnem böggve. – Igen is, meg nem is. A címe megvan, de nem válaszol már több mint két hete. Nem tudom, mit csináljak.

– Ugyan, hagyd az egészet! Ha neki nem fontos, akkor te mit töröd magad egy ilyen ügyben? Majd, ha akar valamit, ne félj, jelentkezni fog.

– De nekem most már tudnom kell, hogy létezik-e vagy sem!

– Jaj, hagyd már ezt a butaságot. – komorult el Térey irányában mindig kedves arca. – Kezdek megharagudni emiatt a butaság miatt. Belelovalod magad egy ilyen kitalációba, mint egy kisgyerek, és ha nem sikerül, amit elterveztél, akkor úgy is reagálsz, mint a kisgyerek.

Térey haragja észhez térített. Elszégyelltem magamat és értetlenül álltam a saját viselkedésem előtt. Megráztam magam és nagy fogadkozások közepette búcsúzva Téreytől, a szerkesztőség felé vettem az irányt. Az elmúlt hetekben annyira elhanyagoltam minden munkámat, hogy minden a feje tetején állt. Ideje volt egy kicsit rendet tenni. A postám felgyülemlett, az átnézésre és szortírozásra váró kéziratok pedig riasztó kupacokban tornyosultak asztalomon. Az irodában Karcsiba botlottam. Ő is meglepődött lerongyolódott állapotomon, pláne amikor kiszedte belőlem az okát.

– Ne viccelj már! – mondta lesajnálóan. – König Olívia nem létezik.

– Na, már te is kezded? Tisztára, mint Milán a múltkor.

– Azt kell, hogy mondjam, hogy Milánnak ott a Kubában teljesen igaza volt. Azóta hallottam, hogy Fehér Robi elismerte, hogy ő választotta magának ezt az álnevet, hogy valami női karaktert, amit meg akart formálni, könnyebben el tudjon adni. Egy női szerzőtől mégis csak jobban elfogadják!

– Nem hiszem el!

– Pedig csak hidd el, mert ez az igazság.

– De hát láttam a képét egy lapban, megvan az e-mail címe. Az nem lehet, hogy egy nő, akinek ott a képe egy újságban, egyre-másra jelennek meg az írásai különféle lapokban, s akinek még e-mail címe is van, az ne létezzon!

– Miért ne lehetne? – nevetett Karcsi.

– Hát mert...

Karcsi pedig csak nevetett nyomoromon, én pedig éreztem, hogy megsemmisülök. Egy ilyen „elmebetegség” miatt hanyagoltam el a családomat, a barátaimat, a munkámat! – Nem vagyok normális. – gondoltam.

– Úgyes a srác, mi?

– Nagyon. – mondtam magam elé bámulva. – Így belehelyezkedni egy nő gondolkodásmódjába, helyzetébe! Ez nem semmi! S ha igaz, akkor nem akarom elhinni, hogy pusztán publikációs kényszer motiválta volna erre az izgalmas játékra. Sokkal inkább egy másfajta önkifejezés lehetőségének boncolgatását látom ebben. Bátor kísérletezést.

– A Robi az tud. – mondta Karcsi mosolyogva.

– Az hagyján, de most jut eszembe, hogy akkor ugyanabban a számban jelent meg nálunk egy-egy írása Fehér Róbert és König Olívia néven. Ez ám a vagányság.

– Ezek szerint humorérzéke is van a fiúnak!

– Azért ez mégis csak disznóság!

– Miért? Hány író használ álnevet!

– Na jó, de a kép?

– Valószínűleg te vagy az egyetlen, aki látta azt a képet! – mondta Karcsi és indulni készült.

– Meg tudom mutatni. Ott van a Napló szeptemberi számának a végén.

– Jó, hát akkor meg mennyiből tart szerinted megkérni egy barátnőt, hogy poénból tegyék az ő képét oda. Kitaláltak egy nevet, egy születési dátumot mellé és még valami semleges foglalkozást és kész.

– Még a falu neve is ott volt, ahol állítólagosan lakik. – mondtam ki hangosan, ami ekkor jutott eszembe.
– Az eszem megáll ezen a fickón!

– Érdeemes volna vele felvenni a kapcsolatot!

– Már írtam neki... illetve Olíviának. – röhögtem el magamat és Karcsit kikísérve, teljes megnyugvással kezdtem neki a dolgaim rendezésének. Órákig masszívan dolgoztam. Tele voltam energiákkal. A hír, hogy a rejtély megoldódott, teljesen felvillanyozott. Megkönnyebbültem, felszabadultam. Semmi akadálya sem volt többé, hogy minden visszazökkenjen a régi kerékvágásba.

Pár óra múlva Adrienn kukkantott be a szerkesztőségbe. Vidám csevegésbe kezdtünk. Közben én továbbra is a számítógépen babráltam. Az elmúlt hetek beidegződésének engedve megnyitottam a leveleimet. Elhűlt bennem a vér. A következő levelet kaptam:

„Köszönöm a megkeresést, és nagyon szívesen benne vagyok, viszont ha nem nagy gond, akkor jó lenne, ha kettesben találkozoznánk. Bizonyos okok miatt kicsit rosszul vagyok szocializálva nagyobb társaságban, remélem megérted, ne haragudj, hogy ezzel kezdem. Tényleg jó lenne beszélgetni!

Várom válaszodat, és még egyszer: ne haragudj ezért az apró feltételért. A késedelmes válaszáért meg pláne ne, nem nagyon néztem e-mailt a vizsgaidőszakban.

Baráti üdv: KO”

Teljesen padlót fogtam. Adrienn csak azt látta, hogy elnémulok, elkerekednek a szemeim, s a kezem idegesen megremegek a billentyűzeten.

– Valami baj van? – kérdezte ijedten.

– Olívia. – nyögtem ki megint a varázsszót. Adrienn persze egy kukkot sem értett az egészből, s miután kitaró faggatása nem csillapodott és én is kezdtem magamhoz térni, elmondtam neki az egész esetet. Ő is meglepődött, s együtt újra elolvastuk ezt a kurta, furcsa levelet.

– Hát eljön! – mondtam.

– El.

– No de akkor mi ez a „bizonyos okok miatt rosszul vagyok szocializálva nagyobb társaságokban” dolog? Jön, de közben tovább rejtőzködik? Hihetetlen. És egyáltalán most akkor ki jön? Robi vagy Olívia? Ez a kettő egy, vagy most akkor kit várjak? Esetleg egyik sem, hanem van valami harmadik személy az egész mögött? Ebbe meg lehet örülni! Eszelős játékot űz velem ez a bestia, de most már a végére járok, ha belegebdek is!

Dőltek belőlem a kérdések, az elhatározások, a válaszokra azonban másnapig várnom kellett. Adrienn teljesen beindult, hogy hadd jöjjön el velem, mert ez tiszta krimi, de én mondtam neki, hogy nem szabad elijesztenünk a madárkát, egyedül megyek. Az kellene, hogy meglássa, hogy nem vagyok egyedül, aztán eltűnjön. Ő fel fog engem ismerni – gondolom utánunk nézett –, mi azonban nem tudjuk, hogy kit várunk, szóval szó sem lehet róla.

Otthon, a feleségem óvni próbált a másnapi találkozótól, de láttam rajta, hogy titkon őt is érdekli ez a fura eset. Egyébként is meg volt a véleménye az írókról, költőkről, Olívia ügye azonban végképp meggyőzte őt arról, hogy ez valami aberrált társaság. Én csak nevettem az egészen, de éreztem, hogy a nevetésem kényszeredett. Egy pillanatra magam is megborzongtam.

Persze egész éjjel nem aludtam egy percet sem. Agyamban lázasan vibráltak a különféle gondolatok. Minden eshetőségen végigsorjáztam százszor is, anélkül, hogy egy tapodtat is előrehaladtam volna. Hol a szóke lány képe villant fel előttem, csak úgy profilból, hol valami elképzelt férfi arcvonásai, hiszen Fehér Robival sem találkoztam még soha. Elképzelttem a másnapi találkozást, lejátszottam magamban az egész beszélgetést, az ijesztő azonban az volt az egészben, hogy egy arctalan alak ült velem szemben a kávéházban. Nehéz, nyomasztó éjszakám volt. Legutóbb akkor volt ilyen, amikor barátaim rám erőltettek egy horrorfilmet. A hideg borzongás és a rémült, hirtelen rúgásokban megmutatózó félelem passzírozott bele az ágyamba.

Alig vártam a reggelt. Aztán alig vártam a délután kettő órát, amiben végül megegyeztünk. Persze képtelen voltam kivárni a megbeszélte időpontot, ezért már egykor ott ültem a megszokott helyemen a sarokban. Olvasni próbáltam. Nem kell mondani, hogy milyen eredménnyel. Minden elolvasott két-három oldal után újra kellett kezdenem, mert semmire sem emlékeztem az egészből. A pipám kialudt, a kávé nem ízlett. Állandó nyugtalansággal tekintettem az ajtó felé, s próbáltam a szóke lány arcát felidézni. Ha bárki bejött, igyekeztem beleképzelni őt Olívia általam megalkotott képébe. De hiába. Aztán eszembe jutott, hogy a biztonság kedvéért, kiteszek egy példányt a lapomból az asztalra, hogy biztosan megismerjen, ha jön. Ettől egy kicsit megnyugodtam. Ezt kihasználva gyorsan megettem a mézes krémesemet, hogy ha megjön Olívia, csak rá tudjak majd koncentrálni. Úgy éreztem, hogy vízváltató lesz ez a találkozás. Valami egészen különös spirituális jelentőséget tulajdonítottam neki, magam sem tudtam, hogy miért. Annyit foglalkoztam fejben ezzel a lánnyal az elmúlt hónapokban, hogy ha ezt a feleségem megtudta volna, féltékeny lett volna rá.

Szinte bolondja lettem Olíviának, akinek minden fellelhető versét összegyűjtöttem, kielemeztem, s próbáltam kitalálni belőlük a jellemét, s hát valljuk be: a nemét is. Aztán, amikor ezzel semmire sem mentem, eszembe jutott, hogy Fehér Robi verseit is meg kellene nézni, sőt össze kellene vetni a kettőt egymással. Hátha ebből kijön valami! Ez új lendületet adott egy időre. Órákig ízlelgettem, hasonlítottam a strófákat, költői eszközöket, mondandót és annak a megfogalmazását, de semmi. Látszólag két teljesen különálló személyiség önálló alkotásai voltak. Ez lehangolt.

Ahogy ott ültem a kávéházban, azon gondolkoztam, hogy tulajdonképpen kinek örülnék jobban. Egy idegennek, akiről semmit sem tudtam ez ideig, Olíviának, aki egy visszahúzó, de nagyon tehetséges költőnő, vagy Robinak, aki zseniális tehetség. Azt hiszem, a harmadik megoldás tetszett volna a legjobban. Egy fiatal fiút vártam, aki oly mértékig képes elkülöníteni verseiben az énjét, hogy szinte még nemet is képes váltani egy-egy téma alapos kidolgozása érdekében. Stefan Zweig sakknovellája jutott az eszembe, amelyben a főhős, hogy meg ne őrüljön a hosszú, magányos elzárása alatt, kettéválasztotta agyának két féltékét és maga ellen sakkozott. Valami ilyen fantasztikumot fantáziáltam bele Olíviába és minden porcikámmal vágytam a vele való megismerkedésre. Egy férfi, aki női verseket ír! Hátborzongatóan izgalmas személyiség lehet! Meg kell vele ismerkedni, ebben biztos voltam.

Az idő azonban egyre csak telt, s már egy jó félórával túl voltunk a megbeszélte időn és még semmi. Gyanakvóan kezdtem szemlélni a körülöttem ücsörgő embereket, hogy nincs-e közöttük az én titokzatos partnerem. Talán először megfigyeltem engem, s csak aztán jön ide! De hiába, semmi eredmény. Legalább még egy órát vártam eredménytelenül. Be kellett látnom, sőt el kellett fogadnom, hogy találkozásom Olíviával mindörökre elmarad. Képtelenség, de így van: meg kell elégednem ezzel a virtuális kapcsolattal, amit engedélyeztettem és semmi több. A rejtély azóta sem oldódott meg, mi pedig rendületlenül közöljük Olívia és Robi verseit a lapban. Női és férfi versek válaszolnak bennük egymásnak, mint egy különleges párbeszédben, s én még mindig nem tudom, hogy ki írja őket. Néha még fellángol bennem egy-egy pillanatra a nyomozó szenvedély, aztán hagyom az egészet. Talán megadatik egyszer, hogy találkozhassam Olíviával személyesen is.

Balogh István
Éjszakai repülés

László Zsolt

Tróger

Valaki azt mondta hogy
egy utolsó tróger vagyok
Mégkérdeztem az Istent
hogy ez valóban így van-e
„Ő” nem válaszolt
Nem válaszolt senki
És köptem egy jó nagyot
a fölfelé vezető lépcsőfordulóban -

hajnali fürdőző...

Szétkeni bíborát
a nyárvégi hajnal
derékig állok a
magyar tenger vizében
Lesem a túlsó partot
homályosít a harmat
és magába idomít
a Balaton-gyarmat...

Tudathasadás

„Az egyik éneket el
kell pusztítani ahhoz hogy
a másik boldogulhasson”
Erre a megállapításra jutott
az intelligens csótány
mielőtt átdöfték volna potrohát
egy jól megtervezett bogárgyűjteményben -

Mihály Anna:
Égi utak, 2003
Litográfia

Romlott réal

Bűneim elfogytak
Meggyóntam már mindent
Csak undorom alapos
Védőszentem másnapos...

Nem várt hóesés

Könnyeket ejt az ég
és ezek a könnyek
hópelyhekké lesznek
az elnémult űrben
míg a holtak nyugodtak
és mosolyuk a legszebb...

Németh Péter Mikola

9 haiku

(Impressziók Szinnyei Merse Pál festményeire)

(1.)

Halk Pacsirta szó
vérzi fel itt a tájat:
– égi szerelem.

(2.)

Kalangyák árnyán
szénaillatárban, csak
te meg én, vagyunk.

(3.)

Sózott tollpihék
kerengője a fényben.
Súlyos jelenlét.

(4.)

Szemhéjam alatt
hunyorogva pipacsot
bont a messziség.

(5.)

Faunak lázas
vágyakozása, – búgó
hangján így kísért.

(6.)

A báránnyelű
sziluettjén, táncot lejt
a Nappali Hold.

(7.)

Lilaruhás hölgy
modellt ül elmerengve
a semmi ölén.

(8.)

Led Zeppelinel
a fodorzódó kékbe
a lég menekít.

(9.)

Merse tájképén
Isten gondviselése
Csend-életre vált.

Kelebi Kiss István
Babits Mihály-Jónás könyve I.

Falvai Mátyás

Jáger Márti menyegzője

Ez nem afféle mozi-verekedés volt, hogy piff-puff, a főhős meginog egy kicsit, aztán már vissza is üt, épphogy egy kósza hajtincs ferdül a homlokába. Ez igazi, kőkemény vidéki bunyó volt, ahogy a nagykönyvben meg van írva, roppant a csont, szakadt a bőr, fröccsent a vér, törtek az asztalok. Olyan váratlanul, minden átvezetés nélkül hasított bele a multságba, mint pisztolygolyó az éjszakába. A Dobek Jóska egyszerűen kitepte közülünk az Izing Pityut, az meg először nem is tudott visszaütni, a szaxofonját védelmezte a testével. Láttam, milyen kínban van, hogy ütne már ő is, na de a hangszer... Odaszaladtam hozzá, kiszedtem kezéből a csövet, és abban a pillanatban már öklelte is a Jóskát.

Váratlanul jött, mondom, ez az egész felfordulás, bár, ha jobban belegondolok, már összerakhattam volna a történet darabkáit korábban is. Dobek Jóska kezdettől fogva gyilkos pillantásokat vetett a zenekar felé, én meg azt hittem, nem tetszik neki a játékunk, hát próbáltam rátenni mindig egy lapáttal, szinte rongyosra fújtam a számat. Azt sem értettem, miért akarja magát kihúzni a lagzi alól Izing Pityu, hiszen mindannyian jól tudtuk, hogy Dobekéknak eléggé jól megy a szekér. Egy-egy ilyen lagziért kaptunk fejenként százötven forintot szombatra és még százötvenet vasárnapra is, plusz a roda. Az is volt vagy kétszáz, de ilyen helyeken, mint a Dobekék, összejött hatszáz vagy hétszáz is. Egy ilyen hétvégén összemuzsikáltunk annyit, amiért a faterék két hétig nyomták a műszakot az erőműben. De Izing Pityunak csak nem akaródzott. Meg vagy te örülve, gondoltam, de ki voltam én, hogy az Izing Pityut kioktassam, aki már megvolt húszéves is, vagy huszonegy. Harasta Misi, a harmonikás is többször utalgatott rá, hogy hát ez érdekes kis lagzi lesz. Én persze nem tudtam, mire céloz, nem is firtattam, törődtem inkább a magam dolgával, és csak gyakoroltam minden délután, iskola után, hogy megtanuljam a nemrég újított kottákat, foxtrottokat, twisteket, polkákat, ilyesmiket.

•

Az asszonyok úgy rebbentek szét a sátoron kívülre, mint a vad kisgyerekek kergette galambok. A férfiak egy darabig gyönyörködtek a verekedésben, drukoltak a fiúknak, a menyasszony családjá Izing Pityunak, a vőlegényé Dobek Jóskának. Elismerően hujogattak egyik-másik jobbhorog láttán, közben rágták a bagót vagy az öregebbek a pipa szárát, és csillogó szemmel sercintettek egyet-egyet. Végül Jáger bácsi, a menyasszony apja unta meg a dolgot, amikor már a harmadik asztalt borították fel a küzdő felek. Lefogták a sógorokkal a Jóskát, Izing Pityut nem kellett, elég volt neki már bőven, amit kapott. Harasta Misi látta szememben az értetlenséget, megszánt és a fülembé sügött: A Márti miatt van. A Jáger Márti miatt. Egy csapásra értelmet nyert az iménti jelenet. Jáger Márti volt az újdonsült feleség, és nem mellesleg Izing Pityu korábbi barátnője. Nagy volt a szerelem, a Pityu szépen játszott a legújabb slágereket, szép gyerek is volt, meg volt stílusa is, gavallér volt, csak hát a Dobekkel meg már el volt rendezve családirag a házasság, meg a Dobekéknek volt is mit a tejbe aprítaniuk, ami Izingékről nem volt elmondható. Az igaz, hogy a Pityu elég jól keresett a csövel, de ami volt neki, azt a Mártira költötte, egyszóval Jágeréknek a Pityu nem volt perspektíva.

Pár perc múlva már feledésbe is merült az egész felfordulás, villámsebes asszonykezek eltakarították a romokat, csak az ülés esett kicsit szűkösebben, mert az egyik asztalt az ifiurak végleg kivonták a forgalomból. Izing Pityu feltápáskodott mellénk, visszatúrte véres ingét a nadrágjába, megtörölte a szája szélét egy zsebkendővel, majd jelt adott, hogy játsszuk a Szentek bevonulását. Miközben fújtuk, mint az örültek, láttam Pityu szemén, hogy erősen küzd a sírás ellen. A dühtől akart-e kitörni belőle a könny, vagy a felszakadt szája széle fájta úgy fújás közben, nem tudom, mindenesetre még soha nem láttam szaxofonost, aki sebes szájjal fújta volna, szája szélén nedvedző vércsíkkal, hogy mire a szám végére értünk merő vér volt a fúvóka is, meg a nyaka is.

•

Lassan következett a menyasszonytánc, mert fél tizenkettőre járt. És hát a menyegző kőbe vésett menete sváb pontossággal működött Jágeréknál. Még háromkor vonultunk fel Dobekék házána, Izing Pityu, a tenorszaxofonos,

jómagam, az altos, Harasta Misi, a harmonikás, Csilek bácsi, a trombitás, Forisek Pista, a dobos, na meg Krupánszki Vili, a harsonás. Dobekék házánál kezdődött a meló. Mert meló volt ez a javából. Délután háromtól másnap reggel nyolcig fújni, fújni, mint egy eszelős, hogy a végén már szinte kilazult az alsó fogsorod és kicsipkázta a szádat a fúvóka. Dobekék családja zeneszóra vonult át a lányos házhoz, és a menethez illően indulókat játszottunk, meg is volt a méltósága az eseménynek. A lányos háznál csatlakozott a menyasszony, Jáger Márti és az ő pereputtya, így vonultunk, ünnepi díszben a vértesszőlősi plébániához. A banda harsogta a pattogós indulókat, a nász nép pedig egyenes derékmal, és még józanul (de már kétségtelenül borra szomjazva) követett bennünket.

Most, érzem, a nász népről kellene beszélni. A nagydarab, izmos sváb legényekről kellene beszélni. A dagadó mellizmokról, a zakóra kihajtott fehér gallérokra, a kihajtott fehér gallérokba előtüremkedő drótszerű szőrökről kellene beszélni. A megolvasztó mosolyú tót lányokról kellene beszélni. A kemény derekú, hatalmas keblű anyákról kellene beszélni, na meg az öregekről kellene beszélni. Az öreg sváb és tót parasztokról, akik megejtő igyekezettel öltöztek fel legjobb ruhájukba, és fekete kalapjuk, állig begombolt, nyakkendőtlén fehér ingjük és sötét öltönyük alól durva, barázdás, hatalmas kézfejeket lógattak maguk mellett. Ezek a kezek súlyosak voltak, kemények, mint a kő, körmük, mint a fakéreg, barázdáikba beette magát a föld és a szénpor, kimoshatatlanul, mintha így, ilyen tenyerekkel születtek volna. Ezekből a tenyerekből nem lehetett kimosni a feketeséget, mert a feketeség már nem számított rajtuk kosznak, az a feketeség már a bőr része volt. Mindezzel együtt fura szagok volt ezeknek a férfiaknak. Volt ebben a szagban valami csípős, ez bizonyára a verejték szaga volt, meg a hagymáé, amit falat kenyérrrel és szalonnával fogyasztottak reggelente, csak úgy, ölükből vagdosva katonákra, mint nagyapám tette minden reggel, az ablak alatti lócán, és volt még benne szappanszag bőven, de valahogy olyanformán, hogy tudni lehetett, ez az illat nem szépen csomagolt, maroknyi szappanokból származik, hanem affélékből, melyek kis darabokra fogyott szappantörmelékekből gyúrtak, és persze szinte magától értetődően belekacsaringózott ebbe a szagba egy kis naftalin vagy a szekrényekben az öltöny mellé aggatott, kis batyuba varrt levendula szaga és halványan még érződött rajta a tegnapi, tegnapelőtti permetezés szaga is, a gyilkos vegyszereké, amelyek megvédték a majdani bort a liztharmat és a peronosz ártalmaitól, na meg a kemény tatabányai víz átható klórszaga. Az öregek szagánál azonban sokkal inkább foglalkoztatott a lányok illata, mely felülkerekedett, sőt, uralkodott a férfiak és fiúk markáns verejtékszagán, mert ezeknek a lányoknak még a verejtéke is illatozott, hívogatott, ingerelt, mert ennél a verejtékszagnál vonzóbb illatot akkoriban elképzelni sem tudtam, és szinte már bosszantott a menetelés közben orunkba tolakodó orgonavirág-illat, mert, ha csak kis időre is, de elfedte ezt a szűzi illatot.

A templomban ezek a szagok és illatok még inkább felerősödtek. Ahogy a kétszáznál is több jámbor rokon és ismerős összezsúfolódott az ájtatosan nyikorgó padokban, melyeket talán szántsándékkal eleve kényelmetlenül terveztek, ahogy a pap és a hívek szavai kórusban örvénylettek egybe az orgona és az ének hangjaival, szinte kézzel foghatóvá vált a nász nép sajátos illata. A pap igyekezett úgy tenni, mintha jól ismerné a jegyespárt, mint közössége régi, hitbuzgó tagjait, de persze mindenki jól tudta, hogy se a Jáger-, sem pedig a Dobek-család nem tartozott a hétvégen az áldozató kehely körül tüsténkedők sorába. Mi pedig, a tenor és az alt szaxofon, a trombita, a ventilpozaun, a harmonika és a dob, fenn a karzaton, egy emberként fújtuk. Jobb dolgunk nem lévén, a szentséges énekeket. Lelógattuk a szaxofon tölcserét a karzatról, hadd hulljon alá a Sanctus, sanctus! a rekedt csóból a parasztokra. Az orgonista tágra nyílt szemmel figyelte ténykedésünket, valóságos szentségtörésnek minősítette magában, amit az ő szent énekeivel műveltünk. És hát, valljuk be, épphogy csak elkaptuk a svungot a svungot, csak úgy, fül után, hiszen egyikünk nem volt az a kimondott templomba járó. Néha dögből egy kicsit hajlítgattunk is, amúgy rakendrollosan, és a pozaun is elég bugisra vette a kontrapunktikát. Áldjon meg benneteket a Mindenható Isten, az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében. Amen.

Persze nem ez volt az első alkalom, hogy verekedésbe kerültünk. Ez mifelénk a mulatság egyik formája, még inkább szerves része volt. Nem volt buli verekedés nélkül. Az alsó-gallai bálakon például napirenden volt az ilyesmi, és bár minden alkalommal tört a csont vagy kihullott egy-egy fog, a rendőrséget hívták: egyszerűen senkiben fel sem merült. A gallai bálókra, amelyek kéthetente kerültek megrendezésre, bár nem tartoztak a legjobban fizetett munkák közé (százötven egy estéért), mégis szívesen jártunk, mert felvonult a sváb lányok színe-java (és ez szó szerint értendő), és legalább rendszeres kereset volt, lehetett rá számítani. Így is kiváltságosnak érezhettük a helyzetünket, mivel Tatabányán volt még legalább három banda rajtuk kívül, sőt, ezen felül Gallán is volt egy. A kultúrház nem volt valami nagy, a parkett is legfeljebb tizenötször tízes volt, a színpadra pedig alig fértünk fel a bandával, viszont legalább meg volt emelve egy fél méterrel a parketthez képest. Játszottunk mindent, amit akkoriban szokás volt, és amit elvártak. Itt nem a polkák, operettek, valcerok voltak a slágerek, sokkal inkább az ötvenes évek végi tánczenék, foxtrottok, twistek, bugik, egy kis dixie na meg a rakkendroll, legalábbis, amit akkoriban annak hittünk. Nagyon

feküdt nekem ez a stílus, csak úgy szárnyalt a szaxofonom. Minden hétre tartogattam valami durranást, amit innen-onnan, lemezekről, szalagokról, rádióból koppintottam le, végtelenné nyúló délutánokon. Borzasztó szegények és nyomorúságosak voltak ezek a bálók, de azért megvolt minden, ami kellett, kipirult keblek, dagadó izmok, ritmus, némi alkohol.

Hatkor kezdtük a játékot, és általában éjfélig küldtük a muzsikát. Szinte törvényszerű volt, hogy egy óra elteltével megjelentek a brillantinos hajú, fényes homlokú romák is. Csoportosan, és mindig együtt jöttek, vagy húszan. Szépen elvegyültek a tömegben, ők is rákezdték a táncot, és minden szép volt és jó. Ellenben, az hétszentség, hogy egy órán belül verekedni kezdtek. Nem volt ez akkora probléma, hiszen rendszerint egymást verték, én viszont egyből remegni kezdtem, amikor először láttam őket, mert soha nem voltam még tanúja igazi verekedésnek. Olyan igaznak, ahol röpülnek az asztalok, röpülnek a székek, és hát igen, röpülnek a romák is, hogy az ember alig tudta követni a szemével az eseményeket. Izing Pityu ilyenkor leballagott, felemelt egy literes, zöld borosüveget és odatette a lábunk mellé. Nyugi, Öcsi, mondta, nem kell beszarni, itt van ez az üveg, ha idejönnek, akkor ewel ütünk. Az a rissz-rossz palackozott bor, ami akkor volt, az volt odakészítve, az több mint egy kiló. Persze soha nem jöttek fel a színpadra, de azért odarakta a Pityu, ha mégis valaki föltévelygett volna... A nők a verekedés láttán szétfröccsentek a terem szélére, Izing Pityu pedig kiadta a jelszót, hogy Fiúk, mehet a Szentek, mi pedig rákezdtünk a Szentek bevonulására, a verekedések alatt kötelező jelleggel játszandó nótára, de nem ám akárhogyan, dupla tempóban, kicsit rakkendrollosan, úgy sodortunk, ahogy odalent a romák verekedtek, teljes beleéléssel, és általában ilyenkor érték el ezek a bálók a tetőpontjukat. A romák irgalmatlanul gyöpülték egymást, ki tudja, milyen okból, egy nő miatt-e, netán pénz volt a dologban, mindenesetre ütlegelték egymást és átkozták, olyan körmönfont mondatokban, amelyektől bármely néprajzkutatónak összefutott volna a nyál a szájában. A svábok csak nézték, biztatták őket, hujogattak, némelyek fogadtak is egyik-másikra, mintha csak kakasviadalon volnának, én pedig még mindig nem értettem, miért nem avatkoznak közbe a kidobólegények, akik a terem négy sarkában álltak, megingathatatlan nyugalomban.

Ez így ment vagy tizenöt-húsz percig, aztán valami megváltozott a tömeg hangulatában. Izing Pityu, néhány ütemet kihagyva, odasúgott nekem: Nézd csak a kidobókat! Alsó-Galla többnyire sváb rész volt, a kidobólegények is svábok voltak, egyik sem volt kisebb egynolcvannál, és csak úgy burjánzottak rajtuk az izomkötegek. Az embernek az volt a benyomása, hogy nincs az a zakó, ami ne lenne szűk rájuk. A négy izomkolosszus most a terem négy sarkából egyszerre indult meg a verekedés epicentruma felé. Nem csináltak nagy ügyet az egészből. Kiválasztottak egy nagydarab romát a többi közül, ennek rögtön a fejére is húzták a zakóját, jól rásuhintottak egyet-egyet a tarkójára, mire a szerencsétlen rögtön megrogyott. Ketten fogták a lábait, ketten a karjait, meghintáztatták, és úgy ahogy volt, kinyitották vele a csukva lévő duplaajtót. Szabályszerűen kibaszták onnan, hogy magyarul legyen mondva, egyenesen a bejárat előtti sártócsába. Nem telt bele egy perc, és egyetlen romát sem láttál a bálteremben: a kidobók tudták, hogy melyik a főnök közöttük, melyiket kell kiakasztani a bandából.

Na, ez is megvolt, gondoltam magamban, még a borosüvegre se volt szükség, pedig titkon szerettem volna látni, ahogy Izing Pityu széttöri valamelyikük fején a zöld palackot, ahogy a moziban láttam, de azért elég hamar megbékéltem a ténnyel, hogy mégsem. A bál folytatódott, mintha csak két szám között tartott volna szünetet a zenekar, s most újra nekilendülnék a tánczenének, és az arcokon egy szemernyi megilletődöttséget sem láttam. Álmomban sem számítottam volna rá, hogy negyed óra se telik bele, már nyílik is az ajtó, és a romák, mind a húszan, igaz kicsit megtépázottan, bevonulnak rajta. Elfoglalták korábbi helyüket, töltöttek maguknak, rágyújtottak egy-egy meztlábás cigarettára, és mintha mi sem történt volna, a bál ott folytatódott, ahol a verekedés előtt megszakadt: mindenki a létező legnagyobb békében és testvériségben mulatott tovább, hangos szónak még csak a gyanúja sem merült fel, az egyetértés és az egyenlőség jegyében teltek a hátralévő órák. Úgy tűnt, és ezzel mindenki tökéletesen elégedett volt, hogy aznapra már megvolt a menetrendszerű hír. Nekem még mindig remegett a térdem, mikor feltettem a kérdést Izing Pityunak, ami már egy ideje foglalkoztatott, nevezetesen, hogy miért nem avatkoztak közbe előbb, miért kellett várni vele vagy húsz percet. Izing Pityu elmosolyodott. Öcsi, nem sokkal egyszerűbb kitenni őket, ha már alaposan összeverték egymást?

•

A lányos ház udvarán felállított sátor alatt, mire visszaértünk a templomból, már glédában álltak a tányérok, kanalak, villák, fehérboros és pirosboros palackok. Nem volt sok időnk megenni, amit élénk raktak, mert a násznép hamar követelni kezdte a muzsikát. Mi pedig nem sajnáltuk tőlük. Míg az asszonyok túlfűtött odaadással pakolták a tányérokat a nehéz hússal, a zsíros krumplival, a káposztával és miegyébbel, mi ontottuk magunkból a sváb polkákat és valcerokat, meg a tót polkákat és valcerokat, a megfelelő arányban tálalva, hogy egyik család se érezze úgy, hogy nélkülöznie kell a fülének kedves nótákat. Olykor megkockáztattunk egy-két foxtrotot vagy twistet, a

fiatalok kedvéért, akik azon nyomban felpattantak az asztaltól és táncra fogták a figurát. Próbáltam nem a családra nézni játék közben, így is, hogy csak egy fogást ettem, olyan tele voltam, majdnem szétrepedtem, arra viszont képtelen voltam, hogy végignézzem azt az őrjöngő evészetet, amit a bregyók (ahogy a svábok a tótokat hívták) és a svábok műveltek. Tömtek magukba a zsíros húsokat, a káposztát, a krumplit, a rizst. Néha leöblítették egy pohár pirossborral, ilyenkor némelyikükön láttam, hogy felbőffent valamicskét az elfogyasztott ételből, de hősiesen visszanyelte, és csak ettek, mintha még sosem ettek volna, meg akarták enni a magukét, hiszen ünnep volt, az ünnep pedig erről szól, hogy megegyük a magunkét. A zsír eksztázisa, a cukor eksztázisa és a bor eksztázisa uralkodott el rajtuk, kimelegedtek, zsíros ingujjukba törölték a homlokukat, és beszélgetni és nevetni is elfelejtettek némelykor, annyira elszántan ették, ami eléjük volt rakva. Márpedig amit el lehet képzelni, az eléjük volt rakva. Zsírától aranyárga levestengerek hullámoztak mindenütt, tengeri szörnyként előtűnő húsos csontokkal, cérnametélhínártól befonva. A rántott húsok hatalmas hegyekként tornyosultak, sült csirkecombokkal övezve, hagymás krumpli sáncokkal kerítették el a fasírtot, a csalamádét és a kemény tojást. Majd, mikor már úgy hittem, az emberi test nem képes több anyagot magába venni, megjelentek az asszonyok, arcukon gyűrött mosollyal, és feltálták a süteményeket, irdatlan tortákat. De azokat a tortákat ne úgy tessék elképzelni, hogy valami piskótás, tejszínhabos, gyümölcsös hülyeségek lettek volna, nem, ezek bizony, nehéz krémektől terhes, robusztus alkotások voltak, csak a szeme sarkából sandított rájuk az ember, máris megfeküdt a gyomrát.

A bandánk pedig csak játszott, teljes átszellemültségben. Nem tudtunk már magunkról, képtelenek voltunk számon tartani, hogy mit játszottunk már és mit nem. Csak fújtuk, mint a bolondok, nem is érdekelt senkit, hogy mit játszunk, csak hallják az ütemes umcaccát, az bőven elég volt. A népek már a borozásnál tartottak, a lányok is csak szuszogtak. Igen, mámorítóan pihegtek, levegőért kapkodva a tömött lánykeblek, és egyre többször húzódtak kacér mosolyra a fátyolos tekintetek. Dobek Jóska is folytatta magába az italt, mintha csak tölcserén tenné, de neki aztán nem ártott, kiivott volna egy fél borospincét is, és még csak meg sem botlott volna a nyelve, már ha amúgy beszédes alkat lett volna, mint ahogy nem volt az. Csak a villámok cikáztak egyre vadabbul a tekintetében. Minden alkalmat megragadott, hogy újdonsült feleségét a karjába kapja, és türelmetlen dühtől tört ki, ha Jáger Márti éppen nem vele volt elfoglalva.

Utólag visszagondolva, Dobek Jóska tényleg Izing Pityut tartotta szemmel ádázul gyűlöletes tekintetével, és e szempárbaj valóban egyre vészjóslóbbá vált kettejük között. Ezt azonban, ahogyan én sem, úgy a násznép is nem vette észre, és persze Jáger Márti sem, aki egyre tapsolta a zenekarnak barátnőivel együtt, kipirult arccal, elragadóan verejtékezve, parányi nyelvvel megnedvesítve ajkait, kimelegedve. Ekkor intette be Izing Pityu azt a twistet, amit nemrég körmölt le egy kifürkészhetetlen módon birtokába került szalagról. Menő szám volt, az egyik legmenőbb a repertoárunkban, hosszú és virtuóz szaxofonszóval, amit Pityu időnként még meg is cifrázott egy kicsit. Csak az nem vette észre, aki vak volt. Csak az nem vette észre, hogy Izing Pityu egyenesen a Mártinak játszotta a szólót. Csak az nem vette észre, milyen fenséges hatást keltett ez a húszéves, csupa-izom, jó svádájú gyerek, ahogy űzi az aranyosan csillogó szaxofon billentyűit. Csak a vak nem vette észre, és Dobek Jóska nem volt vak. Ekkor pattant fel ültéből az ifjú férj, és tépte ki közülünk az Izing Pityut.

•

Volt már vagy kilenc óra is, mire elült a kakaskodás, úgyhogy nem sokáig folytattuk a zenét. Ilyenkor, szokás szerint a „hallgatóság” következett, csak Harasta Misi játszott a harmonikán, a násznépből pedig hol ez, hol az gyűjtött rá egy hallgató nótára. Csendesesen folydogált az este, a népek mámoros nyugalomban dűnnyögték az édesbús nótákat, poharazgattak hozzá, Dobek Jóska elment a kert végébe hányni, Izing Pityu pedig az egyik orgonabokor mögött váltott még egy utolsó, vérízű csókot Jáger Mártival.

Márti éjfél körül tűnt el, és átöltözve, ragyogó arccal került elő. Megkezdődött a menyasszonytánc, újra rákezdtünk, és meg sem álltunk reggelig. Közben egyre fogytak a vendégek, főleg az öregebbek tünedeztek el elég hamar, de addigra mindenki annyira alámerült a mámorban, hogy mire reggel nyolckor kitöltötték az első pálinkát és felszolgálták a töltött káposztát, a Dobek Jóska és az Izing Pityu már egymást ölelve, üvöltve nótázott a ház előtt.

Szoliva János

Tériszony

Elég minden, ami nyár,
a házból kifut a szerencse –,
kilépsz a köd ablakán.

Fölmered a semmi árnya,
vakvágányon szalad a kétely.
Belső tükröd foncsorán
megannyi talány.

Összefüggések mélyén kavarodás:
szédítő szakadék
szó és tett között.

Hogy ne lássad a káprázatot,
letéped magad a kopott plakátról.
Átlényegülsz egy más világba,
hol ok-okozat a hallgatás,
és felejtés minden ígéret.

Ollóznak

Napra nap, évre év,
ollóznak a mutatók.
Ötvenévyi -talan, -telen,
semmiből mit összerakhatok.

Megrekednek

Sehova se illik, ami van.
Egyre több a titok.
Fagyos idő –,
megrekednek a miértek.

Lármáznak

Teletöltött poharamon
ujjaim lármáznak.

Betiltott kocsmában
vörösboros forradalom.

Vers mélyén

Papírfehér a hó,
vers mélyén a tél.
Ablaküvegen ákombákom –,
falfirka üres délutánra.

Aranyi László

Örömtelen csoda

A költő teremt. Bár teremtményei legtöbbször satnya, idétlen gnómok, de vannak. Léteznek. Lélegzetük felszítja a megátalkodott jó-rossz helyi értéké hűlt, szétszórt paraszát. Nicsak, itt a fej, a tor, a potroh, farka visszataszító nyúlvány; megtagadott kéziratfalka bolyong a költői életmű halmazában, poros asztalfiók-pellengéren öntörvényű életre kárhozva a teremtői szándék ellenére. Aztán megdől az árbo, a fedélköz recseg-zokog, falánk hulló-Ősök mélybe rántják a kísértethajót. Megérint a tökély, Istent idéző hibátlan mű formálódik, ihletett pillanat-rügyből kibomló kehely. A költő céltalan bolyong és sír, tudja, a hívást nem érdemli meg. Elmaradt gázszámlát fizet, nagyfröccsök között, söntéspultra támaszkodva méltatlanokat tűr maga mellett, akit utál, még azt is átkarolja. Az emberiség ellenségkép. Némán, paranoiásan gyűlöl mindent, mindenkit. Csak egyvalakinek szólt a bohócmaskarák közül, de mind ment. Torz teremtményei közé kerül a meglelt Grál, az asztalfiókba. Ami kiragadta, fölemelte rég tovaszállt, örömtelen a csoda.

Az alkimista

Birtokomban a Bölcsek Köve,
bitorlok égi-földi hatalmat;
kriptaéhes maradvány követ,
testem-lelkem magam mögött hagytam.
Épít-ront, mi retortákban fő,
ám mohó szibarita-csáp elér,
így hitvány porrá omlik a kő,
s aláhull, ki Istenhez felért.

Balogh István:
Pandora

A Teremtő

„Christus verus Luciferus.”

Ákása-krónika,
a Föld régi testesüléseit,
Hold-, Nap- és Szaturnuszállapotát felidézi,
majd Lemúria hó-lég-vízből képződött,
s Atlantisz megszilárduló testű emberét...

Isten mindenütt jelen van,
érzéketlen türelemként... Ő a szeretet is,
melynek az átélt csak alantas, földi mása.
teremtménye immár teremtő;
útjának határozott irányt ad Lucifer lázadása.
Félszeg, tűnő isten-mosoly otrombán megmunkált köveken,
ha zsákmánnyal tér meg a törzsétől elbitangolt barbár,
mikor szellemeket szólít, poklokat igaz
a Beavatott.

Béres János:
Cselló

Molnár András

Követválasztás Zala megyében, 1843 augusztusában

(Galsai Kovách Ernő visszaemlékezése)

Zala megye egyik legnevezetesebb és legbotrányosabb országgyűlési követválasztására 1843-ban került sor. Ekkor a reformerek országszerte azt kívánták elérni, hogy a nemesség is járuljon hozzá a vármegyék költségeinek fedezésére szolgáló háziadó fizetéséhez. Ezt akarta elfogadtatni az országgyűlési választásra készülő zalai ellenzék is, a liberális reformellenzék vezére, Deák Ferenc pedig kijelentette, hogy csak akkor vállalja el a követséget, ha Zalában is megszavazzák a nemesi adófizetést. Szinte mindenkit meglepett, amikor 1843. április 4-én, a Zala megye követutasítását tárgyaló közgyűlésen a kormánykörök megbízásából a veszprémi püspök által felbérelt, nemesi kiváltságait féltő, felheccelt zalai kisnemesek leszavazták az adófizetés tervét, és ezzel lehetetlenné tették, hogy a mindaddig köztiszteletben álló és nagy népszerűségnek örvendő Deák Ferenc részt vegyen a következő országgyűlésen.

Az 1843. április 24-én megtartott zalai követválasztás alkalmával Deák természetesen nem vállalta el a követséget - mert nem akart elvi meggyőződésével ellenkező nézeteket képviselni -, és a helyét sem töltötte be senki. A május 18-án megnyitott pozsonyi országgyűlésre Zala megye nem küldött egyetlen követet sem, ezért három hónappal később, augusztus 31-én újabb követválasztásra került sor. Ekkor - szinte példátlan méretű korteskedés, több ezer választó mozgósítása árán - a liberális ellenzék szerezte meg a győzelmet. A többség megszavazta a nemesi adófizetést is magában foglaló szabadelvű követutasítást, és követté választotta Deákat, valamint Kerkapoly István első alispánt. A választásról hazatérő kortesek között azonban véres, halálos áldozatokat követelő verekedés tört ki, mire Deák visszautasította a kortesek közöttől megszerzett és vérrel szennyezett mandátumot, így Zalát egyedül Kerkapoly István képviselte az 1843/1844. évi országgyűlésen.¹

Az 1843. augusztusi követválasztás idején iskolai szünidejét töltötte Zala megyében a türjei születésű Galsai Kovách Ernő, aki akkor (18 évesen) a horvátországi belovári katonai intézet másodéves növendéke, és az 5., varasd-kőrösi határegrezred hadapród káplárja volt. Kovách szemtanúja lett a zalai követválasztás eseményeinek, élményeit pedig később emlékiratban örökítette meg. (1845-től a bécsi magyar királyi testőrségnél szolgált, 1848 szeptemberében főhadnagy lett a 30. honvédszászlóaljnál, 1849 tavaszán pedig a zászlóalj parancsnokává, majd honvéd őrnaggyá léptették elő. A szabadságharc leverése után előbb halálra, majd 16 év várfogságra ítélték. Aradon raboskodott, s csak 1856 végén kapott kegyelmet. Kiszabadulása után előbb mérnökként, majd különböző állami fegyintézetek igazgatójaként dolgozott.)²

„Naplóm” című, több évtized alatt kidolgozott visszaemlékezéseit, melyekhez már az aradi várbörtönben készített feljegyzéseket, nyolc vaszkó kötetben hagyta az utókorra.³ Emlékiratai első, élményeit 1848 szeptemberéig megörökítő kötetének végleges változatát valószínűleg 1885 után, váci fegyintézeti igazgatósága idején tisztázhatta le, ám még a századfordulón is ellátta kisebb kiegészítésekkel.⁴ Ebben a kötetben olvashatunk családja történetéről

1 Kónyi Manó: Deák Ferenc beszédei. Bp., 1903. 2. köt. 1-54. p., Ferenczi Zoltán: Deák élete. Bp., 1904. 1. köt. 420-426. p., Molnár András: Deák Ferenc és a zalai liberális ellenzék megbuktatása az 1843-as követválasztáson. In: Levéltári Szemle 1987. 2. sz. 47-59. p., Molnár András: „Deák Ferenc nekünk nem királyunk!” Az 1843-as zalai követválasztás anatómiája. In: Skandallum. Magyar közéleti botrányok 1843-1991. (Összeáll. Gerő András) Bp., 1993. 9-26. p.

2 Galsai Kovách Ernő saját kezű önéletrajza: Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (OSZK Kt.) Fol. Hung. 1419. Galsai Kovách Ernő: Naplóm. IV. Rész (Az aradi magyar 1848-1849. politikai foglyok személyes jellemzései.) 115-122. p. Rövid életrajza: Szinyei József: Magyar írók élete és munkái. VI. köt. Bp., 1899. 1209-1211. hasáb, Bona Gábor: Az 1848/49-es honvédsereg Zala megyei születésű tisztjei. In: A szabadságharc zalai honvédei 1848-1849. (Zalai Gyűjtemény 33.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 1992. 19. p., Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848/49. (2. bőv. jav. kiad.) Bp., 1987. 209. p.

3 OSZK Kt. Fol. Hung. 1419. Galsai Kovách Ernő: Naplóm. I-VIII. köt. A visszaemlékezések forrásértékéről legújabbban: Kiss Zsuzsanna: Apák és fiúk. Egy Zala megyei naplóíró kisnemesi család két nemzedéke. In: Aetas 2008. 3. sz. 5-24. p.

4 E kötetből korábban már három részletet közöltünk. Vö. Molnár András: Életképek a reformkori Keszthelyről. Részlet Galsai Kovách Ernő emlékirataiból. In: Pelső 1. évf. 1989. 1. sz. 57-62. p., Uő.: Diákélet a reformkori Kőszegen. (Részletek Galsai Kovách Ernő emlékiratából). In: Vasi Szemle 1989. 4. sz. 571-578. p., Uő.: Egy zalai kisdíák emlékei a reformkorból. (Részletek Galsai Kovách Ernő emlékiratából). In: Veszprémi Történelmi Tár 1989/II. 146-148. p. (Kovács Ernő diákéveit is elemzi az emlékirat felhasználásával: Sasfi Csaba: Az oktatás társadalomtörténeti megközelítése: négy dunántúli nemesifjú kiművelése a reformkorban.

és tanulmányairól (köztük a keszthelyi és nagykanizsai diákévekről), valamint Zala megye 1848 előtti közéletének néhány érdekességéről, így például az 1843. augusztusi követválasztás eseményeiről is. Noha az élményeit évtizedekkel később papírra vető szerzőt helyenként megcsalta az emlékezete, és néhol pontatlanul emlékezett az egyes mozzanatokra, kellő kritikával kezelt visszaemlékezései tévedéseivel együtt is fontos dokumentumai, ritka becses elbeszélő forrásai Zala megye reformkori történetének.

(Galsai Kovách Ernő emlékiratának az 1843. augusztusi zalai követválasztásra vonatkozó részleteit modernizált helyesírással adjuk közre. A központozásban, a szavak egybe- és különírásában, a nagy- és kisbetűk, a hosszú és rövid magán-, illetve mássalhangzók használatában, továbbá a tulajdonnevek írásában a mai helyesírást követjük. A „cz” helyett „c”-t írtunk, az egyértelmű rövidítéseket pedig külön jelzés nélkül feloldottuk. Ugyancsak minden megjegyzés nélkül kijavítottuk a nyilvánvaló elírásokat, betűcseréket és betűkihagyásokat. (Ugyanígy végeztük el az értelemszerű, illetve teljesen egyértelmű kiegészítéseket is.) Az idegen eredetű szavakhoz, a személynevekhez és történelmi utalásokhoz magyarázó, vagy pontosító jegyzeteket fűztünk.)

Galsai Kovách Ernő: „Naplóm” című visszaemlékezése (Részlet):

Most tehát bekövetkezett a követválasztás. Mindenütt, úgy Zalában is, megkísérelte a kormány – itt is, mint kiváló liberális érzelmű vármegyében – konzervatív szellemű követválasztást létrehozni.

Ebben az irányban megnyerte a kormány Zalában gróf Festetics Lászlót,⁵ legnagyobb földbirtokost Zalában, keszthelyi és muraközi uradalmak urát, s a veszprémi püspököt,⁶ Zalában Sümeg vára és uradalom urát, és a káptalant⁷ szintén, nagybirtokost Zalában, hogy az alsó nemességet, mely Zalában igen számos volt, megnyerni a konzervatív, vagyis a nem adózók részére.

Jelszó ebben az időben a két párt közt volt az *adózók és nem adózók, a liberálisok és konzervatívok*.⁸

Természetesen, hogy az alsó nemesi osztály, vagyis a bocskoros nemesek, nem fogván fel a szabad eszmék horderejét, mely az adózó pártiak célja és intenciója⁹ volt, egyszerű anyagi szempontból inkább nem fizettek adót, mint hogy fizessenek; őket hamar meg lehetett nyerni, hogy a nemesség jövőben sem adózzék. A Zala megyei intelligens nemesség¹⁰ nagyon el volt már bízva Zala megyének tradíciós szabad szellemű nemesi osztályától, nem is jutott eszökbe, hogy a mostani követválasztásra korteskedjenek a liberális párt részére, mert azt nem is hitték volna, hogy Zalában, mely Deák Ferenc¹¹ követe által az 1839/40-es pozsonyi országgyűlésen a liberális irányban vezér szerepet játszott, s amelyben nagy büszkeségét is helyezte, a nem adózó pártnak még az árnya is előtűnnék.

Azonban gróf Festetics és a veszprémi püspök titokban nagy összeget folyósítottak a követválasztásra, és megbízták Forintos Györgyöt,¹² kisgörbői földbirtokost – az én keresztapámat – a konzervatív pártnak főkorteszvezésével.

Az én keresztapám általában igen nyájas, barátságos, és így populáris¹³ ember lévén, ki azonban szeretett nagyobb urat játszani; anyagi érdekénél fogva hasznosnak látván ilyen nagy pénzzel rendelkező urak pártjára állni, elfogadta azoktól a megbízást, és elkezdett korteskedni a nem adózó párt részére.

Amint ezt a többi, liberális párti urak megtudták, elkezdettek mosolyogni, mert az egész megyének minden ura ezen a párton volt, kivéve Forintos Györgyöt, az egyetlen egy urat!¹⁴

Most augusztus hóra volt a követválasztás Egerszegen kitűzve,¹⁵ melyre én nagy kíváncsisággal vártam.

A követválasztás megtörtént, s valamennyi urak meglepetésére Forintos György által vezetett párt nyerte el a

In: Korall 3-4. 2001. Tavasz-Nyár 20-52. p. [különösen: 38-50. p.]

5 Festetics László gróf (1786-1846), a nagyírú, felvilágosult Festetics György gróf fia. (Festetics Lászlónak e szerepéről más forrásból nincs tudomásunk.)

6 Zichy Domokos gróf (1808-1869), 1842-től veszprémi püspök.

7 Bezeredy Miklós (1793-1885), 1839-től veszprémi kanonok.

8 Itt és a továbbiakban is a szerző kiemelésait (aláhúzásait) jelezzük dőlt betűvel.

9 Szándéka, törekvése.

10 Iskolázott, művelt, hivatalviselő nemesség.

11 Deák Ferenc (1803-1876), táblabíró, 1833/1836-ban és 1839/1840-ben Zala vármegye országgyűlési követe, az utóbbi pozsonyi diétán a liberális ellenzék vezére.

12 Forintos György (1792-1857), táblabíró, 1817-től 1826-ig alszolgabíró, 1826-tól 1828-ig főszolgabíró Zala vármegye szántói járásában, 1843-ban az adózást ellenző zalai konzervatívok korteszvezére.

13 Népszerű.

14 Itt jelentősen túloz a visszaemlékező, mert valójában a hivatalviselő, tekintélyesebb nemesek között is számosan akadtak, akik nyíltan vagy titokban elleneztek az adózást, és a liberálisok ellen korteskedtek.

15 Pontatlanul emlékezik Kovách, mert a követutasítást tárgyaló közgyűlés nem augusztusban, hanem 1843. április 4-én, az első, sikertelen követválasztás pedig április 24-én történt.

nagy többséget, követnek megválasztva *Deák Ferencet* és *Kerkapoly Istvánt*,¹⁶ megyei első alispánt, természetesen *nem adózó* konzervatív utasítással,¹⁷ kik szintén a liberális pártnak is követjelöltjük voltak.

Sajátságos jelenség volt ez, midőn a két ellenpártnak ugyanazon követjelöltjük volt. Hanem ezt a konzervatív párt kényszerűségéből is tette, mert nem találtak volna úri osztálybeli embert, ki azt konzervatív utasítással elfogadta volna, másrészt Deák Ferencnek már oly hírneve volt Zalában, hogy őt mellőzni nem lehetett volna az országgyűlési követségben.

Ennél fogva a Forintos-pártiaknak is az volt a felkiáltásuk: „*Deák Ferenc a követünk, de adót nem fizetünk!*”

Természetesen, hogy a követséget konzervatív utasítással se Deák, se Kerkapoly el nem fogadván,¹⁸ új követválasztás lett kihirdetve szeptember¹⁹ hóban.

Ez olyan meglepetés volt a Zala megyei liberális urakra, amit soha nem hittek volna, melynek nagy híre ment szét az egész országba, Zala megye szegényére, melyet Deák Ferenc vezérsége alatt első liberális vármegyének tartottak az országban.

Hanem ezennel neki is indult a korteskedés Zalában az új követválasztásra, mert ezen szégyent le kellett minden áron a megye nevééről mosni. Tehát most száz meg száz úr ment faluról falura korteskedni az egy Forintos György ellenében,²⁰ s ki lett mondva, hogy minden módot, eszközt, pénzt igénybe vegyenek az ellenpárt megbuktatására.

Minden járására a megyének pártvezéreket neveztek ki, s díszzászlókat csináltattak, és az egész pártnak egy nagy, aranyozott selyemzászlót csináltak a nők, mely több ezer forintba is került.

Így tehát minden eszközt és módot igénybe vett a szabadelvű párt a győzelemre; természetesen az egész megyei tisztikar is a párton lévén, azok is minden hatalmi súlyukat mérlegbe vetették.

Ezen választásnak néztem én azután egész kíváncsisággal elébe, amely az abbeli várakozásnak teljes mértékben meg is felelt.

Miután előre látható volt, hogy ezen választás a legnagyobb elkeseredéssel fog véghez menni, már előre arra nézve minden óvintézkedéseket megtettek. Éspedig: a Forintos-pártiaknak táborhelyük *Ola* nevű, Egerszeg egyik külvárosában lett,²¹ a liberális pártiaknak pedig Kaszaházán²² kívül, a szántóföldeken lett egy deszkatábor elkészítve.

A választás előtti este mozgalmas volt ebben a táborban: szólt a zene, nagy tűz mellett sülték nyárson a pecsenyék, a boroshordók megcsapolva, öntötték a bort mindenki számára ingyen, aki csak, és amennyit inni akart.

Itt voltam én is egész késő estéig minden egerszegi urakkal és az atyámmal.²³

Biztonság szempontjából az egész megyei pandúrság²⁴ központosítva volt itt, és a Szala víze átjárását mindenhol őrizték, hogy éjjel a két pártbeliek össze ne találkozhassanak.²⁵

Katonaságból 2 század dragonyos²⁶ is ide lett rendelve Kőszegről. Így virradt meg a választás napja.²⁷

Először is a Forintos-pártbeliek érkeztek meg reggel a vármegyeház elé. Minden nagy korteskedés dacára elég sokan voltak, ami meglepett bennünket, és kételkedni kezdtünk, ha nem lesznek-e ismét többségben.

Erre nemsokára zeneszó hallatszott Kaszaháza felől a főutcán, és látunk díszruhában urakat elől lovagolni zászlóval, s utánok zeneszóval a népséget. Megérkezve a sok éljen közt, azonban nem voltak számosan, megközelítőleg sem a Forintos-párthoz. Erre már megijedtünk, hogy ilyen kevesen vannak, midőn a magyarázat jött, hogy ez csak a megyének egy járási, a tapolcai választók.

Ezután jött a második járás, szintén ilyen díszben és pompában; utána azután megint a harmadik és negyedik járás, amidőn láttuk örömmel, hogy máris egyforma mennyiségbe vannak a Forintos pártéval, és még két járás van hátra, mennél fogva a többség biztos.

16 Kerkapoly István (1789-1848), 1837-től Zala vármegye első alispánja, 1830-ban a megye országgyűlési követe. Kerkapolyt 1843 áprilisában még nem, csak augusztus 31-én választották meg országgyűlési követnek.

17 Zala vármegye 1843. évi követutasításait közli: „Tekintetes Karok és Rendek!” Zala megye országgyűlési követutasításai és követjelentései 1825-1848. (Zalai Gyűjtemény 56.) (Sajtó alá rendezte Molnár András) Zalaegerszeg, 2003. 190-213. p.

18 Ez Zala vármegye 1843. április 24-ei közgyűlésén történt.

19 A megismételt követválasztást 1843. augusztus 31-ére tűzték ki.

20 A liberálisok valóban rendkívüli méretekben korteskedtek, azonban Forintost is számosan segítették.

21 A konzervatívok kortestanyája a Zalaegerszegtől nyugatra elterülő Ola faluban, a szombathelyi püspöki uradalom kocsmája körül volt.

22 A Zala folyótól északra fekvő, akkor még Zalaegerszegtől különálló Kaszaháza a zalai liberálisok egyik vezérégyénisége, Zalabéri Horváth Vilmos táblabíró (1848/1849-es másodalispán) birtoka volt.

23 Galsai Kovács Vendel (1796-?), Zala megyei várnagy, a visszaemlékező apja, 1843-ban a nemesi adózás támogatója.

24 A vármegye rendfenntartó fegyveres alkalmazottai, akiknek Kovács Vendel volt a parancsnokuk.

25 A konzervatívok Olában a Zala folyó jobb-, a liberálisok pedig Kaszaházán a balpartján táboroztak.

26 A 13., Savoyai dragonyos-ezred egy osztálya (két könnyűlovas század)

27 A követválasztásra 1843. augusztus 31-én került sor.

Erre a lovas katonaság kordont húzott a két párt közt, hogy verekedést ne kezdhessenek, és megkezdődött a szavazatok összeszedése,²⁸ melynek eredménye csakugyan az lett, hogy a liberális párt lett többségben.

Erre a Forintos-pártiak dühösen neki akartak rohanni a liberálisoknak, de a katonaság, ló ló mellett, sorfalat képeztek, és azon keresztül nem tudtak áttörni, csak káromkodtak és dobálóztak a katonákon keresztül.

Ezzel tehát újra meg lettek választva Deák Ferenc és Kerkapoly István követeknek az országgyűlésre, csak hogy most már szabadelvű program utasításával.

A régi rendi magyar országgyűlésekre, vagyis amint akkor mondták, „dietára” minden vármegye nemessége két követet küldött, határozott politikai utasításokkal, amelyektől azoknak eltérni nem volt szabad.

Igazán nagyszerű látványt nyújtott egy ilyen megyei követválasztás; az urak mind magyar díszruhában öltözve, a köznemesek is, akinek módjában volt, szintén atillában, kardosan megjelenve, a bevonuláskor lóháton zászlókkal és zeneszóval jöttek elől a módosabb urak.

Fenséges látványt nyújtott ez, amit még az osztrák-német dragonyos katonák is megbámultak.

De amilyen nagyszerű és fenséges látványt nyújtottak a magyar nemzet hasonló aktusai, de sok kárt és szerencsétlenséget is hoztak a magyar nemzetre!

[...] ²⁹

Hogy az elkecseregetett két párt egymás közt vérengzést el ne kövessen, a lovas katonaság a választó nemeseket Egerszegen kívül falukig elkísérte; de alighogy Egerszegrre visszajöttek, híre jött, hogy a két párt emberei mégis összetalálkoztak, és hogy nagy verekedés van.³⁰

Erre a katonaság vágatva megint kivonult, de mire már odaért, a verekedés megtörtént, s nyolc embert agyonütöttek, igen sokat megsebeztek, és a nagy *díszzászlót*, a liberális párt büszkeségét *összetépték*.

Így szoktak általában az ilyen követválasztások megtartatni a legtöbb esetben.

Mindezeknek következtében Deák Ferenc, hírnevében magát megsértve érezvén, hogy nem sima úton, de ilyen erőszakkal kellett őt a liberális programmal megválasztani, a követséget *ismét nem fogadta el*.³¹

Eleget kérték az urak, hogy hát hiában tették mindezeket a nagy erőfeszítéseket, de ő kérhetetlen maradt, mert nagyon bántotta, hogy a megválasztásánál embervér folyt!³²

Azonban Kerkapoly István a követséget elfogadván, új választást nem rendeltek el, hanem elhatározták, hogy Zala megyét az országgyűlésen csak egy követ fogja képviselni.

Így történt ezen országra szóló nevezetes követválasztása meg Zala megyében, melyet én egész terjedelmében végig szemléltem.³³

28 A valóságban nem került sor a szavazatok összeszámolására. Batthyány Imre gróf főispán a két oldalon megjelent választói tömegek létszámának hozzávetőleges összehasonlítása után – a „látható többség” alapján – mondta ki a határozatot.

29 A kihagyott szövegrészben, visszatekintve az ország történelmére, a magyarság több évszázados megosztottságán kesergett Kovách Ernő.

30 A véres, több halálos áldozatot követelő verekedésre Zalaegerszegtől északra Pakod és Szepetk falvak környékén került sor.

31 Lásd minderről Deák Ferenc Klauzál Gáborhoz írt, Kehidán, 1843. szeptember 3-án kelt levelét. Legutóbbi közlése: Deák Ferenc: Válogatott politikai írások és beszédek. I. 1825-1849. (Válogatta, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Molnár András) Bp., 2001. 411-424. p.

32 Deák Ferenc Zala vármegye 1843. szeptember 2-ai közgyűlésén utasította vissza (személyesen is) a vérfoltos mandátumot.

33 A visszaemlékezésből az tűnik ki, hogy Kovách Ernő csak az 1843. augusztus 31-i zalaegerszegi követválasztáson, és az azt megelőző estén a liberális kortestáborban, Kaszaházán volt jelen személyesen.

Tantalics Béla

Molnár Pál

(1827-1888)

Neve már eléggé a feledés homályába merült – a Zalai életrajzi kislexikonban sem szerepel –, pedig sokat fáradozott és tett DNy-Zala, illetve az ország felemelkedéséért a 19. század második felében.

Nevét – szülőfalum – a bagladi temető régi síremlékén 122 év elteltével az idő viszontagságai kezdték eltüntetni, testét a föld már rég magáévá tette, de mély nyomot hagyó egyéniségének emlékét erkölcsi kötelességünk ápolni.

Az 1848-as honvédtiszt

Az 1848-49-es magyar szabadságharc egyik tisztje, majd később Deák Ferenc kortársa, mint jeles politikus. A szabadságért, az emberi jogokért és a fejlődésért küzdött fegyverrel a kézben, majd a parlamentben, mint az alsólendvai kerület országgyűlési képviselője. Molnár Pálban Zala lelkes képviselőjét és igaz magyar hazafit egyaránt tisztelhetünk.

E földbirtokos család a Péterfalvy előnevet viselte, a régi síremléken ez még kivehető. Őse 1765-ben Mária Teréziától címeres nemesi levelet kapott, az utódok földbirtokosok voltak, és néhányan a jogi pályán jeleskedtek.¹ Molnár Pál 1827. június 2-án született Pórszombaton. Apja Molnár János, anyja Soós Zsófia.² Édesapjáról tudjuk, hogy 1844-47 között az akkori lövői járás főszolgabírája volt és Bagladon lakott.³

E földbirtokos család gyermekéről feljegyezték, hogy joggyakornok. A diákéveiről a győri jogakadémia hallgatóinak adatbázisában olvashatjuk a következőket. Molnár Paulus 17 éves, római katolikus, apja: János, főszolgabíró, nemes, Baglad. Az előző évben a szombathelyi liceumban 1. éves bölcsész (Phil I.).

Az 1844-45-ös tanévben (17 éves) Győrött Phil II.

Az 1845-46-os tanévben (18 éves) Győrött jogász I.

Az 1846-47-es tanévben (19 éves) Győrött jogász II.

Utána megjegyzésbe ezt írták: „Önszorgalomból tanul, valószínű magántanuló lett, az ügyvédi diplomát később tette le.”⁴

Molnár Pál arcképe
Fotó: Magyar Nemzeti
Múzeum Történelmi
Fotótár 196. 4407/1957
Köszönetet mondunk
a segítségért, a
fénykép közlésének
engedélyezéséért.

Majd 21 éves korában részt vesz az 1848-49-es szabadságharcban a többi, e vidéki negyvennyolcas honvéddel. A Zala megyében alakuló 47. honvéd zászlóaljban kapott beosztást hadnagyi rangban. Alakulatával Perczel Mór tábornok seregében, később az I. hadtestben szolgált. Számos győztes és vesztes csatában vett részt. Az egység Muraközből, Lendváról Zalalövő irányába 1848. december 20-án vonult el.

A világosi fegyverletételkor – 1848 augusztusában – főhadnagyi rangot viselt. A szabadságharc elbukása után az osztrák hatalom megtorlása következett, vértanúk kivégzésével, hazafiak bebörtönzésével. A kiadott rendelet szerint – 1849. november 3-án – besorozzák, azaz bekényszerítik a császári osztrák hadseregbe, a 47. gyalogezredbe osztják és szokás szerint a birodalom területén szétszórták ezeket a katonákat. Úgy látszik, a katonai szolgálat nem volt kedvére, mert 1851. január 31-én 500 Ft-ért kiváltja magát, és leszerelt.⁵

Egy legenda is szárnyra kelt, mely szerint lovas kocsin, nyers állati bőrök közt, álcázva mentették meg az osztrákoktól. A nagy múltú Molnár családot gyerekkoromban mint elkötelezett '48-as érzelműeket emlegette a falu szájhagyománya.

Országgyűlési képviselő

Polgári életének egy szép szakasza kezdődik 1861-ben, amikor az alsólendvai kerület országgyűlési képviselője lesz. Ezt a tisztséget négy cikluson keresztül viselte.

Az 1861-es választáson az alsólendvai választókerületben a felirati pártot képviseli – melyet Deák Ferenc vezetett –, és nyer mandátumot. Zala megyében ekkor az összes választókerületben ez a párt győzött. Baksán Simon Pál, Csáktornyan Inkey Ádám, Kanizsán Sümeghy Ferenc, Keszthelyen Tolnay Károly, Letenyén Király Pál, Szentgróton gróf Batthyány Zsigmond, Tapolcán Botka Mihály, Zalaegerszegen Szabó Sámuel lett a képviselő.

A következő ciklusban – 1865-ben – a Deák-párt színeiben jelölteti magát. A lendvai választás érdekessége volt, hogy a december 9.-re kitűzött választást is felfüggesztették, és újat írtak ki. Erre a harmadik választásra 1866. január 12-én került sor. A Horváth Péter, Muraköz főszolgabírája és Molnár Pál ügyvéd közt zajló vetélkedés ez utóbbi győzelmével végződött. A megyében 1865-ben, a szentgróti és zalaegerszegi választások kivételével, a Deák-pártiak győztek, az említett két helyen a balközép.

Az 1869. évi választáskor Alsólendván szintén két jelöltet állítottak, Molnár Pált és Horváth Bélát. A választás Molnár Pál elsőpró sikerét hozta 867:53 arányban.

Az 1872. június 20-án lezajlott választáson az alsólendvai választókerület országgyűlési képviselője szintén Molnár Pál lett, aki ekkor is a Deák-pártot képviselte.⁶

Molnár Pál képviselőségének ideje alatt számos fontos politikai eredmény születik, mint az 1867-es kiegyezés, vagy az 1868. évi népiskolai törvény, utóbb a polgári közigazgatás megalkotása. Országgyűlési beszédei, felszólalásai az 1861-1881. évi országgyűlési naplóban maradtak fenn. Székfoglaló képviselői beszédét – amely jól mutatja politikai hitvallását –, 1861. május 29-én mondta el. Keményen elítélte a Habsburg önkényuralmat, és „vészterhes táborát”. Említette a nemzetiségek jogos kívánságát és hálás elismerését fejezte ki a Muraközben lakó honfitársaknak.⁷ (Melléklet)

Mint országgyűlési képviselő, sokat tett e térségért, szíven viselte az itt élők sorsát. Az országgyűléseken gyakran felszólalt. Egy időben a gazdasági bizottság elnöke volt és a havi költségvetéseket ő terjesztette elő.⁸ A vasút fejlesztéséről beszélt az 1864. december 4-i ülésen. Szembeszállt a vasútépítés körül kialakult helyzettel, „mert sok esetben magánérdek tűnik fel”. Az 1869. június 30-i ülésen javaslatot tett a levéltár elhelyezésére és a képviselőház épületének javítására. A következő hónapban az országgházba a vízvezeték beszereléséről tárgyaltak az ő felvetése nyomán.⁹

Alsólendva és vidékének 50 ezer lakója nevében –

1870 májusában – a helyi törvényszék felállítását kérte. Ehhez mellékelte Zala megye térképét és szorgalmazta támogatásukat, hogy az ügyet a kérvényi bizottságba utasítsák.¹⁰ (Éljenzést kapott!!) A másnapi ülésen a belatinci szolgabírói vidék lakói nevében azt terjesztette elő, hogy e mezővárosban a szolgabírói hivatal az új rendezés folytán is megmaradhasson.¹¹

A következő hónapban az alsólendvai izraelita hitközség kérvényét nyújtotta be, „melyben tudomásul vétetni kéri, hogy azon kérvényt, mely a congressusi határozatok ellen szól, e község nevében tudta és beleegyezése nélkül nyújtotta be.”¹² A muraközi járás – felsővidéke közel 20 ezer fős lakossága, mely 92 községben él – nevében kérte az országgyűlést, hogy Muraszerdahelyen, „hol mindig volt és jelenleg is van járásbíróság, jövőre is állíttassék fel.”¹³

Közvetlen érdeként az ő nevéhez fűződik a lendvai Polgári Iskola megalakítása. 1873. szeptember 22-én Bagladon keltezett levelében, mint országgyűlési képviselő értesítette az alsólendvai Polgári Iskolaszék elnökét, hogy Lendván a polgári fiútanoda megnyitja kapuját. „E tudat keblemet sohasem érzett édes melegedéssel tölti el, mert letéve látom az alapját a szebb jövőnek, e mindig mostohán kezelt vidéknek. Sok igazságos, jogos, méltányos kívánsága nem teljesült – de teljesülni fog az mind, mert a nép érdeke, mert az igazság és imádott hazánk ügye úgy kívánja.”¹⁴

Ezek a nemes gondolatok jól jelzik, hogy fontosnak tartotta a tudás, az iskolaügy fejlesztését, a vidék felemelkedését. Nem véletlen, hogy a bagladi és pórszombati elemi népiskola állami fenntartásból működött – ez is az ő érdeme.

Ez a hazát oly kiválóan szolgáló élet 61 éves korában, 1888. március 26-án Bagladon ért véget. Halotti anyakönyvében olvashatjuk, hogy Molnár Pál földbirtokos, nőtlen, „szélhűdésben” halt meg. A szentgyörgyvölgyi plébános – mert Baglad akkor oda tartozott egyházilag –, Berger Ignác temette ma is látható sírjába.¹⁵

Haláláról két országos lapban, a Vasárnapi Újságban¹⁶ és a Pesti Naplóban¹⁷ emlékeztek meg, jelezve, hogy nagy veszteség érte a politikai közéletet, a magyar társadalmat.

Molnár Pál kimagasló közéleti tevékenységével múlhatatlan érdemeket szerzett. Emlékére – a Lenti Honismereti Egyesület, valamint a Lenti Fegyveres Erők és Testületek Nyugállományúak Klubja kezdeményezésére, a helyi önkormányzat segítségével – Bagladon 2002. szeptember 20-án ünnepség keretében, katonai tiszteletadás mellett új sírmléket avattak. Ez alkalomra a régi, omladozó homokkő sírmléket is felújították, amelyen neve már alig volt olvasható.

Melléklet

Molnár Pál képviselő székfoglaló beszéde az Országgházban 1861. május 29-én:

„Uraim! Tudom én, miként egy népképviselőnek kivált ily válságos időkben a készség mellé készültség is szükséges, mit fájdalom nem bírván, e fényes állást nem is kerestem, de választókerületem osztatlan bizalma kegyes parancsának engedelmességgel polgári kötelességemnek tartottam, nem ígértem, de nem is ígérhettem múltamnál fogva mást, mint azt, miként nem lehet eset, melyben imádott hazánk ősi alkotmányát és törvényeit feladjam, ily erő most is dagasztja keblemet, és mert látom, miként ennyi jeles tábornok, nemzetünk erős tölgyei, a gyengét is testvérül fogadják, és bennünk nem annyira a tehetséget, mint az igyekezetet mérlegezik, azért bátorodom felszólalni:

A dicső emlékü 1848-i évben a népek örömkönyűjével áztatták hazájuk szent földjét azt hívén, miként boldogságuk tartós leend, ámde a népek gyakran csalódnak, hisz ők mindig becsületesek. (Igaz!)

A bécsi kormány látván a népek boldogságát, melyből a trónnak szilárdsága biztosan bekövetkezett volna, mi ha megtörténik, az absolut kormány örökre el lett volna temetve; - pokoli mesterséggel a szent István koronája alatti boldog testvér-nemzeteket vérfürdőbe terelé, segíté a gyöngébbet, hogy a hosszabb harcz alatt erejükben mindannyian meggyöngyülvén, annál könnyebben verhesse nyakunkra a közös szolgaság rablánczát; terve sikerült.

Katonai uralom ütötte fel hazánkban vészterhes táborát, lelkeseink részint vérpadra hurczoltatának, részint a messze távolban találtak menhelyet, honnét csak szíveiknek honszerető lángja ragyogott vissza szép hazánk határára, nehéz a jó hazafinak számkivetve lenni – oh be szintoly nehéz a jó hazafinak saját hazájában idegennek lenni; pedig idegenek lettünk! Törvényeink megsemmisítettek, lenyűgöztetett mindaz, ami szent, felszabadítatott mindaz, mi szentségtelen.

1847 és 1848-ban Ferdinánd királyunkat hű népeinek lelkesedése örömkönyűkre fakasztá, ha a mostani uralkodó képzelte magasságából szokott kísérete nélkül a népek közé alászállna és egy komoly pillantást vetne uralkodásának gyümölcisére, akkor uraim, a mostani uralkodónak keservesen kellene sírni; - amaz az atyai, ez a mostoha kormányzat jutalma ez életben, hát a halál után?

Egy fiatal exkirálynak királyi atyja nem rég meghalván, népe a helyett, hogy „nyugodjék békében az úrban” azt mondá: egy nemzet átka kísérte sírjába (Úgy van!) ilyenkor uraim a holt testnek meg kell fordulni sírjában, hogy szemei ne az égnek, hanem szövetségesei felé, a pokolnak legyenek örökre szegezve.

Október 20-a óta az osztrák császár az alkotmányos térre lépett, miután kormányrendszere következtében Ausztriának ereje, tekintélye, pénze, hitele elfogyott,

Lombardia elveszett, Velenczének eleste, ámbár jelenleg osztrák tábor, csak időkérdés (Úgy van!), mert Olaszországnak természetes kiegészítő része. Ilyen constellatiók között elhatározta Ferencz József új Ausztriát alakítani, és hogy hatalmas legyen, szent István koronájának népeit is fegyveres erővel be akarja csalogatni e képzelte paradicsomba. Tudja meg az uralkodó, miként Magyarország ősi alkotmányának és szabadságának romjain új Ausztria nem fog virágozni soha, mi ellentéte azon szent célnak a világ óhajtottá radikális békének, mely felé III. Napóleon császár oly rendszeresen halad, a nemzetiségek jogos és méltányos kívánságainak kielégítése, általános népszabadság alapján.

Így bánnak velünk! De azért a magyar nagylelkű, megmutatta ez utolsó időkben is, midőn az osztrák kormány gyűlölt rendszerének zsoldosait köztünk felejté, talán azért, hogy velük együtt nagylelkűségünk is áldozat legyen – és csalódott.

Ébredj hát bécsi kormány, itt az idő, - meg van mutatva az út, melyen haladván, ha szilárd elhatározást tiszta szándék kíséri, boldogok lesznek a népek és még ez egyszer meg lehet menteni a trónt, és ez az út – az absolut rendszernek halotti tora. Mi csak azt követeljük a mi a mienk, törvényeinket minden következményeikkel, ezekből egy hajszálnyit is engedni jogunk sem lévén, inkább csörgetjük a szolgaság rablánczát, Istenben

Molnár Pál felújított (régi) és új síremléke a bagladi temetőben

helyezett erős bizalommal, mintsem közös hazánkat, édesanyánkat, magunk gyilkolnók le.

A hon asztalra letett indítványt pártolom, mert törvényeinkből egy hajszálnyit sem enged, és a nemzet méltóságát nem sérti; ha valaki az ellenkezőt be próbálná, rögtön elállanék mellőle, mert ősi alkotmányunkra és szent törvényeinkre, melyekért bár mikor harcra kelni dicsőségemnek tartom, oly féltékeny vagyok, mint serdülő hajdon ártatlan szívének első szerelmi dobbanására. Önök uraim a határozat mellett az abszolút rendszernek az utolsó vigaszt, az utolsó kenetet szolgáltatják ki, én ettől is meg akarom fosztani, nehogy kétségbeesett végvonaglásukban vagy csak saját rossz lelkiismeretüket is azzal ámíthassák, miként a netalán bekövetkező calamitásoknak nem ők lennének okai. (Helyes!)

Ne ámítsuk magunkat, uraim! Minden utat, melyet törvények feladása és a nemzet méltósága megsértése nélkül felhasználni lehet, meg kell kísértenünk, az utolsó út az indítványozott felírás, mit ha el nem fogadunk, azt mondhatja a nemzet, miként ennek meg nem kísértése okozandja a netán bekövetkezendő calamitásaink egy részét. Végre engedjék meg uraim! Hogy azon szertett horvát ajkú hű testvéreinkről, kik alkotmányunkért és törvényeinkért az első birtokostól az utolsó napszámosig vagyonukat és életüket minden pillanatban oly szívesen hozzák áldozatul, - azokról a hős Zrínyiek földjén, a kies Muraközben lakó honfitársainkról itt, a nemzet színe előtt, hálás elismeréssel megemlékezzem. (Éljenezés.)¹⁸

Molnár Pál halotti bejegyzése
Lásd: 15. sz. hivatkozás

Források

1. Nagy Iván: Magyarország családai címekkel, Pest, 1860. 547. 1.
Emil Küster: Grosses und allgemeines Wappen Buch Nürnberg, 1894. 91. 1. Tof. 62.
2. A szentgyörgyvölgyi Római Katolikus Plébánia 1827. évi születési, Keresztelési Anyakönyv 1827. június 2.
Található: Csesztregi Római Katolikus Plébánia. Régi irattár
3. Molnár András szerkesztő: Zala megye archontológiája 1138-2000. Zalaegerszeg, 2000. 450. 1.
4. Kiss Zsuzsanna: A Győri Királyi Akadémia Zalai hallgatói. (kézirat, készült a Zalai Gyűjtemény 67. sz.)
Köszönetet Mondok Molnár András zalaegerszegi levéltár igazgatójának – az 1848-as kor kiváló történéseinek- szíves segítségéért, aki ismeretlen forrásokra hívta fel a figyelmemet, és számos adatot adott.
5. Bona Gábor: Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. Budapest II. K. 1998. 512. 1. Közlöny 1848/155 sz. 746. 1 1848. november 12.
Szinyei József: Magyar írók élete és munkái IX. 248. 1.
6. Adalbert Tóth: Parteien und Reichstagswahlen in Ungarn 1848-1892. München, 1973.
- Balogh Elemér: Országgyűlési választások Zala vármegyében 1861-1872. Zalaegerszeg, Z. Gy.: 26. sz. 173-177. p.
7. Országgyűlési Napló (=Országgy. Napló) 1861. május 29-én XXXII. ülés 332. 333. 1.
8. Országgy. Napló 1869. jún. 30. 33. ülés, 1869. júl. 6. 44. ülés 367. 1.
9. Országgy. Napló 1864. dec. 4. 333. ülés 322. 1. 1869. június 30. 33. ülés
10. Országgy. Napló 1870. május 24. 180. ülés 262. I.
11. Országgy. Napló 1870. május 25. 181. ülés 267. I.
12. Országgy. Napló 1870. június 13. 188. ülés 349. I.
13. Országgy. Napló 1871. március 13. 308. ülés 5. 1.
14. Horváth Sándor: Alsólendva múltja és jelene, Alsólendva 1942. 111-112. I.
15. A szentgyörgyvölgyi Római Katolikus Plébánia 1871-1930. évi Halotti Anyakönyv 1888. márc. 26. 11. sorszám
Található: Csesztregi Római Katolikus Plébánia, régi irattár.
16. Vasárnapi Újság 1888. 14. sz. 236. I.
17. Pesti Napló 1888. 90. sz.
18. Országgy. Napló 1861. május 29-én, XXXII. ülés 332, 333. I

Nomen currens — Folyó szó	Annus mensis et dies obitus — A hallo- zás éve hava a napja	Defuncti — A megholtak				
		Nomen et Cognitio, aut ejus conjugis vel parentis — Nev, polgári neve a megholtak, v. házastársak vagy szülők	Locus originis et habitationis — Születés a lakás helye háza	Num- rus denus — há- szám	Sexus N e m e — masc. fem. — férfi nő	
69 1888 11	1888 26	Molnár Pál Földművelésügyi miniszter	Börzombats Baglad	-	f	61 év

Göncz László

Valahol Magyarországon, valahol Oroszországban

(A lendvakecskési származású Sáncki Ferenc 20. századi emlékei)

Falu a határon

Akit a Zala megyei Rédics melletti nemzetközi országútról letérve, a sűrű erdővel borított dombok felé visz az útja, közvetlenül a magyar-szlovén határvonal felé kanyarodva, mintegy három kilométer után egy ligetes, borpincesorra hasonlító utcaformába érkezik. Az erdő közepén, közvetlenül a ma már minden akadály nélkül átjárható államhatár szomszédságában, egy korabeli faluban találjuk magunkat, amelynek azonban ma már szinte nincs állandó lakója. Az egykori lakóházakból átalakított pincék a kis terjedelmű szőlőterületek művelését teszik könnyebbé és gazdáiknak teljes nyugalmat biztosítanak. Az útjelző tábla mutatja, hogy Lendvakecskésen járunk. A falu egykori lakói közül – különböző zalai és más településeken – ma már csak néhányan élnek. Egy ilyen személy, Sáncki Ferenc tövisektől cseppet sem mentes életútját kutatva jutottunk el oda, ahol, ahogy mondani szokás, ma már még a madár se jár. Pedig jelen esetben a mondást hamar megcáfolhatjuk, mert szebbnél szebb madárhangok zengik be a múlt század hatvanas éveit felidéző környéket.

Több évszázaddal ezelőtt Kecskés-pusztá nevéen tartották számon a kisebb kiterjedésű, szeres települést a Lendva-hegy északnyugati dombjai között. A huszadik század előtt a ma leginkább Lenti-hegy és Tenke néven ismert dombokat a járásközponttól általában Lendva-hegynek nevezték. Mintegy két évszázada kezdték el az Alsólendvához közelebbi szert Lendvakecskésnek, a másik kis településrészt pedig Dedeskecskésnek nevezni, mivel az utóbbi Dedeshez, a mai Lendvadedeshez esett közelebb.

A 20. század sajátos fordulatait és történelmi eseményeit bőségesen megtapasztaló, manapság is – tekintélyes korához viszonyítva – fiatalos vonásokkal megáldott Sáncki Ferenc az említett hangulatos kis faluban, Lendvakecskésen született, földműves családban. Szülei 1919-ben kötöttek házasságot, ami édesanyja esetében már a második volt, ugyanis az első férjét elveszítette az első világháborúban. Abból a házasságából két gyermek született, az idősebb 1904-ben, a második tíz esztendővel később, de ő csecsemőkorában meghalt. A második

házasságból elsőként 1923-ban egy leánygyermek látta meg a napvilágot, valamint négy esztendővel később, 1927. május 6-án Ferenc.

Édesapja és három testvére megjárta az első világháborút. Ő a közös, osztrák-magyar hadsereg kötelékében szolgált, míg öccsei a kimondottan magyar honvédelakulatok soraiban az olasz fronton, először Isonzónál, majd Piavénél. Ferenc ma is őriz egy tintaceruzával, nyírfakéregre rótt tábori lapot 1916-ból. Édesapja két évig orosz hadifogságban is volt, ahol egy húskereskedőnél dolgozott. Nagyon meg voltak vele elégedve, még fizettek is neki, de mivel a gazda fiával nézeteltérése támadt, visszatért a táborba. Ferencnek sokszor elmesélte, hogy a keresett pénzt általában elkártyázta, azonban sikerült neki egy orosz katonaruhát is vásárolni, amelybe beöltözve egy kedvező alkalommal elmenekült a fogolytáborból. Az orosz katonaruhában nem tartóztatták fel sehol, így egy térkép segítségével, általában a tehervonatok utolsó kocsiján közeledett hazafelé. A frontvonalon úgy jutott át, hogy az oroszok nem vették észre és ő sem azokat. A németek révén Lembergbe (ma Lvov) került, ahol megkapta két éves fogsági zsoldját, valamint két hét szabadságot. A szabadság után nem az eredeti törzshelyére, Szarajevóba, hanem az erdélyi Besztercére kellett volna neki visszatérni, azonban amikor hazafele utazva Budapestre ért, kitört az őszirózsás forradalom. A zűrzavaros helyzetben egy hetet az egyik hűgánál töltött, aki Mátyásföldön lakott. Ezt követően jutott haza. A három öccse már néhány nappal korábban megérkezett. Ferenc gyermekkorában, amikor a család együtt volt, nagyon sokszor végighallgatta az első világháborús történeteket, és azok mélyen emlékezetébe vésődtek.

Az Alsólendvától és Rédicstől légvonalban egyaránt bő két kilométerre, a dombok között fekvő Lendvakecskésnek akkoriban mintegy 120 lakosa volt, akik kb. húsz családban éltek. Ferenc Rédicstre járt iskolába, mivel 1919 után határ választotta el ezt a falut is a járásközponttól, Alsólendvától. Az édesanyja első házasságából született, nálánál jelentősen idősebb bátyja még az időközben a délszláv államhoz került alsólendvai iskola tanulója volt. Az első világháború előtt

Lendvakecskés minden szempontból Alsólendvához kötődött, akárcsak a többi, hasonló kis közösségben élő „hegyi” is. A vidéken a Lendva-hegy dombjai, lankái között épült települések lakóit, a dombos vidék alacsony volta ellenére, a környékbeliek ezzel a jelzővel illetették, és ez így van ma is. Akkoriban több házasság is létrejött a kecskésiek és a vidék később délszláv államhoz került falvaiból származók között. Sáncai Ferenc egy Csentéből származó asszonyra emlékszik, azonban az ilyen jellegű nászból akkoriban bőven akadt. Az Alsólendvához kötődő hagyományok később, 1941 és 1945 között, amikor a Muravidék visszakerült Magyarországhoz, ismételten felelevenedtek. Akkor a legénysorba cseperedő Ferenc is rendszeresen megfordult a városban, egyebek mellett templomba és moziba is oda járt többedmagával.

Lendvakecskést a trianoni határ közvetlenül érintette, hiszen alig húszlépcsnyire húzták meg azt Sáncai Ferenc egykori házatól. Manapság ez az épület az utolsó a sorban, azonban egykor további tíz-tizenkét ház is volt a korabeli utcában. Az utcának a további részét később, a vidék történelmének egyik letragikusabb időszakában, a 20. század ötvenes éveiben – a határ közvetlen közelsége miatt – lebontatták.

Sáncai Ferenc egy érdekességre, fontos történelmi információra hívta fel a figyelmet az ún. elcsatolási időből. Közvetlenül az ideiglenes határ megjelölése után, 1919-ben magát a települést is kettévágta a lakosság körében idegen és elfogadhatatlan választóvonal. A Sáncai-féle ház után még egy ház maradt Magyarországon, ott tartózkodott azokban az első hónapokban Ferenc édesanyja emlékezete szerint a magyar őrség. Viccesen megjegyezte interjúalanyunk, hogy az örök tanították meg titokban a bátyját cigarettázni. A következő házak több hónapig, feltehetően addig, amíg a végleges határt meg nem állapították 1921-ben, a délszláv államhoz tartoztak. Ezt követően az említett porták visszakerültek Magyarországhoz. A határ azonban így is az udvarukat súrolta...

Alendvakecskésiemberszámára óriási tragédiát jelentett a közeli várostól való elszakadás, hiszen közismert, hogy akkoriban Alsólendva a tágabb térség kedvelt gazdasági és kulturális központja volt. A Sáncai családnak maradt földterülete is a másik oldalon, a Cser-hegyen, amelyet egy darabig kettős birtokos státusszal még műveltek. Az élet rendje ugyanis minden szempontból gyorsan megváltozott. A terményt az édesapja nem szállíthatta haza a mindössze bő kilométernyi közvetlen úton, hanem csak sokkal nagyobb kerülővel, Hosszúfalun keresztül, az egykori ún. Szabólakos majort érintve. A két világháború közötti időszakban is ott volt a hivatalos határátkelő. Egy ideig még vállalta Ferenc édesapja a körülményes munkavégzést, azonban néhány esztendő után eladta a határ túloldalán rekedt földterületet.

Ferenc emlékezete szerint az idősebb helyi emberek nem tudták mire vélni a határvonal meghúzásának

okát a szinte akkor még színmagyar területen belül. Esetenként olyasmiről beszéltek, hogy talán a néhány szláv származású család miatt tehették azt. Ezek száma a szűkebb Lendva-vidéken akkoriban nagyon kicsi volt, azonban a lendva-hegyi dombok szőlőművelői között akadtak valamivel nagyobb számban szlovén származású vincellérek. Lendvakecskés vonatkozásában Ferenc nem tudott ilyenről, de az édesapja, aki még korábban eljárt napszámba a terjedelmes Esterházy-féle szőlőbirtokra, az alsólendvai vár feletti ún. szalavári partra, találkozott szlávajkú emberekkel, akiket egyes ügyintézők rendszeresen toboroztak, a távolabbi, szlovénok lakta falvakból.

Sáncai Ferenc fiatalkora az újonnan létrejött államhatár közvetlen szomszédságában, annak hangulatától átítatva zajlott 1939-ig, amikor befejezte a rédicsi elemi iskolát. Bevállása szerint valamilyen szakmát szeretett volna tanulni, azonban a család anyagi körülményei a 20. század harmincas éveinek végén ezt nem tették lehetővé. Nagyon közeledett már akkor a második világháború. A nővére 1940-ben ment férjhez, a férfit még abban az esztendőben behívták katonának és az időközben Magyarországhoz visszakerült Kárpátaljára vezényelték. Az édesapját úgyszintén behívták a tartalékos alakulatba, mivel Jugoszlávia felé a világháború hatására megerősítették a határt. Ezek után a fiatal Ferencnek otthon kellett segédkezni, részben a földművelési munkálatokban, télen már beavatták az ölfavágásba is, valamint a rédicsi erdészház melletti csemetés kertben adódó munkálatokba. A nagyon remélt továbbtanulás így végérvényesen elmaradt.

A későbbiek során, amikor 1941 után a határ megszűnt, a szomszédos Bükkhegy dombtetőn élő fiatalok közül is sokan eljártak napszámba, így közülük számos kedves embert ismert meg. Az ismerősök közül egy szívmengető élményre is visszaemlékszik a későbbi, rideg korszakból. Amikor a későbbiekben ismertetendő oroszországi kálvária után hazakerült Lendvakecskére, egy alkalommal – a vasfüggöny menti szörnyű szigorúság ellenére – a határőrök engedélyezték neki, hogy az óratoronyból átkiálthatott a jugoszláv oldalra, a közelben fát gyűjtögetőkhöz, akik válaszából ráismert egykori ismerőseire, pajtásaira. Erre az eseményre ma is szívesen emlékszik vissza, hiszen fiatalkori barátaival később nagyon hosszan nem találkozhatott.

Alsólendvai emlékek

Az első, majd a második bécsi döntés után a délszláv határ mentén élő emberek is reménykedni kezdtek, hogy az elcsatolt szomszédos területek visszakerülhetnek Magyarországhoz. A várva várt eseményre azonban több hónapot kellett várni, egészen 1941 tavaszáig. Amikor április 16-án a kijelölt magyar katonai alakulat – amelynek a legénységét sorkatonákból

és tartalékosokból toborozták – ünnepélyes keretek közepette vonult Alsólendva felé, Sánczi Ferenc is ott volt a rédicsi határátkelőnél. Mivel virágvasárnap volt, a rédicsi templomban érte őket a hír, hogy bekövetkezett a Lendva-vidék visszacsatolása. A tartalékos katonák közül többen a szentmisén szereztek tudomást az eseményről és nagy hirtelenséggel rövid idő alatt teljes felszerelésben kellett lenniük. Ferenc is szemlélője kívánt lenni a felemelő eseménynek. Láta, amikor a határátkelőn lefűrészelték a sorompó nagy ellensúlyát, aminek jelképes szerepe lehetett. Akkor ott ünnepélyes eseményre nem került sor, így ő több társával hazament Lendvakecskésre. Másoktól hallotta, hogy amikor a magyar katonák átlépték a trianoni határt, az alsólendvai gyógyszerész letérdelt előttük és megcsókolta a földet. Jól emlékszik viszont arra, hogy egy jugoszláv határőr-katona az események következtében Magyarország felé távozott a kecskési utcán. Hogy mi volt a szándéka, ugyanis a többiek az ellenkező irányban távoztak, és mi történt később vele, a falubeliek nem tudták.

Ahhoz Ferenc véleménye szerint nem férhet kétség, hogy az 1941-ben megszűnt határ mindkét oldalán az emberek zöme, természetesen mindenképp a magyarok, a Lendva-vidék visszacsatolását felszabadulásként élték meg. Az emberek, közöttük a fiatalok is, nagyon örültek egymásnak, hiszen akkor még a közvetlen rokoni és baráti kapcsolatok élénken éltek. Ferenc édesapjának is volt keresztfia a szomszédos dombon, Bükkhegyen. Néhány nappal később már a „másik” oldalra is átmentek az ún. határúton, amely a Kurta-hegyi dűlő érintésével a jellegzetes lendva-hegyi Lármafához vezetett, majd tovább Alsólendvára. Már a május közeledett, abban az évben április második felében mégis hó esett, így Ferenc emlékszik arra, amint a friss hóban mentek Alsólendva felé. Amint már utaltunk rá, a szomszédos dűlőn lakó bükkhegyi fiatalokkal a kecskésiek szoros baráti kapcsolatot ápoltak. Az egykori határvonal egyik homokosabb szakaszán rendszeresen focirangadókat játszottak.

Alsólendvakecskésiek 1941 áprilisa után ismét Alsólendvához vonzódtak, így templomba, boltba, fontosabb rendezvényekre gyakorta oda jártak. A városban akkoriban neves üzletek voltak, viszonylag minőségi kínálattal. Mivel a rédicsi leventefoglalkozásokon 1939 után Ferencnek is részt kellett venni, a parancsnoknak az esetleges alsólendvai szentmisén való megjelenésről igazolást volt köteles vinni.

A kulturális rendezvények közül Ferenc leginkább a filmeket kedvelte, amelyeket kezdetben még a lendvai Korona Szálló egyik termében vetítettek. Később, amikor Matyasec János felépíttette az új mozi, feltehetően 1942-ben, a létesítmény a szélesebb környék kiemelkedő művelődési központja lett. Emlékszik arra, hogy a távolabbi településekről nagy számban – Lentiből például vonattal – jártak az alsólendvai moziba. Ez annak

volt köszönhető, hogy Matyasec János kiváló szervező és vállalkozó volt, így az újonnan megjelent magyar filmeket nemegyszer előbb vetítették Alsólendván, mint olyan jelentős megyeszékhelyeken, mint Székesfehérvár vagy Szombathely. A lendvai mozi építését Vitéz Tóth Ferenc lenti építész-vállalkozó kivitelezte.

Sánczi Ferenc nagyon sok magyar filmet az alsólendvai moziban tekintett meg. Akkoriban nagyon időszerűek voltak az ún. háborús filmek, mint a Csak egy nap a világ, vagy az Üzenet a Volga partról, amelyben Sárdi János alakítására különösképpen emlékszik. Nagyon tetszett neki az Egy szoknya, egy nadrág című film is, Latabár Kálmánnal a főszerepben, valamint az Emberek a havason, amelyet azért tekintett meg, mert aznap a sportpályán tervezett bokszmeccs elmaradt. Emlékezete szerint a néger bokszolót valamilyen lopás miatt Budapesten letartóztatták. Ahhoz az alkalomhoz még egy érdekesség fűződik. Mivel Ferenc hatod- vagy hetedmagával néhány perccel a film vetése után érkezett a moziba, a nézőtéren már nem volt hely. A mozitulajdonos felesége, Bözsi néni, mivel a Sánczi családhoz rokoni szálak fűzték, a kecskési legénykéket a páholyba invitálta, ahol általában Alsólendva előkelőségei foglaltak helyet. A szünetben többen igen furcsán néztek az ismeretlen fiatalemberekre, mivel még mezítlábas is akadt közöttük. Egyéb kulturális rendezvényeket a városban nem látogatott, mert alkalmi színdarabok és ún. batyubálok akkoriban Lendvakecskésen is voltak. Az utóbbi esetében az emberek vittek hazulról bort, kalácsot, és együtt szórakoztak, mulattak. Emlékszik a helybeli Toplak Pali bácsira, aki nagyon szépen játszott népi citerán, valamint párhuzamosan a szájjával egy kaucsukszerű, nyúló anyagból rögtönzött hűrt pengetett.

Sajnos, a családban a háború áldozatot is követelt. Nővérének férje, Varga Gábor 1942 novemberében sebesült meg az orosz fronton, a Donnán, ahol lövedéket kapott a térdébe, majd mintegy két héttel később, főképpen a nagy vérveszteség és az orvoshiány miatt, a miskolci kórházban meghalt. Az egyik reggelen még táviratban arról tájékoztatták a feleségét, Ferenc nővérét, hogy küldik a látogatáshoz szükséges vonatjegyet. Ebből arra lehet következtetni, hogy akkor még a sebesült életben volt. Este azonban már a gyásztáviratot kézbesítették neki. A család a holttestet hazaszállította, így a rédicsi temetőben van eltemetve. Lendvakecskésről, Ferenc emlékezete szerint a sógorán kívül még egy személy halt meg a második világháborúban. Az orvoshiányról egyébként saját édesapja is mesélt akkoriban Ferencnek, akitől orvosi vallomásra hivatkozva megtudta, hogy annyira kevés volt a magyar alakulatok körül tevékenykedő egészségügyi szakemberek állománya, hogy esetenként már férgek másztak a kötések alatt, mire az orvos vagy az ápoló megérkezett.

Amint időben tolódott a háború, az emberek helyzete is

folyamatosan romlott. A későbbiek során a megélhetés nagyon nehézkes volt, mindent csak jegyre lehetett kis mennyiségben kapni.

Az 1944-es német megszállásról és a nyilas hatalomátvételtől csak hírből értesültek. Az erdő menti falucskában annak közvetlen hatását nem tapasztalták. Ferenc azonban Alsólendván találkozott mindkettővel, hiszen ott a németeknek fontos hadiszállása volt. A nyilas vezetőkről, akik a fiatal levették későbbi elhurcolásáról döntöttek, Ferencnek nincsenek szép emlékei. Egy gyilkosságról is szólt, amikor egy Kaj István nevű nyilas, akit Ferenc édesanyja az ő elhurcolása miatt okolt, állítólag azért lőtte le a Sabjanics kocsmárost a lendvai Kancsal vendéglőben, mert annak feltehetően rádióadó segítségével kapcsolata volt a jugoszláv partizánalakulatokkal. Ez azonban aligha volt igaz. Az említett Kaj a későbbiek során még hosszan a vidéken bujkált.

A Dráva-menti Légióban

A Zalaegerszeg-Rédcis vasútvonaltól délre eső településekből kellett 1944. december 8-án a fiataloknak, köztük Sáncai Ferencnek is bevonulni a megyeszékhelyre. Nagyon sokan érkeztek a környékbeli falvakból, így néhányukat Zalaegerszegről hazaengedtek. Röviddel később, három napon át tartó gyaloglás után érkeztek meg a Somogy megyei Zákányra, ahol kiküldték őket a Dráva partjára lövészárkokat ásni. Karácsonykor, majd a másik csoportot – amelyhez Ferenc is tartozott – újjévkor hazaengedték szabadságra. Időközben az első csoportban visszatérőktől olyan hírek érkeztek, hogy ne menjenek Kanizsára, mert Lovászi környékén létrejött német parancsnoksággal egy katonai alakulat, a Dráva-menti Légió és inkább azokhoz csatlakozzanak. Úgy is cselekedtek. Sajnos, akkor még nem tudhatták, hogy ez lesz a vesztük. A jelentkezés után a közeledő front előterében, illetve annak a peremén nehéz hónapokat éltek meg. Egy adott helyzetben a csoport egy részét, mintegy negyven embert, átirányították először a muraközi Alsódomborúba (Donja Dubrava, ma Horvátország), majd onnan Ludbregba, ami a Drávától délre fekszik. Közben más muraközi településeket is érintettek. Bizonyos idő után, abból a célból, hogy fejtsenek ki ellenállási, partizánharc-jellegű tevékenységet az előrenyomuló orosz és más csapatokkal szemben, április 28-án átdobták őket a frontvonalon. Éjjel a Dráván átszállították őket a magyar fennhatóságú muraközi területre. Mivel időközben a teljesen kilátástalanná vált helyzetben nem tudtak sikeresen átkelni a Murán, április 29-én vagy 30-án elfogták őket a bolgár csapatok. Az alakulat egyik részét közvetlenül a folyónál tartóztatták le, a másikat, amelyhez Ferenc is tartozott, pedig egy erdőben fogták el. Naiv fiatalok voltak, abban reménykedtek, hogy majd mindent elmondanak őszintén,

és nem lehet semmi bajuk. Még amikor szabadlábon voltak, de már kiszolgáltatott helyzetben, a Murába dobálták a puskákat, kézigránátokat és az egyéb harci eszközöket, hogy azzal is bizonyítsák ártatlanságukat. Mindez természetesen fiatalos ábrándnak bizonyult. Ami csekély értékes személyi jellegű tárgyat vagy egyéb használati portékát a bolgárok találtak náluk, azonnal elszedték tőlük, majd lovas kocsiakkal Nagykanizsára szállították őket. Ott egész éjjeli kihallgatás várt rájuk a bolgár tisztek részéről. A vallatás során elmondták nekik, hogy milyen körülmények között kerültek az elfogatásuk helyszínére, és milyen feladatokkal voltak megbízva. Akkor döbbsentek rá arra, hogy a németek által melléjük besorolt két civil, akik valójában kémek voltak, árulta el őket a bolgároknak. A vallatás során az is kiderült, hogy szinte mindent tudtak róluk, főképpen a néhány vezetőről. Tekintettel arra, hogy a bolgár tisztek olyasmiről beszéltek, hogy rövidebb fogva tartás után bizonyára hazamehetnek majd, a legénység nem volt különösképpen elkeseredve.

Másnap reggel a bolgárok átadták az elfogott magyar alakulatot az oroszoknak. Az oroszok ismételtelen kihallgatták őket a törvényház pincéjében, így ott töltötték a május 1-jét. Ezt követően két teherautón átszállították őket Órihodosra, azaz a mai szlovéniai Hodosra. Az egyik csoportot Alsólendva érintésével, a másikat Lentin keresztül vitték tovább. Ferenc az utóbbi csoporthoz tartozott, így amikor a településről kivezető szombathelyi út mentén valamivel hosszabb időre megálltak, üzenhetett a vele történetekről a Lentiben élő bátyjának. Ferenc testvére, amint azt neki évekkal később elmesélte, azonnal a hír után egy náluk lakó orosz őrnaggyal a helyszínre sietett, hogy öccsét kimentse. A sors azonban úgy akarta, hogy amikor már majdnem odaértek, a tehergépkocsi a foglyokkal elindult az ellenkező irányba. Egyébként sem biztos, hogy sikerrel jártak volna.

Ferenc emlékezete szerint Órihodoson körülbelül egy hetet tartózkodtak. Egyre nyilvánvalóbb volt, hogy a „szövetségesek”, tekintet nélkül a foglyok fiatal korára, a Dráva-légióhoz történő, Ferenc és a legtöbb társa esetében szinte véletlenszerű csatlakozást a nyilasokkal és németekkel való szoros együttműködésnek minősítik. Közben ismételtelen kihallgatták őket, majd gyalog indították el a foglyokat Graz felé. A stájerországi városban további vallatások következtek, majd 1945. június 2-án kimondták az ítéletet. Három személyt, a szakaszparancsnokot és másik két rajparancsnokot halálra ítélték (amit azonban a kegyelemkérvény alapján meghozott újabb döntés értelmében nem hajtottak végre), tizenegyen – köztük Sáncai Ferenc is – tizenöt év, tizen pedig tíz év börtönbüntetést kaptak. Két hetet még a grazi börtönben töltöttek, majd június 15-én bevagonírozták őket és harmincöt napon át tartott az út Odesszáig. Ebből tizenöt napot a romániai Galati-

ban álltak, mivel ott áthelyezték őket széles nyomtávú vagonokba. A fogolyszállítás időszakát minősítette Ferenc fogsága legszörnyűbb részének, amikor étlen-szomjan kilencvenen egy vagonba zsúfolva voltak kénytelenek szorongani, kitéve az orosz örök önkényének, a kosznak, betegségeknek és más szörnyűségeknek. Többen a kegyetlen körülményeket nem bírták ki és az út során elpusztultak.

Valahol Oroszországban...

A foglyok 1945. július 20-án érkeztek meg Odesszába, a börtönbe. Bár akkorra már eléggé összekeverték őket a más helyszínekről odaszállított foglyokkal, még mindig volt Ferenc körül néhány ismerős, barát. Ott azonban két újabb csoportosításról, ami alapján különböző helyekre szállították őket, „lemaradt”. Első alkalommal a többiekkel együtt őt is kivezényelték az udvarra, azonban ott nem szállították. Egyedül vezették vissza egy kisebb cellába, ahol arról töprengett, hogy mi lesz a sorsa. Az ajtó mellett a betonon ülve kesergett, mert a helyiségben nem volt sem ágy, sem egyéb berendezés. Legfeljebb a bakancsára tudott ráülni, hogy kevésbé érezze a beton hidegét. Testileg és lelkileg szétzilált állapotban aludt el, és amikor felébredt, vele szemben egy nálánál idősebb rabtársat pillantott meg, akit nem ismert. Érdekes módon nem is hallotta, hogy mikor vezették be őt a cellába. Ferenc szólt hozzá, többször is próbálkozott, de az idegent nem tudta szóra bírni. Csak később derítette ki, hogy az illető moldován nemzetiségű volt. A nap során aztán már több rab is érkezett a cellába, magyarok és oroszok egyaránt. A magyarok közül többen Veszprém megyéből származtak. Két-három nap múlva megtelt a börtöncella. Közben nagyobb helyiségbe kerültek, amelyben mintegy százhuszan lehettek. Hetente kétszer-háromszor sétáltatták őket a börtönudvaron és így ment ez egészen szeptember hónapig. Mivel időközben néha orvosi vizsgálatok is voltak, a doktornő Ferencnél és mintegy húsz társánál észrevette a rüh jeleit, amelyek főképpen viszkető pattanásként jelentek meg. A csoportot elkülönítették egy másik cellába, ahol kénporos kenőccsel kellett ápolni a bőrt. Annyi vizet kaptak, hogy mosakodni lehetett, azonban fürdőzésre nem volt lehetőség. Mintegy tíznapos kezelés után letisztultak.

Sánczi Ferenc a szeptemberi átcsoportosítás során a kijevi börtönbe került. A nyolcnapos utazást szerény hatnapos edellel kellett átvészelnie. Az új helyszínen körülbelül egy hónapot tartózkodtak, azt követően ismételtelen vagonba rakták őket. Újabb hosszú út után érkeztek meg november 1-jén az első munkatáborba, Mordoviába, ami Moszkvától mintegy négyszáz kilométerre fekszik délkeleti irányban. A keserű sors ellenére, aminek az értelmét és okát valójában alig ismerték és semmiképpen nem tudtak vele egyetérteni, a helyszínnel kapcsolatosan

a magyar foglyok sokszor viccelődve megjegyezték, hogy rokonlátogatáson vannak. A környéken ugyanis finnugor népcsoportok is éltek. Ferenc esetében érdekességnek számított, hogy az első világháborúban az édesapja szintén abban a térségben raboskodott, a mindössze kétszáz kilométerrel távolabbi Kuznyeckben.

A táborban azonnal elvették tőle az orosz köpenyt, amelyet addig viselhetett, azzal a magyarázattal, hogy abban könnyen lehet szökni. Ferenc visszagondolva a korabeli eseményekre, állította, hogy életkedv és erő nélkül, teljesen lesóványodva, akkor meg sem fordult fejében a szökés gondolata. A köpeny helyett egy rongyos „szajkát”, azaz subaszerúséget kapott. A tábor, ahová kerültek rendkívül nagy kiterjedésű volt, harminchat körzetből tevődött össze és a vonat körbejárt benne. Ferenc először a 19-es számú körzetbe került. A táborban az egész korabeli Szovjetunió területéről – a balti államokban élők mellett fehéroroszkok, ukránok, örmények, grúzok, kozákok, a kaukázusi és a távolkeleti vidékről is – voltak politikai és egyéb elítéltek. Később, december 5-én Ferenc átkerül a 13-as számú körzetbe, amelynek barakkjai az előbbiekhöz viszonyítva nagyon rozoga állapotúnak mutatkoztak. A hófúvások megakadályozása érdekében mohával kellett a réseket betömni. Teljességében azonban nem jártak sikerrel, hiszen a mínusz 25 fokban az erős szél mégis behordta a havat. A barakkokban ágy nem akadt, deszkákon feküdtek, egymás hegyén-hátán, körülöttük minden telis-teli poloskával. Mindezek mellett Ferenc lába térdig be volt dagadva, amit már másnap megmutatott egy oda érkező litván orvosnak. A hideg ellenére, feltehetően a dagadt lába miatt, nagyon szomjazott. Inni azonban csak forralt vizet lehetett. A litván orvos azonnal intézkedett, és az ápolók bekísérték őt a táborkörület kórházába. Elmondása szerint, amikor a viszonylag rendezett kórházi helyiségekbe megérkezett, úgy érezte, mintha a mennyországba került volna.

Egy kis folyosó végén kapott helyet, másodmagával az alsó ágyon. Felül két ápoló helye volt. A nagy kimerültségtől az akkor tizennyolc éves Ferenc három-négy napon át folyamatosan aludt. Csak akkor ébresztették fel, amikor ételmezt osztottak. Közben a pihenés és a gyógyszer hatására a lába leapadt. A mellkasa bal oldalában azonban egyre nagyobb fájdalmat érzett, mivel – amint kiderült –, vizenyő gyűlt fel mellhártyájában, amit meg kellett csapolni. Márciusig volt a kerületi kórházban, majd átküldték a központi tábori kórházba, ahol 1946 májusáig ápolták. Onnan ideiglenesen egy másik táborkörzetbe került, azonban még az említett év őszén visszavitték a központi kórház táborba. Mindezen idő alatt a hazaiakkal semmilyen kapcsolatra nem nyílt lehetősége. Azt azonban tudták, hogy Oroszországban vannak, mert még, amikor szállították őket, a magyarországi szakaszon az egyik rédicsi legény, Mausecz Béla egy cetlire ráírta az őt Rédics-környéki fiatal nevét, valamint

az apja címét, és kidobta a vonatból. Amint később kiderült, megtalálta azt valamelyik vasúti alkalmazott és értesítette az otthoniakat.

Megható élményként azt is elmesélte Ferenc, hogy amikor az említett központi kórházba bevitték, amelyben meg volt szervezve minden fontosabb osztály, egy lavór meleg vízbe állította egy idősebb nő, aki úgyszintén rab volt. Abban lemoshatta magát. A nő megkérdezte tőle, hogy hány éves és milyen ítéletet kapott. Amikor válaszolt neki oroszul, mert akkorra már annyit el tudott mondani, hogy tizenkilenc éves és tizenöt évre ítélték el, az asszony könnyezve összecsapta a kezét, és felkiáltott: „Gospodi, Bože!”, majd szólította a Miša nevű borbélyt és sírva mesélte neki, hogy ez a fiatal legény milyen hosszú időre el lett ítélve. A tíz évnél hosszabb börtönbüntetés abban a körzetben ritkaságnak számított. Az idősebb asszony kibuggyanó könnyeire gondolva az elérzékenyült Ferenc megjegyezte, hogy azt a jelenetet soha nem tudja elfelejteni. Pedig az asszony megkérdezte azt is, hogy milyen nemzetiségű, és amikor elmondta, hogy magyar, szerinte – tekintettel a magyar háborús szerepvállalásra – akár ellenségesebb szemmel is nézhetett volna rá. Nem így történt, hanem a jóság és a szánalom áradt belőle. Hasonló a véleménye az említett litván orvosról is, akivel kölcsönösen nagyon megkedvelték egymást.

A központi kórház táborban, amikor már Ferenc egészségi állapota megjavult, a litván orvos engedélyezte neki, hogy a konyhában segítkezzen. A következő néhány hónapja – a gyógyulás mellett – a konyhai teendőket telt.

Már 1947-et írtak, amikor Sáncki Ferenc visszakerült a 13. tábor körzetbe. Előzetesen néhány hetet egy másik részlegben is eltöltött, azonban mivel ott hozzá hasonló hosszú időre nem voltak elítéltek, visszahelyezték abba a körzetbe, ahol oroszországi fogsága kezdődött. Az említett esztendő augusztusában az általa nagyra becsült litván orvossal is találkozott, aki meglepődve tapasztalta, hogy még életben van, ami arra utal, hogy a korábbi hónapokban bizonyára szörnyű eseményeket vésztelt át. Amint már említettük, az orvos kedvelte őt, hiszen befogadta az egészségügyi csoportba betegápolónak. Ferenc azonban ezt a munkát csak két hétig bírta, majd őszintén elmondta, hogy sajnos nem tud a feladatnak megfelelni. A vele szimpatizáló orvos ezt már amúgy is észrevette, így könnyen megegyeztek.

A következő hónapokban Ferenc a vasútkarbantartó brigádban dolgozott. Ezt a munkát szerette végezni, és az étkezés is elfogadható volt. A zalai környékről akkor már nem volt vele senki, de Magyarország más részeiről többen is akadtak. Hamarosan megint változás következett be az életében, mert a litván orvos, amikor megtudta, hogy rendszeresen dolgozik a vasúton, elrendelte, hogy őt is sorolják be az ún. gyengélkedők közé. Ferenc tiltakozott, hogy ő szeret dolgozni, hagyják

már őt a vasútkarbantartóknál, azonban az orvos azt mondta neki, hogy „Sáncki, te még beteg vagy, jön a tél, és nem kell neked még olyan nehéz munkát végezni.”. Sőt, azt is elintézte, hogy a kinti hideg könnyebb elviselésére kapott meleg téli ruha nála maradhatott tavaszig. Amikor a következő évben, 1948-ban az említett tábor megszűnt, a litván orvos Ferenc számára olyan kórlapot állított ki, hogy az új helyszínen is a gyengélkedő csoportba került. Az új táborban mintegy háromezer fogoly tartózkodott, ebből kétszázötven fő lehetett a gyengélkedő. A brigádvezető egy Kraszovszki nevű, leningrádi, azaz szentpétervári művelt ember volt, aki arra kérte Ferencet, hogy mint viszonylag fiatal, egészséges legény, működjön közre a takarításnál és a konyhai teendőknél. Így is ment ez 1949 tavaszáig. Akkor azonban az orvosnő, akit újonnan rendeltek ide ennek a csoportnak az egészségi állapotát rendszeresen vizsgálni, az egyik napon azzal a bejelentéssel érkezett, hogy másnap megvizsgálja a gyengélkedőket, mert olyan panasz érkezett feletteseihez, hogy közöttük egészséges fiatal emberek is vannak. Ferenc azonnal érezte és mondta is szűkebb ismeretségi körében, hogy ez bizonyára rá is vonatkozik. Egy idősebb felcser, akivel jó barátságot kötött, megnyugtatta, hogy ne féljen, majd szólnak az érdekében. Jött is másnap az orvosnő, és amikor Ferenchez ért, megkérdezte, hogy hol volt eddig ez a fiatalember. Az említett felcser mindjárt szolt helyette, hogy ő általában lázas és beteg, ami akkor már természetesen nem volt igaz és ezért nem képes a nehezebb munkára.

Saját maga számára is meglepetésszerűen a doktornő Ferencet beutalta a kórházba, ahol néhány magyarral is találkozott. Másokkal együtt egy gyöngyösi legény felcserként dolgozott ott. Ő fogadta akkor is, amikor megérkezett, ezért tőle kérdezte meg, hogy tudja-e, miért utalta be őt az orvosnő a kórházba. A felcser meglepődve vette tudomásul, hogy Ferenc nem beteg, azonban azt mondta neki, hogy amennyiben be van utalva, hát ott a helye és megmutatta neki az ágyát. Május lehetett már, amikor egyszer a doktornő az ágyban találta, mivel akkor éppen nem érezte jól magát. Kiderült, hogy enyhe májnagyobbodása volt, amit aztán mintegy két hét alatt kigyógyítottak. Mivel az orvosnő meg volt elégedve a kórházban tevékenykedő magyarokkal, Ferencet is rábírta, hogy álljon be az ápolók közé. Úgy döntött, hogy egy korábbi sikertelen próbálkozás ellenére, ismét megpróbálja. Ha bírja, és ha megfelel, akkor marad ott. Így is történt, maradt 1950 januárjáig.

Akkoriban egy hadi üzembe toboroztak munkásokat, azonban alkalmas személyt alig találtak. Nem volt más megoldás, az orvosnő tiltakozása ellenére a foglyokórházban tevékenykedőket is igénybe vették. Így került Ferenc 1950. január 13-án a hadsereg céljaira termelő ruhagyárba, ahol mintegy hétszáz fogoly dolgozott. A következő három esztendőt az

említett üzemben töltötte, egészen 1953 nyaráig, amikor – az ítélet nyolc esztendejének letöltése után – végre hazamehetett. Azt megelőzően már különböző jelei látszottak annak, hogy valami történni fog a magyar foglyokkal is, azonban mégis nagy volt még a bizonytalanság. Sztálin halála jelentős mértékben megváltoztatta a politikai hangulatot Oroszországban, aminek számos kül- és belpolitikai hatása volt, egyebek mellett a Szovjetunió területén létező foglyotáborok ügyében is. Ferenc először a tábori borbélytól hallotta, hogy hamarosan hazamehetnek, azonban a történet után nem hitte azt el. Júniusban érkezett a parancs, hogy az ötvenhat magyar közül a többség, talán kilenc vagy tizenegy fő kivételével, hazamehet.

Valahol Magyarországon...

A gyötrelmes, fogságban eltöltött esztendő után a hírt nem hitte el talán senki, másrészt a megélt után nem is biztos, hogy ésszel felfogható volt abban a helyzetben a szabadság híre. Egy nappal az indulás előtt eljött hozzájuk egy magas rangú tiszt és megkérdezte tőlük, hogy tudják-e, hová fognak menni. Mivel azt válaszolták, hogy nem, a tiszt tovább kérdezte őket, hogy „de ugye sejtik”, amire a válaszuk igen volt. Erre azt mondta: „Igen, oda fognak menni!”. Mintegy kétszázötven addigi foglyot zárt vagonokba helyeztek el, majd a távoli helyszínről öt napon át az otthontól valamennyire közelebb, Lembergbe szállították őket. Az egykori galíciai városba, ahol Ferenc édesapja annakidején úgyszintén járt, 1953. július 2-án érkeztek meg. Egy napon át a vagonokban várakoztak, majd kinyitották az ajtókat és felsorakoztatva egy dombra vezényelték őket. A helyszínen egykor bútorgyár működhetett, legalábbis arra lehetett következtetni egyes gépek és termékek alapján. Már tizennégyen voltak ott előttük is. Azt azonban egyértelművé tették számukra, hogy hamarosan hazamehetnek, annak függvényében, hogy a más táborokból várt csoportok mikor érkeznek meg. Egy bő hónapot töltöttek azon a helyen, amikor mintegy ezerötszázan gyűltek össze, valamennyien magyar foglyok. Voltak, akik Kazahsztánból vagy északról jöttek, de a kamcsatkai aranybányákból is érkezett csoport. Ferenc egy csentei emberre is emlékszik, akinek a pontos neve nem jutott eszébe. Récics környékéről öten voltak. A legtöbben nagyon türelmetlenek, mivel a végső parancs még mindig nem érkezett meg. A táborvezető, egy őrnagy is nagyon kellemetlen helyzetbe került. Szinte nem mert közéjük menni, mert az egyre feszültebb hangulatban feltett kérdésekre ő sem tudott semmit mondani. Később kiderült a várakoztatás oka: akkor, 1953 nyarán voltak Kelet-Németországban a választási zavargások, és addig nem akarták elengedni a foglyokat. Akkor már alig volt fegyelem a táborban. Hetente rúgtak szét jó hangulatban egy-egy focilabdát. Arra is volt

példa, hogy színdarabot tanultak be, valamint zenekart alakítottak és egy alkalmi a teremben rendezvényeket szerveztek. Ilyenkor az orosz táborvezető is megjelent a feleségével. A magyar dalokat, főképpen az operetteket különösképpen kedvelte. A rendtartáson és esetleges alkalmi teendőknél kívül ott munkakötelezettség már nem volt.

Amikor elmúltak a novemberi ünnepek, egy hadbíró tájékoztatta őket a hazautazás eltolódásának már említett okáról, majd jelezte, hogy a következő napokban sor kerül a várva várt eseményre. Az első csoport november 19-én indult el Lembergől, Ferenc viszont a 24-én indulók között kapott helyet. Az indulási névsorok ábécésorrendben készültek. Másnap, Katalin napján értek a Nyíregyháza melletti Sóstófürdőre.

Hazaérkezése előtt az otthoniak már tudomást szereztek a közeli viszontlátásról, ezért az örömtől szinte megzavart szülők minden vonat érkezésekor kimentek a rédcisi vasútállomásra. Mivel Ferenc csak nem jött, megbeszélték a Lentiben élő bátyjával, hogy ők járnak ki várni a távolról hazatérőt. Így is történt. Amikor Ferenc megérkezett a vonattal Lentibe, ahol a szerelvény néhány percet állt, körülnézett, hogy nem várja-e valaki. Egyszer csak hallotta a bátyja feleségének a hangját, aki a nevével szólította, éppen úgy, olyan hangon, mintha csak az előző nap hívta volna utoljára. Ferenc leszállt a vonatról. Ugyanis úgy beszélt meg a szülei a Lentiben élő bátyja, hogy amennyiben késő este érkezik, ne vágjon már neki az erdőn át a éjszakának. Így az éjt Lentiben töltötte. Hosszú beszélgetés kezdődött, hiszen kölcsönösen volt bőven mit mondani. Másnap ebéd után indultak el a bátyjával az erdőn át Lendvakecskére. Előtte még megálltak néhány percre István nagybátyjánál, Dedeskecskésen is. Amikor megérkeztek a kis falucska határába, 1953. december 1-jén, szőlőt kapáló nővérei elébe szaladtak, hogy üdvözöljék a hazaérkező Ferencet. Amint az édesanyját megpillantotta a fiatalember kilenc év után, el nem mondható érzelmek vettek mindkettőjükön erőt. Azokra a pillanatokra visszaemlékezve, a kiváló beszédképességgel megáldott embernek, könnyeivel küszködve, egy szó sem tudta elhagyni a száját.

Mielőtt megérkezett, a jogosan türelmetlen édesapja már kerékpárral a keresésére indult, először Récicsre, majd miután megtudta a megérkező legényektől, hogy Ferenc Lentiben leszállt a vonatról, oda ment elébe. Amikor odaért, a fiai már az erdőn keresztül elmentek Kecskésre, így csak otthon találkozhattak.

Ferenc elmondta, hogy a mintegy kilenc év során számtalanszor gondolt a hazatérés pillanataira, mint ahogy arra is, hogy az talán soha nem következhet be. Fel soha nem adta, mindig reménykedett. Egyszer, amikor nagyon beteg volt, megkérdezte a Jóistentől magában, hogy neki ott Oroszországba kell-e meghalnia. Álmában nagyon sokszor „otthon járt”, főképpen már az 1953. évben. Többször az álom közepette is azzal

bajlódott, hogy „ez most ténylegesen így van, és itthon vagyok, vagy csak álmodom az egészet”. Rettenetes volt minden ilyen álombeli élményből visszatérni a rideg valóságba. Olyankor mindig megjegyezte a körülötte lévő legényeknek, hogy valaminek történni kell, mert álmában mindig otthon jár.

Utólag visszagondolva a fogságra, Sánczi Ferenc őszintén állítja, hogy az otthontól távol eltöltött kilenc esztendő rettenetes volt ugyan, azonban – bár őt is a politikai foglyok között tartottak számon –, a magyarsága miatt neki különösebb megalázásban nem volt része. Néhány gyalázó megjegyzést hallott a magyarokra általában, de hasonló eseményekre, mint amilyenekről a Gulagról hazatérők beszámoltak, az ő táborukban nem került sor. Ezért utólag számtalanszor hálát adott az Istennek. A velük foglalkozó tisztek és az egyéb személyzet is nagyon korrekten viszonyult hozzájuk. Szerinte a magyarokat inkább megbecsülték, amit ők rendszerint meg is hálaáltak, hiszen becsületesen dolgoztak. Volt közöttük olyan is, aki – szakemberként – külön elismerésben részesült. Egy Parti György nevű nagykanizsai asztalosra Ferenc különösen emlékszik, akit remekművei miatt jó feltételek mellett marasztaltak az oroszok. A távolság, a betegségek, valamint a családdal való kapcsolattartás teljes megszűntetése óriási nyomokat hagyott Ferencben is. Az utolsó hónapokban – főleg kárpátaljai kapcsolatok révén – már „nem hivatalosan” lehetett levelet küldeni, azonban ezzel a legtöbbben nem élhettek. A valamennyivel kedvezőbb tábor körülmények talán a Mindenható kárpótlása volt azért, hogy Ferenc és társai a nyilas bélyegzővel illetett ún. Dráva-menti Légióba való belépésért váltak politikai foglyokká. Ma is határozottan állítja, hogy ők – fiatal legényként – nem a nyilas eszmék vállalása miatt álltak be a légióba, az eszméket szinte nem is ismerték, csupán azért cselekedtek így, mert meg akartak szabadulni a fronttól, nem akartak Németországba menni. Sajnos német egyenruhát viseltek az elfogatásuk pillanatában, ami úgyszintén befolyásolta a következő esztendő kálváriáját. Ennek kapcsán Ferenc megjegyezte, hogy a „légiós” múlt miatt a későbbiek során, tehát 1953 után sem részesült különösebb megkülönböztetésben, kivéve egy eseményt. Amikor a hatvanas évek közepén megnyílt a határátkelőhely, ő is igényelt kishatárforgalmi engedélyt, azonban nem kapta meg. A megyei rendőr-főkapitányság lenti illetékesénél Ferenc érdeklődött, hogy a kérelmét miért utasították vissza. A válasz az volt, hogy háborús bűnösnek tartják őt számon, ami nem évül el. Akkor szembesült valójában azzal a ténnyel, hogy ő „háborús bűnös”, amibe semmiképpen nem tudott belenyugodni. Az illetékes tiszt – aki melleleg a második világháború idején úgyszintén a magyar hadsereg kötelékében szolgált, csak őt nem ejtették foglyul – azt javasolta neki, hogy írjon kérvényt az Elnöki Tanácsshoz az igazolvány kiadása tárgyában, amire ő

nem volt hajlandó, hiszen a háborús bűnösséget nem ismerte el. Ezt csak később, 1971-ben ejtette meg, amire az Igazságügyminisztériumból érkezett válasz. Közölték vele, hogy a szovjet katonai bíróság döntésében a magyar hatóságok nem illetékesek, ezért kérelmével forduljon a legfelsőbb szovjet katonai bírósághoz. Azt is jelezték, hogy amennyiben ír egy olyan levelet, amelyben ártatlanságáról kér nyilatkozatot, azt ők továbbítják a szovjet illetékeseknek. Néhány hónapra megint félretevődött az útlevél rendezésének ügye, aztán egy évvel később mégis sor került rá. Ferenc kérelme következményeként néhány belügyi ember érdeklődött is a személyéről a helyi tanácsnál (akkor már Rédicse lakott), a vállalatnál, ahol dolgozott és végre megérkezett orosz nyelven és magyar fordításban az irat, amelyben kimondták, hogy nem tekinthető bűnösnek.

A vasfüggöny tövében

A falucska, Lendvakecskés, bármennyire is távol volt a világ fontos eseményeitől, a kilenc év során sokat változott. Ferenc a korosztályával már alig találkozott és hiányoztak neki az egykori barátok, akikkel valamikor rendszeresen látogatta az alsólendvai mozit és akikkel együtt szórakoztak. Azok már mind megnőszültek, illetve férjhez mentek, amennyiben még éltek... Időközben a szülőház közvetlen szomszédságában „felépült” a vasfüggöny, az alsólendvai kapcsolatoktól hermetikusan elzáródtak. Mindezzel Ferenc csak akkor szembesült, amikor hazatért.

A legnagyobb meglepetést és egyben megrázkódtatást az jelentette számára, amire már utaltunk, hogy Lendvakecskésen az ő házuk volt az utolsó, amelyet az utcában a határátkelő mentén még meghagytak. Az istálló és a pajtát már le kellett bontani, így teheneiket a nagypapa istállójába terelték át. Sokkal megrázóbb volt, hogy a többi tíz-tizenegy házat, amelyek az övéktől keletebbre feküdtek, le kellett bontatni. A bontást a hatóság által megbízott emberek végezték el, a családokat Rédicse költöztették. A külső szögcsatorna-kerítés a Sánczi-féle háztól, amely még ma is áll, legfeljebb húsz-harminc méterre volt kifizítve. Azon túl a felszántott határsáv húzódott, telerakva taposóaknával. Akiknek az ötven méteren belül is volt szőlőterületük és nem éltek a faluban, azoknak nem engedték a termést leszüretelni. Megtörtént, hogy Ferenc szülei vállalták el a feladatot és átadták a terményt a Hetésből vagy más faluból származó tulajdonosoknak.

Ferenc jól ismerte határőrök szigorúságát. Ő még szerencsésnek mondhatta magát, mert közvetlenül a határnál laktak és szinte napi kapcsolatban állt velük, ezért voltak elnézőbbek iránta. A faluban általában otthonosan mozogtak a katonák, többen feleségre is ott találtak. A családdal csupán egyszer történt kellemetlenség, amikor egy újonc Ferenc édesapjának

nem engedte hazaszállítani a lekaszált fűvet. Mivel nem ismerte őket, lövöldözni kezdett, hogy a dedeskecskési laktanyából felfigyeljenek rá. Jött is a parancsnok, aki természetesen azonnal hazaengedte Sánczi bácsit, a katona pedig hamarosan áthelyezésben részesült.

A magyar-jugoszláv viszony 1955 után enyhült, akkor az aknákat a határsávban felszedték. Ferenc az eseményre jól emlékszik, hiszen hosszantartó folyamat volt ez 1956 nyarán. Amennyiben esetleg valamelyik robbanószerkezetet a fák gyökérzete annyira benőtte, hogy nem lehetett eltávolítani, azt ott helyben felrobbantották.

Amikor kitört az 1956-os magyar forradalom, illetve bekövetkezett annak megtorlása, sok ezer magyar állampolgár hagyta el az országot. A határátkelés helyszínéül többen Lendvakecskés környékét választották. A sűrű erdő kellő biztonságot nyújtott a menekülőknél, a határon pedig már át lehetett szökni, hiszen az aknákat arra felszedték. Ferenc is több családot és egyént látott menekülni a jugoszláv oldalra. Arra is emlékszik, hogy az egyik határőr jelképesen leadott néhány lövést, amikor valaki átlépte határt. Azonban – amint neki is elmondta – nem rájuk lőtt.

Ferenc az édesapjával többször beszélgetett arról is, hogy az ő esetükben mindössze néhány méteren múlt, hogy Magyarországon maradtak, hiszen nagyon könnyen a trianoni határ a délszláv államhoz „sodorhatta” volna őket. Hogy ez szerencse volt-e vagy szerencsétlenség, arról

véleményeszerint annak alapján lehet véleményt formálni, hogy milyen szempontból tekintünk az eseményekre és a következményekre. Az édesapja többször állította, főleg amikor Magyarországon túlzottan érvényesült a szovjethatalom és az egypártrendszer elnyomása, hogy „talán jobb lett volna, ha mi is a jugoszlávokhoz kerülünk”. Ferenc szerint is lehet benne némi igazság, azonban alapvetően más a helyzet, ha a kérdést nemzeti alapon közelítjük meg. Így vitathatatlan, hogy mégis jó volt magyarként Magyarországon születni...

Sánczi Ferenc a 20. század ötvenes éveiben megnősült, egy rédicsi leányt vett el feleségül és az említett településre költözött. Kedves feleségével takaros családi házat rendeztek be. Egy fiúk és egy leányuk született. Sajnos Ferenc néhány esztendeje megözvegyült. Egykor szorgalmas munkásember volt, ma viszont nyugdíjas, aki a társadalmi életből is kivieszi a részét. Lendvakecskést ma is nagyon szereti. Amikor csak teheti, elmegy az egykori családi házhoz. A település hajdani lakói már csak az emlékeiben élnek. A mára jelképes határkö ma is ott van a ház közelében, erre néhanapján, ünnepek alkalmából ráhelyezik a pezsgősüveget az egymást felköszöntő magyarországi és szlovéniai barátok-ismerősök.

(Az interjú Rédicseken készült, 2008. január 21-én)

Varga Nándor Lajos:
Zagyva völgye, 1926
papír, rézkarc

Aranyodi Varga Lajos

Nem csak a rablánc fűzött össze minket

Tace – sed memento

Néhány eligazító szó Rosta Sándorról,

akinek *Átélt történelem* című, az 1956-os eseményekre visszaemlékező írását közölte a *Pannon Tükör* 2006. évi 5. száma. A szerző azon kevés írástudó közé tartozott, akik – ő éppen szülőfalujában Zalaszentgróton – előkészítették, szervezték az 1956. októberi rendszerváltást. A kisipari termelőszövetkezet forradalmi gyűlésének jegyzőkönyve szerint „a szocializmus megjavításának céljával”.

Az Új Zala 1956. november 24-i száma 4. oldalán megjelent írásának már a címe is jelezte követelését: Új életet, helyi vezetőket Zalaszentgróton! Azt akarta, hogy helyettesig bezáróan helyi és magas szakmai képzettségű embereket nevezzenek ki vagy válasszanak meg a nagyközség irányítására, mert a tömegek már nem akarják viszontlátni a régi hibákat elkövető, önkényeskedő, észnélküli végrehajtókat. Nem gondolta volna, hogy másodfokon már 8 évi börtönre szóló ítéletben ez is súlyosbító körülményként esett latba. De hát az 1925. december 5-én MÁV-asztalos fiaként megszületett, majd a II. világháborút követő koalíciós időkben szociáldemokrata párti járási titkárként nem is gondolkozhatott másként ifj. Rosta Sándor, aki ténylegesen le is töltött 5,5 évet az ország különböző fegyintézteiben, köztük – az általa kegyetlennek minősített – Márianosztrán is.

Vácott együtt raboskodott Déry Tiborral, Göncz Árpáddal, a forradalmi Új Zala főszerkesztőjével, Rákosy Gergellyel, az Óriástök című satírikus regény későbbi szerzőjével. Egészen a rendszerváltásig – 1962-es kiszabadulását követően szabadlában is – rabságban érezte magát, folyamatos zaklatásnak volt kitéve.

A rendszerváltás helyi előkészítőjeként tagja volt a zalaegerszegi ellenzéki kerekasztalnak, az utcanév elnevezési bizottságnak, a területi választási bizottságnak, megszervezője a szociáldemokrata pártnak, a politikai foglyok szervezetének, a Zala megyei '56-os Hagymányórzó Egyesületnek, amelynek 2009. július 14-én bekövetkezett haláláig tiszteletbeli elnöke volt. Ezeknek segített még az ügyeskedők előtt hozzájutni jogos kárpótlási jussukhoz.

Számos írása jelent meg különböző lapokban, megszervezője, szerkesztője és társszerzője volt a 2007-ben megjelent *Zalai '56-osok visszaemlékezései* című kötetnek. Különböző iskolákban rendkívüli órák előadója, vitavezetője volt a közelmúlt történelmének, mindenek előtt az 1956-os forradalomnak és szabadságharcnak. Itt szerzett benyomásai követelték ki, hogy ötletgazdája és társszerzője legyen a 2009-i könyvhétre Zalaegerszeg városa által kiadott *Történelmi kiskaté* – A kékcédulás választási csalástól a paktumos rendszerváltásig című segédtankönyvnek.

A következő visszaemlékezés szerzője a 10 évi börtönre elítélt Aranyodi Varga Lajos, villanszerelő a Zalaszentgróti Járási Forradalmi Bizottmány tagjaként, a rendfőntartó Zalaszentgróti Járási Nemzetőrség parancsnokaként Rosta Sándornak, a Járási Összevont Munkástanács, a Zalaszentgróti Ruházati KTSz Munkástanácsa, a járási nemzetőrség tagjának küzdőtársa, később pedig rabtársa volt. A *Pannon Tükör* 2006. évi 5. száma közölte A zalaszentgróti pör című írását. (Ferencz e. Győző)

„Lassan szállj,
S hosszan énekelj,
Haldokló hattyúm
Szép emlékezet.”
(Petőfi)

Barátom, sorstársam, rabtársam: „Habet praerteri doloris secreta recordatio delectationem” (Cicero), azaz elmúlt régi bajokra már kellemesen emlékszünk vissza nyugodt körülmények között.

Igen, ez így is volna, Sándorkám, ha Te nem mentél volna el, s nem egy kicsit, hanem véglegesen, hogy már soha sem térsz vissza közénk. Sok minden kötött össze bennünket, s nem csak az acélbilincs, a lánc a kézen-lábon; így próbáltunk menni az örök között a zalaegerszegi állomástól a várköri börtönig 1957. december 6-án. Az aszfalton csörgött a kézről a lábra

lefutó lánc. A bakancsaidban télvíz idején sincs fűző, minduntalan kilépsz belőlük, letekergőzik a kapca, ketten tekerjük vissza. Népes kíséző és hallgatag járókelő nép követ bennünket, még a másik oldalon is. Jó mutatvány: medvetánc, s egy órvezető és egy szakaszvezető a táncoltató.

Ott állunk a kelenföldi vasútállomás előtt, fél körben báméskodók – nagy látvány két, egymáshoz bilincselte fiatalember. Aztán volt, aki eliszkol. Ez lehetett volna az egérfogó. Ha szakképzettek lettek volna a kísézőink, elkaphatták volna őket, mert biztosan vaj volt a fejükön.

Márianosztráról jövünk étlen-szomjan. Te szomjazol; persze, még kezdő vagy. Mögöttem már börtön-émlék, megbízhatatlanként fegyvertelen katonai – munka – szolgálat. Építettem 29 hónapon át a sármelléki röpteret napi 16-18 órában, majd jött a mélyművelés Pécs-Komló bányájában. Majd Te is megszokod. A megszokhatatlant.

Azt, hogy még ebben a hónapban meghal az Apám, Tőled pedig válófélben a feleséged. Mi ehhez a lelki teherhez képest a csörgő kéz- és lábbilincs?

Mimost Molnár Ferenctársunktanúieszünkátárgyaláson. Tudod, a szabógyerek, a nemzeti bizottságban és a nemzetőrségben mutatta magát. Őt leválasztották rólunk, én vallom, hogy gyerekkora óta „szentbeteg”, Te ráerősítesz mint volt főkönyvelője, igen, munka közben is állandó rohamai voltak, tehát nem is tudott volna csinálni semmit sem. Sikerült, nem hiába jöttünk: másfél évet kapott úgy, hogy a Legfelsőbb Bíróság másodfokon 3 évi felfüggesztéssel ezt leszállította 1 évre. Ha a mi pörükben lett volna vádlott, 5-6 év nézett volna ki neki. Itt a Karácsony. Még Veled, meg a Gyurkó Pállal és a Szőke Pali bácsival, a kommunista vezetők leváltójával, a járási munkástanács tagjával, aki nem értett egyet a Kádár-kormánnyal – 8 év lett a jutalma. No és „különlegességként” valamennyiünket teljes vagy részleges vagyonekobzással is sújtott a szocialista állam vasőkle.

Eljött az elválás is: Téged Vácra szállítottak, engem a Gyűjtőbe, már csak 1958. május 26-án találkozunk a 28-án is még tartó Fő utcai tárgyaláson – éppen házasságkötésem 2. fordulóján.

Kérem is a Legfelsőbb Népbíróság bíróját, hogy – gondoltam magamban: külön ajándékként – vezettessen el, mert ez vagy politikai pör vagy kukoricakapálás – így sincs, úgy sincs benne szerepem, csak elszenvetője vagyok. Az ülnök asszony azzal vádol, hogy egykori premontrai diákként vissza akartam adni a rendnek türjei birtokát – még a nagyságát sem tudja, én javítom ki...

Eszembe jut, hogy a Martinovics-féle pörben úgy mondta az előkelő magyar úr, hogy „egyszer hallgattam papra, akkor is a vérpadra kerültem”, nos, gyűjtőbeli zárkatársam, a Hajnóczy-család kései leszármazottja,

a vezérkari százados azon méltatlankodott: az apósát ítéltek nemrég halálra, őt csak életfogyigra. Tévedett: másodfokon tettek róla, hogy ő se maradjon életben.

Te, Sanyikám itt, a Fő utcán már nem említetted az Arrand-Rolland üstökösöt, ahogyan a megyei tárgyaláson. Emlékszel? Farkas bíró úr és a Horváth ügyész zavartan pillogott, mire lepottyant náluk a tantusz: ja, Rosta, hogy az üstökösök lehullnak, a csillagok is, pláne, ha azon vörösek... Na ja, Rosta...

A herderi jóslat szerint már nem lehetne magyar, üstökösként a mélybe íveltünk volna. Aztán mégis vagyunk: mélymagyar, sekélymagyar, főmagyar, kismagyar, polgármagyar és csak az úristen tudja, még mifajta magyar... De vagyunk, bár egymást gyilkoljuk le. Valami őrjöngő dervistáncot járunk körbe-körbe kábulva és gyilkolva, gyilkolva...

Túléltek a börtönt is. Te írtál, harcoltál a jó ügyért. Voltunk társaszerzők könyvben is, nem csak a forradalomban. Harcoltál, hogy Zalaegerszegen egy berendezett zárka erejéig legyen „kis terrorháza”, de te nem voltál nagy pénzért főigazgatója, mint az, aki annakidején csak azért nem ment el Nagy Imre és mártírtársainak 1989-es temetésére, mert előző nap érkezett meg Amerikából és fáradt volt... Te ott koszorúztál, képviselőjeként, helyi újraalapítójaként az ígéretes szocdem pártnak, istenem, hová lett azóta...

Eszembe jut Vörösmarty könyvtárban keletkezett sora: „Ment-e a könyvek által a világ elébb?” Te igennel feleltél, s megszerkesztettük az ’56-osok emlékkönyvét, jártad az iskolákat rendhagyó történelemórák megtartására, írtál újságokba – utolsó soraid már temetésed napja, 2009. július 21-e után jelentek meg.

Üstökös? Fénylő csillaggá váltál, s forradalmi alkotótársam tán magad is érzed ott, az elíziumi mezőkön, hogy azzal búcsúztunk Tőled mi, talpashad barátaid, bajtársaid, valamint a megye, a város, evangélikus egyházad vezetői, nagy számú tisztelőid, hogy emléked örökkön világítani fog nekünk.

Miért is harcoltunk? Úgy hívtuk: társadalmi egyenlőség, igazságosság. Mit is mondott a francia Talleyrand? Aki egy változásnál az első évben nem gazdagszik meg, az már nem is fog, mert a többiek már elvisznek mindent. Hogyan is ment végbe a rendszerváltás? Privatizáció, adópénzből bank-konzolidáció, milliós lenyúlások, ma százmilliós végkielégítések pár éves munkaviszony után, a bűnöző szemébe röhög a rendőrnek. Nem ezt akartuk, szegények is maradtunk, de tartásunkban gazdagok...

Epilógus: talán mégsem kell tartanunk politikai lócsiszároktól, nem vernek be sárral, nem kell azt nekünk letörölnünk, de él magyar, áll Buda még, s tisztességes kezek vetik az ocsú nélküli tiszta magot.

Ahogyan mi is tettük.

Szendrői Győző

Fiatalon Kádárék börtönében

(Részlet)

Az évnyitó napján, 1958 szeptemberében napsütéses szép idő volt. A Petőfi Gimnázium diákjai a Horváth Kertben gyülekeztek, kisebb-nagyobb csoportokba verődve tárgyalták a nyár eseményeit. Fontos, majdhogynem politikai értékű újdonságnak számított a hír, hogy az Anna Presszóban felállítottak egy „Wurlitzer” nevezetű zenegépet, melynek hangfalaiból egy forint bedobása után a legújabb nyugati slágerek zengtek fel. Ezen a nyáron énekelte Luis Prima rekedtes hangján a „Bona Sera Signorina” című dalt először, és 1958 nyarán vált közismertté a „Híd a Kwai folyón” című amerikai film füttykórusban előadott kísérőzenéje is. Ezek és ehhez hasonló események szolgáltak legtöbb beszélgetésben témául, de elterjedt gyorsan egy hír is, melyet csak suttogva mertek a diákok egymás közt továbbadni: A nyár folyamán letartóztatták több iskolatársunkat. Amikor meghallottam a nevet, rossz érzetem támadt. Semmi kétség nem férhetett hozzá: felfedték a szervezetünket!

Ebben az évben kerültem a gimnázium harmadik osztályába, melynek órát, mielőtt engem is letartóztattak volna, még egy hétig látogathattam. Mint később kiderült, az én személyemet azért vették egy kis kísérlettel őrizetbe, mert figyelték, kivel állok az iskolában, iskolán kívül kapcsolatban. Gimnáziumi tanulmányaimat 1956-ban, a forradalom őszén kezdtem meg. Édesapám, aki munkaügyi bíró volt, annak az évnek a tavaszán halt meg – sokak szerint szerencséjére, mert a megtorlások folytán őt is biztos bebörtönözték, ha nem éppen felakasztották volna. Ezzel a megjegyzéssel csak arra akartam utalni, milyen neveltetésben részesültem.

A forradalom leverése után a kommunista érzelmű tanárokkal – nem sok volt belőlük – egy ideig még nyíltan lehetett vitatkozni. Meg akarták értetni velünk, hogy a megmozdulás egészében csak egy maroknyi csőcselék műve volt, a rendes emberek ijedten ültek otthon, ki sem mentek az utcára. Az ilyesfajta agitációban latin és történelem szakos tanárnőnk, Tömény Péterné tüntette ki magát leginkább. Nehéz helyzetben volt, mert viharzottak rá a kérdések, melyekre nem tudott kielégítő választ adni. Ha ő a megmozdulást „ellenforradalomnak” nevezi, kérdezték tőle többen

is, akkor mi fedi a „forradalom” fogalmát? Tán csak nem a Rákosi-féle diktatúra, mert bizony annak a felszámolására indult meg a népmozgalom. A vitákban jócskán kivettem részemet, apám már nem élt, így neki nem árthattam. Az csak később tudódott ki, hogy a magukat meggyőzni nem hagyó diákok szülei komoly meghurcoltatásban részesültek. Egyik osztálytársam édesanyját fia az iskolában kinyilvánított meggyőződése miatt bocsátották el vezető állásából. Karácsony táján a nagy hévvel folytatott eszmecsereknél hirtelen vége szakadt. A visszaszerzett hatalom mámorában már senkit nem akartak a kommunisták meggyőzni. A párt egy új irányvonal szellemében már a büntetés és megfélemlítés eszközeivel hatott a tömegekre. „Reszkess, te sötétben bujkáló, aljas ellenforradalmár!” Ez volt a jelszavuk és ellenforradalmárnak minősült mindenki, aki „forradalom”-ról mert beszélni.

A válasz erre a lépésre a MUK jelszóban fogalmazódott meg: „Márciusban Újra Kezdjük!” Senki nem tudta pontosan, milyen eseményekkel járnak majd a március 15.-i ünnepségek, de sokan hittek egy új megmozdulás kezdetében. Amikor Csukás Endre az iskola folyosóján, megfelelő beállítottságomat ismerve megkérdezte, lenne-e kedvem és bátorságom egy titkos szervezet keretein belül hasonló gondolkodásúakkal kapcsolatba lépni, örömmel mondtam igent. Határozott elképzeléseink ekkor még nem voltak. Az egyetlen konkrét cél arra irányult, hogy készen álljunk, ha „történik valami” és szükség lesz egy szervezett fiatalokból álló egységre. Az összejövetel jobbára tervezetésekből álltak, a feladatok megvitatása egy kérdéscsoport körül keringett: Hogyan tarthatjuk a köztudatban ébren a forradalom gondolatát, hogyan lehetne fegyverhez jutni, milyen módon kapcsolódhatnánk be az eseményekbe, ha megindul újra egy forradalmi folyamat?

Március 15. nem hozta meg a kívánatos eseményeket. Az iskolai ünnepségeket betiltották, Budapest utcáin nyitott teherautókon pufajkások robogtak reggeltől estig keresztül kasul a városban. Október 23.-ára, a forradalom kitörésének első évfordulójára röpcédulás akciót terveztünk. A nyomtatványok nem készültek el időre, így aztán a szovjet támadás évfordulóján

aggattuk tele az utcákat a kis felszólítással „Emlékezzünk november 4.-re!” De nem ez volt az egyetlen ilyen jellegű akció. A Kiskörút egyik tűzfalán, a Kossuth Lajos utca és a Rákóczi út találkozásánál egy jó ideje ott éktelenkedő, mésszel odapingált felirat, „Éljen Kádár”, átváltozott egy éjszaka „Féljen Kádár”-ra. A rendszer hűségesei sem voltak azonban restek, bátran kiegészítették a felszólítást (fényes nappal!) a „ne” tagadó szócskával és így „Ne féljen Kádár” lett belőle. Ám harmadnap, éppen november 4.-re virradóan már ez a felirat díszítette a meztelen téglákat: „Ne féljen Kádár, majd megkapja a magáét”. A szócsata ilyen értelmű befejezése Kovács Peti, egy akkor éppen 15 éves kőműves tanonc műve volt, aki főnöke tudtával vitte el az építkezésről, ahol éppen dolgoztak, a vita lezárásához szükséges meszesvödört és meszelőt.

1958 tavaszán nyilvánvalóvá vált, hogy egy nagyobb horderejű felkelésről az adott körülmények között szó sem lehet, így azon kezdtünk tanakodni, mit lehet ennek ellenére a cél érdekében tenni. Akadt olyan elképzelés is, hogy be kellene épülni a KISZ-be, majd később az MSZMP-be és párton belül bomlasztani. Én ennek a megoldásnak határozott ellenzője voltam, a legmagasztosabb eszmények sem készíthetők volna arra, hogy belépjek a pártba. Az általam javasolt alternatíva a Petőfi Kör mintájára létrehozott, teljesen legálisan működő szabad egyletekből állt, ahová mindenki, pártállásától függetlenül beléphet és ahol mi hangadókként uralhatnánk a mezőnyt. A magam részéről meg is szerveztem osztályunkban egy úgynevezett önképzőkört, melynek keretein belül saját irodalmi szerzeményeinket vitattuk meg. Ez a szervezet rövid idő alatt, jóllehet csak a mi kis köreinkben, nagy népszerűségegre tett szert. A Kincses Kalendárium 1958-as vagy 59-es évkönyvében (nem emlékszem pontosan) megjelent a csoportról egy riport, amelyben egy kép alatt a következő szöveg állt: „Ezek a fiatalok már az élet komoly vitáira készülnek”.

Gyorsan végrehajtható operatív cselekményekről is tárgyaltunk kiadósan. Az egyik elképzelés egyszerű elemekből tevődött össze: Megtámadunk egy rendőrt, elveszük a fegyverét és egy nyilvános helyen engedjük félmeztelenül szabadon, hadd lássa a nagyközönség, milyen nagy hősök Kádár harcos katonái. Ennek a „hadi cselekménynek” minden bizonnyal nagy hírhatása lett volna, mégis le kellett tennünk megvalósításáról. Egyfajta elbizonytalanodás ekkorra már úrrá lett rajtunk. Egyre több jel mutatott arra, hogy megfigyelés alatt állunk. Ha a Vérmezőn vagy a Városmajor padjain ülve tervezgettünk, időről időre gyanús kinézetű alakok tűntek fel körülöttünk. Valahogy azt a benyomást keltették, hogy bennünket tartanak szemmel. A szervezkedésbe hozzátvetőlegesen ötven, ha nem éppen hatvan diák lett

bevonva. És hogy is történhetett ez másképpen, akadt közöttük egy áruló is. Ma már mindnyájan tudjuk, ki volt a Júdás: B. D.-ként íródik a monogramja. Ha teljes nevét nem teszem közzé, annak csak egy oka van: sajnálom szegényt. Az lett a sorsa, hogy későbbi élete folyamán már csak egy személyes őrzésre idomított farkaskutya kíséretében mert járni a budapesti utcákon.

Engem nem a lakásunkról vittek el, hanem beidéztek a Tolnai Lajos utcába – akkoriban ott székelt a Budapesti Rendőr-főkapitányság Politikai Alosztálya. Az idézésen, melyet postás helyett egy borostás képű, bőrkabátos civilszemély kézbesített ki, csak a megjelenési kötelezettség időpontja volt meghatározva, hogy milyen büncselekmény szolgál a kihallgatás tárgyául, arra nem tért ki az értesítés. Édesanyámat nagyon felizgatta a „rendőrségi ügy”, azzal nyugtatgattam, hogy itt másról nem, csak valami mozgó járműre való felugrás következményeiről lehet szó. Semmi az egész! Ő hitt is nekem, meg nem is. Miklós bátyámat azonban, aki a forradalom idején 16 évesen Király Béla rádiója volt a budai hegyekben, részletesen tájékoztattam a valós helyzetről. Így tudta meg később a család, barátok és ismerősök, miben áll a vétek, ami miatt letartóztattak.

Aki még nem volt börtönben, nem ismerheti azt a szorongató érzést, amely egy hézagos vakolatú, már kívülről is ijesztőnek tűnő építményben a vaskapuk és rácsos tolóajtók láttán elfogja az embert. Az épület minden szintje egy külön kis erődítményként volt kiképezve, amelynek a portáit csak kívülről lehetett megnyitni, belülről nem. A kihallgató-szoba a második emeleten volt. Fel-lefelé menet, egy rácsos kapu megnyitása és újlagos lezárása után emeletről emeletre érve másik börtönőr vette át kíséretemet. Érdekesnek tűnt a megfigyelés, hogy amíg az alsóbb szinteken a sűrű egyenruhás „smaszerek” – így hívták betyárnyelven a börtönőröket - még pisztollyal voltak felfegyverezve, addig a felsőbb szinteken már csak egy gumibot lógott fegyverként a derékszíjakon. Ennek a szervezeti szabálynak az lehetett az oka, hogy a politikai foglyok, akiket a harmadik emelet zárkáiban őriztek, még a legvalószínűtlenebb lehetőség kihasználása esetén se juthassanak fegyverhez.

Utolsó kísérem gumibotjával rákoppintott egy ajtóra és azt rögtön ki is nyitotta. Intett, hogy lépjek be. A helység feltűnően kicsire volt méretezve. Kopottas bútorok, egy redőnyös szekrény, íróasztal – szék mögötte, szék előtte –, zárt ablak és valami áporodott szag, amely, úgy éreztem, az asztal mögött ülő nyomozó mosatlan hajából árad. A kihallgató alhadnagy, Szverlének hívták – nem is tudom, hogy ismertük meg a nevét, hiszen senkinek be nem mutatkozott –, egy iratcsomóban volt elmélyedve. Hosszú ideig egy pillantásra sem méltatott,

Így alkalmam nyílt rá, hogy alaposan megfigyeljem. Nyiszlett, harminc év körüli ideges mozgású emberke volt, akinek valami mély sértődöttség ült a tekintetében. Ennek az állapotnak személyes sérelem vagy családi probléma lehetett az oka, amelynek – ebben majdnem biztos voltam – semmi köze nem volt a mi ügyünkhöz. „Na, üljön le már!” – mondta egy idő elteltével indulatosan, mintha ez lett volna már a harmadik ilyen irányú felszólítás. Amikor vele szemben, az íróasztal másik oldalán helyet foglaltam, fürkésző pillantást vetett rám: „Azt ugye tudja, miért hívtuk be?”

„Tudom”, válaszoltam gondolkodás nélkül, „Tegnapelőtt felírt a rendőr, mert leugrottam a 63-as villamosról”. A nyomozó nem erre a válaszra várt. Arra számított talán, hogy azt mondom majd, nem tudom és ő ebben az esetben felvilágosított volna. Először meglepődött a mit sem érő kijelentésen, aztán eddig jól álcázott düh fogta el. „Na ne bolondozz, öcsi”, mondta szenvtelenül, „mert mindjárt pofán csaplak!” Ezzel megint elmélyedt az előtte fekvő iratok között, de néha-néha felvetette a tekintetét és mélyre ható pillantásokkal méregetett. Én az ablak felé néztem. Kint őszi színekkel sütött a nap, a reggeli párák még nem oszlódtak fel teljesen. Jó lett volna másutt lenni. Az a kérdés foglalkoztatott erősen, hogy miről tudnak a nyomozók és miről nem. Nyilvánvalóan Szverle is olyan dolgokat szeretett volna tőlem megtudni, amelyekre az eddigi vizsgálatok során még nem derült fény: Milyen akciókat terveztünk, mit hajtottunk végre, mely személyekkel álltunk kapcsolatban.

A szervezkedés első konspiratív szabálya, amelynek szigorúbetartásában mára kezdetekben megállapodtunk, abból a kikötésből állt, hogy mindenki megalkotja ugyan saját kisebb-nagyobb műveleti csoportját, de nevekről és a központi feladatokon túlmenő operatív cselekedetek végrehajtásáról vagy éppen tervéről nem árulunk el egymásnak semmit. Ezt az alapelvet nem magunk ötlöttük ki, így tanultuk az iskolában. Így szervezkedtek, ha igaz, dicső kommunista eleink is a bűnös Horthy-korszak idején. Ez az elv biztosította volna a szervezet korlátlan, hólabdaszerű növekedését és ennek az alaptörvénynek értelmében én is, mint ahogy „bűntársaim”, több titkot rejtegettem magamban. Nem tudta senki, kiket szerveztem be a magam csoportjába, kik mondtak félelemből vagy éppen józan megfontolások alapján, ám a feljelentési kötelezettség büntetendő elmulasztása mellett nemet, azt sem tudta senki, mely barátaimmal hajtottam végre a központilag tervezett röpcédulás akciót.

Szverle megtörte a hallgatást és az iratokból felpillantva, újfent magázólag, rám szólt: „Hát akkor mondja csak meg, a Csukás Endrét ismeri-e?” Ez már egy nagyon is tárgyira törő kérdésnek tűnt, mert Bandi volt a szervezet

számomra ismert körének mindenki által elismert vezetője. „Egy Csuklyás Andrást ismerek”, mondtam, „oda jár a Petőfibe, egy osztállyal feljebb, mint én.”. A név kismértékű megváltoztatásával azt akartam Szverlével elhitetni, hogy Csukást csak felszínesen ismerem. A kis alhadnagy azonban nem dőlt be a cselnek és rám mordult erőlesen: „Azt a személyt, akire mindketten gondolunk, Csukás Endrének hívják, tudja ezt maga nagyon jól! Na, meséljen egy kicsit a kapcsolatokról.”

Nekem még mindig az volt a legfőbb gondom, hogy felmérjem, mit mondhatok el anélkül, hogy valamit is elárultam volna és emellett úgy tegyek, mintha készségesen válaszolnék. Rövidre fogtam tehát magamat és csak annyit jegyeztem meg, hogy időnként találkoztam Bandival és elbeszélgettünk egymással az iskola folyosóján. „Meg az iskolán kívül is”, dühöngött Szverle, „az Ányos meg a Jáky és a többiek társaságában. Ugye?!” Erre a közbevetésre minden kertelés nélkül elismertem, hogy Ányos Aladárt az iskola vívótanfolyamáról ismerem, Jáky Jenővel pedig a Vérmezőn, de néha az iskola illemhelyein is elszívtunk közösen egy-egy cigarettát. A kihallgatás ilyen viszonyok közt folyt tovább. Szverle mindenkire rákérdezett, akit a szervezeten belül megismertem, én pedig válaszoltam kitérően, amennyire csak lehetett. Lassan, bizonytalanul kibontakoztak előttem a hatóságok tudomására jutott információk körvonalai. Nagyrészt olyan eseményekről és megbeszélésekről volt szó, melyekről B. D.-nek is tudomása volt.

A kihallgatás aznapi utolsó témája a tervbe vett rendőrfegyverzés volt. Én csodálkozást színelve tagadtam, hogy egy ilyen akcióról tudomásom lett volna, de Szverle részleteket közölt a megbeszélésekről és rám olvasta, hogy az én ötletem alapján biztosítottunk volna az esemény idejére alibit magunknak. Ez valóban így volt. Javaslatomra megnéztünk volna közösen egy filmet, hogy ismerjük a történetet, az akció idejére pedig vettünk és érvénytelenítettünk volna ugyanabban a moziban egy jegyet. Erről B. D.-nek is tudomása volt. A további kérdések során buta ellentmondásokba keveredtem. A kis Szverle, mintha ezt abban a pillanatban döntötte volna el, felállt és kijelentette, „Ezért a sok hazudozásért letartóztatom!” Ezzel felvette a telefonkagylót és anélkül, hogy tárcsázott volna, csak ennyit szól bele: „Egy visszakísérés lesz a kettesből.” Kis vártatva belépett egy fegyőr. Szverle átjött az íróasztal másik oldalára és megráncigálta a hajamat. „Tudok én másképp is”, mondta a fogai közt sziszegve, „én nem verek, hanem veretek!” Míg a hajamat tépte, nem az ő arcát láttam, hanem az egyenruhását, aki pillantásával egyértelműen valamiféle Szverle által küldött jeladást viszonzott.

Még a második emeleten bekísért az őr egy raktárszerű helységbe, ahol gumibotjával mutogatva felszólított, hogy ürítsem ki a zsebeimet, nadrágszíjamat, cipőfűzőimet adjam le. Egy forint hetven fillér volt nálam, amit szabadulásom napján nadrágszíjammal, cipőfűzőmmel együtt hiány nélkül visszakaptam. A fegyőr, aki a harmadik emeletre felkísért, egy parasztos kinézetű, nagybajszú férfi volt és az illatról ítélve, mely körülengte, szalonát reggelizett vereshagymával. Úgy vettem észre, hogy kopottas egyenruháját már egy kissé kihízta. Azt, hogy a pálinka élvezetéhez tagadhatatlan vonzódás fúzi, vizenyős pillantása árulta el. Futólag felöltött bennem, hogy ez a vérmes kinézetű, kövérkés ember jobban illene egy lovaskocsi bakjára, mint bármely más környezetbe. Lehet, hogy ezt a benyomást egy érzület váltotta ki bennem, mely azért jött létre, mert amíg a lépcsőket szedve felfelé haladtam, ő mögöttem jövet gumibotjával nagyokat sújtott a hátamra, miközben ritmikusan kurjongatta, „Kocogás, kocogás, azanyád hídrobbantó héccencségit!” Így ismertem meg a fegyőrt, akinek a rabok közt „Hídrobbantó” volt a gúnyneve.

A zárka, ahová betessékelt, egy talán kétszer három méteres cella volt, egy priccse, zámollyal és egy a fairól lecsapható asztalkával berendezve. Az ajtóval szemben, elérhetetlen magasságban egy rácsos ablakocská engedte be a nappali világosságot, míg a mennyezet közepén egy meztelen égő csüngött. A nagy vasajtó mellett, amely a cellát majdnem egész szélességében lezárta, a sarokban egy fedéllel ellátott vödör állt. Vajon a börtönök eme berendezési tárgyára gondolt-e József Attila, vetődött fel bennem, amikor a verssort: „Gondoljatok a bűdös kiblire”, leírta.

Ha ma, ötven év elmúltával megpróbálom felidézni, milyen érzelmek uralkodott el rajtam szabadságvesztésem első napjaiban, akkor a szomorúság és meggyötörtség érzete jut elsősorban eszembe. Ez a hangulat tudatosította bennem, hogy valami megszűnt, sorsszerű végzetességgel eltűnt életemből: véget ért az ifjúkor, minden átmenet nélkül. Ott találtam magamat a felnőttek között védtelenül, a rám erőszakolt és magamra rótt felelőségek jegyében. Ez a belülről megnyíló, félelmeiktől nem mentes érzékenység felébresztett bennem egy újfajta tudatosságot is. Bizonyos fogalmak, melyeket addig csak a szavak ereje által és nem sajátomnak mondható élményként ismertem, színes érzéketességgel szőtték át gondolatvilágomat. Az ellentmondások, amelyek e két egymástól merőben eltérő világ találkozásának eredményeként hatottak rám, Wolfgang Borchert soraira emlékeztettek, aki a „Kutyatejfü” című elbeszélésben számol be arról, mit érzett, amikor becsapták mögötte a zárkaajtót: „Összezártak azzal a lényvel, amelyetől leginkább félek: saját magammal.”.

Estefelé egyfolytában arra kellett gondolnom, hogy otthon hiába várnak. A magam gondjaival valahogy csak megbirkóztam volna, de az elképzelés, hogy édesanyám mennyire aggódhat, nagyon elkésérett. Az ágy szélén ültem és a könnyeket felnőtt férfihoz egyáltalán nem méltó módon csurgattam, amikor kintről lekapcsolták a villanyt. Reggel ajtócsapkodásra ébredtem. A zaj a folyosó másik végéről közeledett: Ajtónyitás..., ajtócsukás, és a kettő között egy unott, de nagy erejű férfihang: „Kérelem..., panasz!” Mindig csak ez a két szó, változatlan hangerővel, változatlan hanglegjtéssel. A hangok egyre közeledtek. Amikor az én zárkam ajtaja is kinyílott, egy elhízott őrmesternő és egy pozsgás képű szemüveges úr látványa tárult elé. A középkorú, kissé hajlott tartású férfi rám tekintett, de semmifajta érdeklődés nem ült a szemében. Jó szabású, begombolt öltönyt viselt, amelynek majdnem olyan színe volt, mint a testes őrmesternő egyenruhájának. Hozzám is bekiáltott: „Kérelem..., panasz!” És mielőtt felfoghattam volna, miről is van szó, becsapta az ajtót. Máig sem tudom, ki volt az illető és mi lehetett az értelme annak a rövidke színjátéknak, amely a zárka ajtajában vizsgálati fogságom ideje alatt nap mint nap rendre megismétlődött.

Reggelire malátakávé adtak kevés cukorral, kevés tejjel, egy szelet üres kenyérral. Nem kis csodálkozásomra benyújtottak öt darab cigarettát is. Ez ugyan kellemes meglepetésként érintett, mégsem tudtam rágyújtani, mert nem volt mivel. A probléma a délelőtti órák folyamán megoldódott. Valaki elfordította az ajtóba mélyesztett lesólyuk borítólemezt és égő öngyújtót tartott a nyílás elé. A háttérben az őrmesternő kövérkés orcáját pillantottam meg. Nem voltam még szenvedélyes dohányos, de most nagyon megörültem a lehetőségnek. Anyám, mint a legtöbb vele egykorú édesanyja, noha ő maga sokat cigarettázott, nekem még tiltotta a nikotin élvezetét. Emiatt azonban nem éreztem az adott pillanatban egy csepp lelkiismeret-furdalást sem. A tényleges problémák sokkal nagyobb súllyal nehezdedtek rám, addig ismeretlen kétségek, feloldhatatlan feszültségek gyötörtek. Az a belátás, hogy a helyzet megoldását a szabadulás reményébe vetett hitemtől nem várhatom, hamarosan világossá vált előttem. Pontosan tudtam, hogy amit az elkövetkezendő hetek, hónapok, talán évek hoznak, csak úgy tudom majd elviselhetővé tenni, hogy az ismeretlen erővonalaknak, melyek a jelent meghatározzák, a külső körülményektől függetlenül formálok arculatot.

Tunyogi Csapó Gábor

Múltunkról – a Jövőnek?

Emlékezés a Nemzetőr című emigráns lapra

Azt hiszem, minden kor- és sorstársam, aki elkövette azt a hibát, hogy a múlt század kilencvenes éveiben kerek negyven éves emigráció után visszatért egykori hazájába, Magyarországra, szembesült azzal az általánosan elterjedt véleménnyel, hogy mi, akik gyáván megfutottunk, amikor zengett az ég és nyugaton, a jóléti világ ölében csak azzal foglalkoztunk, hogy megszedjük magunkat, bizony jobban tettük volna, ha maradunk ott, ahol voltunk...

Nem akartam s most sem akarok vitatkozni ezzel a véleménnyel, már csak azért sem, mert hiszen sok esetben igaz. Magunknak is az volt a véleményünk, hogy aki 1956. november 4.-e előtt hagyta el az országot, rosszul vizsgázott mind emberségből, mind magyarságból; s a mintegy kétszázézer ötvenhatos menekültnek legfeljebb tíz százaléka futott okkal és joggal a forradalomban való részvétele miatt fenyegető megtorlás elől. Más kérdés persze, hogy sokan maradtak, akiknek pedig jobb lett volna elmenekülniük...

Ezen azonban ma már nem érdemes vitatkozni sem, itt és most arról akarok beszélni, hogy voltunk jó néhányan – és nem is kevesen –, akiket elsősorban nem a megtorlástól való félelem vitt át a határokon, hanem az a reménység, hogy egy szabadabb, vagy legalábbis annak képzelt világban folytathatjuk azt a harcot, amely Hazánk határain belül egyrészt a szovjet világbirodalom irdatlan túlereje, másrészt a világ sorsát irányító politikusok elképesztően számító és gyáva meghunyászkodása következtében reménytelennek bizonyult. Visszapillantva könnyű azt mondani, hogy látnunk kellett volna, mennyire hiú ez a reménység, de nem kellene elfelednünk, hogy a világ közvéleménye akkor mellettünk állt, egyszerűen hihetetlennek látszott, hogy a legmagasabb, nemzetközi fórumok e közvélemény nyomása ellenére cserbenhagyják a magyarságot; s talán még hihetlenebbnek tűnt az, hogy a hidegen számító politikus agyak nem veszik észre és nem használják ki azt az óriási lehetőséget, amelyet a magyar forradalom nyújtott az egész emberiségnek, mert máig is meggyőződésem: ha a nyugati világ akkor teljes erejével Magyarország segítségére siet, a szovjet birodalom negyven évvel korábban omlott volna össze, világháború nélkül. A történelemben persze nem

érdemes azon gondolkodni, mi lett volna, ha... Mindezt csak azért említem, hogy megpróbáljam megértetni: azok, akik megpróbálták folytatni – természetesen csak a szellem fegyverével – a harcot, nem fantaszta ámokfutók voltak.

Még 2006 tavaszán vállaltam el megboldogult Nagy Alajos barátom javaslatára a nehéz feladatot, hogy készítsek reprezentatív visszapillantást és válogatást a „Nemzetőr” c. emigráns lap öt évtized alatt megjelent számainak anyaga alapján. A válogatás több mint három éves munkával elkészült, de könyv alakban valószínűleg sosem fog napvilágot látni, már csak terjedelménél fogva sem, hiszen több mint 3.500 A4-es oldalt tesz ki, de legalább elektronikus hordozón – CD-n – hamarosan kapható és olvasható lesz az Antológia Kiadó (Lakitelek) gondozásában, amely magára vállalta a technikai munkákat, a végső korrektúrát és a „menüsítést”.

Értelmetlen és reménytelen dolog lenne ekkora anyagot ismertetni, ezért itt csak a válogatás szempontjairól szeretnék még szólni. Az újságírás furcsa és sokágú mesterség. Úgy általában vannak napilapok, amelyekről az olvasó elsősorban a legújabb történések tarka kaleidoszkópját várja el, eszmei irányítottság és az eszmei irányítás igénye nélkül. Kétségtelen, hogy az újságírás történelmében egészen a 20. század közepéig voltak napilapok, amelyek úgy nagyjából megfeleltek ennek az elvárásnak. A második világháború után azonban kihaltak. Béke poraikra. A baj csak az, hogy a mai olvasó sokszor még mindig azt hiszi, hogy a napilapoktól eszmei (ideológiai) irányítottságtól független tájékoztatást kap, és áldozatul esik a „független napilap” felirat hazugságának.

A hetilapot az olvasó egészen más elvárásokkal veszi a kezébe. Azt, ami a héten történt, ismeri már a napi sajtóból, a hetilaptól azt várja el, hogy helyére tegye a sokszor áttekinthetetlen és érthetetlen napi történéseket valamilyen szempont szerint. Az, ami a napi sajtóban megbocsáthatatlan bűn: az eszmei irányítottság és az eszmei irányítás igénye, az a hetilap létjogosultságát megalapozó erény. Ugyanez vonatkozik fokozott mértékben a havonta megjelenő folyóiratokra is.

Mindez persze egy normális világ normális sajtójára érvényes, ahol is megfelelő képezéssel – ami persze

nem jelent feltétlenül megfelelő tehetséget is – ellátott újságírók hada foglalkozik hivatásszerűen az olvasóközönség igényeinek kielégítésével. Ez a foglalkozásuk és ebből élnek.

Az emigráns sajtó ezzel szemben külön műfaj. Először is: emigráns napilap nem létezik. Vannak – helyesebben voltak – hetilapok és havonta megjelenő folyóiratok, melyeknek szerkesztésénél azonban nem lehetett föltétlenül ráhagyatkozni arra – különösen 1956 után –, hogy a világban szétszórta olvasóközönség már csak a nyelvi nehézségek miatt is rendszeresen olvassa új hazája napi sajtóját, tehát az előző hónap híreit is szállítani kellett, különös tekintettel persze a magyarországi hírekre, amelyek az idegen nyelvű sajtóban általában amúgy sem jelentek meg, hiszen csak a magyarok számára volt, illetve lett volna hírértékük. Az emigráns lapnak tehát sűrítve közvetítenie kellett az elmúlt hét, két hét, esetleg egész hónap magyar szempontból érdekes híreit, és a minden mástól független magyar szempontok szerint értékelni, kommentálni a világeseményeket is. És ami a legfontosabb: az emigráns olvasóközönség nem semleges lapokat óhajtott, igenis igényelte, elvárta az eszmei elkötelezettséget és iránymutatást. Az emigrációs kiadványoknak tehát egyszerre több, voltaképpen összegegyeztetetlen feladattal kellett megbirkóznia, s hibrid jellegük általában nagy hátrányt jelentett, bár voltak néha előnyei is. Annyi biztos: nem volt olyan emigráns lap, amellyel szemben ne lehetett volna többé-kevésbé jogos kritikával élni. Régi igazság az, hogy aki sokat fog, keveset markol s ez igaz akkor is, ha az ember kényszerűségből próbál sokat fogni.

S volt még egy nagyon lényeges különbség, melyről nem szívesen beszélek, de úgy gondolom, azért ezt is el kell mondani egyszer. Az újságírás mindenképpen szakma (is). A normális közélet normális sajtóját – mint már említettem – szakmai képzettséggel és több-kevesebb tehetséggel rendelkező „profik” működtetik, akik e tevékenységükből meg is élnek, ha nem is mindig fényesen. Az emigráns sajtó szerkesztői, szerzői, munkatársai ezzel szemben a legtöbb esetben megszállott amatőrök, akik valamely tisztességes polgári foglalkozás taposómalmában keresik meg a mindennapit maguk és családjuk számára, és csak a szűkre szabott szabadidejükben, sokszor éjszakánként pötyöggetik az írógépet. Írói honorárium? Ilyesmire szinte gondolni sem lehetett, általában nem is gondolt senki. Csak a magam példáját véve: a nyolcvanas évek végén egyszer – csak a hecc kedvéért – kiszámoltam, hogy több, mint harminc éves emigráns közírói tevékenységemért felfelé kerekítve 2.000 (kétezer) dollárnak megfelelő honoráriumot kaptam, ennek is több mint felét német nyelvű publikációk után. Tehát mintegy 5 dollárt havonta, amiből nehéz lett volna megélni. Ennyit azoknak, akik úgy képzeltek vagy képzelik, hogy az emigráns újságírásból bárki is „megszedte magát”. Amint mondtam: szinte valamennyien megszállott

amatőrök voltunk, akik az egyre mélyülő reménytelenség porondján egyre makacsabb bátorsággal hadakoztunk az egész világ ellen.

No, ennyit erről. Visszatérve a válogatás szempontjaira: természetesen a Nemzetőr is magán hordja az említett hibrid jelleg minden hibáját és erényét, ami persze csak megnehezítette a válogatást. Elsősorban a Magyarországon tabunak számító témákkal foglalkozó írásokat válogattam ki, ezek között például olyanokat, amelyek a külföldi, magyar világszervezetek – Cserkészet, Szabadságharcosok Világszövetsége, MEFESZ/UFHS – tevékenységeit ismertetik. Csaknem minden olyan írást felvettem a gyűjteménybe, amelyben nemzetközileg ismert és elismert, nem magyar személyek foglalkoztak a magyar ügygel. A magyarországi hírekkel kissé talán mostohán bántam: csak olyanokat válogattam be, amelyeket a honi sajtó biztosan agyonhallgatott. Nagyobb teret kapnak a világ politikai, gazdasági, társadalmi történéseit magyar szempontból ábrázoló és kommentáló írások, s végezetül, de nem utolsó sorban, azok a – néha tanulmányzerű – művek, amelyekben a szerzők a világ számunkra egyre kedvezőtlenebb, sőt keservesebb fejlődését 1956 Októberének szellemében elemzik és bírálják.

Lehet persze, hogy más másként – és jobban – válogatott volna. Én nem kerestem ezt a feladatot, kényszerűségből vállaltam el és végeztem, mert magam is valószínűnek tartottam, hogy más ezt nem végzi el. Ami persze nem lenne nagy baj, de mindig megboldogult Tollas Tibor mondása jut eszembe: ha másért nem, azért kell összegyűjtenünk lehetőleg minden anyagot, hogy a jövő században esetleg egy szorgalmas japán vagy kínai diák doktormunkát írhasson az 1956-os Magyar Októberéről és annak utóhatásairól...

Befejezésül legyen szabad visszatérni az induláshoz, ahhoz a kérdéshez, amelyet annyiszor feltettek és tesznek fel nekünk, „visszatérőknek”, s mely kimondatlanul is mindig a levegőben lebeg: Jó, rendben van, megfutamodtatok, meg is értjük, régi bölcsesség az, hogy szégyen a futás, de hasznos, az is világos, hogy igyekeztetek megszédni magatokat, miért is ne, hiszen még a szenteknek is maguk felé hajlik a keze... De mit csináltatok, tettetek-e egyáltalán valamit is ezen kívül az elhagyott Hazáért és annak elnyomott, szenvedő népéért?

Nos, erre a kérdésre válaszoljon a közelmúltban elhunyt barátom és talán még nálam is megszállottabb küzdő társam írása, amely természetesen megtalálható lesz az elkészült lemezen is.

Nagy Alajos

Apostoli küldetés

Az újságok azzal a céllal születnek, hogy lehetőleg hitelesen tájékoztassák az olvasót a világ, az ország, a szűkebb haza dolgairól, vagy éppen személyekkel történt eseményekről.

Mivel a teljesen objektív tájékoztatás szinte lehetetlen – a „pártosság” már megmutatkozik a cikk, a dolgozat kiválasztásánál – szinte magától adódik, hogy a lap valamilyen módon szellemi tartást, elvi hovatartozást, tán bizonyos elvi elkötelezettséget, sőt pártbéli hovatartozást tükrözzön, képviseljen. Így az olvasó már eleve tudja, melyik hírlapból merítse ismereteit, melyik felel meg legjobban elveinek, politikai hovatartozásának.

Nyelvi minőség és a lap íróinak, szerkesztőinek stilisztikai készsége határozza meg az újság nyelvészociológiai értékét, olvasóinak műveltségi fokát.

Vannak publicisztikai termékek, amelyek valamely elvnek, népcsoportnak rendelik alá működésüket. Tehát célzottan szólítanak meg kiszemelt társadalmi, politikai csoportokat.

Nos, a NEMZETŐR egyesítette mind e kategóriákat. De még ezen is túlment, hiszen nemcsak hirdette a nemzeti-politikai emigráció elveit. Hála a főszerkesztő, Tollas Tibor – akit nevezhetnénk a magyar emigráció Pál apostolának - önfeláldozó munkásságának, a legtöbb politikai megmozdulás mind a száműzöttek közt, mind a nemzetközi politikai körökben, egészen az ENSZ-ig komoly visszhangot váltott ki. Ez pedig nem lebecsülendő teljesítmény a XX. században, a rádió, a tv, az elektronikus hírközlés világában, a nemzetközi politika balrafordulása, liberalizmusa, a baloldali diáktüntetések, a Marcuse-ok és a Cohn-Bendit-ek, a Baader-Meinhof terroristacsoportok működésének idején a felfordult, „magára hagyott Európában”, a nagyhatalmak hidegháborúja korában.

Egy kis nép érdekeinek képviselője a regnáló politikusok nemzetirtó, hazug, a proletár internacionalizmusra hivatkozó tetteinek pellengérré állítása, a „legvidámabb barakk” nimbuszát hangoztató kommunista tábor – és annak nyugati csatlósai, sajtója és kommunikációs eszközeinek vezetőivel szemben harcba szállni e kis nép szabadságáért és igazságáért.

A NEMZETŐR megalakulásától kezdve a nemzet lapja lett. Oly értelemben, hogy mind a menekültek, mind a belső emigrációba vonult itthoni értelmiségiek, akikhez kerülő úton, néha komoly veszélyek árán jutott el, saját lapjuknak tekintették, hisz az ő szabadságvágyuknak, az

ő kritikájuknak, az ő követeléseiknek adott hangot Tollas újságja.

Az első akció a születés és életben maradásért való küzdelem volt. A Bécsben szerkesztett újságot el kellett juttatni mindenüvé, ahol olvasó magyar menekült (emigráns) élt. Ízletetni kellett a rabszolgaságból szabadultakkal a szabadságot, a hazaszeretetet, az egymásért, elsősorban a nemzetért való felelősséget. Ebben az akcióban részt vettek az egyházak, a hazafias magyar egyletek, szövetségek, elsősorban az emigráns fiatalok, akik közül nagyrészt kikerült a NEMZETŐR első írógárdája.

Tollas külön érdeme, hogy elsősorban a fiatalokra épített. Megjelent az ifjúsági szervezetek, elsősorban a MEFESZ és a diákszövetségek kongresszusain, összejövetelein. Nemcsak a világ magyar menekültjeiről adott hírt, nemcsak az otthoni súlyos helyzetet, a megtorlásokat, visszaéléseket ismertette a rá oly jellemző szent pátosszal, izzással, de igyekezett segíteni az egyetemi ifjúságot a nemzeti haladás útján. Holott a NEMZETŐR sosem vált a diákok, a MEFESZ hivatalos lapjává, legjobb terjesztői a diákok lettek.

Az újság első nagy akciója a Bécsi Világifjúsági találkozó, a VIT volt. Az emigrációba kényszerült MEFESZ (Magyar Egyetemisták és Főiskolai Hallgatók Egyesült Szövetsége) genfi központtal UFHS néven (United Free Hungarian Students) folytatta azt a szabadságharcot, amit Szegeden és Budapesten, valamint az ország összes egyetemén és főiskoláján megkezdett. Bár voltak árnyalati különbségek a különböző politikai irányzatok között, a Szövetség eszmerendszere megmaradt az 1956-os szabadságharc elvi síkján. Minden akciójukat ennek értelmében szervezték. Így a bécsi VIT-et is. Kéretlenül-hívatlanul megjelentek az osztrák fővárosban és akcióikkal zavarták a találkozó programját, a magyar küldöttség rendezvényeit, hirdették a forradalom eszméit és eseményeit főleg az úgynevezett harmadik világ (Afrika, Ázsia, Dél-Amerika) diákjai között. Például röplapokkal elterelték az érdeklődő közönséget a rendezvény megadott helyéről egy másik színhelyre – így a meghívottak nagy része nem jelent meg.

A Világtalálkozó hivatalos jelvényét „meghamisították”. Az eredeti kitűzőn egy kéz piros-fehér-zöld lángú fáklját tartott. A MEFESZ jelvénye megtévesztő hasonmást volt – de a kézen rablánc díszelgett, és a jelvény hátlapján fekete vonallal aláhúzva 1956. X. 23. feliratot

olvashatta a boldog „csencselő” tulajdonos. A trükkre csak később jöttek rá a magyar (párt)küldöttség tagjai, amikor azt már több ezer résztvevő hordta. Az akció vége az lett, hogy a magyar küldöttség tagjai csak zárt egységekben hagyhatták el a szálláshelyül szolgáló hajót és kapcsolataikat leszűkítették a „testvéri” országok diákjaira.

A NEMZETŐR ebből az alkalomból több nyelven jelent meg: magyarul, németül, franciául, angolul, arabul, sőt – történetében először és utoljára – kínaiul is. Ezek a számok híven tükrözték a magyar nemzet szabadságszeretét, felhívták a figyelmet szabadságharcunkra és a kádári elnyomásra, amely ekkor még teljes erővel dühöngött, és az elhurcolt, kivégzett, emigrálni kényszerült diáktársak sorsára.

Ez azért is volt fontos, mert Kádár megkísérelt mindent, hogy demokratikus államférfiként elismerjék, és hazánkat a szabad országok közé sorolják.

Mivel az ENSZ-ben a Harmadik Világ országai egyre inkább többségbe kerültek, kézenfekvő volt, hogy a népközösségben elsősorban ők fognak dönteni Magyarországsorsafelett. Ezért ennek a megmozdulásnak jelentősége akkor felmérhetetlen volt. Sőt kihat a mai politikára is, hisz az akkor külföldi kapcsolatokat teremtő diákok később felelős társadalmi pozíciókban szolgálták hazájuk – és sok esetben (emlékeik hatása alatt) Magyarország érdekeit.

A NEMZETŐR, elsősorban a lánglelkű TOLLAS TIBOR legnagyobb, legeredményesebb akciója kétség kívül a forradalom ötödik évfordulójára szervezett Tízmillió aláírás Magyarországért mozgalom volt. A hallgatásra ítélt tízmillió magyar nép helyett tízmillió szabad országokban élő személy követeli a magyar nép szabadságát és önrendelkezési jogát. Ezért megengedhetetlen, hogy az ENSZ levegye a napirendről a magyar kérdést. Félő volt ugyanis, fejünk felett lógott, mint Damokles kardja, hogy az ENSZ, engedve az egyre erősödő szovjet nyomásnak, le fogja venni a napirendről a magyar ügyet. A napirenden való állandó szereplés ugyan nem sok jót hozott hazánknak, de ezzel mind a Szovjetunióra, mind Kádárakra nyomást lehetett gyakorolni a nemzet javára. Hogy ez mekkora hatással volt Moszkva politikájára, látható volt abban is, hogy a magyar jelentést elkészítő Bang Jensen dán diplomatát a KGB megkísérelte befolyásolni, hogy adja ki a forradalom tanúinak névsorát. Miután ő nem engedett a fenyegetéseknek, titokzatos módon megölték. Így, utólagosan, ő is nemzeti forradalmunk áldozatává vált. Félő volt továbbá, hogy a Szovjetunió álhumanizmusa mögé bújít, a Harmadik Világ gyarmati sorsból felszabadult népei, baloldali kormányaik irányításával felsorakoznak a szovjet imperialista törekvések mögé és hagyják a magyar kérdés levételét. Ez nagyban erősítette volna a szovjet orosz hatalmi törekvéseket és a kommunisták előretörését. Így a diplomaták nem

mondhattak ellent saját népüknek és kénytelen-kelletlen mellettünk voksoltak.

Aki ismerte, látta, hallotta Tollas Tibort, nem tudta magát kivonni személyes varázsa alól. Lelkesedése átragadt közönségére is. Mikor Hannoverben adott riportot a hamburgi NDR (Norddeutscher Rundfunk) munkatársának, olyannyira belekesedett, mikor tört németiséggel elmondta a mozgalom értelmét, hogy a riportert könnyekben tört ki.

A közönséghatást még növelte, hogy útitársa az a több nyelvet beszélő Kürthy Tamás volt, aki a szociáldemokraták ellen indított perben (Peyer-per), melyben Kéthly Annát is elítélték, börtönbüntetést kapott, s a börtönben megvakult. Olyan államférfiak vendégeként szerepelhettek, mint az egykor Kenya szabadságáért küzdő Kenyatta elnök.

Az aláírók közt voltak a politikai élet szereplői mellett olyan írók, költők és közéleti személyiségek, mint Hermann Hesse, Nobel-díjas író, Werner Bergengruen, német író, Paul Sörensen, dán író, Arthur Koestler, magyar származású író, Arnulf Överland, norvég költő, Hans Egon Holthusen, német író és kritikus, Ernesto Pinto, uruguayi költő, Wilhelm Röpke, világhírű közgazdász, Antonio Gacciani, argentin bíboros, Antonio Rocca, Buenos Aires-i püspök, Boston érseke, hogy csak a legismertebbeket említsük.

Erről a missziós útról egy gyönyörű selyem zászlóval tértek vissza, melyet Calgary városa ajándékozott Tóth Ilona emlékére, s amelynek zászlónyelébe olyan személyiségek ütöttek szöveget, mint Richard Nixon amerikai elnök és Franz Josef Strauss, akkori német honvédelmi miniszter. (A zászlót ma a Lakiteleki Emigrációs Gyűjtemény őrzi.) A NEMZETŐR-akció sikeres volt: Hatására a magyar kérdés évekig az ENSZ napirendjén maradt.

Ennek a csodálatos hazafias tettnek igen fontos hozzáadása a Gloria victis 1956 című versantológia lett, ami máig legteljesebben tartalmazza az idegen költők legszebb verseit az 1956-os magyar forradalom és szabadságharcról, az emigráció legjobb fiatal költőinek tolmácsolásában, bizonyítván a jövőbeli korok ifjúságának, hogy forradalmunk nem egy lokális, csak magyar megmozdulás volt, hanem egy nemzetközi esemény, amely kivívta a világ költőinek elismerését és dokumentálta a népek velünk érzett szolidaritását. A gallok Vae victis jelszava – Jaj, a legyőzötteknek – időközben Gloria victis-ként – fordított értelemben – Dicsőség a legyőzötteknek – ment át a mai magyar köztudatba.

Az 1972-es müncheni olimpia újabb akcióra hívta a Nemzetőr szerkesztőségét és barátait. Újól meg kellett mutatni a világnak, mely hősiességgel harcolt a magyar nép a szovjet elnyomók ellen. Tudatosítani kellett a Münchenbe érkezett sportolóknak azt is, hogy szabadságharcunkban a nemzet atlétái is részt vettek. Sőt voltak, akik életüket áldozták a szabadságharcban.

A NEMZETŐR a periodikusán megjelenő angol, francia és német nyelvű számok mellett megint több nyelven jelent meg. E számok nemcsak Münchenben voltak hozzáférhetőek, de megjelentek az állomások és repterek újságos standjain is. A világ sportszerető közönsége újra szembesült egysportban élenjáró kis nemzet tragédiájával és a szovjet elnyomás szörnyű magyar valóságával. A lap szerzői nem hagytak kétséget afelől, hogy a legvidámabb szocialista barakk drótsövénye mögött egy grimasszá torzult mosolygó diktatúra tekint ránk, amely nem kíméli még az elesettek emlékét sem, hisz elszántja sírjait, meggátolja, hogy az áldozatok hozzátartozói meglátogassák szeretteik hamvait, eltünteti a sírhelyeket és elhazudja, hogy igenis, még mindig vannak politikai elítéltek, akiknek aktáit átírják, s a szabadságharcosokat közbűnözőkként tartják lakat alatt. A lap tudtára hozta a világ olvasóközönségének, hogy a kádári szocializmus nem más, mint egy diktatúra ideologizált formája.

Állandó akcióként fogható fel a lap hazajuttatása. Mivel nem mindenkit engedtek ki nyugatra, akiket kiengedtek, azokat megmotozták, csomagjaikat átkutatták, nemcsak nyugati árucikkek tiltott bevitel miatt, elsősorban nyugati, zavargásokra felszólító nyomdatermékekre, szimbólumokra vadásztak. Ezek közé tartozott a NEMZETŐR is, amit ronggyá szétolvasva terjesztettek titokban kis hazánkban. Ha valakit rajtakaptak a terjesztésen, börtönbüntetéssel sújtották, s nem kapott többé útlevelet.

Ugyanez járt a könyvekért is. A Füveskert, A forradalom tanúi (az ENSZ Magyar Bizottságának jelentése), Tollas Tibor, Kocsis Gábor és a NEMZETŐR író-, költőgárdájának művei, éppúgy nemkívánatosnak, tiltottnak nyilvánítottak, mint a lap maga.

1970-ben a Kádár kormány meghirdette a Magyarok Évét. Az ürügy Szent István születésének évfordulója volt, a cél, minél többen menjenek haza, ezzel demonstrálván, hogy akkora szabadság van Magyarországon, hogy külföldre szakadt hazánkfiai, vagyis a forradalom és szabadságharc menekültjei, szabadon visszatérhetnek hazájukba, nem alkalmaznak semmiféle megtorlást a forradalomban vállalt szerepükért, emigrációs munkásságukért, s aztán büntetlenül, szabadon visszatérhetnek új hazájukba.

A kádári akciónak kettős célja volt: így mutatta be a rendszer, hogy nem diktatórikus, s kikapcsolta a nagy emigráns tömegek ellenállását. Hisz aki itthon volt, már nem támadta a rendszert, mert később is évente haza akart jönni, hogy szeretteit lássa, barátaival találkozzon, tehát inkább dicsérte a jószágos Kádár Jánost, a nagy reformok atyját, bizonyítva annak népszerű jelszavát – aki nincs ellenünk, az velünk van – észre sem véve, hogy Illyés Gyula-i értelemben maga is a zsarnokság részévé vált.

Másodszor: a harmadik-negyedik hazalátogatás után behívták a látogatót az Idegeneket Ellenőrző Hivatalba, ahol kedélyesen elbeszélgettek vele életkörülményeiről,

magyar ismerőseiről. A rettegő atyafi persze először nem mondott semmit, de miután az ügynökök feltárták előtte, hogy ők ezt-azt tudnak róla, ismerőseiről, szokásairól, megilletődve látta, hogy ezek mindent tudnak, kicsiségeket is, így tovább szolgáltatva a kis adatokat, amikből a mozaikot tovább rakták, hogy a tudottakból egy másik delikvenst kérdezhessenek ki, mutatván, mi ezt is tudjuk, a legkisebb dolgokat is, amik veletek történnek. Ez nemcsak a kihallgatott személyt bátortalanította el, az emigráció munkáját is erősen befolyásolta, hiszen most már nem lehetett tudni, ki jött vissza ügynökként, ki dolgozik az államvédelmi szerveknek. Így a Szabadságharcos Szövetség – anélkül, hogy ezt újra verte volna – vezetőségi tagjainak megtiltotta a hazajárást, s mérlegelte, hogy az otthonjárt személy hogy viselkedett 1956 után az emigrációban, hogy viselkedett otthon, visszatérte után. A változások mérhetők, szignifikánsak voltak.

A kommunista hatalom zokon vette, hogy a NEMZETŐR leközölte a Szabadságharcos Világszövetség elnökének, az egykori Homo Regiusnak, Dálnoki Veress Lajosnak és Légrady Lászlónak figyelmeztető felhívását, amiben elutasítják a hazajárást és ellenzik Kádárék álhumanizmus mögé bújtatott valódi propagandisztikus céljait.

Habár ez a mozgalom messze nem hozta meg a Tízmillió Aláírás-akció eredményeit, megzavarta a kommunista propaganda-masineria működését, homokot szórt a jól megolajozott hajtóműbe.

A hazajárásnak volt azonban egy, a kommunisták által előre ki nem számított hatása is. Bátrabb emigránsok, eldugva ruháik, ajándékaik között, vagy éppen csomagoló papírként behozták a tiltott antikommunista irodalmat. Ha valakit elkaptak, megvonták magyar vízumát, kiutasították az országból vagy beépítették ügynökhálózatukba.

A NEMZETŐR azonban más úton is bejutott az országba, ahol titkon kézzől-kézre adták és terjesztették híryagát, mely részben felelős állásban dolgozó emigránsoktól, vagy a Szabad Európa Rádió lehallgatóitól (monitoring – Szeberényi Lászlótól) származott, tehát hiteles volt.

Míg az illegális irodalom hazajött, addig a NEMZETŐR komoly harcot vívott az államilag kicsempészett, vagy álhumanizmus ruhájába bújtatott hazai propaganda irodalom kihozatala és terjesztése ellen. A Történelmi Hivatal aktáiból tudjuk, hogy az Államvédelem hány példányban, milyen céllal és hogyan juttatta ki ezt a nyugati magyarság megtévesztését célzó irodalmat (amely sokszor hozzáférhetetlen volt a honi olvasók számára). Töttösy Ernő erre vonatkozó cikkei világosan rámutattak arra, hogy ez egy zsákutca: (ebben voltak nem propagandisztikus, de modern-klasszikus művek is, az akció álcázására) elfogadja a hazai szerzők műveit, de ők nem engedik be a nyugati magyar irodalmat, amit még ma sem ismer a honi magyar olvasó-közönség. Így lopták be – néha tömegével, mint Molnár János

bajtársunk – Mindszenty emlékiratait, Márai egyes műveit és a Szent Imre fordításában kiadott Gulág szigetcsoportot is.

A NEMZETŐR akciójának vehetjük a Hágában megalakult Európai Szabad Magyar Kongresszus létrejöttét is, hisz ha ez a sokat olvasott újság nem közli a megalakulásra szóló felhívást, nem tudott volna összeülni a Kongresszus, nem lett volna elegendő a különböző központi szervezeteknél fellelhető címlista. Nem csak az emigráció széles rétegei, de a honi kommunista kormány is jól tudta, hogy a Kongresszus egy kvázi ellenparlament, mely több nemzetközi fórumon is hangoztatja véleményét, amely lesújtó volt a Kádár-diktatúrára nézve, amely a legkülönbözőbb nyílt és titkos eszközökkel zavarta munkáját.

Ugyancsak a NEMZETŐR minduntalan megjelenő cikkeinek hatására indult el az erdélyi magyar falvak lerombolása elleni európai mozgalom, melynek alapján a szabad világ majd minden fővárosában tüntetéseket szerveztek erdélyi véreinkért, sőt egy küldöttség petíciót vitt be a strassburgi Európa Parlamentbe, melynek szövegét az Európa Tanács elnöke vette át.

A NEMZETŐR – lévén Tollas Tibor a Világszövetség főtítkára – szorosan együttműködött a Szabadságharcos Világszövetséggel. Bajtársai szervezték amerikai és európai körútjait és adtak megfelelő adatokat, tényszerű információkat a lap szerkesztőségének.

A német szövetség tagjai külön akciók keretében a Bundestag képviselőinek képviselőházi levélfiókjába rakták be a NEMZETŐRNEK a magyar kormányküldöttség, Kádár, vagy éppen Breznsyev látogatása alkalmából kiadott különszámait, amelyek megfelelően tájékoztatták a képviselőket a látogatók zsarnokoskodásáról és diktatórikus kormányzásáról. Tájékoztatták Mansfeld Péter törvényekbe ütköző kivégzéséről, a forradalom áldozatairól, valamint sajnálatos 1956-os események rabjainak közbűntényessé nyilvánításáról, és így az amnesztia ellenébe, további fogva tartásáról.

A NEMZETŐR szerkesztősége szíven viselte a magyar ifjúság jövőjét, a nemzeti oktatást is. Minden segélyakciót támogatott, gyűjtéseket szervezett a Burg Kastl Magyar Gimnázium megsegítésére, valamint a cserkészmunka és a hétvégi magyar iskolák népszerűsítésére.

A keresztény egyházak munkájának támogatása természetes volt.

A NEMZETŐR kezdeményezte a Petőfi év rendezvényeit is. Nagy szabadságharcos költőnk százötvenedik születésnapjára Kocsis Gábor költő naplószerű forgatókönyvének betétjeként Nagy Alajos rendező Petőfi verseiből, megzenésített költeményeiből műsort állított össze, melyben olyan művészek, mint Zambelly Bianca, mezzoszoprán, Konthur Mária, szoprán és Schmidt Károly, basszus énekesek adtak elő Petőfi-korabeli dalokat, Petőfi verseire komponált zeneműveket, sőt még Nietzsche német filozófus Petőfi-

dalai is műsorra kerültek. A kis együttes az összeállítással végigtornézte Európa minden nagyobb magyarlakta városát, emléket állítva az 1848-1849-es szabadságharc nagy költőgéniuszának.

A költészet ápolása Tollas Tibor szívügye volt. Körútjain nem csak a saját verseit, de a költőtársak műveit is szívesen népszerűsítette. A NEMZETŐR sok esetben közölte itthoni költőink műveit is. Nagy Gáspár híres Nagy Imre-verse először a NEMZETŐR hasábjain jutott el a nyugati magyar olvasóhoz.

A Kéziratos tiltott magyar irodalom a Kárpát-medencében című kiadvány először szólaltatta meg egy antológiában a fiatal magyar írókat, akiket Tollas Tibor nevezett el bűvópatak nemzedéknek. Az akkora már legyengült Kádár-diktatúra már nem tudott erőteljesen védekezni ez ellen az akció ellen. Holott Csoórit (aki ebben az időben szoros kapcsolatban állt a Nemzetőrrel), még szilenciumra tudták kényszeríteni a Duray Miklós-cikk miatt, a NEMZETŐR által felébresztett közvéleménytől való félelem, melyet sok nyugati író bátor kiállása csak fokozott, bizonyos védelmet nyújtott a szamizdat kiadványok harcos szerzőinek és terjesztőinek – mint például a Tiszatájnak –, akiket többé nem bírtak elnémitani. Így kapcsolódott be a NEMZETŐR a rendszerváltozás keserves, de reményelti folyamatába. A mai magyar emigráció megérte azt, hogy visszatérhetett a zsarnokság, az idegen hatalom által tönkretett – és még ma is a zsarnokság felé vezető kormány által irányított – hazába, melyről sosem mondott le, melyet minden erejével segített, melynek segítségét a mai magyarság nem ismeri el, mert nem is ismeri.

A NEMZETŐR, holott széles teret adott a rendszerváltás népszerűsítésének, annak megvalósulásával nemzetvédő, apostoli szerepe megszűnt. Az utazó Pál apostol – Tollas Tibor – megtérhetett atyái földjére, s nem idegen földben kellett nyugodnia, mint az általa megénekelt Mózesnek. A magyar utókor hivatott arra, hogy a NEMZETŐR munkáját megismerje, azt megfelelően méltassa és a munkatársakról a nekik kijáró tisztelettel és kegyelettel megemlékezzen.

(Budaörs, 2006. szeptember 8.)

Lehota M. János

Szimból(e)um – '56

Alkotások geneológiája, vagy annak hiánya

Hét évtizeden át, Európa és ezen keresztül a világ gondolkodását meghatározó birodalom legfőbb eszmei hordozója, képe egy belülről üres, mumifikált ember fáraókat felidéző jelenléte volt – Leniné. Mauzóleuma hosszú kígyózó sorokat fogadott magába, láttatva egy embertelen birodalom emberi, ámde külsődleges, halott és üres arcát. Ezt nevezhetnénk szimból(e)umnak. Tartalmatlan, vagy inkább kívülről feltöltött tartalmakkal árusított termék, melyet marketing eszközökkel kínálnak, hogy ezáltal elfedjenek valami igazi, élő, de konfliktusokkal terhelt jelenvalót. Mauzóleum és szimbólum kettőse által létrehozott terméketlen öszvér: Szimból(e)um.

Az elmúlt évek 1956-tal kapcsolatos vitái többszörösen is felszínre kerültek a társadalomban és a politikai közéletben. Így a művészetek terén is egyfajta útkeresés, múltidézés tanúi lehettünk. Számos kiállítás, alkotás és pályázat tette központi témájává a forradalom 50 éves évfordulóját, és mára sajnos az évfordulóra való újra-emlékezést is. Művek – köztük filmek, dokumentumfilmek, fotók, festmények, versek, köztéri szobrok – születtek a semmiből, és keltettek maguk körül kisebb, esetleg nagyobb hullámokat. De vajon milyen forrásokból tud meríteni manapság egy ünnepre készülő alkotó, netán egy ünnepre készülő lélek? Ez az a kérdés, mely talán leginkább magába zárja '56 mai problematikáját.

Jeszenszky Géza volt külügyminiszter néhány esztendeje azt írta egy publikációjában, hogy háromszor győztes forradalom lett ötvenhat. Egyrésztől győzött a

maga idejében, mert elvetette a szabadság magját az emberekben, még ha levették is, de ez a mag kellett második győzelemként a rendszerváltás létrejöttéhez, mely darabokra tört egy 56-ban megrendített birodalmat. És harmadszor azért győztes, mert a rendszerváltás be nem váltott ígéretei, változásai, a csalódottság ellenére az ötvenedik évforduló évében – minden keserűségével együtt – a fiatalok is átérezhették azt, amit Márai így fogalmaz meg:

De most sokan kérdik: mi történt?
Ki tett itt csontból, húsból törvényt?
És kérdik, egyre többen kérdik,
Hebegve, mert végképp nem értik -
Ők, akik örökségbe kapták -:
Ilyen nagy dolog a Szabadság?

Ilyen nagy dolog a Szabadság? Ez a kérdés az évfordulón újra felvetődött, és vált aktuálissá a közéleti történések, filmek, alkotások, stb. következtében. Azonban a felvetett kérdés nincs megválaszolva: van-e '56-nak szimbólumösszessége, mítosza (tehát szövegei), forrása, mely táplálhatna minket? Első válaszunk röviden: nincs!

Nincs, mert nem lapulnak-lapultak művek, regények, naplók, versek, publikációk, festmények, és sorolhatnánk, a fiókok mélyén, melyek a rendszerváltás után, vagy az évforduló közeledtével előkerülve beépültek volna az ország-nemzet benső vérkeringésébe, hogy személyes és közösségi, történelmi szövegekké válva generáljanak újabb alkotásokat, szövegeket. Pedig azt hittük, hogy ott lapulnak. Ez a hiány mindörökké

maghatározó marad. És nemcsak hogy szövegek, emlékek és nézőpontok nem kerültek elő, de mindezt a hiányt tovább fokozta egy szétszakasztott évforduló, majd annak folyamán létrejövő, megújuló, vagy: talán mindig is meglévő szakadék.

Shakespeare-t a klasszicizmus, majd a felvilágosodás azért nevezte részeges vadembernek, mert nem kapcsolódott a görög-római hagyomány szövegeihez, poétikájához, mint a francia klasszicizmus szerzői. Barbár módon levált a tradíció útjáról. Herder valamivel később a shakespeare-i drámák, dramaturgia és történetek elemzésénél – ellenkezőleg - azt állította, hogy a klasszicisták tértek el a görögöktől, akiknél a dráma kialakulása saját létformájuk értelmezéséből, a mítoszokból jöttek létre, annak minden poétikai vonatkozásával együtt. Mint Shakespeare esetében, aki szintén saját múltja és jelene közös értelmezéséből, szövegeiből hozott létre új szövegeket, poétikát. Bármennyire is különbözik a görög dráma az Erzsébet-kori drámától, annak belső ereje, szervezősége egy tőről fakad: a saját személyes és közösségi szövegek létrejöttéből, értelmezéséből. A közös szimbolika lehetősége. Azonban itt kezdődik '56 feldolgozásának első problémája. Nincs szimbolikája. Mert nem lapulnak lapultak művek, stb. a fiókokban. A lyukas zászló, mint egyetlen mindenki által ismert szimbólum inkább oscillál a szimból(e)um és a szimbólum között, ezért egymagában kevés ahhoz, hogy tartalommal töltsön fel más szimbólumokat, összekapcsoljon, konnotációkat hozzon létre. Hiszen a zászló egyik lényeges eleme, hogy lyukas: valaminek a de-konstruálása, megtagadása áll a középpontjában, szó szerint és átvitt értelemben is. Emellett a re-konstruálás, re-evolúció a másik eleme, a visszaállítás, újraformálás tételeződik e lyukban. Egyszerre mindkét gesztus, melyek elfordulva-újraalkotva hoznak létre valamit, amiről csak azt tudjuk, hogy nincs. Mivelhogy lyuk. A zászló, amin e lyuk tátong, pedig máig összegegyül egy másik szimbólummal, az Árpád-sávós lobogóval. Egymást kiegészítő, más esetben egymást kizáró létük napjainkig a politikai-hatalmi szférából merítik tartalmaikat, vagy a mediatisált világ eminensei, megmondói jelölik ki helyeiket. A zászlóink és a lyuk tartalma ott tátong a közösség hiányának megsebzett lelkületén. Tartalmatlanul. Olyan szimból(e)ummá válva, ahol a külsődlegesség, kívülről felruházottság marketing szempontjai felül képesek írni minden más jelentést, mert az eredeti jelentések meg sem születtek. Nincs a lyuk befeltozására közös akarat és vágy, közös merítés a meglévő, vagy éppen megszülető szövegekből. E tartalmatlan tartalmak azért válhatnak mégis szimbólummá, mert a szimbólum magába tud nyelni ellentétes, szinte végtelen számú jelentést, mellyel a befogadója felruházza. Nálunk – úgy tűnik – egyénileg felruházott, teljességgel eltérő tartalmakkal együtt jelennek meg e szimbólumok, ahol pont emiatt

teljességgel eltérő módon kerülnek értelmezésre is. Olyan végtelenbe szétfutó de-konstruálódás zajlik, hogy bármi bármit jelenthet, csak a kérdés az, vajon kinek az aktuális jelentése erősebb, hihetőbb. Nem közösségi forrásból, a közös múlt közös értelmezéséből, megértéséből – ezzel együtt – félreértéséből kerülnek elő a jelentések, hanem egyéni érdekek felől megkonstruált médiumokból. Mindez a művészet területén okoz teljes talajtalanságot. Az alkotók nem tudnak mozgósítani közösségre körbehatárolt jelentésmezőket, olyan jeleket, amik centrális módon húznak magukba élményeket, értelmezéseket, állnak be egy tér közepébe, kiindulási pontként (is) funkcionálva. Egy tér közepe azonban nem matematikai fogalom, sőt nincs is ilyen az alkotás, a jel előtt – az teszi kiindulási ponttá, középpé. Mert azáltal, hogy beáll középre, közénk, magába gyűjt mindent: emléket, értelmet, élményt, tapasztalatot. És e közénk-állása révén eltérít egyedi, vagy megelőző álláspontjainktól. Összegyűjt minket. Dialógust teremt. Szimbólum úgy keletkezhet, ha mi magunk eltérő, de meglévő szövegei által gyűjt egybe, fókuszként magába szív mindent, hogy változó fényként, de egy megragadható helyről beszéljen hozzánk. Találkozóhelyé válik, ahol lehet vitázni, mert ugyanaz áll közénk. Ez a műalkotás, a szimbólum emlékező-megújító részmentszete, eleme. Ez képes csak elementáris erővel összekapcsolni, és változása, változtatása okán hihetetlen vitákat gerjeszteni. A szimbólumnak nincs eredete, kezdete, egyszer csak ott áll, és vitára hív. A lyuk azonban csak elnyel, de nem tükröz. Nem ad meg kiindulópontot. Szimból(e)um. De talán ezért is rejlik benne az igazi szimbólummá válás lehetősége. Mert az örök befeltozhatatlanság jele, az ember Ádámi eszméinek, vágyainak elhulló mélysége. De azáltal, hogy a lyukas zászló egymagában, kitárgyalatlanul és mélységbe húzóan áll, nem képes termékennyé válni, inkább toposz, közhelyé lesz. És akkor a megosztó viták és szakadékok újragenerálódó jelentéseit fogja csak jelképezni, ami eltér forrásától, benne rejlő potenciáljától.

De a harmadik győzelem - ahogy Jeszenszky Géza említi – a jelen generáció által átélt élmény, mely újratemmelheti a múlt élményének elfeledésre ítélt foszlányait, közös horizontot nyitva az akkoriak és a két generációval későbbiek között. Ez a generáció tapasztalatai és megélt élményei révén teremthet közös alapot, mely középre állva alapozza meg önmagát és környezetét. Ahhoz viszont, hogy ez létrejöhesse, rengeteg történetnek, személyes szövegnek kell születnie, didaktikusság és kioktatás nélkül. Mert ezek forrásul szolgálhatnak ahhoz, hogy egyszer csak az alkotó kiemelve egy jelet, egy részt, egy momentumot, azt megformázva ki-állítsa – és a felismerés generációkat összekötő jelentéssűrűségével középen találja – váratlanul. Mégis oly ismerősnek találva. Egy-Mást.

Szemes Péter

Fülek a falon

(Markó Béla Egy irredenta hétköznapi című könyvéről)

A közép-kelet-európai kommunista rendszerek bukása után a demokratikus átrendeződésnek köszönhetően a hatalom korábbi birtokosainak és az őket kiszolgáló erőszak-szervezeteknek egyre több rémtette került nyilvánosságra. Magyarországon az utóbbi években lehetett hallani az 56-os megtorlás áldozatainak holttestét péppé zúzó darálókról, szinte közvetlenül a rendszerváltásig fennálló titkos börtönökről, a „túl korán” változást akarók elmeegógyintézetbe zárásáról és szadista megkínzásáról. A kádári diktatúra lelket mérgező mindennapjaitól szenvedő haladó értelmiségünk számos kiváló tagja öngyilkos lett, mások a kilátástalanságból az alkoholizmusba menekültek. Persze nem is várhattunk mást attól a hatalmi gépezettől, melyet a Szovjetunióból vezéreltek, itthon pedig olyan emberek irányítottak, mint a magát írónak gondoló „Buci Gyuri”, a baracktolvaj Apró Antal, vagy Grósz Károly, aki még 1988 novemberének végén is fehérterrorral fenyegetett. És természetesen szólnunk kell a megfigyelések, lehallgatások rendkívüli alapossággal megszervezett hálójáról is, melynek szálai teljeseen átszöttek a korabeli mindennapokat. Nem véletlen, hogy a rendszerváltást követően napvilágot látott újabb és újabb ügynöklisták – melynek tagjai közül sokan máig nem távoztak a közéletből – jelentős közérdeklődésre tartanak számot és az elszennvedők közül számosan kikérték a róluk készült dossziékat is, hogy megismerjék, ki, mikor és mit jelentett a munkahelyen, utcán, bizalmas baráti, esetleg családi körben elhangzott beszélgetésekből. Néhányan nyilvánosságot biztosítottak a jegyzőkönyvek, beszámoló tartalmának, mások (a nagyobb többség) azonban gyorsan asztalfiók, vagy szekrény mélyére zárták az iratokat.

A trianoni határokon kívül rekesztett magyaroknak még nehezebb sors jutott, hiszen az anyaországtól való elszigeteltségből fakadó védtelenségük eleve támadhatóvá tette őket a többségi nemzetek kommunista vezetése számára. Nemcsak a párton kívüliek, de a tagsággal rendelkezők is hátrányos megkülönböztetésben részesültek, különösen, ha az értelmiséghez tartoztak. Ma már nyugodtan kijelenthetjük: rajtuk álltak bosszút az első és a második bécsi döntést követő bevonulásért. Ha csak nem váltak a hatalom birtokosainak feltétlen kiszolgálóivá, vagy nem asszimilálódtak gyorsan, feladva identitásukat, azonnal letörték minden jobbító szándékú,

vagy a békés egymás mellett élést célzó törekvésüket és feltétlenül fasisztának és irredentának bélyegezték őket. S mint ilyenek természetesen kiemelt figyelmet kaptak a helyi belügyi szervek részéről. Egy székelyföldi értelmiségi hasonló, három és fél éves kálváriáját adja közre Markó Béla legújabb, Egy irredenta hétköznapi című könyve, a róla készült dossziéból válogatott jegyzőkönyvek és egyéb bejegyzések alapján.

Aszerző már a szépirodalmi igényességgel megkomponált bevezető esszében rögzíti saját álláspontját: mindig is a magánélet szentségét vallotta, még ha emiatt (szenátorként és kormánytagként) többször komoly politikai vitába is kellett keverednie. Erre utal az írás címéül választott, a Grimm testvérek meséjéből ismert motívum: a „Farkas az ágy alatt” – az intim szférába orvul behatoló, ártó szándékú Gonosz találó ábrázolása, de nézetét támasztják alá a világirodalmi előképek, József Attila és Kosztolányi Dezső ismert sorainak citálása, vagy Orwell víziójának megidézése is. Megdöbbenő tény – persze ilyen emberektől ne várjunk etikus magatartást –, hogy nemcsak a Markó család felnőtt tagjait, de az általános iskolás gyermekek beszélgetését is lehallgatták, talán jó pontra számítva valamelyik felettétől. S bizonyára ugyanez a cél vezérelte a szövegek rögzítőjét, aki, ha neki nem tetsző mondatok hangzottak el, a lapszálon negatív jelzőkkel minősítette a beszélőket. A viccek és a nevetés

valahogy különösen zavarták őket – erre a szerző, illetve a kötetet Marosvásárhelyen a Bernády Házban bemutató Gálfalvi György is külön felhívta a figyelmet.

A jelenlegi teljes korpusz, a 7 kötetes, 1218 oldalas iratcsomó, a Volt Szekuritáté Irattárát Átvilágító Bizottság tevékenységének köszönhetően 2006-ban került egészében Markó Béla kezébe, jöllehet már korábban kapott belőle egy kb. 70 oldalas, füzetnyi anyagot. Kétfajta kézírással jegyezték, és a könyvbe válogatott szövegeket románból kellett magyarra visszafordítani, amit Váli Éva élvezhetően oldott meg. Amint bevezetőjében a szerző is rámutat, fontos, hogy az emberek megismerjék, hogyan és kikkel működött a hálózat, a nyilvánosság talán elrettenti a mai besúgókat is. Hiszen a megfigyelési rendszer – más formában – napjainkban is tartja magát, s miután a történelem ismétlődik, előfordulhat még olyan korszak, amikor „zajosabb” munkája újra megmételje az állampolgárok mindennapi életét. Markó Béla elárulja azt is, hogy nem a 80-as évek vége volt az egyedüli időszak, amikor a román belügyi szervek látókörébe került, hiszen már 1972-ben, 21 éves kolozsvári diákként bevitték a helyi Szekuritáté irodájára, ahol egy fiatal főhadnagy megpróbálta beszervezni, persze sikertelenül. A róla vagy vele kapcsolatban készített feljegyzések közzététele így bizonyos tekintetben bosszú is, az áldozat egyetlen, utólagos védekezési lehetősége. Különösen azt figyelembe véve, hogy a megjelentetett anyag csak töredéke a teljesnek, beleszámítva a még az elkövetkezőkben előkerülő és a megsemmisített iratmennyiséget is. A kötet korpusza azonban így, ebben a formában is sajátos egész, egyfajta dokumentatív folyamregényt alkot, a „kukkolók” nézőpontjából elbeszélve, amely mellé, mintegy ellenpontként a szerzőnek meg kellene írnia az eseményeket saját nézőpontjából elbeszélve is (kitöltve természetesen a technika fogyatékos lehetőségei következtében keletkezett üres helyeket).

Az Egy irredenta hétköznapjainak főszövege a Személyi úrlap feltüntetésével indul, melyből nyilvánvalóvá válnak a megfigyelés alanyának főbb tulajdonságai, jellemzői és a dosszié megnyitása előtt gyűjtött operatív adatok – mintegy önmaguk számára is igazolva a művelet szükségességét. Az ezt követő, 1986 áprilisa és 1989 decembere közötti időszakot átfogó, kronologikus rendben közölt kartotéklapokból kibontakoznak a „Marian” fedőnévvel jelölt író, szerkesztő mindennapi életének történései, örömei és gondjai, családi, baráti és egyéb társadalmi viszonyai, irodalmi alkotó- és szervezőmunkája – mindez a beszélgetésekből kivonatolva, tehát hol epikus, hol dramatikus formában. És környezetként, háttérként természetesen (ezzel a mából visszatekintve nagy öngólt lönek a lehallgatók) a két és fél évtizeddel ezelőtti romániai, marosvásárhelyi közállapotok. Egy olyan ország rajza, amelyik összes élélmiszerét a Szovjetunióba küldi, ahol a boltok polcai

konganak az ürességtől, ahol jegyre adják a húst vagy a csekély mennyiségű benzint, rapszodikusán fútik a lakásokat, kötelező mezőgazdasági gyakorlaton rabszolgaként dolgoztatják az iskolás gyermekeket és ahol katasztrófálisak a közlekedési viszonyok. Csak összehasonlításként: Magyarországon negyven esztendővel korábban volt hasonló a helyzet. Mindez tehát a korabeli román kommunista vezetés inkompetenciáját is megmutatja.

A lejegyzett szövegek sorát menetrendszerű pontossággal szakítják meg az operatív eszközök használatának engedélyezését kérő jelentések és az időről-időre felgyűlt anyagot feldolgozó, kiértékelő elemzések. Utóbbiak tartalmát, a Markó Bélával szemben megfogalmazott „vadászat” összegzi az első titkár részére készült, 1989. december 16.-i keltezésű záró feljegyzés. Ez az általános adatok mellett a művelet megkezdésétől éves bontásban közli az operatív információkat. Megállapítja, hogy a szerzőt, az Igaz Szó folyóirat szerkesztőjét 1983-tól fogva felkeresik a bukaresti Magyar Nagykövetség munkatársai, sőt 1986-ban maga a külképviselet vezetője gratulált neki politikai tartásához, amiért nem szolgálja a román pártvezetés érdekeit. 1984-ben szerzőtársával együtt kérték, hogy vegyék le nevüket az elkészült magyar irodalom tankönyvről, mert abból jelentős magyar íróktól származó műveket hagytak ki ideológiai okok miatt. Ugyancsak kérvényt szerkeszt és ír alá több ismerősével együtt a Szavak Erdélyről című román történehamisító könyv forgalomból való kivonása miatt, miközben a Magyar Tudományos Akadémia Erdély története című kiadványát üdvözli és nagy örömmel fogadja. Emellett hallgatja a magyar rádió (főként a Kossuth adó) és a SZER műsorait és az ott elhangzottakról naponta tájékoztatja munkatársait és baráti körét.

1987-ből a lehallgatók fő kifogásai között szerepelt, hogy a szerzőt felkereste otthonában a nagykövetség kutúratasója, majd a Szabad Európa adásában beolvasták, hogy kényszerítették kollégája temetésén egy központilag kiadott, valóságtól eltérő szöveg felolvasására. A nyár folyamán mindent elkövetett, hogy Sütő András (aki a „Sever” fedőnevet kapta) születésnapja a költő rangjához méltó ünnepi eseménnyé váljon, ősszel pedig öccse végleges kitelepedésének ügyében felkeresik a nagykövetséget, ahonnan ettől fogva Szávai Gézőn keresztül friss sajtótermékeket, magyar folyóiratokat kap. Az év végén az ÉS-ben (a megfigyelők szegénységi bizonyítványa, hogy egy íróra olyan embereket állítanak, akik nem tudják, hogy az ÉS, illetve az Élet és Irodalom azonos, illetve hogy kicsoda Nagy Gáspár) neve együtt szerepel Király Károlyéval („Címtorul”) és Szócs Gézáéval („Sablu”), valamint a szerkesztőségben a Bethlen Gábor Alapítvány szórólapját népszerűsíti, amin a szervezet céljaként a magyar értékek megóvásáért folytatott tevékenység határon túli ösztönzése szerepel. Költészetével többször is foglalkoztak a Kossuth

Rádióban, amin felbuzdulva jelentős energiát fordított az Igaz Szó rendezvényein és a lap szerzői körébe tehetséges, magyar származású fiatalok bevonására.

1988 tavaszán felkeresi Szávai Géza (aki magyar folyóiratokat közvetít neki) és ezután a szerkesztőségi pártgyűlésen felveti, hogy legalább a magyar nyelvű sajtóban felül kellene vizsgálni a helységnevek kötelező román írásmódjára vonatkozó utasítást (ezt az ostobaságot, mellyel kapcsolatos érveit Markó az adott alkalommal nyomatékosan elmondta, újabban a szlovákok – akiknek sosem volt önálló irodalmi nyelve – is kitalálták). Ezzel kapcsolatban a „célszemély” lakásán megbeszélés folyt legjobb barátai, Gálfalvi György, író, szerkesztő („Gherasim” – az ő dossziéja mintegy 6000 oldalas, 15 kötetnyi anyag), Káli Király István, mérnök (ma a Mentor Kiadó vezetője), Balássy Péter, a szomszédban lakó orvos, valamint a magyarországi Csordás Gábor (a Jelenkor Kiadó későbbi igazgatója), majd néhány hónappal ezután Erdély helyzetéről és a romló magyar-román kapcsolatokról a házigazda és Tóth István, illetve Dányi Gábor között. Utóbbi ügyet, annak megnyilvánulásait, így a kolozsvári főkonzulátus felszámolását, a Bukarestben röplapokat terjesztő diplomata letartóztatását, vagy az Aradon tárgyaló magyar küldöttség információhiányról szóló nyilatkozatait élesen elítéli és véleményének hangot is ad. Mindeközben tovább szerepel a magyar médiában (folyóiratok közlik „áthallásos” verseit, a Kossuth Rádióknak interjúkat ad) – ami rendkívül zavarja a román hatóságokat, mondván, hogy nem kért rá engedélyt, miként arra sem, hogy magyarországi vendégei nála szálljanak meg – és folytatja az „értelmiségiek és fiatalok mozgósítását”, az Igaz Szó rendezvényein pedig „nacionalista” szemléletű írókat szerepeltet (Mózes Attilát, Farkas Árpádot, Visky Andrást).

A következő esztendő elején Markó Béla nem tett eleget a felső pártvezetés tevékenységét áttekintő cikk megírásai kötelezettségének (amit Hajdú Győző főszerkesztő pótolta – „Graur” –, aki rendszerhű emberként nem szívlelte a szerzőt), a magyarországi folyóiratok felkérését azonban egytől egyig elfogadta, sőt „Helgá”-ban (anyaországunk) mind népszerűbb lesz. Nyáron rokonain keresztül megszervezi sportoló öccse illegális kijuttatását az országból, akinek testvére barátai később is mindenben segítenek, ő pedig „luxuscikkeket” küld cserébe haza. Továbbra is gyakran felkeresik magyar állampolgárok (főként Tóth István és Koháry György), akikkel kölcsönösen tájékoztatják egymást a két országban uralkodó viszonyokról, illetve utóbbinak segít közölhető erdélyi szerzőket találni, s irodalmi szervezőmunkájával sem hagy fel.

Mindezek alapján az összegzést végző kivonatoló megállapítja, hogy: „Az Igaz Szó szerkesztőségében MARKÓ BÉLA magatartása miatt nem megfelelő hangulat alakult ki, más szerkesztők is hozzá hasonló álláspontra helyezkednek, megszegik a törvényes rendelkezéseket és

kibújnak a felettes sajtószervek által megjelölt szakmai feladatok végrehajtása alól.” Az elmarasztalás bizonyára jogos, annak megszegése azonban minden Romániában élő, magyar alkotó nemzeti érzése, az elszakított anyaország iránti szeretetének egyedül lehetséges megnyilvánulása, mondhatjuk: az erkölcsi mellett szellemi-lelkiszukszerűség volt. Az ostoba törvényekkel és az erőszakos, elrománosítást célzó nacionalizmussal szemben (lám, itt jelenik meg József Attila „fasiszta kommunizmus”-a), megtartva az egyenes gerincet, nem lehetett másként cselekedni. Magyarorságot kinyilvánítása, a nemzeti értékek megbecsülése, a helyi transzszilván kulturális hagyományok felvállalása és továbbvitele a megmaradás egyedüli záloga volt (és marad) a hazánk testéről leválasztott területeken élő nemzetársaink számára. Azt pedig, hogy a hasznos és tanulságos könyvben megjelenített folyamatok hova kulmináltak, visszatekintve, a történelem ismeretében magunk is láthatjuk: a nagyjából a dosszié lezárása (?) idején kitörő forradalom elsöpörte a kommunista diktatúrát, Ceausescu-t és feleségét – a Román Tudományos Akadémia 4 osztályt végzett elnökét – kivégezték, az országban pedig végbement a demokratikus átalakulás. A szerző élete is nagyot változott – a decemberi fordulat után átvette az Igaz Szó helyébe lépő Látó főszerkesztői posztját, majd a közéletbe végleg bekapcsolódva, az RMDSZ alapító tagja, 1990-től szenátor, három év múlva a párt elnöke, 2004-től pedig miniszterelnök-helyettes lett. Marosvásárhely vonatkozásában azonban mi, magyarok, soha nem feledhetünk egy szomorú eseményt: az évtizedeken át nacionalista mákonyban butított, a Vatra által felheccelt és pálinkával leitatott, főként a Görgény-völgyéből beszállított analfabéta román csőcselék békés tüntetőkre és járókelőkre támadt 1990. március 19-én a városban. A randalírozó hordát a környező településekről, elsősorban a Nyáradmentéről érkező, Márkus István vezette székelyek segítségével a helyi magyarok 20.-21.-én szétverték, azonban a több száz sebesült mellett (Sütő András az előző napi atrocitás következtében vesztette el fél szemét) a „csatának” három nemzetársunk is áldozatul esett. Nekünk, anyaországiaknak kötelességünk megőrizni dicső emléküket, fejet hajtani bátorságuk előtt, hiszen magyar ügyért adták életüket.

Tehát ne feledjünk és maradjunk éberek! Ahogy könyve zárlatában Markó Béla írja: „A múltat érteni kell hát, de megérteni nem szabad, jó lenne viszont tanulni belőle ezt-azt. Mert farkas volt az ágy alatt, barátaim! Sepregetni kell, se pormacsát, se farkast ott ne hagyjatok! Mert attól tartok, ha nem vigyázunk, ismét nőni kezd a nagymama füle.”

(Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2009.)

Kiss Gábor

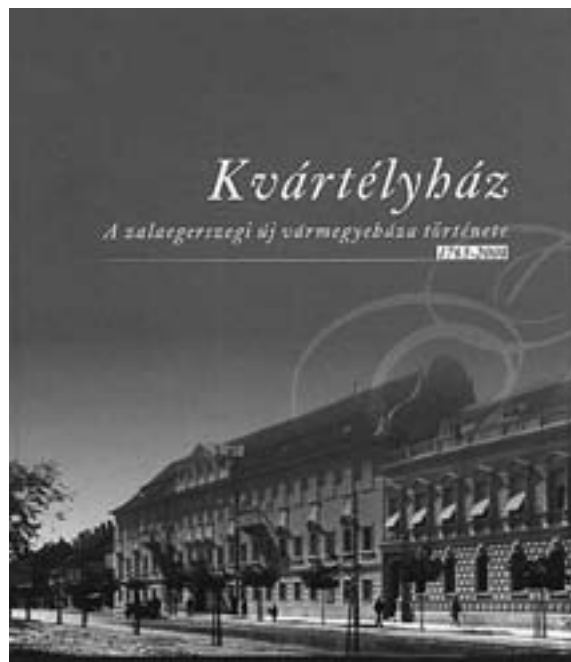
„Egész épületnek szorgalmasan és tartósan leendő fölépítése...”

(Kvártélyház. A zalaegerszegi új vármegyeháza története /1765-2008/)

Tekintélyes méretű, tömegességét igazán csak a légifelvételen megmutató épületegyüttes foglalja el Zalaegerszeg belvárosának központi részét, a Széchenyi tér–Tómpa utca–Iskola köz–Arany Bárány Szálló alkotta négyszögben; nem is egy, hanem két házszámon tartják nyilván, köszönhetően több lépcsőben megvalósult építésének. Az épületegyüttes a megye és a város egyik legérdekesebb sorsú műemléke, a zalai történelem újkori fejezeteinek rendkívül sokat látott objektuma. A sors azonban mindezidáig mostohán bánt vele: keveset lehetett tudni róla, a gyönyörű barokk műemlékek – régi vármegyeház, nagytemplom – mellett mint csöndes, szerény de sokat teljesítő „testvér” húzódott meg. A számtalan feladat és számos gazda mind rajtahagyta keze nyomát, külállapota pedig ma némileg a szegény göcseji testvérpár ökreire emlékeztet (ti. mindegyik a másikra várt az etetéssel...).

Néhány éve egy színházi vállalkozás a zalaegerszegi nyári színházi évad helyszínéül választotta belső udvarát, melyet gyönyörűen rendbe is hoztak; a ház legrégebbi funkcióját nevébe emelő színházi program felszította az épületegyüttes múltja iránti érdeklődést. A széleskörű kutatómunkát a Zala Megyei Levéltár és a Göcseji Múzeum történészei, muzeológusai végezték el, Molnár András levéltár-igazgató irányításával. Ő lett azután a napvilágot látott kötet szerkesztője; a küllemében is nagyon imponáló, fényképekkel gazdagon ellátott, reprezentatív könyv Orbán Ildikó tervezőmunkáját dicséri. A kiadás finanszírozásában a két háztulajdonos – a megyei és a zalaegerszegi önkormányzat –, valamint a Millecentenáriumi Közalapítvány, és a kiadó Zala Megyei levéltár vett részt. Méltán tette ezt a levéltár, hiszen a történet róluk is szól – de ezt majd sorjában...

A kiadvány címe némileg talányos; a „kvártélyház” még csak rendben volna, de az „új vármegyeháza” – hát ez már kissé relatív, a „rég”i” vármegyeházához képest új, de a mostanihoz képest ez a régi. Nincs szándékomban persze összezavarni a kedves olvasót: a megoldás Kapiller Imre és Megyeri Anna tanulmányaiban rejlik, akik az alapítástól napjainkig végigkövetik az épületnek

a címben említett „szorgalmasan és tartósan” történő fel-, majd át- és átépítését, bővítését, egészen napjainkig. A kutatásokból kiderült az épület eredete: Mária Terézia királynő rendelete, amellyel a sűrű háborúskodások miatt állandó vonulásokra kényszerített katonaság tisztjeinek elhelyezését kívánta megoldani a megyékben telepített „quartélházak” által, a hasonló funkciójú épületek egész hálózatát hozta létre a XVIII. század közepén Zala megyében. Így készült el Egerszegen az első szállásház, még fából, a mostani helyén – csakhogy, az iratok tanúsága szerint ez 1765 előtt leégett, s akkor határozott a megye egy időtálló, masszív téglapépület létesítéséről. Először a térre néző (keleti) és a déli szárny készült el – a kutatások bebizonyították, hogy a katonaság kevésbé, a vármegye azonban rögtön használatba vette, egyre újabb és újabb funkciókat, feladatokat telepítve ide, amelyek kiszorultak a „rég”i”, vagyis az 1732-ben épített

A kvártélyház keleti homlokzata 1914 körül

vármegyeházáról. Ide került a kancellária, a számvevői hivatal, a „cassa” szobák, vasalt ajtókkal, ablakokkal – de laktak itt a megyegyűlésre érkező urak, sőt egy idő után itt tartotta szállását a főispáni helytartó is. Itt őrizték a nemesi felkelés fegyvereit, lőszereit, és ide tervezték 1845-ben a vármegyei könyvtárat is (ezt a „projektet” a börtön fejlesztése hiúsította meg). Az állandó funkcióbővülés folyamatos felújítási, bővítési kényszert is jelentett, melyet a legerőteljesebben az 1872. évi közigazgatási reform befolyásolt: a megyei bíróságok létrejöttével a vármegye fokozatosan átengedte „rég”i székházát a törvényszék céljaira, ám az épületet egy darabig közösen használták. Az idő azonban kikényszerítette a teljes kiköltözést, így a „szállásház” 1880-ban egy nyugati szárnyal bővült, majd 1890/91-ben az Arany Bárány Szálló felé eső telket is magába olvasztva, felépült a „főispáni palota”, földszintjén a megyei levéltárral, valamint a díszes közgyűlési terem. Ez az épületrész nagyjából ma is hasonló állapotban látható – a roppant kiterjedésű vármegye számára azonban már ez az épületegyüttes is kicsinek bizonyult, így 1928-ban egy emeletréépítéssel a mai formájára bővítették a régi, szállásházi részt (tervezője Kotsis Iván építész volt, akinek kezemunkáját a ferences zárda és templom is dicséri). A vármegye 1950-ig tartotta itt székházát: a tanácsi rendszerben költözött át mostani helyére, az 1939/40-ben emelt pénzügyi igazgatósági épületbe. A „Kvártélyházat” ekkor a Járási Tanács foglalta el, emellett számos hivatal,

vállalat költözött bele, legrégebbi lakója, a megyei levéltár mellé. Az önkormányzati rendszerben Zalaegerszeg Város Önkormányzata jelentős tulajdonrészhez jutott az épületben, az egykori vármegyei közgyűlési terem ma a városi önkormányzat hasonló céljait szolgálja.

Mint említettük, e kötet nemcsak az épületegyüttes pusztá bemutatására szorítkozik – annál sokkal többet ad olvasóinak. Kostyál László művészettörténész, aprólékosan körbejárva az épületrészeket, felhívja a figyelmünket a sok, elsőrenemfeltűnő, de figyelemreméltó építészeti-épületdíszítési értékre, a ház falán található műalkotásokra – és ami nem látható, de okvetlenül számba veendő: az épülethez tartozó festményekre, az úgynevezett „vármegyei galériára”. Ezekből ma csak kevés tekinthető meg, így Zrínyi Miklós, Deák Ferenc, Csányi László egész alakos képe a közgyűlési teremben, Hertelendy Kálmán, Jankovich László főispánok portréi a múzeum állandó kiállításán – a többi vagy elveszett (mint Horthy Miklós képe) vagy a raktárban pihen. Jó lenne egyszer egy kiállításon együtt látni őket... a könyv képsorai ezt legalább megelőlegezik.

A könyv egyik legérdekesebb része az a tanulmányegyüttes, melyben Molnár András, Foki Ibolya, Csomor Erzsébet, Paksy Zoltán és Káli Csaba a „kvártélyház” használoiról, nevezetes eseményeiről, a megye és a város illusztris látogatóiról villantanak fel rendkívül érdekes epizódokat. Megtudjuk, hogy itt tartóztatta le 1823-ban Amadé főispáni helytartó a

megyei vezérkart, mert ellenálltak a törvénytelen királyi rendeleteknek; 1861-ben az ugyancsak törvénytelenül elrendelt adószedés megtagadása után a királyi biztos, mintegy hatvan csendőrrel és fegyveres fináncokkal szabályszerűen megostromolta az épületet, és miután a „cassa” szobát nem tudta feltöretetni, „képzeltetlen vandalizmussal” dúlatta fel a hivatali szobákat. Itt szerveződött 1905-1906-ban az utolsó ellenállás is, a Ferenc József által megbízott „darabont” kormány ellenében, mikor a király nevében érkező Porteleky kormánybiztost gyászlobogóval díszített épület, lepecsételt közgyűlési terem fogadta. A két világháború között – új idők új szelei – már társadalmi eseményeket, kongresszusokat, sőt képzőművészeti kiállításokat, hangversenyeket is rendeztek a közgyűlési teremben – ez a lehetőség az önkormányzati rendszerben újraéledt, ma is rendeznek hasonló eseményeket e jeles helyszínen. Számos neves látogató is tiszteletét tette az épületben az elmúlt századokban: itt rendezték meg 1845-ben a Deák Ferenc tiszteletére tartott megyei fogadást; járt itt 1847-ben István főherceg, a későbbi nádor; 1881-ben Trefort Ágoston kultuszminiszter (a zalaegerszegi választókerület képviselője), 1890-ben pedig Baross Gábor közlekedési miniszter látogatott a megyeházára. A város és a megye egyik igen fontos eseménye, az Ukk-Csáktornya vasút megnyitása fűződik ehhez a vízithez... Az első világháborút követően, 1921-ben Horthy Miklós kormányzó tette tiszteletét Zala megye székhelyén, majd 1927-ben Bethlen István miniszterelnök; utóbbi látogatása elég rendhagyó volt, hiszen egy képviselőválasztási kampány keretében a helyi jelölt, Farkas Tibor *ellen* kampányolt. Az alkalmat kihasználva azonban hatalmas, a politikai programját ismertető beszédet tartott – Zalaegerszeg város képviselőtestülete pedig, ugyancsak az alkalmat kihasználva, díszpolgárrá

fogadta. Számos további miniszteri, főhercegi látogatás után, 1942-ben ismét miniszterelnök, Kállay Miklós látogatott a vármegyeházára, kormányának négy tagja kíséretében – ő is kormányprogramjának újabb terveit ismertette. A II. világháborút követően, 1951-ben Rákosi Mátyás, az MDP főtitkára, 1971-ben pedig Kádár János, az MSZMP első titkára tartott „aktív értekezletet” a sokat látott díszteremben. Az önkormányzatiság megteremtése óta két aktív államfőt, Göncz Árpádot (1997-ben) és Mádl Ferencet (2003-ban) üdvözölhettünk a „Kvartélyházban”.

A bemutatkozásból természetesen az „őslakó”, a Zala Megyei Levéltár sem maradhat ki; Káli Csaba igazgató-helyettes eleveníti fel az 1891-es beköltözés utáni évszázad történéseit, a vármegyei „segédhivatali” létből először önálló állami, majd ismét megyei intézménnyé válás folyamatát. Megismerhetjük a nevesebb levéltárosok életrajzát, munkásságát, a bővítés, az állandó raktárhány keserveit, megoldási lehetőségeit – ugyanakkor képet kaphatunk arról a hihetetlenül gazdag, és még mindig újabb meglepetéseket tartogató levéltári állományról is, mely megyénk történetének kiapadhatatlan tárháza.

Említettük, hogy a kötet megjelentetését a hamar népszerűvé váló nyári színházi programsorozat is sürgette: a zárófejezetekben Csomor Erzsébet a belső udvar korábbi évtizedekbeli kulturális programjait, Tompa Gábor rendező pedig a „Kvartélyház” színházi program eddigi előadásait mutatja be. Ezek a programok, a ház sokoldalú hasznosításának legújabb, legszebb példái is megerősítik, hogy milyen jelentős értéket képvisel Zala megye, Zalaegerszeg számára régi-új vármegyeházánk, a „Kvartélyház”.

(Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2009.)

A kvartélyház keleti homlokzata ma

Szatmári Gizella

„...értéket hagytam nemzetemre!”

Zala György (1858-1937)
megítélésének változásai

Béres János:
Zala György

„Körülhajtottak a ligeten és aztán leszálltak a millenniumi emléknél. – Gyönyörű ez az egész csoport. Azt hiszem, a legszebb nemzeti műemlék Európában – vágott közbe Seton Derevel. – Benne van azoknak a régi harcosoknak minden hősiessége, akik ezer év előtt hazát hódítottak utódaiknak. Zseni volt a szobrász, aki ezt is meg tudta mintázni – mondta Aspasia. – Milyen vadak és bátrak e harcosok és milyen békésen nyugodtak a lovak.

Milyen finoman jelképezi ez, mennyire jól bánhattak az ősmagyarok állataikkal.”

(Elinor Glyn: Szerelem órája, Bp., 1932. – ford. Doblhof Lilly)

Az író nő – valószínűleg a regénybeli Aspasia – az előszóban foglaltak szerint Rubido-Zichy Iván, londoni magyar követ, valamint Bethlen István és felesége meghívására látogatott Magyarországra, ahol megtalálta „a lovagiasság és romantika utolsó mentevárát”. A lovagiasság őt magát is jellemezte: a meghívás viszonzásaként a frissen avatott emlékmű méltatását is beleszötte a pesti szalonok és a grófi birtokok környezetében játszódó szerelmi történet leírásába. Ír egy szobrászról is, aki a művészetet amatőr szinten művelő gróf jó barátja, ő az emlékmű alkotójával azonban nem azonosítható.

Két év múlva Dezső Kázmér nagykőrösi polgármester az angol író nő könyvére hivatkozik, mikor Zala díszpolgárságára vonatkozó javaslatát a város vezetőtestülete elé terjesztette. A cím adományozása természetesen semmiféle akadályba sem ütközik. A művész nemcsak világháborús hősi emléket mintázott a városnak, hanem egy gipsz-modell múzeum felállítására vonatkozó, Budapesten meg nem valósult kedves tervét is szeretné tető alá hozni. Felajánlja nemcsak a hősi emlék, de Árpád vezér millenniumi lovasszobrának gipszmintáját, a nemzeti megújulás szegedi emléktáblájának modelljét, Jókairól készített mellszobrának egy példányát is. A múzeum azonban nem készül el.

Zala népszerűsége ez idő tájt már nem töretlen a fővárosban, és ebben nagy szerepe van – bármilyen furcsának is tűnhet – a reprezentatív, sok alakos, látványos, gazdag szimbolikus tartalommal bíró millenniumi emlékműnek, amely több mint három évtizedig készült. A munkát ilyen hosszú idő alatt számos gazdasági

és politikai természetű nehézség hátráltatta, sokan mégsem tudták elfelejteni a kezdeteket: hogy Wekerle Sándor miniszterelnök 1894-ben – amikor bármely közéleti személyiség emlékszobrának megvalósítására pályázni kellett – közvetlen megbízással juttatta Zalának nemcsak a századforduló, de az egész XIX-XX. század legjelentősebb szobrászi feladatát. (És ki tudja, milyen óriási honoráriumért – gondolták az irigyek!)

Az Andrássy út végét olyan dekoratívan lezáró kompozíció architektúrális háttere, a plasztikai alkotások épített környezete ugyan Schickedanz Albert tervei szerint készült, és a szoborművek mintázásában több pályatárs is részt vett – Füredi Richárd, Köllő Miklós, Margó Ede, Senyei Károly, Telcs Ede –, nevük azonban e művel összefüggésben ritkán hangzik el. Az elismerés, majd az elmarasztalás és bíráló mind Zalának jutott. Zala formálta meg a Szent Koronát tartó Gábor arkangyalt (1900-ban a párizsi világkiállításon Grand Prix-vel tüntették ki), a királygaléria négy jelentős alakját (Nagy Lajos, Mátyás király, Mária Terézia és az uralkodó, I. Ferenc József), valamint a főpárkányt díszítő Háború, illetve Béke-bigát, a Tudás és Dicsőség, továbbá a Munka és Jólét elnevezésű allegorikus csoportokat. Érdekes módon egyetlen napilap így említi az utóbbiakat: „A Tudás Dicsőség” és „A Munka Jólét” – ezzel a fogalmak szorosabb összefüggésére utalva. Egyetlen betű és kicsoda különbség!

Honnan ered Zalának az 1880-90-es években oly nagy népszerűsége, az állami és magánmegrendelők töretlen bizalma?

Indulásáról 1890-ben, az aradi Szabadság-szobor alkalmából részletesen tudósítja olvasóit a Vasárnapi Újság. A cikk a népmesei szegény ember legkisebb gyermeke és az álruhás királyfi tulajdonságainak ötvözetével ruházza fel a művészt, aki 1858-ban még Mayerként látta meg a napvilágot Alsólendván, a történelmi Magyarország Zala megyéjében. (Szerencsés névválasztása miatt a pályatárs, Stróbl Alajos kissé irigyelte is!)

Családi (anyagi) okokból Pestre kerül, rokonok támogatják. A belvárosi főreáliskolában számos „elégéses” mellett szabadkézi rajzból – Szemlér Mihály festőművész-tanár keze alatt – „kitűnő”. A Mintarajziskolában Huszár Adolf a mestere. 1879-ben már Bécsben, 1880 és 84 között Münchenben tanul.

1884-ben tér haza. Akadémiai sikereire való tekintettel (Fél a baba című zsánerszobor, Mária és Magdolna) az aradi Szabadság-szobor befejezésére ajánlják.

Ismeretes, hogy a pályanyertes Huszár Adolf váratlan halála miatt a szoborügy megtorpan. Az Arad és Vidéke hasábjain írja Ponori Thewrewk István: „A fiatal művészgárda teljes odaadással exponálta magát Zaláért, hogy csak Zala, a nagy Gyuri az, aki méltóan folytathatja és befejezheti azt, amit Huszár elkezdett.” Valóban: Zala már csak kegyeleti okokból is megőrizte egykori mestere koncepcióját, de átfogalmazta az egyes alakokat, lényegbevágó stílári változtatásokat eszközölt.

A tizenhárom tábornok egyéni hősiességét szemmagasságban elhelyezett portré-medalionokkal ismeri el. Fölöttük a szabadságharc eseményeinek egymásutánját, a nemzet egészének küzdelmét az Ébredő szabadság, a Harckészség, az Áldozatkészség, végül a Haldokló harcos allegorikus alakjai ábrázolják – és Hungária felmagasodó alakja koszorúzza meg. Az Ébredő szabadság géniusza mitikus magasságokból hajlik le a halandóhoz, a Haldokló harcos csoportozatban viszont a Géniusz a halandót, cselekedetének nagyszerűségét felismerve, a halhatatlanságba emeli.

Ugyancsak az Arad és Vidékének köszönhetjük a művész külső megjelenésének leírását. „Ha önök a napokban itt városunkban látnak egy elegáns, karcsú, magas, szóke csinos fiatalembert, kinek járása, modora, beszéde csupa előkelőség, de csöppet sem affektált előkelőség, nézzék meg jól, az Zala – a mester!” A szoboravatás napján egy élelmes kalmár Zala-fényképeket tett a kirakatba: „nagy kelendősége van ennek a franciásan hegyesre nyírott szakállal körített arcnak...”. (Amelyet állítólag eleinte összetévesztettek Hubay Jenő hegedűművészeivel, s ennek egyikük sem örült!)

A gyors és látványos előrehaladáshoz bizonyára hozzájárult József főherceg megrendelése is: „boldogult édes atyámnak (József nádor – a szerző megj.) legjobban sikerült olajfestésű arcképe Vastagh Györgynél van a Zöldfa utcán, mivel e szerint készül kápolnánk részére egy életnagyságú szobor Zala fiatal szobrásznál” – írja a főherceg Jókainak 1886-ban. (Zalának, aki nemrég tért vissza Münchenből, ekkor saját műterme nem lévén, a Vastaghéban dolgozott.) 1887-ben elfogadja Dulánszky Nándor pécsi püspök felkérését: az átépítés alatt álló székesegyház altemplomi lejárói románkori domborműveinek kiegészítését és újrafaragását végzi, néhány kisebb önálló művet is mintáz. Részt vesz az Arany János-szobor pályázaton, valamint a budavári Honvédemlékre is megbízást kap.

Sok a munka, de Zala nem tud és nem is akar egyetlen megbízást sem visszaadni – mindezek az aradi szoborral párhuzamosan dolgozik.

Az aradi szobor készülésének és országos sikerének pillanatában Budapesten a fiatal, tehetséges arisztokrata író, Justh Zsigmond kezdeményezésére

megkezdte tevékenységét a Műbarátok Köre, melynek célja a művészek társadalmi ismert- és elismertségének előmozdítása, egyfajta párbeszéd kialakítása a társadalmi elit és az alkotó művészek között.

Programjukat Jókai foglalja írásba.

A különböző megmozdulásokban, jótékony rendezvényeken Zala rendszeresen szerepel. A József-bazárban, a készülő budavári Honvéd-emlék kis mintáját 10 krajcár belépődíj mellett tekinthették meg az érdeklődők. Az eperjesi, nagykarolyi és torockói tűzkárosultak javára kiadott *Segítség-album*ban (1889) az aradi szoborműhöz készülő allegorikus alkotás, a Harckészség szerepel. Egyik szervezője az árvamegyei ínségesek támogatására rendezett epreskerti művészestélynek, a budapesti Szegény Beteg Gyermekek (később Fehér Kereszt) Egyesület választmányi tagja, az egyesület javára műtermében rendezte összevetelt. Olvashatjuk nevét a fővárosi Vigadóban tartott atlétából rendezői között, művészestélyeken, a Munkácsy-banketten és így tovább. A Műbarátok Körének számos, elsősorban arcképek mintázásra vonatkozó megrendelést köszönhet.

Megmintázta 50 éves jubileuma alkalmából Jókait – közelről ismerte az író, bejáratos volt a Jókai-Fesztivál házba, a művésztársakat: Ligeti Antalt, Benczúr Gyulát, a társaságbeli hölgyeket, Zsigmondy Jenőné, Jármay Bélánét és másokat. A szinte élővé csiszolt márvány páratlan virtuozitással jeleníti meg a karakterisztikus vonásokat.

A már említett Honvéd-szobor a szabadságharc egyik fontos eseményére emlékeztet. 1849. május 21-én Görgey csapatai, a Fehérvári kapunál betörve, megadása bírják Hentzi osztrák tábornokot, és felszabadítják Buda várát. Mint Szent György a sárkányon, diadalmasan tapos az ágyúcsövön a sebesült honvéd, akinek érdemeit a feje fölött lebbenő Hungária cserfa koszorúval koronázza. „Patriarkhális és nemzeti”-jellegű ünnep volt a szoboravatás 1893-ban, a 48-as „aggharcosok” jelenlétében – írja a tudósító. A kormány, a miniszterelnök, valamint a

katonaság hivatásos képviselője hiányzott. Talán kínos lett volna a Hentzi tábornok emlékeitől néhány száz méterre álló honvédemléket megkoszorúzni, hiszen annak felállítását maga az uralkodó rendelte el 1852-ben, első magyarországi látogatása alkalmával. A két ellenfél emléke egyébként néhány évig egymás közelében állt, míg nem a tragikus körülmények között elhunyt Erzsébet királyné emlékművének helyét keresve, az osztrák tábornok neogótikus kápolnára emlékeztető sírjele a hűvösvölgyi katonaiskolába került, természetesen legfelsőbb engedéllyel.

A királyné emlékművéhez igen sok terv készült, melyek a rendelkezésre álló hatalmas összeg birtokában elképesztő méretűek lettek. Zala művét az alagút felett, a Várhegy oldalában kiképzett, Dunára néző óriási platóra állította

volna. Szóba került a Sándor palota lebontása is, hogy az emlékmű zavartalanul érvényesülhessen. Ez az ügy is – a millenniumi emlékműhöz hasonlóan – sokáig húzódtott. Az ötödik pályázati fordulót (!) Zala 1920-ban ugyan megnyerte, az avatásra mégis csak 1932-ben kerülhetett sor. A belvárosi Eskü-téren 1953-ig ülhetett a feje fölé emelt kis, görögös templomépítmény alatt a merengő tekintetű, méltóságában is bájos hölgy. Sorsát megpecsételte a túlbuzgó kultúrpolitika: több mint három évtizedes távollét után 1986-ban kaphatott helyet újra köztéren, a nevét viselő híd budai hídfőjénél.

A Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményében Zala szobrain kívül ún. magán-főkönyvét is őrzik. 1905-ben kelt feljegyzéseiből látjuk, hogy nagy házat vitt, legalább is pályája első éveiben. Zsolnay kerámiával díszített műtermes villájában elsősorban kortárs magyar és francia mesterek alkotásaiból képgyűjteményt őrzött, könyveket, folyóiratokat Bécsből, Lipcséből hozatott. Nyitott, gumikerekű kocsit – „gumirádlit” – tartott, lovait saját kocsisa gondozta. Műtermét keleti szőnyegekkel, kitömött madarakkal, válogatott műtárgyakkal rendezte be. Mint az 1895-ben alapított Magyar Vívőkör elnöke, vívőfelszerelést is beszerzett, nővéreinek, Gizellának, aki háztartását vezette, „bicyclit” vásárolt.

Fontos tényezője a művészeti közéletnek. Tagja az Országos Képzőművészeti Tanácsnak, kiállítási, művásárlási bizottságok, zsűri résztvevője, a Képzőművészeti Társulat választmányi tagja, szobrászati szakelődője, a Magyar Képzőművészek Egyesületének alapító tagja, elnöke. Mindezen funkciók betöltése némileg erősíti autokrata tulajdonságait, álláspontja kizárólagos helyességéhez való hajlíthatatlan ragaszkodása olykor ellenérzést kelt – sok függ tőle, és ezt tudja is jól.

Később az Iparművészeti Társulatnak és a Magyar Építész Szövetségnek, a Fészek Művészklubnak, az Országos Kaszinónak is tagja lesz, nem beszélve a szabadkőműves Demokrácia páholyról és a vadásztársaságról.

Ennyi siker, számos hivatalos kitüntetés birtokában vajon miért vesztett népszerűségéből a XX. század 20-as éveinek vége felé, miért mellőzték oly sokáig, hogy napjainkig sem sikerült méltó helyét elfoglalnia a magyar művészet történetében?

Indulása kedvező csillagzat alatt történt – az országnak, a monarchia mostohagyermekéként az ezeréves évfordulóra sok pótolnivalója volt. A kiegyezés után méltó körülményeket kellett az uralkodó számára teremteni „magyar fővárosában”. Az 1897-ben Budapestre látogatott Vilmos császár lekicsinylő megjegyzéseire válaszul Ferenc József is adományozott: tíz szobor állításának költségeit fedezte magánpénztárából. Aszaporodó közintézmények és nagypolgári paloták külső-belső díszítése egyre több feladathoz juttatta a (szobrász)művészeket.

Számuk a hazai művészképzés intézményeinek hiányos volta miatt lassabban növekedett, tanulmányaikat Bécsben, Münchenben, esetleg Párizsban folytatták.

Tanáraik útbaigazítása, stílusa követendő példaként szolgált, az Európa-szerte elterjedt, történelmi korszakokat elevenítő eszmerendszer hatása mindannyiukat, így Zalát is elérte, többé-kevésbé befolyásolta.

Idehaza mindez különös jelentőségű volt és aktualitással bírt: az ezeréves múlt, a „régiség” megidézése, események és személyek megőrkítése a századforduló legfontosabb törekvését jelentette. Zalát egyénisége, tanulmányai, tapasztalatai kiváltképp alkalmassá és képessé tették a gazdag díszítőkedvű, mozgalmas, franciás-barokk újraélesztésére. Ez a stílus jól szolgálja a hőskultuszt és kedvez a klasszikus görög-római mitológián alapuló allegorikus ábrázolásmódnak.

Egyes munkáinak elhúzódnása (a millenniumi emlékmű 1894-től 1929-ig készült) azzal a sajnálatos ténnyel járt együtt, hogy nemcsak a világ politikai-társadalmi berendezkedése változott meg körülötte, de a művészet is új kifejező eszközökkel látta meg a megváltozott világot.

Zalának azonban hűségese kellett maradnia művének a századvégén koncipiált mondanivalójához, stílusát változatlanul ahhoz kellett hozzárendelnie – azon egyébként sem kívánt, de nem is tudott változtatni.

Ezért a 30-as évek elejére már félreállították, feladathoz alig jutott. Az újabb, nagyobb megrendelések hiánya miatt komoly anyagi gondokkal küzd, villáját eladja, műtermét bérelnie kell az új tulajdonostól, könyvtárát vételre ajánlja fel a Szépművészeti Múzeumnak. 1937 tavaszán „hitelben” fekszik a Pajor szanatóriumban. Szentgyörgyi Gyenes Lajos, a Magyar Képzőművészek Egyesületének igazgatója 3000 pengős gyorssegélyt eszközöl ki számára Imrédy Bélától, a Magyar Nemzeti Bank igazgatójától – a művész ennek fejében átengedi a kormányzó természet után mintázott portréját, de ennek elhelyezését már nem éri meg.

Művei 1945 után is rosszul jártak. Andrássy Gyula lovasszobrát, bár a háborús események alatt alig sérült, beolvasztották: a bronz Sztálin szobrához okvetlenül kellett. Tisza István szobra is megsemmisült. A millenniumi emlékművet is áthelyezték volna egyes túlbuzgók gyakran látogatott, központi fekvésű helyéről eldugottabb környékre, távol a város szívéből, mondván „a millenniumi emlékművek (?) lebontása után óriási gyermek és népüdülő épül a Városligetben, nagyszabású szociális feladatok megvalósítására kerül sor”. Szerencsére – vélhetően a magas költségek és előrelátható technikai nehézségek miatt – az illetékesek eltekintettek a bontástól és elszállítástól.

Zala György munkásságát 2008-ban, születésének 150. évfordulóján (Alsó)-Lendvától Aradig kiállítások, konferenciák igyekeztek ismertebbé tenni, népszerűsíteni. Most következik a nehezebb teendő: számba venni műveinek sokaságát és eltávolítani róluk mind a túlbuzgó és felelőtlen dicséret, mind az indokolatlan, néha rosszhiszemű elmarasztalás bélyegét.

Eszik Alajos

100+3

(Válogatás a képzőművészeti főiskola
és egyetem grafikai gyűjteményéből
– Kiállítás a Gönczi Galériában)

100+3 áll a zalaegerszegi meghívón és ez azt hivatott jelezni, hogy a grafikai művészetek felsőfokú oktatása immáron 103 éve folyik Magyarországon. Valójában két pauza (az egyik az I. világháború 1914-21, illetve Olgvai Viktor halála után 1929-31-ig) beékelődött ebbe a folyamatba.

Mi most mégis a folyamatosságot szeretnénk ünnepelni, ezzel a kiállítással is. Amit fontos értéknek érzünk ebben az országban, ahol annyiszor szakadt meg a folyamatosság, annyiszor kényszerű és tragikus abbamaradottság és keserves újrakezdés ismételte magát.

A kiállítás a Magyar Kultúra napjához kapcsolódó ünnepségsorozatnak is része. Amely ünnepségek viszont a Himnusz születéséhez kapcsolódtak. A Himnusz történetéhez tartozik, hogy a magyar törvényhozás 1903-ban iktatta törvénybe, tehát 3 évvel korábban, minthogy a grafikaoktatás elkezdődött volna. A grafika oktatásának Olgvai 1906-os szaktanfolyamának indítása előtt is voltak előzményei. Morelli Gusztávnak, a kor ünnepelt fametszőjének 1876-ban fametszési osztályt indítanak az Országos Mintarajz Iskolában (amely főiskolánk, egyetemünk jogelődje). Másik kezdeményezés, hogy Doby Jenőt (ami Morelli a fametszésben, az Doby Jenőt (ami Morelli a fametszésben, az Doby Jenőt Trefort Ágoston 1884-ben a Magyar Iparművészeti Iskola tanárává nevezte ki, és a sokszorosító művészetek utóbb említett ágait művelő osztály vezetésével bízta meg. Az Iparművészeti Iskoláról, a Kisképzőről, azaz a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola elődjéről van szó.

Január 10-én zárt a Magyar Nemzeti Galériában a *München magyarul* című tárlat (Magyar Művészek

Münchenben 1850 és 1914 között). Ezen belélelthattunk az előzményekbe, tudniillik Olgvai Viktor néhány Münchenben készült metszetét, litóját, Rippl-Rónai egy rézkarcát, Zichy Istvánnak, Glatz Oszkárnak egy-egy litóját állították ki. Az igazi meglepetést egy Aranyossy Ákos nevű grafikus okozta. Gyönyörűen rajzolt, technikailag pedig mindent tudott a rézkarcolásról. Hatalmas tehetség volt, ám sajnos 28 évesen elhunyt.

Szóval itt ringott (mármint Münchenben) a magyar grafika bölcsője. Érdemes feljegyezni, hogy kik voltak Olgvaiék tanárai: Wilhelm Unger és Theophil Alphonse. A grafikaoktatás első etapja Olgvai vezetésével 1914-ig tartott. Ezt a korszakot a kiállításon az *Téli táj* és *Karácsonyfák* c. munkái, valamint Kroón Jenő, Kozma Lajos, Tichy Gyula, Tichy Kálmán lapjai képviselik. Olgvai alatt a következő technikákat kultiválták: rézkarc, aquatinta, mezzotinto, algráfia, kőrajz és kromolitográfia. Ezek közül az algráfia a kőrajznak alumíniumlemezen megvalósított változata, a kromolitográfia pedig a színes kőrajzot takarja. Ez a korszak az I. világháborúig a stílusok gyors változásait hozta magával. A Münchener Akadémia historizáló naturalizmusát követi az impresszionizmus, majd a posztimpresszionizmus sokféle fajtája, azután a szecesszió, majd a konstruktivista és expresszionista törekvések következtek. Vajon innen merre vezetett volna az út, ha vezetett volna?

A szörnyű világégés után kiábrándultság, letargia, majd a maradék értékek őrzésének attitűdje következik, ez mindenképpen konzervatívabb korszak.

1927 és 29 között Varga Nándor Lajos már helyettesítő tanár, majd 1931-től tanszékvezető. Tulajdonképpen ez az archívum is az ő szervezőmunkájának köszönhető.

Kondor Béla:
Angyalok, 1956
rézkarc

Saját művészi munkái közül itt a *Hinta* című rézkarcát és *Melitta* című gyönyörű szép hidegtűjét láthatjuk. Varga Nándor graphicus doctus volt. Tudományos alaposággal megírta a szakma technikai jellegű sillabuszait: *A rézkarc*, 1935, *A rézmetszet*, 1938, *A fametszet*, 1940.

Gyűjtött, rendszerezett, kutatott, publikált, tanított. Hatalmas munkát végzett. A korszakot ezen a tárlaton Tarjányi Simkovics Jenő, Aba Novák Vilmos, Patkó Károly, Hincz Gyula, Barcsay Jenő, Gáborjáni Szabó Kálmán, Szőnyi István munkái reprezentálják.

Varga Nándor Lajos *Hinta* című karca egyértelmű utalás Jean-Honore Fragonardnak, a francia rokokó mesterének hasonló című festményére. Érdekes lett volna Várkonyi Györgynek ugyanezre a műre 2000-ben készített persziflázását az archívumból kiemelni, és itt kiállítani. Varga Nándor rézkarcoló eszményképe Rembrandt volt. Az ő szabadvonalas rajztechnikáját, fény-árnyék szisztémáját próbálta követni, vagy ebből indította önálló irányát, ez az ún. rézkarcoló nemzedék. Most e korszak reprezentáns darabja látható itt. Aba Novák Vilmos *Savonarola* című karca.

Varga Nándor Lajost 1949-ben eltávolítják a tanszék éléről. Kell a hely a szovjet egyenruhában ún.

felszabadítóként érkező, egyébként jó szándékú dilettánsnak, Ék Sándornak. A tervező grafikát az ő vezetésével összevonják a sokszorosító grafikával és egyébként két kitűnő tanárt hoznak be, Konecsni Györgyöt és Koffán Károlyt. Ez a korszak a gyűjtemény szempontjából lyukas szakasz. Mivel ők a múltat eltörölni érkeztek, tulajdonképpen örülhetünk, hogy nem semmisítették meg, nem dobták ki a gyűjteményt. Mindenesetre a gyűjtőmunka megszakadt. A gyűjtemény gondozatlanul hanyódott. Művészetpedagógiai funkcióját (ti. a hallgatóknak demonstrációs anyagként szolgált azelőtt és szolgál újra) sem tölthette be.

A korszak szemléletére jellemző epizód: „Több, mint félévi alapos előkészítés után augusztus 19-én megnyílt az Első Magyar Képzőművészeti Kiállítás” – tudósít Pogány Ödön Gábor a Szabad Művészet 1950. augusztusi számában. 51-ben a második, 52-ben harmadik, stb. Tehát velük kezdődött a történelem, a folyamatosságot megtagadták. Tulajdonképpen igazi szocreál munkák nincsenek az archívumban. Pedig elővennének, tanulmányoznánk, kiállítanánk és beleillesztenénk a múltunkba, amit mi immár és újra szeretnénk folyamatában látni.

Lengyel András: Album lapok II., 1980 - offszet

A korszak végéről 1956-tól láthatunk három Kondor Béla karcot. Kondor Bélának a magyar grafikát megújító központi szerepe vitathatatlan. Ugyanakkor érdemes megvizsgálni, miben állt az újítása. Míg a szocialista ideológusok csapásai alatt az öreg posztimpreszionisták alkatuktól függően nyúglódnak vagy éppenséggel neofita túlbuzgósággal bevitték a művészetükbe a nevelő, a moralizáló ideológiai attitűdöt, de a művészetüktől idegen bélyegként fityegett azon, addig Kondor valódi fordulatként valódi ideológiai és morális tartalmakat vitt be és az ő művészete nem vetette ki azokat idegen testként magából. Hogyan sikerült ez neki? Frank János Szóra bírt műtermek c. riportkönyvében Kondor így válaszol: „Harmadéves koromban végignéztem a Szépművészeti Múzeum igen sok grafikai lapját, Dürert, Rembrandtot, Goyát. Alapelemeket kerestem és találtam. Amit én másoktól – a klasszikusokból – elloptam, abból lett a Kondor iskola.”. Tehát Kondor rájött, hogy le kell ásni a szilárd alapig és arra lehet építkezni. Kondor diplomamunkáját, a „Dózsa sorozatot” (amelyből itt egy lapot láthatunk) be lehet tenni illusztrációként Huizinga A középkor alkonya c. munkájához. A középkorvégi válságkorszak nagy moralistái Schongauer, Holbein, Bosch az ő szellemi rokonai, akiktől mint a fentebb említettektől is alapelemeket vett át. Művészete

Járay Katalin: Anna, 2007 - vegyes technika

egyszerre archaizáló és modern, a dolgok történelmi jelmezben való megjelenítése, az áttételezettsége miatt erősen intellektuális.

Ez már a Kádár-korszak értelmiségi, művészi attitűdje – történelmi parafrázisokkal megüzenni a hatalomnak morálisan lesújtó véleményét. Ez sajátos kelet-európai taktika. Nincs köze az akkor kortárs nyugat-európai művészethez. Ahogy Kondor egy hosszabbra tervezett párizsi tanulmányútról két hét után hazamenekült, jelzi, hogy ezt ő is pontosan érezte. Azok a művészek és művészettörténészek, akik a megoldást az amerikai, nyugat-európai tendenciák gyors követésében látják, nem tudtak és nem tudnak mit kezdeni a Kondor jelenséggel. Nem volt szoc-reál és nem volt modern. Elnézést a kissé hosszú Kondor-elemzésért, de az előtte járók és utána jövők helyzetére is rávilágít. 1956 ismét cezúra. A hatvanas, hetvenes éveket a Kondor által megnyitott archaizáló irány (Ágotha Margit, Rékassy Csaba, Gyulay Líviusz) vagy óvatos nyitás a nyugat felé

Molnár Dóra:
Nevelés II.,
2008
hidegtű

jellemezte. Utóbbinak képviselői: Maurer Dóra, Pásztor Gábor akkori műveikkel. A mezőny nagy része Picasso-t egyeztetette a magyar népművészettel. A korszak vége felé megjelenik a pop-art hatása Pásztor Gábor vagy Lakner László grafikáin. A magyar illusztráció kiváló korszakát éli: Kass János, Reich Károly (aki a Picasso-ban lévő látens klasszicizmust manifesztta teszi), Würth Ádám, Csohány Kálmán és mások által.

Ez a főiskolán a Raszler-Rozanits korszak, a főiskolán kívül pedig a magyar grafika aranykoraként emlegetett korszak. Feledy Gyula Krakkóból Miskolcra hazatérve a régi tébolydából a húszas években a főiskola művésztelepévé avanszált műhelyben Kondorral, Lenkeyvel, Pásztorral dolgozik. Litografálnak, rézkarcolnak. Nemzetközi díjakat hoznak haza. Létrejön a miskolci grafikai biennalé (1961). A főiskola termeli a tehetségeket. Ezek közül itt szerepel a két Kőnig. Frigyes, az Egyetem jelenlegi rektora és Róbert, tanárkollégánk.

Lengyel András szintén kollégánk. Kicsit később jómagam, Gaál József, Szurcsik József, Rácmolnár Sándor következnek.

1978-ban Kocsis Imre létrehozza a szitaműhelyt. Később a Tanszék vezetését is átveszi Raszler Károlytól. Kollégánk lesz Baranyay András, akinek főiskolás korában, Bernáth növendékeként készített *Részlet* című

pop-artos litográfiája díszíti a meghívónkat. Úgy érzem, tehetségek változatlanul érkeznek és mi megpróbálunk jó gondozóik lenni. A grafika körüli légkör, a szakma presztízse azonban az utóbbi időben sokat változott. A Kádár-korszak történelmi példázatokkal üzengető (főleg vájtfülűeknek szóló), izgalmasnak tűnő játéka művész és hatalom között véget ért.

A polgári mecenatúrára várna a feladat, hogy eltartó közege legyen e műfajnak. Tehetségek változatlanul érkeznek. Tanszékünk jelenlegi tanári kara, Somorjai Kiss Tibor vezetésével, ezeknek a tehetségeknek a gondozását, pályára bocsátást tartja feladatának.

1902-ben *Az iparművészet könyve* című munkában írta Czakó Elemér: „Kevés művelt ország van, ahol a sokszorosító művészet nemesebb alkotásainak oly kevés volna a közönsége, mint nálunk.”.

Néhanap a ma grafikusai is hasonlóan borongó véleményt fogalmaznak meg.

Mi persze hiszünk abban, hogy a helyzet fokozatosan változni fog. Egy erősödő ország, erősödő polgári rétege ezt a kultúrát felkarolja.

(A Magyar Kultúra Napja alkalmából elhangzott megnyitó írott változata.)

Egerszegi tárlatok

Vitrin - 2010

A vidéki képzőművészet a nehézségek, a tágabb körű visszhang elmaradása ellenére sem adja fel. Az ambíciók, a bizonyítási kényszer, a belső és külső igények megteszik a magukét. Jobbnál jobb tárlatok szerveződnek, a múzeumi és egyéb kiállítóhelyeken rangos művészek tárlataira invitálják a látogatókat, s a helyi (önkormányzati) mecénatúra nagyvonalúan igyekszik szinten tartani a korábbi években bőkezűbben mért támogatást. Zalaegerszegen is hasonló a helyzet. A három ismert kiállítóhely – a Göcseji Múzeum, a Keresztury ÁMK kiállítóterme és a Gönczi Galéria egyaránt – egymással versengve igényes programmal csábítja a (sajnos, nem túl nagyszámú, de olykor imponálóan kivonuló) helyi és környékbeli közönséget.

A 2010-es év különösen jól kezdődött. A Magyar Kultúra Napja alkalmából – több éve már visszatérően

– az újjáalakult kortárs művészeti csoport, a Vitrin alkotói mutatják be legújabb műveiket a Hevesi Sándor Színház galériájában. Így történt ez az idén is. A grafikai műfaj mindig is erőssége volt az egerszegi csoportnak. Ezúttal sem csalódtunk. Tóth Norbert szénvázlatai-akttanulmányai egy érett művész megnyilvánulásai (*Aki hitében, Az út közepén*). Horváth László, az ismert szobrászművész – akinek grafikai lapjait már többször megcsodáltuk – ismét sajátos hangulatú, geometrikus osztatú kettős képe (*Kódolt üzenet*) a cybervilágból hoz üzenetet, de a szigorúan szerkesztett alakzatokon belül, rendkívül finoman megmunkált, lírai motívumokkal „szórt” részletekkel lepett meg. Fia, Horváth László Adrián (L’Adrian) – aki a modern grafika elkötelezettje – hasonló kontraszttal dolgozik, a mértani elemek lírai kontextusba való megjelenítésével képes hatni

Szabolcs Péter:
Megbocsájtás

(*Fibonacci, Dobozolt vonalak*). Németh Miklós – aki autodidaktaként már jelentős szakmai sikereket tudhat maga mögött különleges, egyedi rajzaival – ebből a gazdag kollekciónál hozott el egy utazási élményét megörökítő, jellegzetes darabot (*Felvidéki lélek*). (A Keresztury ÁMK Kiállítótermében rendezett önálló kiállításáról külön szólunk.) Frimmel Gyula pedig valóságos mestere a legkülönbözőbb, ritka grafikai eljárásoknak, melyeket képes mély, filozofikus gondolati tartalmakkal telíteni. Kedveli az ironikusan értelmezett, festői-grafikai idézeteket, mint itt is: (*Johannes Vermeer hűlt helye*), vagy a másik (*Az ismeretlen birtok*), akár Greenaway filmjére, A rajzoló szerződésére, irányuló munka.

László Edina *Halotti leple* – a vér(bor)-folttal átítatva, az átváltozás misztériumát akarja megragadni. Budaházi Tibor – több helyütt is látható – *Kettős képe* átmenet a grafika és a festmény között. A szeriális mű az apostolfigura „végtelenítésével” jeleníti meg a hit kimeríthetetlenségét. Karner László archaikus, ősi jelekre, idOLOKRA, formációkra egyszerűsödő, de rendkívül művesen megmunkált, gazdag színárnyalatú és felületű festményei ismét megragadták a képzeletet (*Cím nélkül I-II.*). Kis Ágnes Katinka szertelenül

Nagy Szilvia:
Breviárium

csapongó, vad, nyers színekben pompázó festményei, tárgyias és mégis szürreális víziói szinte elkápráztatják a nézőt. Egyszer a tömegkultúra tárgyi világából merít áradó, széles ecsetvonásokkal felrakott képein, máskor a növényi (már-már fantasztikumba hajló) vegetáció buja ornamentikájából konstruál lenyűgöző látványvilágot. Bárdosi Katinka a figurativitás meghökkenítő részleteivel kápráztat el. Többnyire női alakjaira különleges, gyakran torzító, leplező perspektívából tekint. Egy-egy ruhadarab, nyakkendő, blúzrészlet, cipő árulkodik viselőjéről. (A hiúság vásáráról.) Mindez bravúros festői előadásban! Dienstag István nem fogy ki a groteszk ötletekből. Ezúttal sem tagadva meg magát, a *Csupa ezüst* iróniája a modern bálványimádás elutasítása. Nagy Kálmán továbbviszi erőteljes festői kifejezőmódját, az *Ablak* ennek meggyőző példája. Bedő Sándor a kikelet jegyében hozta el alkotásait: kedvelt fecske-motívumának megfestése mellett egy élénk színekkel felrakott *Tavaszi tájjal* lepelt meg. A figurativitásnak elkötelezettek közül Dienes Gyula karakteres *Török férfi* című képével hozott hírt egy egzotikus világból, míg Tánczos György kimeríthetetlen gyermekkori élményvilágnak kedvezett jellegzetes, széles ecsetvonásokkal, szürkés tónusokkal festett, fotó-dokumentumszerű, *Emlék* című festményével. Ágh Tüttö Edit romantikus-sejtelmes szemléletű, extatikus *Tavaszi tánca* az örök megújulás előtti hódolat, míg Balogh István Péter – kissé a szentendrei iskolára emlékeztető stílusban alkotott, de mégis egyéni látásmódú kollekcója – újjal bizonyítja: a térség legjobb alkotói közé tartozik. Különös, álomszerű

tájai és figurái, lebegő kompozíciói, visszafogott, mégis kifejező színei kiforrott, érett mesterre vallanak. Különösen a *Szerenád* groteszk zenehallgató csoportja megkapó.

Nemes László korai korszakához tért vissza, amikor festett térszerkezetekkel hívta fel magára a figyelmet (*Szerkezet I.-II.*). Nagy Szilvia szerény, de mívés *Breviáriuma* a tűzzománc technikájának kiváló ismeretéről árulkodik. Szelényi-Leclerc Ulrik egyre inkább magára talál a „rurális avantgarde” művelőjeként, a különböző mezőgazdasági szerkezetekből, szerszámokból összeállított konstrukciói pompás fantáziáról és bravúros megmunkálásról vallanak (*Világórző sárkány, Vasvirág, Lepke*). Farkas Ferenc művészportréi (*Düree, Klimt*) ismét lenyűgöző beleérzésről, mesteri mintázásról tanúskodnak. Németh János állatszobrai munkásságának jellegzetes darabjai, bölcsesség és derű szimbólumai. Az itt szereplő (majom)

király ebből egy különösen kifejező darab. Kellemes meglepetést okozott Szabolcs Péter, aki az utóbbi időben meglehetősen visszahúzódott. A kiállításon szereplő kollekciója azt bizonyítja, hogy műhelyében intenzív munka folyik. Visszatérése egy korábbi, sikeres korszakának technikájához, a gyúrt, hajtogatott lemezekből kialakított figuralitáshoz, most is sikeresnek bizonyult. Friss, eredeti alakzatokat láttunk, a megszokott erős allegorizálással, „gondolati-érzelmi” töltettel (*A nagy karnevál, Kutya, macska*). A *Megbocsátás* pedig igazi remekmű: a két férfialak egymásra borulása, testbeszéde minden szónál többet mond, érzelmi „aurájuk” hatása alól nehezen vonja ki magát a látogató.

A Vitrin tárlata megmozgatta a képzőművész-társaság tagjait; ez a visszatérő kiállítási forma biztos pontja a munkálkodásnak, s mint ilyen, ezúttal is elérte célját.

A vonal tündöklése...

(Németh Miklós grafikai
kiállításáról)

Németh Miklós:
Takarodó

A zalaegerszegi grafikusok fiatal tehetsége Németh Miklós. Több, kisebb tárlat után az év elején lehetőséget kapott arra, hogy átfogó kiállítást rendezzen régebbi és újabb lapjaiból.

A pályakezdő alkotó igényes autodidaktaként, hihetetlen szorgalommal dolgozta magát bele a műfaj, a mesterség mélyrétegeibe. Kötődése a szecesszióhoz első látásra nyilvánvaló: „kéjesen vonagló, burjánzó vonalai” még a közömbös látogatóban is felkeltik az érdeklődést (és az elismerést). Emlegethetnénk a nemzetközi mestereket, mint az angol Beardsley, a cseh Mucha, az osztrák Klimt, vagy a magyar Nagy Sándor, Körösfői-Kriesch Aladár, de itt sokkal inkább arról van szó, hogy Németh Miklós a maga által kitalált, kifejlesztett stílus jegyében (a vonal bővületében) dolgozik. Talán túlságosan is elszigetelődve. Különleges gonddal, mesterségbeli tudással létrehozott egyedi tusrajzai bizarr, komikus-

ironikus világot vetítenek elénk: sajátos Németh Miklós-i optikán általszűrve. Legyen a téma felvidéki fatemplom (a lélek háza), a különböző úti élmények „leábrázolása”, a Biblia jelenetei vagy a Villon-versekre készült sorozat darabjai. S talán itt a probléma: a téma és a stílus nem minden esetben konvenál egymással. Misztikus élmények megjelenítésére, fantáziakiélésre nagyon is alkalmas (*Elindultam holdsugár ösvényen, A titkok kapuja, Az egyik magasba vágott, de a mélységbe szállt*) ez túldíszített vonalburjánzás. A Villon-balladák hangulatát is nagyszerűen közvetítik a különböző verssorokra komponált, már-már a végletességig csigázott, karikírozott képek (*Buján fetrengtünk, Kényúrként éltünk*), a haláltánc-motívum is erőteljes jelenetekben kél „életre”, a stilizáló-ornamentizáló formajegyek tobozódása közepette. Itt azonban megjelenik némi divergencia: a versek tragikumai

sajnálatosan blaszfemizálódik, a forma „bájlógása”, egysíkú ábrázolása egészen más, a nevetségesség irányába viszi el a súlyos emberi tartalmakat. Még inkább így van ez a bibliai témák megjelenítése esetében. A frivol beállításban ábrázolt szakrális helyzetek, jelentek nem biztos, hogy az eredeti szöveg által sugallt irányba hatnak. Érdeemes lenne elgondolkodnia ezen a grafikusművészeknek, túl azon, hogy jó szándéka vitathatatlan. Talán nem kellene mindent (és minden áron) frivol vízióvá varázsolni. Mintha belemerevedett volna – szemléletében és formavilágában is – az ifjú művész ebbe a valóban virtuóz, de olykor már öncélú

stilizáló stílusba, melynek nyomán látványos vizuális szöttecsé, édeskés, habkönnyű grafikai képregénnyé egyszerűsödik a valóság. Nem ártana egy kis nyitottság, tájékozódás, többek közt az igen gazdag magyar grafikai hagyományban, melyben bőven akad olyan alkotói oeuvre, amelyből inspirációt meríthetne. (Gondolok itt Almássy Aladára, Banga Ferencre, Bálványossy Hubára, Kondor Bélára, Major Jánosra, Martyn Ferencre vagy Vén Zoltánra.) Azt hiszem, ez a jótékony megújulás Németh Miklós tehetségének kibontakozásában is komoly előrelépést jelente.

Keresztutak

(Béres János szobrászművész és Kelebi Kiss István grafikus-festő tárlata a Gönczi Galériában)

A vidéki művészpályák megszokott állomásai: főiskolai vagy egyetemi diploma, művésztanári állás, tanítás, s utóbb, ha erre lehetőség nyílik, önálló műterem, a hön óhajtott „szabadúszással”, mely az alkotói lehetőségek optimális kibontakozását jelent(het)i. Nehezebb azoknak, akik más utat járnak be a művészi elismerésig. Akik autodidakta módon, a belső elhivatottság sugallataira hallgatva, vállalják a hosszabb és rögzesebb utat, az önképzés nem könnyű stációit, a szakma, a mesterség elsajátításának keserveit. A kellő makacsság és kitartás – és persze a legfontosabb –, a tehetség, a teljesítmény

adhat felmentést a kötelező stúdiókok alól. Az elmúlt években többen is ez utóbbi módon kerültek a kortárs képzőművészet élvonalába, gondoljunk a Vajda Lajos Stúdió tagjaira, ef Zámbó Istvánra, felugossy Lacára, Wahorn Andrásra, a fehérvári Hegedűs 2 Lászlóra vagy Bukta Imrere. (Az utóbbi kettő a Pécsi Képzőművészeti Egyetem hallgatójaként, idős fejjel szerzett diplomát.) Mindez Béres János kiállításáról jutott eszembe, amelyet a zalaegerszegi Gönczi Galériában rendeztek, márciusban, szobrász pályájának 25. évfordulója alkalmából. Hisz a fent emlegetett, autodidakta művészekhez

hasonlóan küzdötte fel magát a mai elismerés, elfogadottság szintjére. Tanulmányai során sokféle hatás érte: mégis két mester nevét feltétlenül meg kell említeni. Az egyik Dús László festőművész, akinek egerszegi rajzsakkörébe járva, a múlt század hetvenes éveiben, a rajzolás biztonságát sikerült elsajátítania. (Ma is vallja, amit Ferenczy Béni írt *A szobrászati technikák* című tanulmányában: „... minden művészetnek, a szobrászatnak is alapja a rajz. A rajz, nem mint önálló művészi gyakorlat, hanem mint közvetítő a képzelet és a valóság között”.) A másik: Szabolcs Péter szobrászművész, akinek műtermében és műhelyében több évig „inaskodott”, hogy a mintázás, faragás, vésés, öntés megannyi szakmai fogását megtanulja. Így is lehet, csak sokkal nehezebb eljutni az önállóságig, a szakmai biztonsáig, az első komolyabb megrendelésig. (1986-ban készítette el Hevesi Sándor portróját a színház emeleti aulájába.) S ezt követték köztéri munkái, melyek számszalai településen, de főként a megyeszékhelyeken találhatók. A zalaegerszegi színházzal való bensőséges kapcsolata közismert. Az alapítástól kezdve bejáratos a „klubba”, ahol Ruszt József, Gábor Miklós és Bereményi Géza barátságát is megszerezte. S milyen az élet! Gábor Miklós síremléke a Farkasréti temetőben az ő alkotása, s Ruszt Józsefé a zalaegerszegiben szintén az ő elképzelései, keze nyomán készült el. Még szerencse, hogy a jó barát, Bereményi Géza domborművét – a másik két örökös taggal egyetemben – együtt avathatták fel. Egyébként, ha már itt tartunk: Béres János egyik erőssége az érzékeny, az ábrázolt személyiség karakterét, lelki-hangulati pozícióját visszaadó portré. (A színház előterében elhelyezett domborművek másolata is szerepel a kiállításon, mind a négy igazi szobrászi „átírás”, semmiképpen sem nevezném őket „bronz fényképeknek”, ahogy itt-ott olvasható.) Köztéri szobrain kiválóan kamatoztatja ezen tehetségét, de az itt látható József Attila és Zala György dombormű is, a hasonlóság mellett, valódi telitalálat. (A Zala György-dombormű gipszöntvénye kiöntésre és elhelyezésre vár, a szobrászművész egykori budapesti villáján-műtermén, melyet ma a líbiai nagykövetség használ.) Hasonló a *V. S. sárkányrepülő emlékére* készült nagyobb munka kislasztikai változata.

Persze, nincs könnyű dolga Béres Jánosnak, amikor éppen ebben a műfajban kívánja bemutatni az elmúlt évek termését. Hiszen szinte folyamatosan dolgozott a köztéri és egyéb megrendeléseken, és a szívének kedves, a legsajátabbnak érzett, s a gipszöntvényig eljutott művek kiöntésére, anyagiak miatt, csak ritkábban került sor. Hisz legkedveltebb anyaga a bronz, ez a reneszánszban újra felfedezett és gyakran használt ötvözet. Egyébként szakmailag is vonzódik a reneszánsz kismesterekhez, Cellinihez, Ghibetihez, Robbiához, vagy Jacopo della Quercióhoz. Intim, részletgazdag formálásuk ma is eszménye. Mégsem követte ezt az utat. Radikálisan

váltott, amikor a finom, anatómiailag is pontos, állati és emberi (tárgyi) részeket kezdett kombinálni, fantáziaszülte lényeket kezdett kreálni, a szürrealizmus alkotói módszerét választva. Magyarországon kevésbé vált ez elfogadottá, pedig a szentendrei Európai Iskolából a múlt század negyvenes éveinek végén az USA-ba „költözött” Jakovits József szinte mindent megvalósított, ami ezen a téren elképzelhető. A ma Pécssett élő Palotás József bizonyult eredeti követőjének. Mindkettőjüket az ősi kultúrák jelképekkel zsúfolt világából „átmentett” formációk érdeklik; Béres János azonban inkább a Bosch-i és Dali-i látomásokat nyomán hozza „létre” a maga, köznapiságból is merítő, ironikus, groteszk, torzószerű teremtményeit. Persze, ezek némelyikéből sem hiányoznak a kulturális-történelmi utalások, mint a Mars és *Vénusz* című műveiből, ahol az egyiptomi szobrászattól láthatunk „idézeteket”. Jellegzetes, több variációban is elkészített mű a *Csellő* és a *Tücsök*. (Béres János címadásában is szerepet játszanak a szellemes szójátékok, torzítások, jelentéscsúsztatások, áthallások.) Mintha kedvét lenné a női princípium animális átférfalásában, amelyet következetesen és végtelen gondossággal, virtuóz vizuális leleményekkel valósít meg (*Art(e)Miss*, *Kentaurina*, *Séta a tavon*). Újabban márvánnyal is dolgozik – az *Unikornis* és a *Séta a tavon* azt bizonyítják, hogy nemcsak a mintázás, de a vésést, faragást is képes magas fokot művelni. A *Pallas Aszfaltné* arra példa, miként lehet kiforgatni eredeti értelmükből a klasszikus mitológiai témákat. Érdekes kettősség: miközben formailag „fölfelé” emel, a pszeudoszakralitásig, addig jelentéstartalmait tekintve blaszfemizál, lefelé stilizál. Számomra mégis egyik kedves, bensőséges, kisméretű domborműve, a *Szigligeti Madonna* jelzi: a zaklatott évek után talán megadatik neki az alkotói lét biztonsága, s ez a kiteljesedés felé viszi pályáját. Hiszen – meglátásom szerint – az a legnagyobb baj Béres János oeuvre-jével, hogy töredékes, hiányérzetet keltő. Ezek a valóban remek kislasztikák, amelyek kiállításán láthatók, esetlegesen tűnő megnyilatkozások, a felkapott témákat nem sikerült kimerítenie, továbbgondolnia. A szerves építkezés folytonossága, megérett váltások helyett egyedi (magányos) műveket érzékelünk, igaz, magas szintű szakmai megvalósításban. Csak bizakodhatunk: lesz még idő a továbblépésre, az elképzelések kiteljesítésére, az egyes művek szerves életművé alakítására.

Ha már ilyen áttekintés igényű kiállításban gondolkodott a rendező és az alkotó, talán jobb lett volna, ha a kislasztikai anyag Béres János köztéri műveiről készült fotók bemutatásával egészül ki. Szakmailag hitelesebb, egységesebb és hatásosabb kép rajzolódik ki egy valóban sokoldalú műegyüttesről. A szervezők azonban másképp gondolták, ezért egy grafikus-festő, Kelebi Kiss István temperafestményei kerültek a falra. Kétségtelen, van közös vonás. A szürrealis gondolkodás a festőre is

jellemző, az álomszerű, színes kavalkád, a félabstrakt sziluettek, jelzések, a sejtelmes címek akár pandanját is képezhetnék a plasztikáknak. Ám főként a háttér megoldatlansága, a képfelület kidolgozatlansága, a kompozíció elasztikus mivolta ezt nem valósítja meg. A *Valaki emléke* vagy a *Vándorcirkusz* sorozat darabjainak közhelyes utalásaival sem tudunk igazán mit kezdeni. A magasrendű gondolatok és Pessoa költészetének festészeti „közvetítése” is elakad ezeken a technikai „apróságokon”.

A motívumok is túlon túl ismerősek Bálint Endre, Ország Lili, Vajda képi világából. Az a keskeny sáv, a figurativitás és az absztrakt között, amelyen a festő egyensúlyoz, sajnos nem vezetett el a vágyott célhoz. A festői minőség sem tört át, az a bizonyos tempera-technika, amivel Kelebi Kiss dolgozik, a tiszta színek vegyítése, fénytelenége nem áll össze asszociációkat keltő vizuális

mezővé. A végeredmény: látványos, színes dekorativitás, blikkfangos vizuális gegekkel megfűszerezve.

A grafikus felkészültebb: tiszta, biztos kézzel húzott vonalak, játékos, de áttekinthető elrendezés, szerkezet. A *Torreádor I.*, a *Lendület* valóban színvonalasan kivitelezett lapok. A *Lídia I.-II.* úgyszintén. Az irodalmi ihletés – Villon és Babits illusztrációk esetében – lényegesen meggyőzőbb megjelenítést eredményezett.

A két alkotó bemutatkozása kétségtelenül tanulságos volt. Annak ellenére, hogy a párhuzamok, az összevetés és a mérlegelés Béres János javára dől el. Kelebi Kiss István festményei és grafikái mindenképpen a tisztas közepszer kategóriájába tartoznak. Ebből is látszik: az azonos (vagy hasonló) kiindulópont mennyire eltérő kvalitást eredményezhet. A keresztutak sem mindig (és mindenben) találkoznak.

Harmóniakeresés(teremtés) – az anyag bővületében

(Elisabeth Ledersberger-Lehoczky képei, plasztikai és installációi a Keresztury ÁMK Kiállítótermében)

Az elmúlt húsz évben megszokhattuk már, főként itt, a határok mentén, hogy miként jelenik meg az uniós gondolkodás, együttműködés, mennyi új forma, szerveződés és természetesen hány új szereplő bukkan fel a korábbi időszakhoz képest. Nemcsak a gazdaságban, a kulturális élet terén is. Ma már természetesnek hat, hogy itt, Zalában horvát, szlovén, osztrák művészek tartósan és állandó szereplőként jelen vannak az egyéni és csoportos kiállításokon, művésztelepeinken visszatérő vendégek, s műveikkel lépten-nyomon találkozhatunk. Újra kell tanulnunk (s még mindig nem tudunk eleget) a térség, a pannon, az Alpok-Adria térség kulturális működését, s többé-kevésbé értjük és számon tartjuk mindazt, ami a szomszédságban történik. Ennek az új kapcsolatépítésnek legdinamikusabb ága a képzőművészet, érthető, hiszen a festményt, szobrot nem kell „lefordítani”, első látásra, magyarázat nélkül is élményt ad, befogadható. (Nemrég szerkesztőségünkbe látogattak a maribori Dialogi című, hasonlóan kéthavonta megjelenő, esztétikai-kritikai-irodalmi folyóirat munkatársai, hogy kölcsönös fordításokkal próbáljunk képet adni olvasóinknak egymás kortárs irodalmáról. Erre ősszel kerülne sor...) A kapcsolatleremtés azonban nem megy magától. Kellenek a szervezőkészséggel, aktivitással – túl a szakmai teljesítményen – rendelkező alkotók, akik felvállalják ezt a nem könnyű (olykor sziszifuszi) munkát. Korábban a Lendván élő, Munkácsy-

díjas Király Ferenc szobrászművész, a Lendvai Nemzetközi Művésztelep vezetője jeleskedett ezen a téren (ma inkább, érthetően, a saját munkát részesíti előnyben), az újabb időkben Elisabeth Ledersberger-Lehoczky – szintén szobrászművész, az Osztrák Képzőművészeti Szövetség alelnöke, bécsi és daraboshegyi lakos (Körmennd mellett) –, aki nemcsak a képzőművészet terén, több műfajban is érvényes műveket létrehozó alkotó, hanem sokoldalú szervezőmunkával képes összekötni a különböző országokban élő, dolgozó művészeket, érdekeltséget és feltételeket teremteni, mecénatúrát mozgósítani, vagyis anyagi háttérrel a kiállításokhoz, művésztelepekhez, kiadványokhoz. Ennek a munkálkodásnak jegyében, több csoportos kiállításon mutatkozott be a Keresztury ÁMK Kiállítótermében, ám ezúttal, márciusban, egyéni tárlaton kaphatunk változatos, izgalmas képet erről a kétfős identitású, osztrák-magyar szobrászról.

Szemmel láthatóan kétfős célja volt kollekciónak: egy részt bemutatni – a szobrászat mellett – más jellegű műveit is, másrészt ízelítőt adni abból a szinkron modernségből, érzékenységből, amellyel Elisabeth Ledersberger-Lehoczky szinte naprakészen követi az európai fejleményeket. (Megteheti, mert otthon van az európai nagyvárosok kiállítótermeiben. Legutóbb Párizsban, a Chateau Seguerial Galériában, Berlinben a Palast Galériában, Augustusburgban a Turm Galériában voltak kiállításai, valamint tíz helyen – többek között

Ljubljanában, Badenben, Hartbergben, Bécsben és Szombathelyen – mutatkozott be az a szabadtéri szobrászati program, a *Rolling Stars and Planets – Gördülő égitestek*, amelynek vezetője és persze alkotója.)

Elisabeth Ledersberger-Lehoczky festményei dinamikus formációk, lendületes, széles gesztusokkal felvitt, szinte kalligrafikus ecsetrajzok. Némelyek barnás-vörös tónusokkal, fehér alapon bontakoznak ki, de vannak színpompás alakzatok is. Érdekes megfigyelni, miként lesz a naturális forma, az elvonatkoztatás különböző stádiumain át mind stilizáltabb, elvontabb. Miként bomlik fel a „testegész” részleteire, válik kifejező gesztussá, mozdulattá, emblematikus jellé. A *Mooving*-sorozat éppen erről szól: a kecses, elforduló, stilizált női aktok sora egyre távolodik a naturális látványtól, s lesz a lendület áramában, önmaga dinamikáját kifejező, forgástest. A *Dance* hasonló szemlélettel, de már a kettősség jegyében születik. A férfi és a női princípium elemei jelen vannak, összefonódnak, áthatják egymást – szinte erotikus hatást keltve. Az emberi test – mint szerkezet – mutatkozik meg, mely a mozgás nyomán dekoratív formákat ölt fel. A kiállítótér egyik oldalán ez a dinamika érvényesül, míg a másikon a statikus formák dominálnak. A *Román struktúrák* az építészetből merítenek, a stabilitást, a nyugalmat, a statikus biztonságot érzékeltetik, ám a merev, geometrikus formációk, amelyek felülete már a térbe is „kitüremkedik”, szigorát a festékréteg oldja, fellazítja a geometriai formák osztásos ritmusait. Az erőteljes festőiség a *Golden time I-II.*-ben mutatkozik meg, mely az aranykori mítoszok világából hoz hírt... A *Sleeping* pedig egy zsúfolt, játékos dadaista kép/felület, a maga extrém mintázataival.

De nézzük a gazdag szobrászati (jobbára kisplasztikai) anyagot! Elisabeth Ledersberger-Lehoczky mindig is komolyan vette az „anyag(ok)” ihletését. Számára a márvány, a gránit – de a legközönségesebb ipari-hétköznapi (mű)anyag – is inspirációt jelent, megmozgatja fantáziáját, felszítja benne a konstruálás ör(d)ö(g)/m/ét. Itt is láthatjuk: szobrászunkat egyaránt foglalkoztatja az expresszív, lírai figurativitás és nonfiguratív formálás steril szépségideálja.

Az előbbi meggyőző példája a *Kis horvát lány*. A szobor kamaszos bája, a stilizáló egyszerűsítés ellenére az arcvonások finom részleteinek megjelenítése, úgy érzem, valódi szakmai bravúr. A fekete gránitból kifaragott *Kis fekete* archaikus (női) bálvány, kissé groteszk, humoros megformálásban. A kollekció többi része már analitikus szemléletű, a plaszticitást hangsúlyozó, nonfiguratív alkotás. Archipenko, Moore, Arp nyomában keresi és találja meg a számára természetes, erőteljes, az anyag törvényeit (el)ismerő és tisztelő formanyelvet. Olykor egy-egy (elvont) fogalom „megérzékiesítése” a feladat. A jellegzetes címek is erre utalnak (*Forma, Dinamika, Hajtogatás*). A *Kilátás* az „átmenet” konstrukciója: talált tárgy (zsalugáter) és a műtárgy (márvány sziluett)

kombinációja. A *Hajtogatás*ban nem lehet nem felismerni a női hozzáállást, megközelítést: a ruhaanyag (nem drapéria!) lágy, puha, érzéki redőkben hullik alá, rendeződik el. Ebben benne vannak azok a mindennapi tapasztalatok, amit csak egy nő szerezhethet. A *Guggoló* vagy az *Embrió* is e tárgykörhöz tartoznak, feminin jellegük mélyen visszatükröződik legömbölyített (mármár anyagszerűtlen), harmonikus formarendjükben.

Ez a humanizáló, háziasító törekvés mutatkozik meg a gyári, ipari tárgyak felhasználásában, installációvá, műtárggyá alakításában. Az afunkcionalitás mellett – amikor arról van szó, hogy egy-egy terméket, eszközt kiszakítunk köznapi használatából – ez a női szemlélet alakítja át a rideg, szériában készült, hulladékszerű anyagokat. Elisabeth Ledersberger-Lehoczky szenvedélyesen érdeklődik a műanyagok iránt, új formai lehetőségeket, hatást sejtve, találva „megdolgozásukban”, kombinálásukban. (Paizs László rokon törekvéseire emlékeztetve, melyre szép

Elisabeth Ledersberger-Lehoczky: Szlovák lány

példákat láthattunk a márciusban nyílt, szombathelyi emlékkiállításán.) Erre meggyőző példát szolgáltatnak a lépcsőfeljáróban elhelyezett, dróthálóra applikált műanyagból készült, remek figurák, melyek ráadásul vöröslő lyukas téglák lyukaiba van tűzve. Mint valami tisztelő, fogadó „bizottság”. A dróthálóból készült „párnák” – szelíd humorral – adnak igazán bizonyosságot erről az „átalakító tehetségről”. A kis fiolák, üvegcsék – szintén az ipari hulladék, melléktermék köréből – számos átalakított, átfestett, applikált köznapi tárgy, bútor díszítő elemei. Dekoratív „kísérői”. A *Másféle tájképek* fatáblái erről szólnak, növényi formákká válik a sok apró kacat, a konstruálás, átdolgozás folyamán. Festéknyomok, rátétek, roncsolások, különféle rétegek alkotják a bonyolult fakturális felületet, mintha leleteket szemlélnénk egy eltűnt, megsemmisült civilizációból. Az átalakult, „önmagából kifordult” kis éjjeliszekrény (melyet fiolák gyöngysora övez) – családi ereklye. Mementó, tisztelgés hajdani használója előtt. A *Kilátások-Belátások* ugyancsak ironikus kacat-kompozíció. A múlandóság

oltárképe. Ismét bizonyítva a művész antropomorfizáló leleményeit. (A vékony vörös drót hajra emlékeztet.) Blaszfémia ez, de keserű, tragikus felhangokkal.

Végül aligha mondhatunk mást: Elisabeth Ledersberger-Lehoczky vérbeli szobrász, a térben való gondolkodás mestere. Bármilyen anyaghoz nyúl, néhány mozdulat, átszerkesztés, „belelátás”, s máris kész a mű! Csak csodálkozhatunk, miként fér meg egyéniségében a hagyománytisztelet, a szakmai elmélyültség igénye, a felkészültség tisztelete és az a már-már anarchista, „(de)konstruáló” (szétszedő és újraépítő) ösztön, amivel elfogadva a kihívást, birtokba veszi ennek az ipari-tömegtermelő társadalomnak (romló-bomló) tárgyi kultúráját.

Kérdéseket tesz fel, kételyeket ébreszt, ott, ahol minden olyan magától értetődő... És összefüggéseket talál, ahol csak széttartó halmazok amorfi tömegét látjuk. Harmóniát keres a megbomlott világban. Talán ezért jó, amit csinál: megszólító (néha provokatív), magasrendű művészet.

Elisabeth Ledersberger-Lehoczky: A kettő

Horváth Nóra

Egy extatikus magánrituálé

*„miáltal és mitől lesz a művész az, ami? A mű által;
merthogy a mű dicséri mesterét, azaz: csak a mű
által válhat a művész a művészet mesterévé.
A művész a mű eredete. És a mű a művész eredete.
Egyik sincs a másik nélkül.”*

(M. Heidegger: A műalkotás eredete)

Balogh István:
Dübörgő csend

Minden bizonnyal feltöltődve és – a szó legpozitívabb értelmében – felzaklatva távoztak a látogatók arról a retrospektív kiállításról, mely Balogh István festményeiből nyílt március 5-én Győrben, a Városi Művészeti Múzeum Képtárában, a Napóleon-házban.

A tágas térbe lépve rögtön eldönthetjük, hogy képesek vagyunk-e befogadni azt a különleges szín- és formavilágot, ami Balogh István művészetét jellemzi. Ha különleges színorgiái megragadják a képzeletünket, már nincs is szükségünk a címfeliratokra, melyek a pusztán érzékekre ható benyomások után az értelmezés rétegeit is felfejthetővé teszik. A közelmúltban megfestett képektől haladhatunk a korai korszak kompozíciói felé, de éles törésvonalat, korszakváltást nem érzékelhetünk,

inkább egy hangulat és érzésvilág folyamatosága az, ami azonnal szembetűnhet. A festmények az érzékiség, a szenvedélyek, a nőiség felmagasztalásának aktusát tárgyiasítják, Heidegger fogalomrendszerével élve, világokat nyitnak fel és világokat támasztanak. Balogh István művészetének fő mozgatórugója – saját bevallása szerint – „a magánmitológia alkotásának kényszere, folyamatos újrateemtése, átélésének extatikus festészeti rituáléja”. E magánmitológia egyrészt a görög mitológia alakjainak gyötrelmeiből, vágyaiból, brutalitásából és végzetességéből, másrészt egy szexuális képzelgésekkel átszőtt világból építkezik, melyek rendkívüli módon a festmények nagy részén összekapcsolódnak. Ilyen eszköztárral Balogh művészete majdhogynem teljes

kitárulkozás, s az ehhez hozzájáruló lendületes ecsetkezelés és merész színválasztás teremti meg azt az „autentikus stílus”-t, mely alkotófolyamatának végeredményeként számára is „totális élménnyel” jár.

Az első teremben *Hilaeira és Phoibé története*, valamint a *Klütaimnéstrát* ábrázoló vásznak rögtön a görög mitológia történetébe vezetnek. Leukipposz leányait, a Leukippidákat, Phoibét – Athéné papnőjét és Hilaeirát – Artemisz papnőjét Kasztór és Polüdeukész – vagyis a Dioszküroszok rabolták el – pontosan ez a jelenet elevenedik meg az egyik legnagyobb méretű festményen. A férfi karjaiban elomló női test, valamint a féktelen lovak vadsága felidézheti bennünk Rubens Leukipposz lányainak elrablása című festményét, Balogh különleges színvilága, erős kékjei, sötét tónusú zöldjei, a lovak alakjába beleolvadó férfi sárgás ragyogása azonban valami egészen felkavaró, új látványt teremt. Kasztór testvére Klütaimnésztra, aki meggyűlött férje, Agamemnón végzetének beteljesítője. Az első teremben várnak még ránk az élet fonalát szövő *Moirák*, a Nagy Sorsistennő szűzen fogant leányai, akik – mivel nem Zeusz gyermekei – még az Istenek felett is hatalommal bírnak. A *Moirák* egyike, *Lakheszisz*, az utolsó teremben, a korai képek egyikén szintén feltűnik. A kiállításon látható festmény (*Moirák*) a körömcipős lábakkal, kiöltött nyelvekkel félérthetetlen jelzést tesz nőiségükre, csáberejükre és az ezekben lakozó kegyetlenségre. Ugyanezekre az érzésekre asszociálhatunk a *Salomé* című képet látva, amelyen a Bibliából jól ismert Heródiás és Salomé, a kard és a fenyegető tálca fölött dönt Keresztelő Szent János sorsáról. A női könnyelműség és szenvedély megtestesítője ezek után már csak *Pandóra* lehet, aki szelencéjéből képes minden rosszat a világra zúdítani. A második teremben, a két, saját hajába gabalyodott női testet ábrázoló *Éjszakai repülés* – melyen a különös helyen elhelyezett gyertya akár fallikus szimbólum is lehet –, elgondolkodtathatja a nézőt, hogy a művész az oly gyakran használt rózsaszínt a nőiséghez, vagy inkább az álmhoz, a ködképekhez köti-e? A harmadik teremben a *Romlás virágainak* egyik nőalakja guggolva, egy tükörben vizsgálja bájait, vele szemben lévő társnője pedig nem a tükörre, hanem a nő ölére szegezi tekintetét. Ugyanez a játékos pimaszság, kacérság, mely magába foglalja a legvadabb szenvedély lehetőségét, a negyedik teremben, az *Akarsz játszani?* című festményen szintén visszaköszön, mint ahogy a *Haszontalan játékok* háton fekvő nőalakja sem a gyermeki játékot juttatja eszünkbe, a melllette elhelyezett kis lovas figurák, kiskatonák ellenére sem. Természetesen képtelenség minden egyes képet külön kielemezve bemutatni azt az ügyes sejtelmességet, ami Balogh István festményeit jellemzi. Mindenképpen érdemes azonban még elidőzni az utolsó terem *Dübörgő csend* című alkotásánál, melyben mintha megtestesülne az a kontraszt, ami a valóságnak mondott világban létező, hétköznapi életet élő művész,

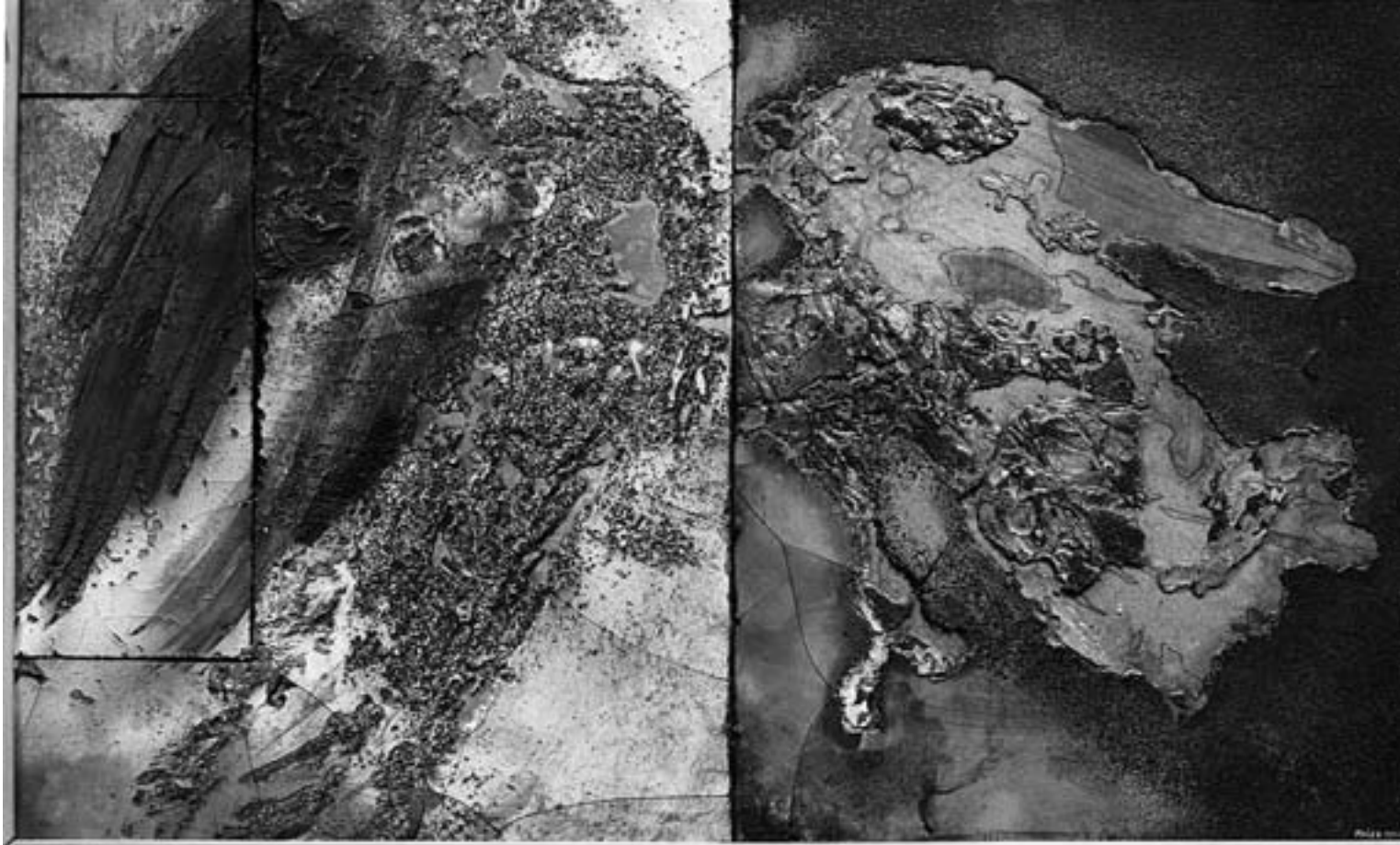
és a maga teremtette világában szárnyaló ember között van. És szándékosan nem fordítva írtam a művészt és az embert.

Az 1964-ben született Balogh István, a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola után 1988 és 91 között a Magyar Képzőművészeti Főiskolán tanult, mestere Tölg-Molnár Zoltán volt, majd ugyanitt 1991 és 94 között a mesterképzőt is elvégezte. 1991-ben elnyerte a Grüber Béla-díjat, 1996-ban pedig a XXVII. Győri Nemzetközi Művésztelep nagydíját. Az elmúlt években számos egyéni és csoportos kiállításon vett részt.

Rorty a filozófiai és irodalmi művek olvasásával tartja elérhetőnek azt az ún. „magánjellegű boldogságot”, ami az önteremtő, autonóm emberi lét kötelező tartozéka kell, hogy legyen. Balogh István – a festészet nyelvén kibontakozó – sajátos magánmitológiája szintén egy önteremtő, „önkiterjesztő” – és megkockáztatom –, a képzelőerővel elérhető önmegváltás egyik lehetséges formája, egyben esztétikai kielégülés. Képei annyi energiát árasztanak, hogy csak remélhetjük, az a rengeteg erő és szenvedély, amit a képeibe komponált, újra rátalál, hogy megújulva törhessen felszínre újabb vásznak kedvéért a közeljövőben.

Balogh István: Akarsz játszani

Keserü Katalin

Paizs László: Kítaszítottak I. - 1994

A Negatív formáktól a „megalvadt” Föld(kéreg)-képekig

(Paizs László (emlék)kiállítása a Szombathelyi Képtárban)

2009. október 1-jén bekövetkezett, hirtelen halála óta még nem sirathattuk meg, nem tudtuk lélekben eltemetni azt a nagyrabecsült és szeretett mestert, vérfagyasztó humorral megáldott barátot, akit Paizs Lászlónak hívtak. Talán közel fél évvel a halála után s a művei között kiderül, egyáltalán meg lehet-e ezt tenni.

Emlékkiállítására, mely válogatás élete korszakaiból, nem véletlenül Szombathelyen, a Képtárban került sor. Szentpéterúron született, 75 éve. Szombathelyen érettségizett, ahol a Savaria Múzeumban működő rajz szakkörben készült a művészi pályára. „Műanyag” képek és szobrok alkotójaként vált ismertté itthon és külföldön, s nyugodtan tarthatjuk megrendítőnek, hogy elsőnek Szombathelyen, a Claudius Szállóban került „köztérre” egyik akril pasztikája (1972-ben), mely ma, a szállodát is elért privatizáció következtében megtekinthetetlen. Csak reméljük, hogy megvan valahol, ha ismeretlen helyen is. Paizs akkoriban egyszerre hívta ki maga ellen a kultúrával is politizáló hatalmat, és vívta ki művésztsági elismerését, a lengyelországi Poznantól Újvidékig, illetve nyugaton. Szombathely után hamarosan Kőszegen,

Zalaegerszezen – a tágabb szülőföldjén tehát – köztéri művet avattak tőle, míg Budapesten először csak 1980-ban, a Kongresszusi Központnál történt meg ez. Nyugat-Dunántúl természetesen volt-e nyitottabb a művészi kezdeményezések, kísérletek, újítások iránt – vagy a Nyugattal összekötő kapunak számított, ahol az akkor hivatalos ál-művészettel nem lehetett előhozakodni? Ezt bizonyára kiderítik majd a kutatók. De az is tény, hogy első kiállítását – egy klubban – Győrben rendezhette, 1966-ban. Már a második, melyet (a privát szférát egyébként el nem ismerő szocializmusban) saját költségén mutathatott be a fővárosi Fényes Adolf Teremben, 1971-ben, sajátos minősítést kapott: „tűrt” művészetként léphetett Budapest közönsége elé. Valljuk be, ez a minősítés a legnagyobb akkori kultúrpolitikusnak

nem válik dicséretére (a jelző jelentése ugyanis: eltűnjük a művészetet), és sem a kultúrához, sem a művészethez nincs köze. Paizs Lászlónak pedig épp e kettőhöz volt a legtöbb.

Igazi minősítést az 1971-es kiállítását megnyitó személyiség, a Képzőművészeti Főiskola akkori rektora, Somogyi Józsefszobrászművész jelentett, aki a huszonkét, áttetsző műanyagba öntött tárgydarabot – melyeket Paizs ott bemutatott –, művészetnek minősítette, miközben a nagy nyilvánosság előtt (a sajtóban) még mindig azon „patologikusan rögeszmések” közé tartozott, akik ártalmára vannak a világnak. Paizs László emlékkiállításával párhuzamosan látható az övé is, Budapesten, a Pataky Galériában, *In memoriam Somogyi József* címmel, felelevenítve a művészek generációit nevelő és támogató, burgenlandi születésű mester munkásságát, aki nem állította pályakezdő kollégáinak útjásait beépíteni műveibe: *Vízbelépő* című szobrát Paizs akkoriban egészítette ki egy műanyag részlettel.

Az eddig elmondottakból kiderülhetett, Paizs László pályájának indulása – a hivatalosságot és nyilvánosságot tekintve – nem túl barátságos viszonyok között történt. De voltak életre szóló barátságokat megalapozó események, s barátok, akik mellette álltak. 1972-ben a BME Bercsényi Kollégiumában Paizs kiállítását szintén egy földije, Makovecz Imre építész nyitotta meg, annak a Magyar Művészeti Akadémiának alapító elnöke, melynek – munkássága utolsó előtti elismeréseként, Munkácsy-díja, Érdemes Művészé nyilvánítása után – 2000-tól Paizs is tagja volt.

Ha jól megnézzük, ma sem más a helyzet.

Életművét még a 2007-ben kapott Kossuth-díja nyomán sem tekinthette át, sem ő maga, sem senki más. Küzdött érte pedig az utolsó pillanatig (milyen megdöbbentő is ez: küzdenie kell egy ilyen fontos pillanatról és a nyilvánosságért egy életmű alkotójának!), szinte kiszökve az intenzív osztályról, próbálva elérni nagy nemzeti intézményeink ifjú és idősebb vezetőit a célja érdekében. Hiába. Hogy történhet meg ez, azután, hogy a rendszerváltoztatás óta rehabilitálták a kultúrpolitika által egykor ellehetetlenített alkotókat s azt a művészetet is, mely – a 60-as évektől, tehát szinte egybeforva Paizs pályájával – fenntartotta a művészet fogalmát Magyarországon? A válasz már nem politikai jellegű, inkább egy ismét és magától egyoldalúvá váló, szakintézményi döntés. Egyszerű és hátborzongató: a kortárs művészet elméletéből és gyakorlatából kihullott az életmű fogalma és ténye, ismeretlenné vált az azt összetartó és mozgató belső kohézió, hogy átadhassa helyét a társadalomba sok szálon kapcsolódó és arra sokféleképpen nyitott művészi gyakorlatnak. Projektek, pályázatok, témák váltak a művészet fenntartóivá, az alkotó ember pedig azok kiszolgálójává lett (természetesen tisztelet a mindenkori kivételeknek). Hogy a rendszerváltozás ténylegesen bekövetkezett, ám nem

a politikában, hanem egy annál lényegesen érzékenyebb területen, az emberiség számára hosszú ideig a maga létezése metafizikai dimenzióit bizonyító művészetben (pontosabban:) és kultúrában, az a művészeti életben bekövetkezett változából kétségtelennek látszik. Paizs maga vonzódott az ilyen egyszerű és hátborzongató témákhoz, hiszen megélte azt, miként tüntetheti el egy ideológia az (alkotó) embert, s saját tevékenysége is ludas a történet illetően fordulatában. Művészete ezt a kettősséget prezentálja nekünk: a lét és a nemlét vitalitását és tragikumát hordozza magában.

Életműve tehát két 0 értékű „adminisztratív” művészetfogalom között született.

Azt, hogy létezik életmű, egy egyszerű ember testének-lelkének-eszének összességéből fakadó művészet, Paizsénál jobban keveseké bizonyíthatja. 1966-ban, amikor a Fiala Képzőművészek Stúdiójának kiállításán egy *Negatív formák* című képet mutatott be, jelezte nemcsak a konstruált világ/képi rend fontosságát (a jövőét, az akkori jelen ábrázolása helyett), hanem a geometrikus alakzatok belső formáival az élő alakokét/testekét is, melyek, persze, megbontották a tiszta idea rendjét. Paizsnak a konstruált és élő világ együttesében az utóbbi „rendbontása” kedvére való volt. Ugyanott (az Ernst Múzeumban), 1967-ben, az utolsó pillanatban a hivatal ki is vette a kiállításból – sok pályátársa művéhez hasonlóan – az *Anyagok és formák* című, fekete cérnával össze-vissza gépelt ruhafoszlányokból és cérnamaradványokból álló képét. Ezekkel az emberi testről leválasztott, de azzal szorosan összefüggő darabokkal a festő kilépett ugyan a festett képek világából, ami akkor avantgárd tettek minősült, de megőrizte – utalás szintjén – a figurativitást. A fonallal és a zakó- és kosztümvászon-darabokkal a vászonra, a festménynek a művészettörténetben kanonizált alapjára reflektált is (ha az vászon, hát legyen minden vászon, hiszen semmi nem indokolja, hogy csak olajfesték kerülhet rá ahhoz, hogy képpé váljon), s a testhez kötődő tárgyakkal foglalkozván rálátást is szerzett az emberre s az akkor eltárgyiasuló kultúrájára. Hiányoltuk is erősen Paizs e műveit az Iparművészeti Múzeum 2009-es „cérnakiállításán” (Megyeri László varrott papírszobraival /1950-es évek/, Keserü Ilona varrott képeivel /1968-69/, Várnagy Ildikó varrott „textilszobraival” /1970-es évek/ együtt), mely a képzőművészet és iparművészet összefonódottságát a cérna használatán keresztül igazolta sikeresen. Hogy az „ősök” művei ott hiányoztak, azt már az életmű fogalmának eltűnésével s így az életművek nem ismeretével hozhatjuk összefüggésbe.

A konceptuális, egyben mágiikus tett (a festék és az ábrázolt figura kiküszöbölése a képen, helyettesítésük testre utaló tárgyakkal) ugyanakkor az új médium, a tárgy vizsgálata is volt. Ha a festett alak csak „ruha” egy vásznon, nem az-e a testet helyettesítő tárgy (ruhadarab) is? Ha mindkettő csak „ruha”, csak helyettesít, akkor

Paizs László: Álló figura II. - 1999

mi a kép s mi a művészet? (Ezt kérdezték akkoriban az építészek is, a falat tekintve az épület ruhájának.) Maga a vászon? Vagy az élő test, mint hordozó és egyúttal kommunikáló felület/forma? Ezek is lehetséges válaszként kínálkoztak (konceptualizmus, testművészet). Vagy bármely tárgy lehet műalkotás, ha a hozzáfűzött gondolattal megjelenítve többet sejtet önmagánál (tárgyművészet)? A festészet (az ábrázolás, kifejezés, konstruálás-megjelenítés) tanulható mesterségét kiküszöbölő, köznap médiumból ambivalencia ered: a profán tárgy, mint társadalmi darab megfosztja a műalkotást az egyediség emelkedettségétől, egyúttal radikálisan számúzi az emelkedettség minden hamis és valódi változatát a művészetből, ám a hozzágondolt-hozzávetett vonatkozásai mégis alapvető emberi-társadalmi tényeket (és értékeket) fednek fel és engednek felfedezni (fluxus). A tárgy konkrét voltából ironia ered Paizs műveiben, ugyanakkor a tárgyban rejlő egyetemesség új, horizontális dimenziói nyíltak meg a művészetben. Paizs ezt a művészi eljárást a történelem tárgyaira is alkalmazta. Az egykori eseményt közvetítő médiumot (újságpapírt) választotta tárggyául, melyen a nyomtatott hír (*A trónörökös párt meggyilkolták*) az I. világháborúra emlékeztet. A stancivá tekert újság – ez az újrahasonosítás ott, ahol szegénység van, mindennapos gyakorlat – semmivel sem jelent többet tárgyi mivoltánál. A személytelen médium nem kommunikálja a híren túli irtózatot, zacskóvá változtatva már maga a hír is másodlagossá, sőt, az életnek az eseményen túllépő gesztusa révén – mely Paizs figyelmének tárgya – (vérfagyasztóan) humorossá válik. Paizs ekkor plexibe kezdte foglalni (azaz „megörökítette”, kimerevítette) a tárgyakat-médiumokat, illetve társadalmi hasznosításuk módjait, melyekben azok könnyedén túlléptek eredeti, mások (hatalmak, ideológiák vagy designer-ek) által beléjük táplált céljaikon. Az így megőrzött tárgy új típusú emlékmű, a történelem mellett az azt illető társadalmi gyakorlaté is egyben. Tanulmányozásra való, mint az iskolai szemléltető eszközök, ahonnan a műanyagba öntés ötlete származott. A plexibe öntött zacskóból – pattogatott kukorica helyett – szétmászó szarvasbogarak horrorisztikus látványa visszatereli a figyelmet a hírré, s a háborús pusztulást is megeleveníti, különös módon épp a „tananyag” tárgyiasításával, megdermedt, élettelen voltával. Innen, a tárgyak funkcionális átalakulásaira való „rálátásból” ered Paizs civilizációt szemlélő groteszk hangvétele. (Ezért hiányoltuk e munkáit a Ludwig Múzeum Fluxus-kiállításáról 2008-ban.)

A mediatisált (élettelen, tárgyias) civilizációval ezután sajátos módon küzdeni kezd: az annak megjelenítésére képes, a megdermesztést fizikailag-kémiaileg előidéző műanyag megmunkálásával.

Előbb gyönyörű, tiszta, fekete-piros és áttetsző plexi formákat, és forma-variációkat állított elő a 70-es években. Mintegy új művészi mesterséget, fejlesztette

Paizs László:
Bukott angyalok
II.
1990

folytonosan a különféle műanyagok kezelési módját. Tökéletes, geometrikus formáit (melyek belső formákban éppúgy gazdagok, mint volt 10 évvel korábbi festménye) előre elképzelve, s ismeretlen anyagokkal és módszerekkel maga kísérletezte ki technológiáját. Olyannyira, hogy még Amerikából is hozzá jöttek ezt eltanulni. Ezenközben, az anyag váratlan és „véletlen” változásait tapasztalva és azoktól lenyűgözve – mondhatnánk, hogy a tárgy társadalmi funkcióváltásai felfedezésének analógiájára –, túllépett az előre eltervezhetőségen, hogy együttműködhessen az anyaggal, kibontakoztathassa ismeretlen képességeit. Igazi anyaggá vált számára a „műanyag”, mely valójában nem „mű”, hiszen a természet elemeiből áll. Visszatermesztetiesítette tehát,

s beavatkozásaival maga is részt vett az életében (mint Schrammel Imre az 1970-es években az agyagában), kockáztatva a saját egészségét, sőt, életét is. A műanyaggal ugyanazt tette, mint a képpel, a tárggyal, a médiummal, az ezek konvencionális fogalmát megkérdőjelező és felforgató műveiben.

Az anyagkísérlet, mint alkotó folyamat során azonban mindazok a felfedezések és művészi módszerek, melyeket eddig tett, és amelyekkel eddig élt, együtt jelentek meg. Az anyag átváltozásai a vegyületekben természetesekek, az előre kiszámított eljárások váratlan eredményeket hoztak, az egyik állapot megszüntetésével magától értetődően jár együtt egy másik születése stb., sőt, a hagyományos festés során előállíthatatlan képi értékek (színek és formák) is születtek. Paizs tehát új képet hozott létre, melyben a hordozó és a „ruha” egy és ugyanaz. Mondhatnánk: tökéletes médiumot talált, mely azonban nem közvetít, hanem prezentálja magát az életet, melyet ő maga idézett elő, s így a pusztulás és születés azonosságát élte meg, szinte mitikus mélységekben, mint tette a 80-as évek legnevezetesebb német festője, Anselm Kiefer a festékanyaggal, monumentális művein. Paizs akkori, nagy, falképeként funkcionáló, műanyag *Kövület-variációit* a Múcsarnokban állította ki (1987). Nem véletlen, hogy Kiefer és a 80-as évek európai művészetének legavatottabb amerikai méltatója, Donald Kuspit olyan fogékony volt Paizs műveire, hogy kísérletet tett megértésükre, amikor New Yorkban kiállítva látta őket, 2005-ben. (Írása a későbbi Paizs-katalógusokban olvasható.) S megint egy hátborzongató, ugyanakkor pozitív esemény: a paksi atomerőműhöz tartozó egyik épületben találtak otthonukra az anyagkísérletek kétértelmű dokumentumai. Az anyag kiszámíthatatlan élete ugyanis, melyben együtt jár a formálódás a roncsolódással, az ambivalenciát az élet/alkotás elveként tünteti fel, túllépve a dualista világszemlélet makacs kategóriáin. (Sajnálatosan kimaradtak Paizs e művei az Ernst Múzeum *80-as évek – képzőművészet* című kiállításáról is, 1994-ben.)

Ennek jegyében születtek újabb sorozatai, melyekben *ars poeticája* (a benn-lét és a rálátás egysége) már nem, csak életérzése változott. Az értelmezés-átértelmezés általa és kortársai által megnyitott útjain, melyeket életük hitelesített, ugyanis nem követte őket a társadalmi gyakorlat. Ezért többször is, vissza-visszatérően felelevenítette a történelmet, felszabadító és pusztító erőinek (1956-os relikviáknak és eseményeknek) műanyagba fagyasztásával (1986-ban, 2006-ban).

Az ő útjaira lépő, posztkonceptuális művészet gyakorlatában eluralkodtak a médiumok, a reflektivitás, új művészetfogalom kialakulását eredményezve. Ez visszahatott Paizs Lászlóra is, a 90-es évek nagy, műanyag tábláira, melyeken az antik, a keresztény és a modern művészet vissza-visszatérő alakjai (Apolló, angyalok, király és királynő) sejlének fel, torzókként. Az

Paizs László:
Bacsapódó őszi
lövedék
2004

anyag itt médiumként funkcionál, azonban az alkotó a kortárs médiumoktól eltérően a művészet, mint médium platonikus ideájához tért vissza, a klasszikus művészetfogalom folytonosságát állítva. Az anyag égetésével előidézett, roncsolt felületeken, a szellem és az anyag együttműködéséből „inkább fényes fönix, mintsem pompeji múmia” született – D. Kuspit szavaival. Újabb, felkavaróan expresszív művei azonban már nem (vagy nem csak) rólunk és a művészetről, hanem a Földről szólnak, „ahol éltünk” (amint utolsó sorozata címébe foglalta). Felfokozott energiával alkotta meg a pusztulás és élet közös, humanizmuson túli emlékműveit. Fölébe emelkedett az anyagnak, s egyúttal főként is, visszaszerezte rálátását a világra, a civilizációra. A nélkülünk létező világ szépségével szembenít, a maga kegyetlen együttérzésével.

Szemes Béla

Hűen az eredeti műhöz

Gondolatok Gogol *A revizor* zalaegerszegi bemutatójáról

A Hevesi Sándor Színház idei évadjában egyetlen klasszikus komédia szerepel repertoáron: *A revizor*. Szerzője, a XIX. századi orosz irodalom egyik vitathatatlan ikonja, aki – korai szépirói korszakát követően a romantikát, mint stílusirányzatot maga mögött hagyva – az orosz realizmus kibontakoztatásának meghatározó egyéniségévé vált. (Az irodalomban betöltött szerepét hűen tükrözi Dosztojevszkij állítólagos megállapítása: „Mindnyájan Gogol köpönyegéből bújtunk ki.”)

Az alkotói pályája során „stílusirányzatot váltó” (a romantikától a realizmus felé orientálódó), a különböző műnemekben (epika, dráma) önmaga képességeit kipróbáló író alkotói eszközrendszerében a fantasztikum irracionalitása éppúgy helyet kap, mint a valóság realiztikus ábrázolása. A műveiben tetten érhető abszurditás és a tapasztalati világ realitása között meghúzódnak azonban közös szervezőelve az író egyénien groteszk és szatirikus látásmódja, amelyben sikeres irodalmi munkásságának titkát kell keresnünk.

Az orosz író tipikusan realista színpadi műve *A revizor* (1836) címmel írt vígjátéka. A dráma története a Gogol korabeli orosz valóság keretei között játszódik, amelynek realiztikusságát a cári korszak hivatalnok- és bürokratikus rendszerének ábrázolása adja. *A revizor* cselekménye ennek ellenére helyszíntől (a műben történő eseményeknek nincs konkrét, földrajzilag azonosítható helysége) és időtől függetlenül (története bármikor aktualizálható), univerzális jelentést hordoz: az események primer vonulata az állami és helyi (provinciális) hatalmi berendezkedés fonákágainak, a „hivatali korrupció” természetrajzának ironikus alapállásból történő gogoli bírálata. Az író társadalomkritikája az emberi játszmák sorozatában realizálódik, ezért hangsúlyos jelentőségű a mű másodlagos (pszichikai síkon értelmezhető) jelentésrétege: a „revizor” megjelenésének híre milyen reakciókat vált ki a kisváros „hatalmasaiból”, hogyan változnak meg a különböző státuszú alakok interperszonális kapcsolatai. Ebből a megközelítésből érthető meg a darab mottójának üzenete („Ne a tükröt átkozd, ha a képed ferde!”), érezhetjük azt, hogy a dráma szereplőinek karaktereiben – önmagukat iróniával szemlélve – egyre inkább saját magunk emberi gyengeségeire ismerhetünk.

Gogol *A revizor* című művének dramaturgiailag négy lényeges elemére érdemes odafigyelnünk: a revizor

érkezéséről kapott hír fogadtatására; a személye körüli „félreértés-epizód” kiváltotta eseményekre; az álrevizor lelepleződésére (levél-motívum); az igazi revizor megérkezésének bejelentésére. Ezen alappillérek határozzák meg a darab kompozíciójának megszerkesztettségét és a cselekmény felépítettségét, a figurák habitusának megformálását.

Színházi produkcióként mindig unikumnak számítanak azok az előadások, amelyek – a szakkritika és a közvélemény konszenzusos értékítélete alapján – a magyar és/vagy a világirodalomban kiemelkedő szerzők szépirodalmi alkotásainak (dramatikus szövegeinek), „kortalan és tipikus” társadalmi és/vagy „örök emberi” problémákat magukban foglaló műveinek színpadi adaptációjára és interpretációjára vállalkoznak. Ezért is vártuk fokozott érdeklődéssel a Hevesi Sándor Színház társulatának Bagó Bertalan rendezte előadását. (A rendező Gogol darabját a szerző műfaji megjelölésének (komédia) megfelelő kivitelezésben – Mészöly Dezső és Mészöly Pál fordítása alapján – állította színpadra.)

Bagó az előadás egyes felvonásait az irodalmi mű nála szokatlanul pontos kontextusában interpretálta – ez persze nem jelenti azt, hogy néhány esetben nem voltak „formabontó”: funkciótlan, frivolitásba hajló erotikus jelenetek; a fegyveres katonák bevetése; a nézőtérrel érkező „igazi” revizor szerepeltetése; a katonai diktatúra érzését keltő záró kép –, érezhetően nem törekedett mindenképp a kortárs viszonyokra „modernizálni” a szerző történetét és/vagy a mű szereplőit. (Az esetleges ún. „áthallások” sem az irodalmi alapanyagban, sem az előadásban nem bírnak különösebb jelentőséggel, miután valamennyi művészeti ág sajátossága a fikcionalitás.) Ugyanakkor Bagó korábbi rendezéseihez viszonyítottan most a „színpadi formanyelv”, az eszközök és kellékek vonatkozásában visszafogottabb (kevesebb szimbólumot felvonultató), „realistább” színpadi megoldásokat láthattunk. Bagó elképzeléseivel harmonizáltak Vereckei Rita puritán, a darab korabeliségének visszaadására irányuló, kifogástalan díszletelemei és jelmezei, miként alapjában véve a szereposztás sem okozott csalódást, összességében a figurákat megformáló színészek alakítása megfelelt a sajátosan orosz, gogoli karakterek életre keltésének.

Kiss Ernő (Dhumanovszkij polgármester) játéka jól

követhető, inkább spirálisan leírható, mint fejlődő ívet mutatott az előadás során. Az aktahalmazokon áteső, pizzsamában tetszelgő, időnként naivnak és tanácstalannak tűnő tisztségviselő szerepétől több fázison keresztül jutott el a ranglétrán való feljebbjutás reményében bizakodó „paszományos egyenruhát és sarkantyús csizmát” viselő hatalommániás főhivatalnok figurájának megformálásáig. A szerep megkívánta – időnként ellentétes (színelvt megalázkodás és rátarti magatartás) – váltások közben nem mindig sikerült egyenletes teljesítményt nyújtania. A kisváros előljáróságai Ljapkin-Tyapkin, járási bíró (Kanda Pál); Zemljanyika, a közjótékonyasági intézmények főgondnoka (Urházy Gábor László); Hlopov, tanfelügyelő (Szegezdi Róbert); Spekin, postamester (Kricsár Kamill) átlagos közemberek, nem rendelkeznek különösebben kiugró képességekkel: közös vonásuk, hogy valamennyien korruptak és korrumpálásra képesek, így a szerepekben nyújtott színházi alakítások a darabbéli figurák ez utóbbi

képességének „megvillantatásában” voltak sikeresebbek. Az „ikerszerep” okán külön színt jelentett Balogh Tamás (Bobcsinszkij birtokos) és Wellmann György (Dobcsinszkij birtokos) igazi oroszos mentalitást visszaadó játéka. A női szereplők közül Holecskó Orsolya (a polgármester felesége) és Ligeti Kovács Judit (a polgármester leánya) kettőse nyújtott az átlagosnál jobb teljesítményt. Az „álrevizor”, Hlesztakov szerepét Nagy Péter formálta meg, aki jó érzékel tudott alkalmazkodni a véletlen kapcsán az élet kegyeltjévé vált – egyébként léha, kalandor életmódot folytató – nagyvárosi fiatalember szerepének megformálásához.

Bagó Bertalan Gogol darabjának eredetiségét megtartva – ám annak üzenetét napjaink viszonyaira hangszerelve – a rendezői koncepcióval adekvát színházi formanyelvvel ötletes felhasználásával a mű újabb interpretációjával gazdagította a Gogol-bemutatók sorát.

A főbb szerepekben Kiss Ernőt, Holecskó Orsolyát, Ligeti Kovács Juditot, Urházy Gábor Lászlót, Szegezdi Róbertet, Balogh Tamást, Kricsár Kamillt, Wellmann Györgyöt és Nagy Pétert láthatja a közönség. A díszletet és a jelmezeket Vereckei Rita tervezte.

Rendezte: Bagó Bertalan (Jászai-díjas)

Turbuly Lilla

Más világok

(Parti Nagy Lajos: Ibusár
– Felnőtt bemutató a zalaegerszegi
Griff Bábszínházban)

„Kovács Olga
Sárbogárdi
Jolánja
haragszik
a világra...”

A bábszínház sokunk emlékezetében a gyermekkorral, az akkor látott hagyományos bábszínházi előadásokkal fonódik össze. Azokazonban, akik kisgyermekesszülökként vagy egyszerűen csak örökgyerekként rendszeresen járnak oda, egyre gyakrabban találkozhatnak a színház és a bábszínház ötöző előadásokkal, és tapasztalhatják, hogy lassan már a bábszínházakat eltakaró paraván mögötti-fölötti hagyományos játéktípus számít kivételnek. Megfigyelhető az is, hogy a bábszínházak szeretnék megnyerni a felnőtt nézőket olyan darabokkal, amelyek a gyerekek mellett nekik is, vagy elsősorban nekik szólnak. Ezek a törekvések érhetőek tetten a Griff Bábszínház új bemutatóján, az *Ibusáron* is.

Parti Nagy Lajos először szerzőként teremtette meg Sárbogárdi Jolánt, mégpedig *A test anyala* című, a színes-szerelmes füzetregények paródiájának szánt kisregénye fiktív szerzőjeként. Ahogy azt a premier előtti estén, a *Meseszalon* vendégeként a szerző elmondta, a „habszódianak” nevezett írás kiindulópontját egy valahol olvasott, rosszul egyeztetett kifejezés adta, amit mindjárt fel is használt a kezdőmondatban: „Margittay Edina még soha nem volt egymáséi.” A szerzőből aztán főhőst teremtett, amikor először rádiójáték formájában, majd színdarabként megírta az *Ibusárt*. A darabot 1992-ben mutatták be Debrecenben, Pinczés István rendezésében, az azóta eltelt tizennyolc évben pedig további huszonhét-huszonnyolc (a pontos számot a szerző sem tudta megmondani) színház tűzte műsorára, így bizvást mondhatjuk, hogy az egyik legtöbbet játszott kortárs magyar mű érkezett meg most a Griff Bábszínházba. Mégpedig annak az eredeti, nem pedig a szintén gyakran játszott monodráma változata. Valamiben azonban mégis első a zalaegerszegi előadás. Az *Ibusárt* ugyanis még sosem adták elő bábszínházban.

Pedig a „huszerett” szinte kínálja magát a „zenés-bábos” feldolgozásra. A történet szerint ugyanis a negyven felé közelgő Sárbogárdi Jolán egy isten háta mögötti falu, Ibusár vasútállomásán áruja a menetjegyeket. A fásult hétköznapi, anyuka koleszterin- és kalóriadús főztje, valamint az állomásfőnök kitaró, ám annál terhesebb udvarlása elől a saját maga álmodta világba menekül, vagyis operettet ír *A Bajkhálló huszármente* címmel. Az *Ibusár*-feldolgozások egyik alapkérdése, hogy ezt a két világot – az ibusári rögválóságot és az elképzeltet – hogyan választják el egymástól. Erre a kérdésre ad frappáns választ ez az előadás azzal, hogy a valóságot valós szereplőkkel, az álmok világát ellenben bábokkal jeleníti meg. Mégpedig úgy, hogy a színpadot egy méretes, a nézőtér felé lejtő asztalszerű dobogó uralja. E mögött üli végig az utolsó jelenet kivételével az egész előadást Sárbogárdi Jolán. Az asztal lapjába hosszú, vékony réseket vágta, ezekből bújnak elő a csaknem kétdimenziós, fényes, csillogó papírruhákba öltöztetett bábok, mégpedig úgy, hogy a térbeliséget azzal érzékeltetik, hogy a hozzánk közelebbi vagy a tőlünk távolabbi résben bukkan fel az adott bábszereplő. A színpad előterében fazekakat, lábasokat láthatunk (az egyikből még egy báb is előugrik), ez anyuska birodalma, és a vasútállomás mellett a darab másik realista helyszíne: a konyha. A Florica Malureanu által megteremtett tiszta, átlátható látványvilág hozzásimul a rendezői szándékhoz. Ugyanakkor a színpad jelentős részét lefedő asztal (ami jelen esetben a paraván szerepét is betölti) nem hagy túl sok teret a mozgásnak, és hozzájárul az előadás statikusságához.

Sárbogárdi Jolánt persze elsősorban nem a díszlet, hanem a rendező, Lőrincz Zsuzsa kényszeríti mozdulatlanságra, látványszinten is hangsúlyozva a

főszereplő eseménytelen, a mindennapi rutinba ragadt életét, ahonnan az álmok és az operett világa kínál csak menekülést. A kettősséget a jelmez is hangsúlyozza, igaz, erre csak akkor derül fény, amikor az egészen addig csak deréktól fölfele látott, és ott unalmas kék vasutas egyenruhát viselő Jolán végre kijön az asztal mögül, akkor azonban annál kontrasztosabb, már-már frivol látvány az egyenblúzhhoz és egyenzakóhoz képest a miniszoknya és a combját hátul csupaszon hagyó harisnya. A hangosbemondó segítségével Ibusár gyanútlan közönségének közvetített előadásig a valóság uralja a képzeletet, az embernagysághoz képest talán kétarasznyi bábok azonban az operettközvetítés idejére életnagyságúra, sőt, annál egy kicsit nagyobbra nőnek, így érzékeltetve a két világ erőviszonyainak megváltozását, legalábbis Sárbogárdi Jolán fejében, aki az örült transzhoz nagyon közeli állapotban rohangál az általa teremtetett hősök között. Kítörési kísérletét elcsendesedett sírdogálás követi, vigasztalója pedig nem Misi, a Jolánt évekkel ezelőtt elhagyó kalauz-Casanova, sem Guszti, a nemszeretem udvarló, hanem a hegedűs lány (Varga Veronika), a művészet és a szépség megtestesítője, vagyis mindazé, amire Jolán is vágyik. Ők ketten keretbe foglalják az előadást, hiszen a nyitóképben a színpad két szélén ülnek, háttal a nézőknek, a záróképben pedig egymás mellett kuporognak, szemben velünk.

Arra, hogy miért állították olyan sokszor színpadra az *Ibusárt*, a darab egyéb kvalitásai mellett az is magyarázatul szolgálhat, hogy igazi jutalomjátékot jelent a női főszereplőnek, és nem csak a monodráma változatban, hanem az eredeti verzióban is. Parti Nagy Lajos az említett beszélgetésben elárulta, hogy bár maga nagyon sokféle Sárbogárdi Jolánt el tud képzelni, lelki szemei előtt a darab megírása közben Bodnár Erika jelent meg és Csákányi Eszterrel is szívesen megnézte volna. Kovács Olga egy évtizeddel fiatalabb a szöveg szerint 38 éves Sárbogárdi Jolánnál és nem is akar idősebbnek látszani. Ez pedig az a szerep, ahol ez a tízéves különbség módosítja a karakter súlyát. Egyszerűen más élethelyzet más kifutási lehetőségekkel, ha egy 28 éves, miniszoknyás, csinos nő álmodozik, jár a felhők között és borong a lelécelt Misije miatt, mint ha egy 38 éves, előnytelenebb külsejű nő teszi

ugyanazt. Tegyük azonban hozzá, hogy maga a szerző is megadja a lehetőséget a fiatalításra vagy az öregítésre, amikor így írja le a főszereplőt: „Nem szép, nem csúnya. Egy lestrapált, kortalan, nagyjából negyven éves nő. Illetve húsz. Illetve hatvan.” Kovács Olga Sárbogárdi Jolánja haragszik a világra azért, amilyen és haragszik saját magára is, hogy nem tud innen kiszakadni. De ez a sértett, dühös alapállás sem akadályozza meg abban, hogy tárgyilagos, éles szemű kritikus legyen környezetének, sőt, saját magának is. Nem áll tőle távol az időnként kesernyés irónia, önirónia sem. Jól használja a darab egyik meghatározó jellegzetességét, a nyelvi humort, a félrehordó szókapcsolatokat, vonzatokat. Ha egy kis hiányérzet marad bennünk az alakítás súlyát, a darabban kétségkívül benne rejlő tragikumot illetően, az részben a már említett életkori különbségből adódik.

Ecsedi Erzsébet anyuskája az a fajta asszony, aki csak ebben a szerepében létezik és látszik, csak ennek él, birodalma a konyha, egyetlen témája a gyermeke. Ő az, aki feltétel nélkül hisz lányá tehetségében, de ha véletlenül mégsem hinne, akkor is kötelességének érezné, hogy higgyen. A szombathelyi színház vendégművésze, Szabó Tibor ízzel-túzzal játssza a bátorságot csak az italból merítő, különben kibírhatalanul udvarias, kedélyeskedő Vargányai Gusztit. Hiába visel azonban vasutas sapka helyett huszárcsákóra emlékeztető fejedőt, ő azt az elérhető, csodátlanított, kisszerű életet képviseli, ami elől Jolán az operettvilágba menekül. Szilinyi Arnold kacskias bajszerű, csélcsep jegyvizsgálóként csak egy villanásra jelenik meg a színen, azt a határozott gyanút keltve a nézőben, hogy akkor tette a legjobbat Jolánnal, amikor huszárosan kilépett az életéből, mert így legalább a rövidke boldogság illúzióját otthagya maga után.

A premieren nem volt teljesen telt ház, ami azt jelzi, hogy a Griff Bábszínháznak meg kell majd küzdeni a felnőtt előadások ismertté tételéért és elismertetéséért. Ez a következetesen végiggondolt, szépen felépített, ötletekben sem szűkölködő előadás mindenképpen jó kezdőlépés ezen az úton. Remélhetőleg néhány év elteltével a színházszerető közönség ugyanolyan magától értetődő természetességgel ül majd be ide, mint a „rendes” színház előadásaira.

Szemes Péter

Egérkalandok

(Bálint Ágnes *Egy egér naplója* c. meséjének bábszínházi bemutatója)

Kitűnő választás volt a Griff Bábszínház vezetése részéről Bálint Ágnes *Egy egér naplója* című művének bemutatása. Nemcsak azért, mert a népszerű író nő kedves történeteiben több nemzedék nőtt fel (gondoljunk a *Mazsolára*, a *Frakkra*, a *Kukori és Kotkodára* vagy a *Mi újság a Futrinka utcában?-ra*), hanem azért is, mert a rendező, Lénárt András neve és a Budapest Bábszínházbeli előadás nagy sikere garantálta a zalai gyermekek önfeledt szórakozását is. És persze a szüleikről, felnőtt kísérőikről sem feledkezhetünk meg, hiszen a mai húszas-harmincas generáció tagjai számára bizonyosan életre szóló élményt jelentett az 1983-ban a Móra Kiadónál megjelent kék-sárga meséskönyv, az idősebbeknek pedig a tizenöt évvel korábbi televíziós sorozat.

A színpadon fellobbanó gyertyafénynél kezdi naplóját Templomárnyéki Egbert, az egér. Célja, hogy bemutassa eddigi kalandos életét unokáinak és későbbi leszármazottainak. Vetített képen szülőhelye, a múzeum

jelenik meg, melynek termei a látványos grafikának köszönhetően sorra meglevenednek. Miközben a báb helyben mozog, mögötte csak a háttér változik folyamatosan, filmszerű illúziót keltve. Megismerkedünk családjával – hósi portrékból kitekintő szigorú apjával és folyton aggódó anyjával, valamint két húgával, Elizával és Enikővel –, a szomszédban lakó öreg, muzikális egérrel, és természetesen vágya örök tárgyával, a festett gyümölcstortával, amibe, ha igazi lenne, rögtön beleharapna. Az állandó éhség egyébként is Egbert egyik legfontosabb jellemzője és a kalandjait kiváltó voltaképpeni ok is, hiszen akkor megy világgá, mikor atyja, a zenetanár Ede bácsin végrehajtott csíny után (testvéreivel egy csengőt borítanak rá), ételmegvonásra ítéli. „Ég veletek drága régiségek! Akkor lássalak benneteket, amikor a hátam közepét!” – mondja és a kapu alatt átcsúszva elhagyja a múzeumot.

Az utcán az addig burokban élő egér számos új élménnyel szembesül. Előbb az eldobált ételmaradékból állít össze

a képen látottat idéző „csendéletet”, amit boldogan befall, majd az anyja által mindig álmódott lakóhely, a sajtraktár kerül útjába. Ide betévedve azonban saját bőrén kell megtapasztalnia szülei mindig hangoztatott bölcsességét: „Ahol enivaló van, ott macskákkal is számolni kell!”. Az előadás egyik legkiválóbb jelenete, mikor Egbertet a jellegzetes sárga szempár üldözni kezdi és csak hosszas menekülést követően, egy konzervdobozban lel előle biztos búvóhelyre. Itt talál rá Ecetvári Eduárd, a rutinos városi egér (sétabot szerű pálcát hord magánál), aki mindjárt védőszárnyai alá veszi a tapasztalatlan ifjút. Új barátja a főhősnek nemcsak szállást ad egy padlásbeli magas szárú cipőben, de munkát is szerez számára. Az Önkéntes Minőségvizsgáló Bizottság (ÖMBI) tagjaként Egbert a közeli ABC-ben annyi finomságot kóstolhat, amennyit csak akar. Ezzel immár másodszor elégül ki a darab során jóllakási vágya, valamint közösséghez tartozási és biztonságos lakóhely-igénye is teljesül.

Ő azonban nem sokáig bírja az egyhangú életet, változatosságot, kalandokat szeretne. Rövid utazás után mégis rádöbben, hogy az utca nyüzsgése nem neki való és szeretne visszatérni a cipőbe pihenni. Ekkor találkozik élete második macskájával, akitől az első rossz tapasztalat miatt nagyon megijed. A doromboló fehér cica viszont barátságosnak tűnik és elkéri ÖMBI-beli társai címét, mondván, cikket akar írni róluk a Macska Újság számára. Hazatérve a padlásra nagy felfordulást talál, a szétszórta tárgyak között pedig ráakad az ominózus lapra is, benne a hírrel, hogy tagtársait letartóztatták, míg Eduárd szökésben van. Emiatt hősrünk megijed és az elkövetkező napokat ismét egy konzervdobozban húzza ki korgó gyomorral, mivel még a közeli szeméttartályt is macska őrzi.

Szerencse a szerencsétlenségben, hogy ráakad régi mentora, aki újra biztonságos helyre, a könyvtárba költözteti. Ez voltaképpen csak a kezdeti állapotba való visszajutást jelenti számára, hiszen a szakácskönyvekkel éppúgy nem lehet jóllakni, mint a múzeumi csendélettel, valamint a csend és nyugalom is hasonló. Unalmában a két egér olvasgat és közben fedezik fel azt az írást, ami megváltoztatja életüket és kapcsolatukat. Ma

már az idősebb nézők számára megmosolyogtató, de a Bálint Ágnes-mű keletkezése idején aktuális problémára utal a cikk: „... hogy faluról a fiatalok mind a városokba költöznek, és ezért kevés a munkaeó a mezőgazdaságban.”. Ennek hatására döntenek úgy az öntudatos szocialista egér-eszmény megtestesítői, hogy vidékre teszik át székhelyüket és megdézsmálják a felhalmozott háztáji finomságokat. (Ezt a szöveg-egységet, úgy vélem, Dobák Livia dramaturgnak ki kellett volna húzni, mert nem illeszkedik az egyébként a gyermekek számára élő előadás szövetébe. Különösen, hogy az úton botra akasztott batyúval ballagó két barát képe a korábbi vándorló falusi legényeket idézte fel.)

Elérve a vágyott célt két, korábban nem ismert ellenséggel találják szembe magukat: a mindig éber falusi macskákkal és az egerészölyvvel. Végül egy lyukban lelnek menedéket, és innen kibújva ismerkednek meg Pannikával, a pocoklánnyal, aki rögtön meghívja családjához az elcsigázott és kiéhezett utazókat. Az ott tartózkodás néhány hete alatt Eduárd és a házikisasszony annyira megszeretik egymást, hogy elhatározzák, egybekelnek. Az esküvőn árnyjátékszerűen kivetítve vígad a sok pocok, csak Egbert szomorú barátja elvesztése miatt. A mulatságot elhagyva ballag vissza a városba.

A mindennapi veszélyektől elszokott egér itt rögtön veszélybe kerül és csak Bórkerág közbelépése menti meg az életét. Jótevője, a szorgalmas szénlapátoló munkás (!) – korábbi mentorához hasonlóan, de ezúttal pincében, egy gyufás skatulyában – biztosít szállást, összekuporgatott szalonnadarabjaiból ételmet ad és egy apróhirdetés fellelésével munkát is talál Egbertnek. Az újságban megadott címen egy felvilágosult fehér cica várja hősrünket, aki elmondása szerint nagyon unatkozik. Az egér, hogy szórakoztassa Micikét, előbb sakkozik vele, majd konzerv eledelt hoz neki, végül gombolyag gurítást játszik vele. A macska azonban egy óvatlan pillanatban, hogy később büszkélkedjen, kalitkába zárja Egbertet, aki egy kötőtűvel megszúrja fogva tartóját, kiszabadul és elmenekül.

Zavaros körülmények között – nem derül ki, hogy időközben pontosan mi történt vele – hősrünk a

pincében, gyufás skatulya-ágyában ébred betegsége után. Az eltelt ismeretlen idő alatt (ez az inkoherecia az előadás egyetlen gyenge pontja), mint kiderül, Börkerág szomszédja, Ellike ápolta. Az egérlány közben beleszeretett a gyengélkedőbe és örömmel megy vele vissza a múzeumba, ami iránt a tékozló fiú már erős honvágyat érez. Míg új társa elbúcsúzik szüleitől, és ajándékot csomagol, Egbert búcsúüzenetet ír barátjának, majd együtt kelnek útra át a városon, végig a különböző kalandok helyszínei mellett. A hazatérő világutazót boldogan fogadja családja – melynek immár menyasszonya is tagjává vált –, különösen, mikor kiderül, hogy a meglepetésként hozott csomagban egy, a festményhez kísértetiesen hasonló gyümölcstorta rejtőzik. Végül a gyertya világánál egerünk befejezi és összecsukja naplóját és elfújja a lángot, hogy fénye ne zavarja a pólóban alvó számos kis utódot.

A Griff Bábszínház bemutatója igazolta a várakozásokat – Bálint Ágnes népszerű meséjének (a végkifejletet illetően átdolgozott) színrevitele bizonyosan sok

új élménnyel gazdagította az egerszegi előadást megtekintő gyermekeket és felnőtteket. Az egyébként is jól felépített történetet (Dobák Livia dramaturg átdolgozása) érzékletessé tették a Lénárt András rendező koncepcióját meghatározó elemek: a rendkívül aprólékosan megkomponált vetített háttér-látvány (Kováts Tamás munkáját dicséri) előterében a minimálisan szükséges bábmozgatás és kevés kellék használata, vagy a cselekményhez jól illeszkedő zenei részek (Götz Nándor alkotása) beemelése. A vetítésben mozgás miatt a színészekről nagyfokú gondosságot igényelt az előadás, amit Balázs László, Farkas Attila, Benkő Zsuzsanna, Szolnok Ágnes és a vendégként hívott Molnár Róbert jól oldott meg. Az *Egy eger naplóját* összességében sikeres produkciónak minősíthetjük, mely a *Badzika* és *A sötétben látó tündér* mellett értékes darabját képezi az évadnak és a régiek megerősítésén kívül talán számos új szimpatizánst nyert meg a bábszínháznak is.

Németh Miklós: Karnevál

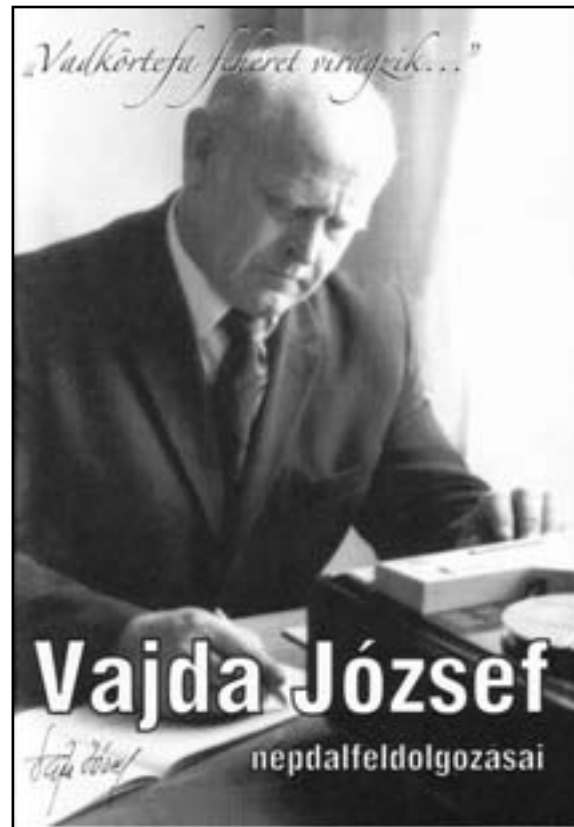
Király László

„Vadkörtefa fehérét virágzik...”

(Vajda József népdalfeldolgozásai)

Hasznos, a népdalkedvelő ifjúsági, amatőr kórusok számára hézagpótló kottakiadvány jelent meg a közelmúltban. A szép kiállítású füzet címlapján jól kiválasztott fényképről ismerheti meg az érdeklődő Vajda Józsefet, az 1998-ban elhunyt kiváló népzenekutatót és pedagógust, amint magnója előtt ülve nagy figyelemmel népdalt jegyez le. Kinyitván a kötetet, megtudhatjuk, hogy a kiadvány a szerző kézírata alapján készült. Ez is szerencsés ötletnek bizonyult, mivel, ahogy az előszó írója, Gyenese Marianna is utal rá: „A fegyelmezett és rendezett betűvetés az emberöltővel mögöttünk járó kort, annak igényes, minden részletre kiterjedő gondolkodásmódját sugallta.”. A régi kottalapokról készült másolatokat ízléses, népi motívumokra utaló díszítés keretezi, hangsúlyozva ezáltal a kompozíciók történetiségét. Itt kell szóvá tennem azt a sajnálatos tényt, hogy a kötetet záró 14 *bicinium* kivételével nem tudhatjuk meg, mikor keletkeztek e feldolgozások. (A *bicinium*ok többsége 1954-58 között, ill. egy-egy 1978-ban és 1985-ben.) Meg kell még említenem, hogy a népdalgyűjtemény zalai hangulatát nagymértékben fokozzák a Németh János kerámiáiról készült fényképek.

Mielőtt rátérnék a kottakiadvány tartalmi ismertetésére, rövid történeti áttekintést kell adnom a magyar népdal, ill. a népdalfeldolgozás 20. századi szerepéről. Amikor 1905 táján Bartók és Kodály elindultak, hogy összegyűjtsék a magyar nép dalait, az idős Liszt Ferenc álmát valósították meg, aki a 19. század végén életkoránál fogva már nem vállalkozhatott e gyűjtőmunkára. Ebben az időszakban a magyar népdal megjelenése a magyar műzenében forradalmi jelentőségű volt. Az osztrák-német romantikus zene utolsó óráit élte: Mahler 1910-ben befejezetlenül hagyja ránk utolsó szimfóniáját. A magyar zenei életben a Brahms- és Wagner-epigonok uralkodnak, a városi-kisvárosi lakosság ízlését a népies műdal és a magyar nóta határozza meg: „sírva vígadnak” a dzsentrik, még Ady Endre is nótára mulat... Ebben a poros, provinciális, fojtogató légkörben üde fuvallatként jelent meg az igazi parasztdal, mely évszázadokon át

csak az egyszerű falusi-tanyasi emberek kincse volt. Hála a két zseniális magyar muzikusnak, 1906-ban már kézbe vehették az érdeklődők a hús kompozícióból álló, úttörő jelentőségű kiadványt, a *Magyar népdalok* című, zongorakíséretes népdalfeldolgozás-sorozatot. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a parasztdallal való találkozás szárnyakat adott Bartóknak, Kodálynak egyaránt. Kutatómunkájuk önmagában is maradandó, jelentős teljesítmény, de a zeneszerzői munkásságukra gyakorolt hatás felmérhetetlen jelentőségű: két olyan életmű jött létre, mely megkerülhetetlen részévé vált az egyetemes zenetörténetnek. A magyar népzene feltárásának feladata szerencsére nemcsak e két Mesterre hárult. Az őket követő nemzedékekben is akadtak kiváló muzikusok (Lajtha László, Veress Sándor, Pongrácz Zoltán, Járdányi Pál, Ligeti György és még

sokan mások), akik vállalták ezt a nem könnyű feladatot, és egyre-másra gyarapították a felgyűjtött népdalok számát. Ezek a dallamok aztán a *Magyar Népzene Tára* című többkötetes, hatalmas gyűjteményben kaptak helyet, melyet 1951-ben kezdtek el kiadni, de melyet Bartók és Kodály már 1913-ban eltervezett. Természetes volt persze, hogy e két zeneszerző követői nemcsak a népdalok gyűjtésében, de azok feldolgozásában is igyekeztek mestereik nyomdokába lépni. Bartók sosem tanított zeneszerzést, ám Kodály tudatosan irányította növendékei figyelmét a magyar népzene felé. A feldolgozások mintája is természetesen a kodályi út lett. Míg Lajtha László, Weiner Leó, Bárdos Lajos, majd a következő nemzedékekből Farkas Ferenc, Szervánszky Endre, Maros Rudolf, Járdányi, Ligeti magas színvonalú, máig játszott feldolgozásokat készítettek, s ezek a művek a 20-as, 30-as években megindult kórusmozgalom tevékenysége nyomán nagy népszerűsége tettek szert, a második világháború utáni korszak új helyzetet teremtett. Kroó György zenetörténész így jellemezte ezt az időszakot 1970-ben: „Míg azonban Kodály személyes művészete azt példázta, hogyan lehet a népzeneből európai érvényű, önálló nemzeti művészetet teremteni, iskolája tagjainak történelmi feladata az lett, hogy ezt a személyes és eredeti művészetet 'aprópénzre váltsák' s a legkülönbözőbb módon eljuttassák, visszajuttassák a néphez. (...) Mechanikussá vált a népzenehez való viszony. 1950 táján a népi melódiák felhasználása statisztikai kérdéssé alacsonyodott. Akik irányítottak, a nagy számok alapján politikai lelkiismeretüket nyugtatták meg, s azok között, akik zenéjükkel szolgáltak, sokan lehettek, akik a népdalfeldolgozást ugyancsak bizonyításnak szánták. A népdalt a gyűjtemények szolgáltatták, a népdallal való kapcsolat így általában nem jelentett többé igazi alkotói, tudományos érdeklődést, és nem ajándékozta meg a feldolgozókat azzal az élménnyel sem, amelyet a magyar tájjal, a faluval, a néppel való találkozás jelentett valamikor Bartók és Kodály számára. (Ennek a könyv- és tananyag-folklórizmusnak lett természetes következménye 15-20 év múltán a népdal perifériára szorulása az ifjúság zenei tudatában. A siralmas helyzeten a Röpülj páva-mozgalom injekciója művi beavatkozásként próbál segíteni napjainkban.) Még nagyobb kárt okozott az, hogy a feldolgozások receptre készültek, hogy nem váltak az eredeti tehetség próbaköveivé. A zeneszerzők a közérthetőség és az énekelhetőség szempontjai által vezetett, valójában félrevezettetve és önmagukat becsapva, többnyire megelégedtek egyszerű letétekkel, bevált dallami és harmóniai fordulatokkal, jólismert formai-műfaji keretekkel. Bizonyos értelemben népművelés volt ez: egy zenei stílus és esztétikai világnézet propagandája és diadalmas térhódítása, de művészileg nem igazi teremtés, és így nem is igazi népművelés.” (*A magyar zeneszerzés 25 éve*. Zeneműkiadó Budapest 1971.).

A fentebb leírt történelmi–zenetörténeti helyzetben nem lehetett könnyű egy vidéken élő, népdalokat gyűjtő pedagógus helyzete. Ahhoz, hogy Vajda József tevékenységének jelentőségét megértsük, feltétlenül szükséges volt a fenti sorokat idéznünk Kroó György könyvéből. Ennek fényében vizsgálva a Zalában működő, sokoldalú folklorista-pedagógus szerepét, a következőket kell megállapítanunk: Vajda József őszinte hittel és nagy szorgalommal vállalta a kodályi programot. Számára – a Kroó György által leírt zeneszerző-típussal szemben – a népdallal való kapcsolat igazi alkotói, tudományos érdeklődést jelentett. A magyar tájjal, a faluval, a néppel való találkozás pedig természetes volt, hiszen maga is falusi környezetből származott. 1970 táján pedig vállalta a Röpülj páva-mozgalom injekciójának „beadását” is: pávakört szervezett és ezáltal ébren tartotta a falusi emberekben a népdal iránti érdeklődést. Erre azért volt szükség, mivel az elektronikus információhordozók segítségével ekkorra már a magyar falut is elárasztotta az a (könnyű)zenei szennyáradat, ami a világ nyugati felét már korábban meghódította. Csakhogy, amíg a nyugati demokráciákban mindenféle zenéhez hozzá lehetett jutni, addig Magyarországon (ismét Kroó Györgyöt idézve) „felnőtt egy nemzedék, amely sohasem láthatta színpadon Wagner Nibelung-tetralógiáját, Richard Strauss Salome-ét, Debussy Pelléasát, Alban Berg Wozzeckjét, Hindemith Mathisát, egy nemzedék, amely sohasem tapasztalhatta a *Sacre du Printemps*-nak, a *Katona történetének*, a *Zsoltárszimfóniának*, de Bartók 4.kvartettjének, vagy 2. zongoraversenyének sem, és amely előtt soha ki nem ejtették Boulez, Dallapiccola, Eimert, Messiaen, Petrossi, Varése és a többiek nevét. (...) A kor magyar zenészei csak egy kis darabka eget láthattak, vagy akartak látni szobájuk ablakán át, és a világegyetemet, meg a maguk erejét-tehetségét, ehhez mérték.”. Nos, Vajda József a maga erejét-tehetségét ebben a nehéz, antidemokratikus, világtól elzárt korszakban arra használta, hogy a „tisza forrást”, a magyar népdalt lehetőleg minél több emberhez eljuttassa. A népdal nemes anyagával történő „táplálkozás” ugyanis megteremti azt a feltételt, hogy a lélek később be tudja fogadni a bonyolultabb műzenei formákat és tartalmakat is. Ám, aki „zenei drogokon” nő fel, annak ez a befogadó képessége nem valószínű, hogy kialakul. Ezért nagy jelentőségű Vajda József tevékenysége, mivel ezt a lelki higiénit sok éven keresztül biztosította tanítványainak és pávaköre felnőtt tagjainak. Ezek után vegyük szemügyre a Vajda-féle feldolgozásokat. Első látásra egyértelmű, hogy a szerző nem törekszik a Parnasszusra. A cél: iskolai kórusok számára élményszerűvé tenni a népdal éneklését, s mivel a magyar népdal egyszólamú, ezért a többszólamú európai műzene befogadásának készségét is növelik ezek a rövid lélegzetű darabok. A biciniumok nyilvánvalóan Kodály hasonló című alkotásainak mintájára készültek,

a két- és háromszólamú kompozíciók Bárdos Lajos népdalszvitjeit tekintik példának. A kétszólamú művek egyszerű játékosága azt sugallja, mintha a szerző szándéka az (is) lett volna: olyan feldolgozásokat írni, melyeket akár karmester nélkül egy osztálykiránduláson, gyalogolva, esetleg a tábornúznál is énekelhetnek a gyerekek. Az igényesebb háromszólamú művek (négy ilyen ciklust találhatunk a kotta elején) azonban már betanító munkát, karvezetőt igényelnek.

A feldolgozott népdalok – nagy valószínűséggel valamennyi a szerző gyűjtése – többségében új stílusúak, páros üteműek. A monotóniát elkerülendő, Vajda József jó érzékkel iktat be hármas ütemjelzésű taktusokat a *Göcseji lakodalmas* Codájába. S üdítően hat ugyanezen ciklus második darabja, melyben három- és kétgyeletes ütemek váltakoznak. A *Három katonadal* második számában is jólösen törik meg a kétgyeletes ütemek a négygyeletes „masirozást”. A *Két népdal* első tételében a három- és négygyeletes váltakozik. A *Három novai népdal* közül a második tisztán háromgyeletes dallam, így ez ellentétet képez a nyitó négygyeletes és a záró kétgyeletes melódia között. A feldolgozó kompozíciós érzékét dicséri, hogy szerencsés kézzel válogatta össze és formálta ciklussá a dallamokat. Megnyilvánul ez a fentebb leírt metrikus változatosságra való törekvésben, de a tematikus és hangnemi kiválasztása a dallamok egymásutánosságának is zeneszerzői gondolkodásmódot feltételez. (Ez a gondolkodásmód aztán a fagottművész fiú közvetítésével Vajda József unokájában, Gergelyben bontakozott ki és hozott létre önálló kompozíciókat.)

A kottakép általában olvasható, néhány helyen azonban az öt vonal nem mindegyike látszik jól, így egyes hangokat inkább a „helyi érték” alapján próbálhatja csak meg azonosítani az olvasó. (Nem tudom, a mai számítógépes technikával nem lehetett volna-e megerősíteni a halvány vonalakat.)

Talán kegyeletből nem javítottak bele a kotta szerkesztői a kéziratba, de két helyen (14. oldal alulról a 2. sor 5. üteme a középső szólamban, 17. oldal 2. sor 2. ütemében az első szólamban) hiányzik egy negyed szünet. A *Három katona dal* (14. oldal) alulról második sorának harmadik ütemében az éles ritmus második hangja mellől hiányzik a nyújtójelként szolgáló pont. A „kottista” muzsikusa persze értelemszerűen odaképzeli magának, de talán a mai ördöngös technika birtokában ezt is korrigálni lehetett volna. Mindezek a megjegyzések nem öncélúak, nem a „kákán is csomót keresés” jegyében íródtak, csupán jóindulatú figyelmeztetések. („Nincsen kóta hiba nélkül” – mondotta volt Harmath Arthur, a Zeneakadémia egyházzenei tanszakának egykori professzora.) Ha ugyanis ez a kottakiadvány csupán a szerző kéziratának megőrzését szolgálja,

ebben az esetben nem is szabad rajta változtatni. Ha azonban a tanuló ifjúság kezébe akarjuk adni, ezekre a hiányosságokra fel kell hívni a figyelmet. Máskülönben a betanulási folyamatban zavarok támadhatnak.

Utoljára hagytam e feldolgozások esztétikai értékelését. Nincs könnyű helyzetben az, aki gyerekek számára kíván könnyen énekelhető, ám zeneileg igényes, változatos népdalfeldolgozást készíteni. Itt van mindjárt a hangterjedelem kérdése: köztudottan gyerekek esetében ez meglehetősen korlátozott. Látszólag ellentmondás, de kétszólamú feldolgozást nehezebb készíteni, mivel a kétszólamúsággal kell harmóniaérzetet teremteni, ami háromszólamúság esetében adott és a változatosság lehetősége is nagyobb. Vajda József feldolgozásainak legnagyobb erénye, hogy a szólamok könnyen énekelhetőek, ugyanakkor a korlátozott lehetőségek között mégis képes megéreztetni az „éneklő ifjúsággal”, mit jelent az ellenpont, imitáció a zenében. (Ez az, ami pl. teljesen hiányzik az ún. „dum-dum” könnyűzenéből: a primitív ritmus, primitív akkordokat támogat meg csupán. Így sem fejlesztés, sem ellentét nem következik be a zene anyagában. Ezáltal agyzsongító mákonnyá válik a zene, véglénnyé lefokozva a 2000 éves európai kultúra neveltjeinek utódait.) Tekintettel arra, hogy a dallamok egy tájegységről valók, így hangulatukban, karakterükben is meglehetősen egységesek. A korlátozott harmonizálási lehetőségek pedig hasonló megoldásokra kényszerítik a feldolgozót. Ezért nem javaslom pl., hogy egy hangversenyen egymás után kettőnél több ciklus hangozzzék el. Ami egymagában üdítően és kellemesen tud hatni, három másikkal együtt valószínűleg kioltanák egymás hatását. (A magam részéről nem szívesen hallgatnék meg 10-15 Scarlatti szonátát, de három Haydn szimfóniát sem egy koncerten.)

Vajda József feldolgozásai – mint erre az előzőkben utaltam – Kodály és Bárdos útját követik. (Az ilyen típusú feldolgozásoknak nincs is nagyon más lehetősége.) Ezt a stílust a bécsi klasszikus és német-olasz romantikus zenétől eltérően – a 20. század szellemében – egyfajta szabadabb disszonanciahasználat jellemzi, miközben a hangok, harmóniák „tömegvonzása” –szemben a dodekafóniával – még működik. Vajda József él is ezzel a szabad disszonanciakezeléssel, de érzésem szerint nem mindig szerencsésen. Természetesen egy régi kor zeneszerzési elveit nem lehet számon kérni egy újabb kori alkotótól. Ám nem véletlen, hogy a Palestrina-stílus – az európai vokálpolyfónia utóbbi 400 évének példaképe – tiltotta a disszonanciára való ráugrást, ill. az arról való ugrásszerű eltávolodást. A Vajda feldolgozásokban mindkettőre találhatunk példát, van úgy, hogy egyszerre egy helyen. Pl. a 3. *bicinium* utolsó előtti ütemében (38. oldal) a felső szólam – a népdal – h-ról g-re ugrik, alatta pedig fisz szól, majd az alsó

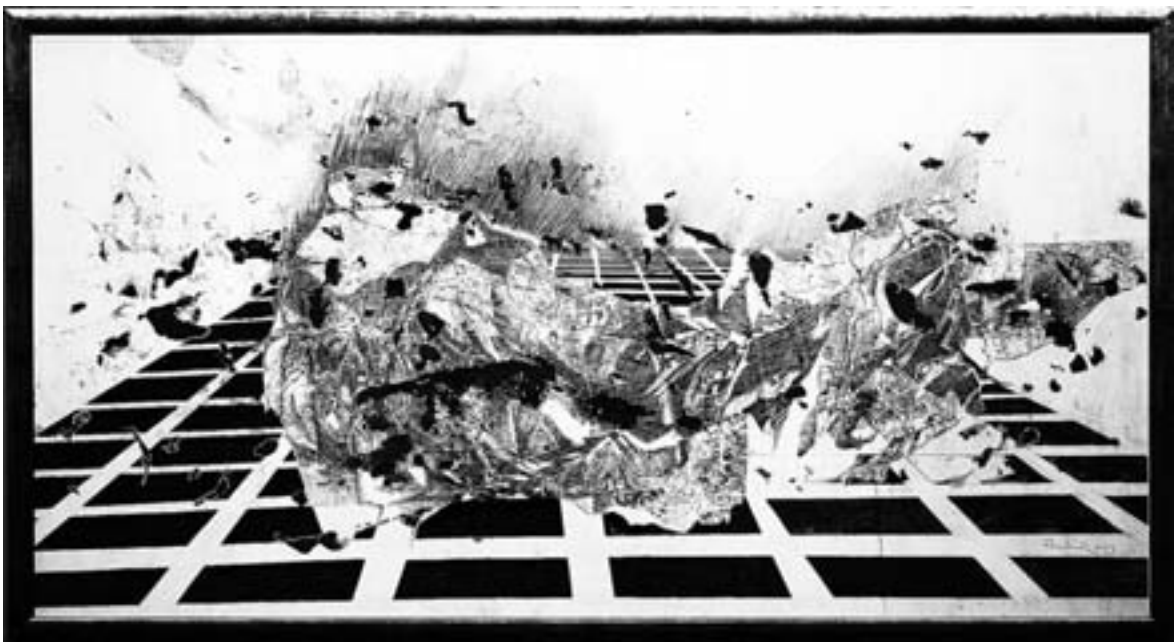
szólam erről a diszsonanciáról ismét ugrásszerűen távozik d-re. Ez a kisszekund sűrűlódás egy pillanatra „kisebesíti” a hallást, de az oldás sajnos nem következik be. Így a feldolgozás minősége esztétikailag sérül. (Annál is inkább, mert ezen a helyen más megoldás is adódott volna, tehát a feldolgozó nem volt kényszerhelyzetben.) Az 5. *bicinium* utolsó előtti ütemében szintén kisszekund diszsonanciára ugrik a dallam, itt azonban legalább lépésszerűen feloldódik a hangzás feszültsége. Am utólag ez sem igazolja ezt a szólamvezetést. A 6. *bicinium* 6. ütemében furcsa kvart-párhuzamot hallunk, ezután még diszsonánsabbnak tűnik az ugrásszerű hangváltás következtében megszólaló kis szekund. A 8. *bicinium* utolsó előtti ütemében egy helyen oktáv-párhuzamban mozdul el a két szólam, ami ebben a stílusban nem tilos, de – más megoldás is lévén – nem szerencsés, mert az előzményekhez képest nem hangzik jól. Nagyon szépen szól viszont a *Göcseji lakodalmas* 3. számának végén (8. oldal első sor 2. ütem) az a harmónia, amit szaknyelven „mollbeli kettő kvint-szextnek” neveznek (bár itt csak három hangból áll az akkord), de amely négyes hangzat tipikusan a későromantika jellegzetes, ám kissé elkoptatott fordulata. S ezen a helyen, ebből a stíusból egy kicsit „kiszól”. Hasonló, bár ellentétes tartalmú példa is akad: a *Három katona dal* 2. száma utolsó előtti ütemének első harmóniája egy bővített kvart + tiszta kvart akkord. Egy ilyen hangzásnak – elvileg – helye lehet a népdalfeldolgozásokban. Am ez a harmónia – mivel sem előzménye, sem következménye nincs – öncélú diszsonanciaként hat, még ha észrevehetetlenül gyorsan feloldódó hangzásként jelenik is meg. (Ez az akkord

Bartók és Schönberg műveiben sokszor megjelenik, utóbbi szerző Mózes és Áron című operája ezzel a hosszan kitartott harmóniával kezdődik.) Ezt az idegen testként megszólaló akkordot könnyedén ki lehetett volna kerülni. Általános benyomás a háromszólamú kórusoknál is, hogy a szerző alapvetően tiszteletben tartja ugyan a „feszültség-oldás-feszültség-oldás” klasszikus harmonizálási elveit, sokszor előfordul viszont, hogy azonos szerepkörű harmóniák kétszer, háromszor is elhangzanak egymás után és csak ezután következik a váltás. Mindez persze önmagában nem baj. Különösen akkor, ha más megoldás nem kínálkozik, illetve az ilyen harmonizálási megoldások mögött következetes elgondolás húzódik meg. Mivel azonban ezek nem kikerülhetetlen, szükségszerű megoldások, ezért nem mindig teremtenek egyensúlyérzetet a hallgatóban. Ezt a néhány kifogást leszámítva e feldolgozások, főleg a háromszólamú kompozíciók szépen szólnak, ötletesek. Különösen hangulatos a kórusművé formált *Hallottad-e hírét Zalaegerszegnek* című népdal.

A kóruséneklést és a népzenei kedvelő fiatalok köszönettel tartoznak a zalaegerszegi Liszt Ferenc Tagiskola „Gyermeinkért, a jövőnkért” Alapítványának, hogy ezeket a feldolgozásokat kotta formájában elérhetővé tette. Vajda József népdal-kompozíciói lépcsőfokok Bárdos, Kodály és Bartók hasonló műfajú alkotásai felé.

(Gyermeinkért, a jövőnkért Alapítvány, Zalaegerszeg, 2009.)

Paizs Iászló:
Égő Botticelli

Január 28-án, a keszthelyi Fejér György Városi Könyvtárban Lángi Péter: *Késői invokáció* című verskötetének bemutatójára került sor. A szerző első verseskönyve a Pannon Tükör Könyvek sorozatában jelent meg, melyet a szerkesztő-kiadó Péntek Imre ajánlott a közönség figyelmébe.

A Deák Ferenc Megyei Könyvtár és a Pannon Tükör Szerkesztősége meghívására, február 25-én, két szombathelyi irodalmi fórum, az Életünk Szerkesztősége és a Savaria

University Press Kiadó mutatkozott be a zalaegerszegi megyei könyvtárban. Az Életünket dr. Bokányi Péter, főszerkesztő-helyettes, a kiadót dr. Fűzfa Balázs igazgató képviselte. Az érdekes eszmecsere betekintést nyerhettünk az irodalmi műhelyek tevékenységébe, megismerkedhettünk elképzeléseikkel, kiadványaikkal.

Február 26-án maribori írókör tagjai – Orlando Ursic, író, a Liter Kiadó igazgatója, Lucka Zorko költő, a Szlovén Költészet Vitéznője, Jan Smarcan költő, Gregor Lozar író és Robert Titan-Felix, író, kritikus, a Dialógi folyóirat főszerkesztője – látogattak Zalaegerszegre, a Pannon Írók Társasága és a Pannon Tükör meghívására. A vendégeket Balazsek Dániel muravidéki költő, a Pannon Tükör és Dialógi lap szerzője kalauzolta, az ő érdeme, hogy ez a régen tervezett találkozás létrejött. A két szerkesztőség megismerkedett egymás munkájával, a lap-és könyvkiadás körülményeivel, az itteni irodalmi élettel. A maribori írókat-költőket fogadta dr. Gyimesi Endre, Zalaegerszeg polgármestere is, a kapcsolatfelvételt üdvözlötte, az

együttműködés továbbvitelét támogatásáról biztosította. Az egy napos látogatás eredményeként az ősz folyamán a két lap – a Dialógi és Pannon Tükör – harminc-harminc oldal, szlovén, illetve magyar fordításban mutatja be a két tájegység kortárs szerzőit.

Új, érdekes vállalkozásba fogott a ZTV. Szórakoztató, talk show-jellegű műsorban mutatja be az ismert írókat-költőket, más művészeket. Az első felvételnek március 23-án, a tévé stúdióterme adott helyet, melyen a vendég Karafiáth Orsolya költő volt. A házigazdai szerepben Turczy István költő-főszerkesztőt és Karáth Anita költőt ismerhettük meg. Közreműködtek Kovács Olga és Ecsedi Erzsébet, a Hevesi Sándor Színház művészei.

Ugyancsak 23-án, Keszthelyen, a Balatoni Színházban Szeles József *Távol a part* című posztumusz kötetét mutatta be Péntek Imre, a szöveg gondozója és szerkesztője. A két éve elhunyt költő könyvének megjelenését a keszthelyi irodalombarátok, Szeles József tisztelői és barátai tették lehetővé.

Március végén, a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet kiadásában, megjelent az ismert muravidéki költő, Bence Lajos megzenésített verseit tartalmazó CD. A megzenésítés a zalaegerszegi Énekmondó Együttes közreműködésével, Kelemen Gyula zeneszerző dallamai révén, valósult meg. A Pannon Lant II. sorozat – az első Kabdebó Tamás versei hangzanak el – újabb darabja jó példája a költészetet népszerűsítő, határ menti együttműködésnek.

Következő számaink tartalmából:

Tari István, Bence Lajos, Böröndi Lajos, Hadabás Ildikó, Nyírfalvi Károly, Király Odett, Kardos Ferenc, Lángi Péter, Illés-Vizler András versei; Sarusi Mihály, Asperján György, Batári Gábor, Kilián László, Ferenczy Erika, Szendrői Győző prózái, Simon Adri; Pomogáts Béla, Pósa Zoltán, Pécsi Györgyi, Geresits Gizella, Szemes Péter tanulmánya, kritikája; Legény Péter, Géger Melinda, Mérai Kitti, Péntek Imre, Szigethy István képző-és színházművészeti írásai.

- Aranyi László (1957; Pécs) Költő, kötete: (Szellem)válaszok, Magvető Kiadó, 1990.
- Aranyodi Varga Lajos (1931; Zalaszántó) 1956-os forradalmár, több visszaemlékezés szerzője.
- Bartusz-Dobosi László
- Eszik Alajos (1953; Budapest) Grafikusművész.
- Falvai Máttyás (1984; Győr) Író, kritikus, első kötete: Allegro barbaro, Orpheusz Kiadó, 2006.
- Göncz László (1960; Lendva) Író, történész. Legutóbbi kötete: Felszabadulás vagy megszállás, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2006.
- Győri László (1942; Budapest) Költő, prózaíró. Legutóbbi kötete: A rabbiánus kecsketartó, Orpheusz Könyvek, 2009.
- Horváth Nóra (1978; Győr) Filozófus, tanár (NYME-AK)
- Kabdebó Tamás (1934; Maynooth, Írország) Költő, prózaíró, esszéista. Legutóbbi kötete: Tracking Giogione (Giorgione nyomában), regény, 2010.
- Kelemen Lajos (1954; Kaposvár) Költő, tanulmány, kritika-és esszéíró. Legutóbbi kötete: Olvasó, Tanulmányok, kritikák (Napkút Kiadó, 2008)
- Keserü Katalin (Budapest) Művészettörténész, kurátor, egyetemi oktató. Legutóbbi kötete: Modern magyar nőművészet, Kijárat Kiadó, 2000.
- Király László (1954; Budapest) Zeneszerző, zenei szakíró.
- Kiss Benedek (1943; Budapest) Költő, műfordító, gyermekvers író, legutóbbi kötete: Fénnel, fűtlyel, Holnap Kiadó, 2009.
- Kiss Gábor (1957; Zalaegerszeg) Könyvtáros, történész.
- Koncsek József 1942; Pomáz) Költő, műfordító. Legutóbbi kötete: Formáért sóvárgó, Hét Krajcár Kiadó, 2008.
- Kovács István (1945; Budapest) Költő, író, műfordító. Legutóbbi kötete: Az idő torkában, válogatott versek (Magyar Napló Kiadó, 2007).
- László Zsolt (Székesfehérvár) Költő, legutóbbi kötete: Leszegett fejjel, Versek, Vörösmarty Társaság, 2007.
- Lehota M. János (1978; Nagykanizsa) Esztéta, kritikus, művészeti író.
- Markó Béla (1951; Marosvásárhely) Költő, prózaíró. Legutóbbi kötete: Balázs kertje, Versek kisfiúknak és kislányoknak.(Bookart, Csíkszereda, 2009)
- Mezey Katalin (1943; Budapest) Költő, prózaíró, szerkesztő. Legutóbbi kötete: Válogatott versei, 2008, Magyar Napló Kiadó.
- Molnár András (1952; Zalaegerszeg) Történész, levéltáros. Legutóbbi kötete: A fiatal Deák Ferenc, Osiris Kiadó, 2003.
- Németh Péter Mikola (1953; Vác) Költő, legutóbbi kötete: Visszasejtesít, Napkút Kiadó, 2008.
- Oláh János (1942; Budapest) Költő, prózaíró, szerkesztő. Legutóbbi kötete: Por és hamu, Magyar Napló Kiadó, 2002.
- Péntek Imre (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, művészeti író. Legutóbbi kötete: Félrebeszéd, Pannon Tükör Könyvek, 2009.
- Szatmári Gizella(Budapest) Művészettörténész, kurátor.
- Szemes Béla (1955; Zalaegerszeg) Tanár, színház kritikus. Kötete: Egerszegi színházi esték, Pannon Tükör Könyvek, 2008.
- Szemes Péter (1979; Zalaegerszeg) Esztéta, kritikus.
- Szendrői Győző (1942; Bérbaltavár) Bécsben dolgozott pszichiáterként, néhány éve Bérbaltavárra költözött. Német nyelvű regénye: Jacques Hilarius Sandsacks Psychoschmarotzer, Athena Verlag, 2001.
- Szoliva János (1936; Nagykanizsa) Költő, legutóbbi kötete: Hol a találkozás?, Pannon Tükör Könyvek, 2009.
- Tantalics Béla (Lenti) Történész, helyismereti kutató. Legutóbbi műve: A Bánffy család szellemi hagyatéka, Lenti Honismereti Egyesület, 2009.
- Tunyogi Csapó Gábor (1932; Zalaszabar) Költő, író, esszéista. Legutóbbi kötete: A mérleg jegyében, Tanulmányok, versek Október körül (Antológia Kiadó, 2007).
- Turbuly Lilla (1965; Zalaegerszeg) Költő, prózaíró, kritikus. Legutóbbi kötete: Szélrosta, versek, Parnasszus Kiadó, 2009.
- Utassy József (1941; Rédec) Költő, legutóbbi kötete: Farkasordító, Széphalom könyvműhely, 2006.